

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

Fakulta architektury

Ústav památkové péče

Mezi nadějí a zmarem
Rekonstrukce a nové realizace v historických částech Prahy
na přelomu 19. a 20. století
v kontextu dobových úvah o památkové péči

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Jan Uhlík, MBA

Doktorský studijní program: Architektura a urbanismus

Studijní obor: Dějiny architektury a památková péče

Školitelka: doc. Ing. arch. Milena Hauserová, CSc.

Praha 2022

Poděkování:

Děkuji vedoucí mojí disertační práce doc. Ing. arch. Mileně Hauserové, CSc. za konzultace a připomínky.

Práce by nemohla vzniknout v této podobě bez vstřícného přístupu a pomoci zaměstnanců řady archivů a dalších institucí. V této souvislosti bych chtěl vyjádřit díky zejména prof. PhDr. Ivo Hlobilovi, CSc. (†) z Ústavu dějin umění AV ČR a Mgr. Jakubu Bachtíkovi z Klubu Za starou Prahu.

V neposlední řadě patří moje poděkování manželce Kristině, která mi byla při práci vždy oporou.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně s vyznačením všech použitých pramenů, literatury a spoluautorství.

V Praze dne 14. září 2022

.....

Jan Uhlík

Klíčová slova (česky)

památková péče, hodnoty památek, dějiny architektury, Praha, 19. století, 20. století

Klíčová slova (anglicky)

monument care, values of monuments, history of architecture, Prague, 19th century, 20th century

OBSAH

1.	ÚVOD	8
1.1.	Cíle a metody výzkumu	10
1.2.	Současný stav poznání a kritické zhodnocení pramenů a literatury	13
2.	TEORETICKÁ ČÁST	17
2.1.	Hodnotové kategorie a hodnotové modely v památkové péči	17
2.1.1.	<i>Hodnoty a hodnotové struktury památek</i>	18
2.1.2.	<i>Hodnotový model pro analýzu subjekto-objektových vztahů v oblasti památkové péče</i>	21
2.2.	Dobová díla, myšlenky památkové péče a urbanismus druhé poloviny 19. století pohledem referenčního hodnotového modelu	28
2.2.1.	<i>Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc a teorie stylových restaurací</i>	28
2.2.2.	<i>John Ruskin a ochrana dochovaného stavu architektonického díla</i>	34
2.2.3.	<i>Camillo Boito a propojení konzervačního a restauračního přístupu</i>	35
2.2.4.	<i>Alois Riegl a památková péče přelomu 19. a 20. století</i>	37
2.2.5.	<i>Max Dvořák a Katechismus památkové péče</i>	40
2.2.6.	<i>Urbanismus druhé poloviny 19. století</i>	45
3.	PŘÍPADOVÉ STUDIE	51
3.1.	Legislativní, institucionální a personální rámec ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století	51
3.2.	Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klub Za starou Prahu	62
3.2.1.	<i>Soupisná komise a dokumentace mizejícího historického stavebního fondu</i>	62
3.2.2.	<i>Klub Za starou Prahu a péče o kulturní dědictví v historických částech města</i>	69
3.3.	Vybrané pražské urbanistické projekty konce 19. a počátku 20. století	73
3.3.1.	<i>Bourání hradeb města a myšlenka pražské okružní třídy</i>	74
3.3.2.	<i>Pražská asanace</i>	76
3.3.3.	<i>Uvolnění komunikace mezi Václavským a Staroměstským náměstím</i>	81
3.3.4.	<i>Průlom U Klíčů</i>	83
3.3.5.	<i>Veřejné soutěže na regulační plány: Malá Strana a přiléhající část</i>	88

	<i>Hradčan, Staré Město pražské a Petřská čtvrť</i>	
3.3.6.	<i>Regulace vltavských břehů (Malá Strana, prostor mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I.)</i>	91
3.3.7.	<i>Zástavba podskalského nábřeží a prostoru pod Emauzy</i>	93
3.3.8.	<i>Návrhy úprav Vyšehradu</i>	96
3.4.	Vybrané stavby a architektonické soubory v historických částech Prahy a jejich (ne)realizované proměny na přelomu 19. a 20. století	99
3.4.1.	<i>Vladislavský trakt Pražského hradu</i>	100
3.4.2.	<i>Palác Straků z Nedabylic čp. 476/III</i>	102
3.4.3.	<i>Severní průčelí Staroměstského náměstí (domy čp. 931/I, 932/I a 933/I)</i>	104
3.4.4.	<i>Husův pomník na Staroměstském náměstí</i>	106
3.4.5.	<i>Románský dům čp. 16/I</i>	109
3.4.6.	<i>Dům U černé Matky Boží čp. 569/I</i>	111
3.4.7.	<i>Braunův dům čp. 730/II</i>	113
3.4.8.	<i>Vybrané menší kauzy</i>	115
	a) Komplex dílen a skladů kulis Národního divadla čp. 438/II v Apolinářské ulici	
	b) Dům čp. 922/I v Dlouhé ulici	
	c) Úprava domů čp. 55/III a 56/III přiléhajících k jižní Malostranské mostecké věži	
4.	KOMPARATIVNÍ EXKURZ – MALÉ MĚSTO	120
4.1.	Kutná Hora	120
4.2.	Pelhřimov	124
4.3.	Šumperk	126
5.	URBANISTICKÉ A STAVEBNÍ PROJEKTY V HISTORICKÝCH ČÁSTECH PRAHY NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ POHLEDEM HODNOTOVÉHO MODELU – SHRUTÍ A DISKUSE	128
5.1.	Bestia triumphans? Chápání/respektování památkových hodnot a stavební praxe v metropoli na přelomu 19. a 20. století	128
5.2.	Stavební rytmus malého města a památková péče ve sledovaném období	136
5.3.	Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky. Přínos studia historických	138

	památkových kauz pro současnost	
6.	ZÁVĚR	142
7.	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	146
7.1.	Prameny	146
7.2.	Literatura	146
8.	SUMMARY	173
Příloha 1	PŘEHLED VYBRANÝCH PROJEKTŮ V HISTORICKÝCH ČÁSTECH PRAHY ŘEŠENÝCH KOMISÍ PRO SOUPIS STAVEBNÍCH, UMĚLECKÝCH A HISTORICKÝCH PAMÁTEK KRÁLOVSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY A KLUBEM ZA STAROU PRAHU NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	175
Příloha 2	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	181

1. ÚVOD

Disertační práce se na pozadí dobových diskusí o náplni a novém směřování péče o památky zabývá problematikou rekonstrukcí¹ a nových realizací v historických částech Prahy (Staré a Nové Město pražské, Malá Strana, Hradčany, Josefov a Vyšehrad) na konci 19. a na počátku 20. století, tak jak se odrážela ve vybraných projektech (ať již realizovaných či nerealizovaných) reprezentujících stavební aktivity té doby v metropoli. Práce si klade nejen otázky týkající se bezprostředně koncepčních a stylových řešení používaných jednotlivými architekty, ale zamýšlí se zároveň nad obecnějšími otázkami vývoje domácí památkové péče ve sledovaném období. Její těžiště spočívá v analýze vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi reprezentovanou jednotlivými kauzami a identifikaci zpětného dopadu praktických zkušeností na podobu teorie oboru.

Jednotlivé případové studie (diskutované projekty) jsou vybrány tak, aby pokryly jak zásadní pražské urbanistické projekty přelomu 19. a 20. století, tak i (ne)realizované proměny vybraných staveb a architektonických souborů v tomto období.

Práce je primárně zaměřená na období mezi léty 1890 a 1918, tedy přibližně od doby finalizace příprav na zahájení pražské asanace do konce 1. světové války, která zásadním způsobem proměnila společensko-politické prostředí v českých zemích a výrazným způsobem zasáhla do uvažování o urbanistických otázkách, architektuře a péči o kulturní dědictví. Rok 1890 ovšem není chápán jako pevná hranice našich úvah, neboť dění v Praze v posledním desetiletí 19. století bylo přirozeným pokračováním a vyústěním tendencí, které postupně dozrávaly v průběhu celé druhé poloviny století – a v případě teoretických koncepcí památkové péče měly své kořeny ještě hlouběji. Mezi diskutovanými projekty se tak nachází návrh na využití pozemků získaných zrušením pražského opevnění připravený městským stavebním a hospodářským úřadem již v sedmdesátých letech 19. století.

Text je rozdělený do šesti kapitol doplněných přehledem použité literatury a pramenů, přehledem vybraných projektů v historických částech Prahy řešených ve sledovaném období Komisí pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy² a Klubem Za starou Prahu a obrazovou přílohou kombinující vybranou plánovou dokumentaci s historickou a současnou fotodokumentací.

---

¹ Rekonstrukcí se pro účely této práce rozumí jakákoliv změna dokončené stavby, ať již se při ní zachovává její vnější půdorysné a výškové ohraničení či nikoliv.

² V dalším textu uváděná též jako Soupisná komise nebo Komise.

První (úvodní) kapitola se vedle stručného uvedení do tématu a členění práce věnuje představení vytčených cílů výzkumu a použitých metod. Její součástí je též diskuse současného stavu poznání problematiky vzájemného ovlivňování dobové teorie památkové péče a stavební praxe v českých zemích se zaměřením na situaci v Praze, kde lze, vzhledem k jejímu metropolitnímu charakteru, sledovat jednotlivé, často protichůdné tendence v reprezentativní úplnosti a bohatství forem. S tím souvisí rovněž přehled a zhodnocení dobových pramenů a literatury reflektujících zkoumanou problematiku, který tvoří závěr této části práce.

Druhá kapitola představuje teoretické nástroje, na jejichž základě se bude práce věnovat analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí. Text diskutuje koncepci hodnoty památky a související proces památkového hodnocení. Zamyšlení nad úlohou hodnotových kategorií v památkové péči i v každodenním přístupu ke kulturnímu dědictví ústí do návrhu hodnotového modelu pro účely výzkumu v rámci disertační práce. Vytvořený model přitom podstatným způsobem rozšiřuje a přepracovává existující tuzemské i zahraniční hodnotové struktury v souladu s požadavky na jeho úplnost, přehlednost a interpretační neutralnost.

S pomocí navržené modelové struktury památkových hodnot jsou poté analyzována nejdůležitější dobová díla a myšlenky památkové péče ovlivňující dění u nás. Obdobným způsobem jsou v závěrečné části kapitoly zkoumány vybrané urbanistické projekty a urbanistické spisy. Závěry získané touto analýzou, tedy identifikace hodnot, které jsou v dané teoretické koncepci, resp. přístupu považované za klíčové a zjištění hodnot, které jsou považované za okrajové či jsou zcela opomíjené, tvoří nezbytný předpoklad metodicky konzistentního přístupu ke zkoumání případových studií v následující kapitole.

Třetí kapitola rozdělená do čtyř vnitřně provázaných částí tvoří jádro práce. Na vymezení legislativního, institucionálního a personálního rámce ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století navazuje část věnovaná činnosti Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klubu Za starou Prahu. Jak Soupisná komise, tak i Klub Za starou Prahu se zásadním způsobem angažovaly v ochraně a dokumentaci památkově hodnotných objektů i celků v historických částech Prahy a z jimi řešených kauz byly zvolené případové studie diskutované v následujících dvou podkapitolách. Návrhy urbanistických projektů a (ne)realizovaných proměn jednotlivých staveb a architektonických souborů rezonující v odborných debatách i veřejných diskusích o novodobém utváření Prahy na konci 19. a začátku 20. století byly

vybrané tak, aby představovaly reprezentativní vzorek problémů, s nimiž se tehdejší památková péče a stavební praxe setkávaly. Názorové střety a přístup aktérů těchto kauz k hledání možných řešení jsou nahlíženy prostřednictvím hodnotového modelu představeného v předcházející kapitole.

Čtvrtá kapitola představuje komparativní exkurz do vztahu centrum – periferie založený na rozboru několika památkových kauz ovlivňujících v dané době významným způsobem dění v Kutné Hoře, v Pelhřimově a v Šumperku. V souladu s cíli práce zde hledáme odpověď na otázku, zda a jak se lišila situace v Praze od situace v menších městských sídelních celcích.

Pátá kapitola shrnuje výsledky výzkumu a na základě zjištěných skutečností se zde pokoušíme zformulovat odpovědi na klíčové otázky týkající se problematiky vzájemného ovlivňování dobové teorie památkové péče a stavební praxe v metropoli a zároveň tak ověřit platnost pracovní hypotézy, kterou jsme si stanovili v začátcích výzkumu.³ Závěr kapitoly se zaměřuje na možný přínos získaných poznatků pro naše dnešní úvahy o péči o památkově hodnotné stavby a urbanistické celky.

Šestá (závěrečná) kapitola je krátkým epilogem za problematikou vzájemného ovlivňování teorie památkové péče a stavební praxe v metropoli na přelomu 19. a 20. století. Její součástí je rovněž přehled námětů k dalšímu bádání.

1.1. Cíle a metody výzkumu

Práce by měla rozšířit a doplnit stávající kusé znalosti o vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi v metropoli na přelomu 19. a 20. století. Měla by rovněž ukázat, zda existovalo i zpětné ovlivňování podoby teorie oboru praktickými zkušenostmi, a pokud ano, do jaké míry a jakých forem nabývalo. V neposlední řadě by výsledky výzkumu měly umožnit kritické zhodnocení dnešních představ o podobě těchto interakcí a vytvořit předpoklady pro posouzení dopadu nových zjištění na současnou památkovou péči.

Na základě studia dané problematiky se budeme snažit ověřit pracovní hypotézu, která předpokládá, že k ovlivňování stavební praxe soudobými idejemi památkové péče docházelo obecně ve větší míře, než se dnes soudí. Předpokládá též, že existovalo i zpětné ovlivňování podoby teorie oboru stavební praxí a nově se vynořujícími urbanistickými

---

³ Blíže k cílům výzkumu v kapitole 1.1.

koncepty, toto ovlivňování ale mělo živelnější, hůře uchopitelnou podobu vycházející, spíše než z nějaké jednotné koncepční platformy, z aktuálních představ a potřeb jednotlivých stavebníků a tvůrčích architektů.

Klíčové otázky, na které bude výzkum v rámci disertační práce hledat odpověď, zahrnují:

- jaké přístupy převládaly u aktérů jednotlivých projektů z hlediska chápání/respektování obecných a specifických památkových hodnot?⁴
- existoval u nich v chápání/respektování těchto hodnot v průběhu sledovaného období nějaký posun? Pokud ano, jaký? Čím byl vyvolaný?
- jaká byla návaznost v chápání těchto hodnot a jeho posunu v čase na pronikání zahraničních teoretických koncepcí péče o památky?
- jak se lišila situace v Praze od situace v menších českých městech?
- jaké shody a rozdíly nacházíme mezi dnešními trendy a přístupy k péči o kulturní dědictví a situací ve sledovaném období? V čem je pro naše dnešní uvažování přínosná znalost situace na přelomu 19. a 20. století?

Uvedeným cílům byly přizpůsobené použité metody výzkumu. Jejich základem byl průzkum archivních fondů a studium veškeré dostupné literatury.⁵ Toto úvodní stadium bádání rozkrylo velkou šíři zkoumané problematiky, což si vyžádalo výraznou orientaci na kvalitativní stránku výzkumu (pečlivý výběr kauz/projektů pro hlubší rozbor). Významným nástrojem při identifikaci vhodných případových studií pro následnou detailní analýzu se stal přehled vybraných projektů v historických částech Prahy, které byly na přelomu 19. a 20. století řešené Komisí pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klubem Za starou Prahu. Přehled tvoří **Přílohu 1** této práce. Cílem byla vyváženost výsledného souboru tak, aby zvolené urbanistické projekty a (ne)realizované proměny vybraných staveb a architektonických souborů reprezentovaly široké spektrum zamýšlených i uskutečněných stavebních akcí v historickém jádru metropole ve sledovaném období. Při výběru hrála důležitou roli i dostupnost dobového materiálu reflektujícího tehdejší názory všech zainteresovaných subjektů.

Pro účely komparativního exkurzu do vztahu centrum – periferie byly využité výsledky výzkumu uskutečněného v letech 2016–2017 v Kutné Hoře, Pelhřimově a

---

⁴ Použitá terminologie vychází ze struktury památkových hodnot popsané v kapitole 2.1.2.

⁵ Kritickému zhodnocení pramenů a literatury se věnuje závěrečná část této kapitoly.

Šumperku v rámci řešení obdobně zaměřeného grantového projektu podpořeného Českým vysokým učením technickým v Praze.⁶

Ve vlastním umělecko-historickém výzkumu byly aplikované nejen tradiční metody jako heuristika, archivní průzkum či formální analýza, ale i aktuální metody interdisciplinárních oborů, jako vizuální studia, komparatistika a kulturní studia.

K analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí byl vytvořený referenční hodnotový model, který využívá poznatků získaných na základě studia tuzemských i zahraničních hodnotových struktur a podstatným způsobem je rozšiřuje a přepracovává v souladu s požadavky kladenými na tento druh výzkumu.⁷ Vychází přitom z předpokladu, že hodnota architektonické, resp. urbanistické památky je tvořená památkovými hodnotami díla a dalšími hodnotami díla nad rámec památkových hodnot.

Celistvost a uzavřenost této modelové struktury umožnila metodicky konzistentní přístup ke zkoumání vybraných teoretických koncepcí památkové péče i komplexních interakcí mezi teorií oboru a architektonickou praxí. Pevná referenční struktura hodnot byla výhodná při analýze rozsáhlejšího vzorku případů, protože usnadnila jejich porovnávání mezi sebou, identifikaci společných rysů / podstatných rozdílů a následné vyhodnocení. Model byl v disertační práci využíván jak pro získání statického obrazu o dané problematice (studium teoretických názorů, resp. přístupů k vybrané kauze tak, jak se jeví v dané době), tak obrazu dynamického (analýza proměn názorů na určitý okruh problémů v delším časovém horizontu).

Ověřování modelu bylo uskutečněno na dílčích výstupech, které zahrnovaly jak jeho teoretickou,⁸ tak i praktickou (aplikační) stránku.⁹

---

⁶ Projekt SGS16/178/OHK1/2T/15 *Obnova historických částí malých měst (Kutná Hora, Pelhřimov, Šumperk) a nové realizace v nich na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči.*

⁷ Podrobně o modelu, východiscích jeho tvorby a vnitřní struktuře v kapitole 2.1.

⁸ Například přednáška s názvem *Katechismus Maxe Dvořáka v kontextu památkové péče jeho doby* na konferenci k 100. výročí Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka pořádané ČNK ICOMOS (listopad 2016) a článek na toto téma ve Zprávách památkové péče (UHLÍK, 2016) nebo stať UHLÍK, 2019.

⁹ Diskuse problematiky obnovy štítového charakteru jižní fronty centrálního pelhřimovského náměstí a fasády hotelu Rosol počátkem druhého desetiletí 20. století (UHLÍK, 2017), studie UHLÍKOVÁ – UHLÍK, 2021, patří sem rovněž výstupy vytvořené v rámci řešení již zmíněného projektu SGS16/178/OHK1/2T/15.

1.2. Současný stav poznání a kritické zhodnocení pramenů a literatury

Komplexnější pohled na problematiku vzájemného ovlivňování dobové teorie památkové péče a stavební praxe v historických částech Prahy na přelomu 19. a 20. století dosud chybí, k dispozici jsou pouze studie a stati zabývající se z různých úhlů pohledu jednotlivými kauzami. Nejvýznamnější z nich je bezesporu otázka asanace Josefova a části Starého Města, které se v mnoha člancích snad ve všech v Praze vycházejících periodikách věnoval tehdejší tisk. Současný pohled nabízí sborník prací *Pražská asanace* z roku 1993 připravený k 100. výročí vydání asanačního zákona¹⁰ nebo monografie americké badatelky Cathleen M. Giustino *Tearing Down Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics around 1900*.¹¹ Stejně tak byly v dobovém tisku široce reflektované kauzy týkající se úprav bezprostředně s asanací souvisejících či na ni navazujících (řešení komunikace spojující Václavské náměstí se Staroměstským náměstím, soutěže na dostavbu Staroměstské radnice a další). Ve všech těchto diskusích se významně angažoval Klub Za starou Prahu, od roku 1910 i nově založeným klubovým Věstníkem, který se stal jedním z nejdůležitějších zdrojů našeho poznání soudobých názorů na péči o historickou pražskou zástavbu a její jednotlivé části. Nepřehlédnutelná byla rovněž role Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy založené usnesením presidia rady královského hlavního města Prahy v červnu 1893, jejímž hlavním cílem bylo stát se „*poradním sborem pro zachování a udržování památek stavebních, uměleckých a archeologických (praehistorických a historických) [...] jenž by postupem času sestavil úplný inventář těchto památek, jež by buď regulací, přestavbou, zanedbáním, nevhodným umístěním nebo nepřípadnou opravou v nebezpečí se octly*“.¹² Zápisy z jednání Komise a šest svazků jejích Zpráv, které vycházely v letech 1904–1915, obsahují řadu jinak obtížně dostupných informací o stavebních aktivitách ve městě a názorech zástupců širokého spektra odborných institucí a zájmových spolků na otázky nakládání s architektonickým a urbanistickým dědictvím metropole.

Zkoumání architektury přelomu 19. a 20. století v posledních desetiletích významným způsobem pokročilo a oprostilo se od starších klišé a názorových schémat. Postupně se objevují práce, které moderním způsobem reflektují nejen období jako celek a jeho teoretická východiska, ale snaží se postihnout dobovou architekturu z pohledu

---

¹⁰ HRŮZA, 1993.

¹¹ GIUSTINO, 2003.

¹² *Věstník obecní král. hlav. města*, 1894.

stavebních typů či regionálních specifik. K nejvýznamnějším pracem patří Lukešova stat' v *Dějínách českého výtvarného umění*¹³ či příslušné kapitoly Šváchovy knihy *Od moderny k funkcionalismu*.¹⁴ Důležitým zdrojem poznání pražské architektury uvedeného období je publikace *Praha 1891–1918 (Kapitoly o architektuře velkoměsta)*¹⁵ a jednotlivé díly *Uměleckých památek Prahy*,¹⁶ vybraným urbanistickým projektům se věnuje disertační práce Kláry Brůhové *Praha nepostavená*.¹⁷ Z dobových tiskovin zabývajících se architekturou a urbanismem – návrhy i realizacemi – je třeba, vedle již uvedených Věstníku Klubu Za starou Prahu a Zpráv komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy, zmínit především periodika Architektonický obzor, Dílo, Stavitelské listy, Styl, Technický obzor, Umělecký měsíčník, Volné směry a Zprávy spolku architektů a inženýrů v království Českém. Velkým problémem ovšem stále zůstává skutečnost, že až na výjimky chybí pro architekty působící v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století monografické studie, které by zhodnotily jejich dílo v širších souvislostech a zároveň poskytlly základní srovnávací materiál pro další umělecko-historická bádání.

Z dobové literatury věnované tehdejší významným urbanistickým koncepcím jsou klíčové především reflexe Haussmannovy přestavby Paříže a budování vídeňské Ringstrasse a práce Baumeistera, Stübgena, Sitteho a Bulse.¹⁸

V literatuře věnované otázkám památkové péče, resp. ochrany kulturního dědictví lze najít celou řadu textů poskytujících cenný vhled do námi zkoumané problematiky. K nejzávažnějším z nich patří, i přes více než sto let, které uplynuly od jeho vzniku, klasické dílo Aloise Riegla *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*,¹⁹ na které o třináct let později svojí prací *Katechismus der Denkmalpflege* navázal jeho žák Max Dvořák.²⁰ Obě práce vyšly v poslední době v českém překladu,²¹ první z nich doplněná o překlad Rieglova článku *Neue Strömungen in der Denkmalpflege* a Hlobilovou pronikavou studií *Alois Riegl a teorie moderní památkové péče*. Velký význam pro formování dobové teorie oboru u nás mají též stati Zdeňka Wirtha publikované ve Stylu, Věstníku Klubu Za starou Prahu i dalších periodikách. Zásadního charakteru je zejména článek, který vyšel v roce 1907

---

¹³ LUKEŠ, 1998.

¹⁴ ŠVÁCHA, 1994.

¹⁵ SVOBODA – LUKEŠ – HAVLOVÁ, 1997.

¹⁶ VLČEK, 1996; BAŤKOVÁ, 1998; VLČEK, 1999; VLČEK, 2000.

¹⁷ BRŮHOVÁ, 2014/2015; tiskem BRŮHOVÁ, 2017.

¹⁸ BAUMEISTER, 1876; STÜBBEN, 1890; SITTE, 1889; BULS, 1893.

¹⁹ RIEGL, 1903.

²⁰ DVOŘÁK, 1916.

²¹ RIEGL, 2003a; DVOŘÁK, 2004.

v Českém časopise historickém pod názvem *Zachování a ochrana historických a uměleckých památek – Vývoj otázky v XIX. století*.²² Z novějších tuzemských prací nelze opomenout Pavlův článek *Dějiny památkové péče od osvícenectví do 1. světové války*,²³ dvoudílná skripta Vlastimila Vintera²⁴ či kratší Czumalův text *Teoretická východiska a předpoklady památkové péče* ve sborníku *Péče o architektonické dědictví (I. díl)*.²⁵ Zásadní charakter mají Hlobilovy práce, ať již se jedná o studii *Teorie městských památkových rezervací (1900–1975)*²⁶ nebo nedávno souborně publikované jednotlivé kratší stati věnované aktuálním otázkám památkové péče.²⁷ I když v posledních desetiletích v českém prostředí chybí systematictější dialog o teoretických otázkách oboru a jeho hodnotovém ukotvení, objevují se podnětné práce věnované dílčímu okruhu problémů.²⁸

Z dobové zahraniční literatury mají zásadní význam, vedle již zmíněných děl Riegla a Dvořáka, texty Viollet-le-Duca, Ruskina, Boita, Dehia či Ebhardta. Podrobné dějiny vídeňské Ústřední komise s řadou případových studií věnovaných památkovým kauzám v celé předlitavské části monarchie přináší publikace *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege*.²⁹ Aktuální pohledy na problematiku péče o kulturní dědictví a její hodnotové ukotvení odrážející se v různých přístupech k tvorbě hodnotových struktur památek lze nalézt například u Freye, Kiesowa, Muños Viñase, Martina a Krautzbergera nebo Lipeho.³⁰ Bližší pohled na jeden z nejnámějších a nejrozšířenějších hodnotových modelů – koncept tzv. mimořádné univerzální hodnoty – který je kritériem pro zapisování kulturních a přírodních statků na Seznam světového dědictví představuje Jokilehtova studie z roku 2008.³¹ Moderní trendy vnímání kulturního dědictví odráží rovněž výstupy výzkumu Getty Conservation Institute vedeného na přelomu tisíciletí.³² Celkový přehled o vývoji oboru,

---

²² WIRTH, 1907.

²³ PAVEL, 1975.

²⁴ VINTER, 1982a.

²⁵ CZUMALO, 2008.

²⁶ HLOBIL, 1985.

²⁷ HLOBIL, 2008b.

²⁸ Například RADOVÁ, 1987; LÁSKA, 2000; KROUPA, 2001; KROUPA, 2004; JESENSKÝ, 2009; JESENSKÝ, 2015; HŮRKOVÁ – PRIX, 2019. Inspirativní pro další výzkum jsou též výsledky projektu programu NAKI II *Původ a atributy památkových hodnot historických měst České republiky* (DG16P02R025) řešeného v letech 2016–2020 na Fakultě architektury ČVUT v Praze ve spolupráci s Ústavem teoretické a aplikované mechaniky AV ČR (řešitelem byl Jan Jehlík).

²⁹ BRŮCKLER, 2020; FINGERNAGEL-GRÜLL, 2020.

³⁰ FREY, 1997; KIESOW, 2000; MUÑOS VIÑAS, 2005; MARTIN – KRAUTZBERGER, 2006; LIPE, 2006.

³¹ JOKILEHTO, 2008.

³² Zejména AVRAMI – MASON, 2000 a DE LA TORRE, 2002.

klíčových teoretických koncepcích a aktuálních trendech a úvahách poskytují obsáhlá díla Jokilehta a Glendinninga.³³

Z archivních fondů jsou cenné především materiály nacházející se v Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Archivu Klubu Za starou Prahu, Národním archivu a v oddělení dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR.

V Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea byly studované fondy Koula Jan, Vejrych Jan Bedřich a vybrané materiály věnované pražskému urbanismu přelomu 19. a 20. století, v Archivu hlavního města Prahy se ke zkoumané problematice vztahuje vedle Sbírký map a plánů fond Magistrát hlavního města Prahy I. a v něm především materiály z Referátu asanačního a z části Památkový sbor hlavního města Prahy 1893–1950. V Archivu Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy bylo bádáno ve fondu Max Urban, Archiv Klubu Za starou Prahu obsahuje, kromě fragmentární korespondence k jednotlivým objektům a kauzám, zejména velmi hodnotné zápisy z jednání domácí rady Klubu. Řadu informací ke studovanému tématu lze najít ve fondu Památkový úřad Vídeň v Národním archivu, z materiálů nacházejících se v oddělení dokumentace ÚDU AV ČR byla pozornost věnovaná fondům Zdeněk Wirth, Rudolf Hlubinka a rozsáhlé sbírce historické fotografie, která obsahuje často unikátní záběry míst a objektů vztahující se k proměnám Prahy na konci 19. a na počátku 20. století.

---

³³ JOKILEHTO, 1999; GLENDINNING, 2013.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Hodnotové kategorie a hodnotové modely v památkové péči³⁴

Koncepce hodnoty památky jako funkce subjekto-objektového vztahu je svojí podstatou pevně zakotvená v základech teoretických úvah o podstatě památkové péče a jejím smyslu. Proces památkového hodnocení je běžnou součástí našeho praktického přístupu ke kulturnímu dědictví a aktivitám/projektům, které ho přímo či nepřímo ovlivňují. Hodnoty přisuzované památce nejsou objektivní, neměnnou vlastností objektu, ale jako činitelé ovlivňující jednání subjektu podléhají kontinuálním časoprostorovým změnám, které reflektují širší kontext daného společensko-ekonomického systému jako celku a jeho specifických preferencí.

Jednotlivé hodnotové kategorie, jako svého druhu obecný myšlenkový konstrukt, mohou ovšem, bez ohledu na to, jaká míra je jim v dané době a místě přisuzovaná, sloužit k relativní komparaci významů, které jednotliví aktéři hodnotícího procesu přiřkládají určitému objektu, souboru objektů či projektu na základě svého ideového ukotvení. Ucelená soustava hodnot tak vytváří nástroj k systematictějšímu zkoumání vztahů a vzájemného ovlivňování architektonické praxe soudobými idejemi památkové péče, respektive podoby teorie oboru stavební praxí. Výsledný syntetický a metodologicky uchopitelnější pohled na tuto problematiku zároveň vytváří předpoklady pro posouzení dopadu nových zjištění na současnou památkovou péči.

Nezbytným předpokladem funkčnosti uvedených analýz je existence konzistentní a úplné soustavy relevantních hodnot. V následujícím textu se tedy budeme věnovat diskusi vybraných starších i současných tuzemských a zahraničních hodnotových modelů a možnostem/omezením jejich využití pro tyto účely. Na tomto základě bude představený model navržený autorem práce, který nahlíží na celkovou hodnotu architektonického díla (stavební památky), jeho části či souboru staveb, resp. urbanistické kompoziční struktury jako na soustavu tvořenou dvěma složkami – památkovými hodnotami díla a dalšími hodnotami díla nad rámec památkových hodnot. Obě tyto složky budou podrobně rozvedené s cílem objasnit jejich vnitřní strukturu a vzájemnou provázanost.

---

³⁴ Text této části vychází z článku autora pro časopis Zprávy památkové péče. UHLÍK, 2017.

2.1.1. *Hodnoty a hodnotové struktury památek*

Dříve, než se pustíme do diskuse konkrétních hodnotových modelů, je třeba si alespoň rámcově vymezit obecné požadavky na ně, tedy určit, jaké parametry by měl daný model splňovat, aby byl použitelný pro námi zamýšlené účely.

Jednou z klíčových vlastností hledaného modelu by měla být jeho úplnost (celistvost), tj. systém by měl zahrnovat všechny relevantní hodnoty, které jsou nutné pro ucelenou analýzu zkoumaných interakcí. Bez toho budou mít nutně veškeré naše úvahy pouze částečnou platnost (v lepším případě) nebo budou více či méně zkreslené. S tím úzce souvisí požadavek na uzavřenost modelu – model by měl pracovat se stabilním souborem hodnotových kategorií, bez nutnosti doplňovat ho *ad hoc* dalším kriteriálním aparátem.

Zásadní důležitost má co nejjednoznačnější vymezení významu jednotlivých hodnot. Je zřejmé, že nevystačíme s obecnými kategoriemi historické, umělecké, estetické apod. hodnoty bez dalšího upřesnění, ale je třeba zvolené kategorie jasně a srozumitelně popsat, aby bylo zřejmé, v jakém kontextu a s jakým obsahem jsou v modelu použité.

Praktická použitelnost každého systému se odvíjí nejen od jeho vnitřních kvalit, ať již jsou definované jakýmkoliv parametry, ale do značné míry ji ovlivňuje rovněž vlastnost, která bývá často označovaná jako uživatelská přívětivost. Model by tedy měl být co nejpřehlednější a nejčitelnější, s co nejjednodušší vnitřní strukturou, to vše samozřejmě při zachování jeho vnitřní vypovídací hodnoty.

Má-li daný hodnotový model sloužit k analýze vzájemných vztahů rozmanitých subjektů v neustále se proměňujícím společensko-ekonomickém kontextu a umožňovat porovnání výsledných zjištění jak v rámci jedné časoprostorové vrstvy, tak i mezi těmito vrstvami navzájem, měl by být svým založením interpretačně neutrální. Tato interpretační neutralita, úzce svázaná s univerzálností a flexibilitou použití pro studium různých teoretických konceptů, přístupů a kauz, přitom spočívá v hodnotové neutralitě obecného modelu. Každé složce takového modelu (hodnotě) je přiřazena stejná váha, žádná složka není *a priori* preferovaná či naopak znevýhodněná. Rozdílné váhy dostávají tyto složky až v procesu analýzy konkrétního případu, kdy mohou být některé z nich v důsledku přiřazení nulové váhy i zcela zanedbané.

V literatuře věnované otázkám památkové péče, resp. ochrany kulturního dědictví lze najít celou řadu textů postulujících na základě analýzy hodnot památek příslušné modelové struktury, které poskytují cenný vhled do námi zkoumané problematiky. K nejzávažnějším z nich bezesporu patří, i přes více než sto let, které uplynuly od jeho vzniku, klasické dílo Aloise Riegla *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*,³⁵ na které o třináct let později svojí prací *Katechismus der Denkmalpflege* navázal jeho žák Max Dvořák.³⁶ Dvořák Rieglovy zásady podrobuje kritickému zkoumání a v řadě ohledů je modifikuje. Vedle tohoto základního inspiračního zdroje ovšem *Katechismus* reflektuje a přetváří širší spektrum dobových myšlenkových proudů, k nimž patřily, mimo jiné, názory Georga Dehia, Bodo Ebhardta či Camilla Sitteho.³⁷ Rieglovy a Dvořákovy hodnotové modely, v mnoha ohledech průkopnické a dodnes neztrácející svůj význam, jsou nutně zatíženy dobou svého vzniku a účelem, pro který byly vytvářené. Jako analytický nástroj pro zkoumání zde diskutovaných subjekto-objektových vztahů tak postrádají úplnost a co je patrně ještě závažnější, i interpretační neutralnost.

Z tuzemských prací zabývajících se v poslední čtvrtině 20. století problematikou hodnot památek a jejich strukturální provázanosti je třeba připomenout především dvoudílná skripta Vlastimila Vintera³⁸ a řadu kratších textů Ivo Hlobila.³⁹ Vinterova relativně obšírná analýza hodnot ústící ve schematickou kategorizaci vztahů jednotlivých kritérií⁴⁰ přináší zajímavý vhled do této otázky, její celková koncepce ovšem z dnešního pohledu postrádá, vedle potřebné míry celistvosti a vnitřní konzistence, též jednoznačnější vymezení jednotlivých složek modelu. Velmi inspirativní Hlobilovy práce v této oblasti, založené na myšlence, že „(p)amátková péče stojí a padá s odpovědnou analýzou všech hodnot památky, jak se postupně objevovaly od renesance, i hodnotou utilitární – tj. s analýzou celkové památkové hodnoty – monumentity“,⁴¹ poskytují cenný koncepční základ pro tvorbu jakéhokoliv hodnotového modelu. Od

---

³⁵ RIEGL, 1903.

³⁶ DVORÁK, 1916.

³⁷ Ke struktuře památkových hodnot v *Katechismu* Maxe Dvořáka viz UHLÍK, 2016.

³⁸ VINTER, 1982a.

³⁹ K nejzávažnějším patří stati *Teze k teorii památkové péče za současného stavu oboru* z roku 1988, *Otázky monumentiky* z roku 1989 a *Monumentita a autentická funkce architektonických a urbanistických památek* z roku 2000. Všechny byly nedávno souborně publikované v HLOBIL, 2008b.

⁴⁰ VINTER, 1982b, s. 11.

⁴¹ HLOBIL, 2008a, s. 178.

konce osmdesátých let se objevilo několik prací věnovaných dílčímu okruhu problémů,⁴² systematicky se otázce hodnotové struktury kulturního dědictví v současnosti věnují Milena Hauserová⁴³ a Vít Jesenský.⁴⁴ Podnětný příspěvek k diskusím na uvedené téma představuje rovněž nedávno skončený projekt programu NAKI II *Původ a atributy památkových hodnot historických měst České republiky*, jehož řešitelem byl Jan Jehlík.⁴⁵

Přístupy k tvorbě hodnotových struktur památek, s nimiž se lze v posledních desetiletích setkat v zahraničí,⁴⁶ vykazují velkou variabilitu a jsou ve většině případů zásadně ovlivněné účelem, pro který vznikají a cíli, které sledují – postrádají tedy vesměs úplnost i interpretační neutrálnost. To platí rovněž pro jeden z nejznámějších a nejrozšířenějších modelů – koncept tzv. mimořádné univerzální hodnoty – který je kritériem pro zapisování kulturních a přírodních statků na Seznam světového dědictví.⁴⁷ Rozsáhlý výzkum zaměřený na studium hodnot v oblasti památkové péče vedený na přelomu tisíciletí Getty Conservation Institute měl za cíl co nejucelenější pohled na tuto problematiku odrážející moderní trendy vnímání kulturního dědictví.⁴⁸ Klíčovým výstupem byla v řadě ohledů postmoderně neurčitá Prozatímní typologie hodnot dědictví, kterou autoři nepovažovali za ani vyčerpávající, ani výlučnou a chápali ji jako „*an attempt to create a common starting point from which a modified typology can be constructed in a variety of heritage planning situations*“.⁴⁹ Nejblíže k naplnění námi požadovaných parametrů tak mají některé německé hodnotové modely, které lze přehledně nalézt u Martina a Krautzbergera,⁵⁰ a především model Kiesowův.⁵¹ I tyto hodnotové struktury, nahlížené v daném případě primárně z pohledu právního ukotvení jejich jednotlivých složek v legislativě spolkových zemí, však postrádají potřebnou úplnost a do jisté míry též vnitřní vyváženost.

---

⁴² RADOVÁ, 1987; LÁSKA, 2000; KROUPA, 2001; KROUPA, 2004; JESENSKÝ, 2009; JESENSKÝ, 2015; HŮRKOVÁ – PRIX, 2019.

⁴³ Doc. Ing. arch. Mileně Hauserové, CSc. autor děkuje za poskytnutí dosud nepublikovaného materiálu k tématu a řadu podnětných diskusí k této problematice.

⁴⁴ JESENSKÝ, 2015.

⁴⁵ Projekt DG16P02R025 byl řešený v letech 2016–2020 na Fakultě architektury ČVUT v Praze ve spolupráci s Ústavem teoretické a aplikované mechaniky AV ČR v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Cílem projektu bylo vytvoření nástrojů a metodiky k určení základních prvků komplexní identity historických měst České republiky pro identifikaci a ochranu jejich památkových hodnot, zejména jejich veřejných prostor a velmi cenných dokladů tvůrčí středověké lokace.

⁴⁶ Například FREY, 1997; *The Burra Charter*, 2017; MUŇOS VIÑAS, 2005 nebo LIPE, 2006.

⁴⁷ Blíže o konceptu mimořádné univerzální hodnoty viz JOKILEHTO, 2008 a *Operational Guidelines*, 2021.

⁴⁸ Srov. zejména AVRAMI – MASON, 2000 a DE LA TORRE, 2002.

⁴⁹ MASON, 2002, s. 9.

⁵⁰ MARTIN – KRAUTZBERGER, 2006, zvl. s. 130–142.

⁵¹ KIESOW, 2000.

2.1.2. Hodnotový model pro analýzu subjekto-objektových vztahů v oblasti památkové péče

Jak již bylo zmíněno v úvodní kapitole, předkládaný model využívá poznatků získaných při studiu výše uvedených tuzemských i zahraničních hodnotových struktur a podstatným způsobem je rozšiřuje a přepracovává v souladu s požadavky kladenými na tento druh výzkumu. Vychází přitom z předpokladu, že hodnota architektonické, resp. urbanistické památky je tvořena památkovými hodnotami díla a dalšími hodnotami díla nad rámec památkových hodnot.

Hodnoty památek ovšem mohou být výrazným způsobem ovlivněné novostavbami vyrůstajícími v historickém prostředí a interagujícími s ním, stejně jako celkovými změnami vizuální podoby, fungování a společenského významu tohoto prostředí. V těchto případech představuje navržená modelová struktura rovněž referenční rámec pro posouzení charakteru a míry uvedených vlivů.

Tabulka 1 schematicky znázorňuje vnitřní strukturu modelu s důrazem na hierarchizaci a vzájemné vazby jednotlivých hodnot.

I. Památkové hodnoty díla
A. <u>Obecné památkové hodnoty</u>
1. Autenticita díla
2. Celistvost díla
3. Vzácnost díla
B. <u>Památkové hodnoty specifické pro jednotlivé oblasti</u>
1. Památkové hodnoty urbanistického charakteru
a) Význam pro vzhled sídla nebo krajiny jako celku
b) Význam objektu pro utváření prostoru a/nebo atmosféry ulice nebo prostranství
c) Význam objektu pro vytváření měřítka (proporcí) v bezprostřední blízkosti monumentální stavby
d) Význam objektu pro doložení podstatného zbytku historické urbanistické koncepce
2. Památkové hodnoty umělecko-historického charakteru
a) Umělecká hodnota objektu
b) Význam objektu jako dokladu určité vývojové fáze daného slohu (uměleckého stylu), resp. význam celku jako dokladu určité epochy urbanistického vývoje
c) Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného umělce/urbanisty
3. Památkové hodnoty historického charakteru
a) Význam objektu/celku jako dokladu politických, náboženských, hospodářských, sociálních a kulturních poměrů určité společenské formace/historické epochy a jejich regionálních/dobových specifik
b) Význam objektu jako připomínky významných dějinných událostí a jejich dobové reflexe

c) Význam objektu jako místa spojeného s narozením, činností nebo úmrtím proslulé osobnosti

d) Význam objektu/celku pro národopisná studia a dějiny venkova

e) Objekt/celek jako symbol reprezentující celou obec/region/národ nebo místo se vzpomínkovou hodnotou lidové paměti

4. Památkové hodnoty stavebně-technického charakteru

a) Význam objektu jako důležitého dokladu vývoje techniky

b) Význam objektu jako dokladu určitého konstrukčního řešení nebo způsobu provedení

c) Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného inženýra/architekta/stavitele

II. Další hodnoty díla nad rámec památkových hodnot

A. Ekonomická hodnota díla

1. Přímá užitná hodnota

2. Nepřímá užitná hodnota

B. Hodnota novosti

1. Absolutní hodnota novosti

2. Relativní hodnota novosti

C. Hodnota modernosti

1. Absolutní hodnota modernosti

2. Relativní hodnota modernosti

Tabulka 1 Hodnotový model pro analýzu subjekto-objektových vztahů v oblasti památkové péče. Zpracoval: Jan Uhlík, 2022.

I. Památkové hodnoty díla

Památkové hodnoty jsou uvažované dvojího druhu – obecné památkové hodnoty, které v různé míře nacházíme u všech objektů a celků,⁵² neboť tvoří neoddělitelnou součást jejich vlastní existence a další památkové hodnoty, které jsou vázané na určitou specifickou oblast hodnocení daného díla.

A. Obecné památkové hodnoty

K obecným památkovým hodnotám řadíme autenticitu objektu nebo celku, jeho celistvost a jeho vzácnost.

---

⁵² Není-li uvedeno jinak, budeme v dalším textu pojmem objekt rozumět nejen určitou stavbu nebo její část, ale i soubor k sobě konstrukčně či významově patřících staveb, včetně areálů. Pojmem celek budeme rozumět urbanistické dílo.

1. Autenticita díla

Autenticitou díla rozumíme autenticitu matérie, tj. míru dochování originální stavební substance, autenticitu formy zahrnující tvarové a hmotové řešení, barevnost, technické detaily, v případě celků též míru dochování původní (urbanistické) koncepce a autenticitu funkce, tedy způsobu využití díla.

2. Celistvost díla

Podobně jako v případě autenticity se chápání celistvosti díla neomezuje pouze na otázku míry zachování stavební substance, ale bere v úvahu úplnost formy i ideové náplně díla. Zásadním narušením ideové celistvosti objektu, úzce spojeným se ztrátou autenticity funkce, je tak například pro moderní dobu charakteristické vyčlenění kostela z užívání pro liturgické účely a následné alternativní využití jeho prostor.

3. Vzácnost díla

Vzácností rozumíme řídkost, případně jedinečnost výskytu, které se vztahují jak k problematice míry zachování stavební substance, tak i k otázce formy a ideové náplně díla. Uvažujeme-li tedy vzácnost v souvislosti s pozůstatky románského městského domu, spojujeme ji obvykle s mírou zachování původní stavební substance, zatímco vzácnost replik staveb nespočívá v původnosti jejich hmoty, ale spíše v autenticitě formy a často zejména ideje, kterou reprezentují.

B. Památkové hodnoty specifické pro jednotlivé oblasti

Památkové hodnoty vázané na určitou specifickou oblast hodnocení daného díla jsou tvořené hodnotami majícími urbanistický, uměleckohistorický, historický nebo stavebně-technický charakter.

Zde je třeba uvést, že filozoficko-estetické kategorie zahrnující malebnost, emocionální působivost, ale i rieglovskou hodnotu stáří, které mohou v různé míře prostupovat jednotlivými památkovými hodnotami, nepovažujeme pro účely tohoto modelu za samostatné památkové hodnoty, ale spíše za součást vnitřní struktury některých z nich. Tyto kategorie působí jako svého druhu katalyzátor fungování příslušných památkových hodnot. V tomto kontextu se tak například univerzální estetická hodnota památek, která zaujímá ústřední postavení v teorii památkové péče

Maxe Dvořáka, jeví jako výsledek syntézy estetických kategorií silně prostupujících jednotlivé hodnoty uměleckých děl a jejich souborů.

1. Památkové hodnoty urbanistického charakteru

a) Význam pro vzhled sídla nebo krajiny jako celku

Stavby, které mají zásadní podíl na vytváření charakteristické a často nezaměnitelné siluety sídla (kostely a další hmotově výrazné stavby na pohledově exponovaných místech) jsou přirozenými reprezentanty těchto hodnot. Patří sem ale též urbanistické celky *per se* formující tvářnost krajiny, v níž se nalézají a historické zahradní a parkové komplexy.

b) Význam objektu pro utváření prostoru a/nebo atmosféry ulice nebo prostranství

Do této kategorie objektů mohou patřit nejen pohledově výrazné budovy uzavírající uliční průhledy nebo ovládající náměstí, ale i stavby běžných měřítek a parametrů, jejichž hodnota spočívá právě v dotváření jednotné uliční fronty či vzhledu veřejného prostranství.

c) Význam objektu pro vytváření měřítká (proporcí) v bezprostřední blízkosti monumentální stavby

Typickým příkladem je drobná městská zástavba v bezprostředním okolí chrámové stavby, která dává svým kontrastem s ní sakrálnímu dílu opticky vyniknout.

d) Význam objektu pro doložení podstatného zbytku historické urbanistické koncepce

Tuto významovou rovinu často reprezentují například dochované pozůstatky původního městského opevnění.

2. Památkové hodnoty uměleckohistorického charakteru

a) Umělecká hodnota objektu

Zhodnocení umělecké kvality je založené na odborném posouzení celkového řešení díla vycházejícího ze stanoveného stavebního zadání a zahrnujícího, vedle dalšího, jeho půdorysné uspořádání, pojednání fasád, kvalitu interiérového řešení či začlenění objektu do krajiny nebo do zastavěného okolí.

b) Význam objektu jako dokladu určité vývojové fáze daného slohu (uměleckého stylu), resp. význam celku jako dokladu určité epochy urbanistického vývoje

Sem patří jak díla, která mají význam z globálního pohledu, tak stavby a celky, které jsou důležité pro určité umělecké prostředí nebo určitý region.

c) Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného umělce/urbanisty

Zajímavá jsou nejen díla vrcholného tvůrčího období, ale rovněž práce s nižší uměleckou kvalitou, neboť jen tak lze získat ucelený pohled na tvorbu dané osobnosti.

3. Památkové hodnoty historického charakteru

a) Význam objektu/celku jako dokladu politických, náboženských, hospodářských, sociálních a kulturních poměrů určité společenské formace/historické epochy a jejich regionálních/dobových specifik

Do této kategorie patří například: stavby spojené s výkonem práva a trestů v minulosti (hladomorny, mučírny, budovy věznic a soudů z 19. století apod.) jako doklad fungování společnosti v právní oblasti; dělnická sídliště (kolonie), která v 19. a na počátku 20. století vznikala ve městech, kolem továren a dolů a první pokusy o sociální bytovou výstavbu z 1. poloviny 20. století jako doklad života nižších vrstev obyvatelstva a snahy společnosti vypořádat se se sociální problematikou; celnice a mýtné brány jako doklad objasňující dobové hospodářsko-politické souvislosti; boží muka a synagogy jako doklady hluboké zbožnosti a jejich forem. Může ale rovněž zahrnovat relativně širokou škálu objektů dokládajících rodové a spolkové zájmy, lokální, krajový a zemský patriotismus, hodnoty evropské sounáležitosti apod.

b) Význam objektu jako připomínky významných dějinných událostí a jejich dobové reflexe

Vedle památníků a pomníků sem patří i další memoriální památky, jako například kříže či sloupy zbudované na paměť morových epidemií a jako výraz poděkování za jejich odvrácení.

c) Význam objektu jako místa spojeného s narozením, činností nebo úmrtím proslulé osobnosti

d) Význam objektu/celku pro národopisná studia a dějiny venkova

Různé typy usedlostí a hospodářských staveb, stejně jako rozmanité urbanistické formy venkovských sídel, představují často jedinečný zdroj poznání historické vesnice a každodenního života v daném regionu.

e) Objekt/celek jako symbol reprezentující celou obec/region/národ nebo místo se vzpomínkovou hodnotou lidové paměti

Nositeli symbolického významu mohou být jednotlivé objekty jako Karlův most či chrám sv. Víta v Praze, v širším pojetí se ale může jednat o celá historická jádra měst,

dochovanou historickou vesnickou zástavbu apod. Příkladem místa se vzpomínkovou hodnotou lidové paměti je barokní Mladotovský palác neboli Faustův dům v Praze na Novém Městě spojený s faustovskou legendou.

4. Památkové hodnoty stavebně-technického charakteru

a) Význam objektu jako důležitého dokladu vývoje techniky

Vodní a větrné mlýny, důlní těžní zařízení, montážní haly, pivovary, vodárenské věže a další stavby reprezentující rozmanité podoby industriální architektury mohou představovat nenahraditelné svědky vývoje techniky a průmyslové výroby.

b) Význam objektu jako dokladu určitého konstrukčního řešení nebo způsobu provedení

Stavba představující vynikající doklad historické ocelové montované konstrukce či originální starý krov s jasně čitelnou konstrukcí jsou reprezentanty tohoto typu hodnot.

c) Význam objektu/celku pro posouzení vývoje v tvorbě významného inženýra/architekta/stavitele

Zajímavá jsou díla všech tvůrčích období, neboť jen tak lze získat ucelený pohled na tvorbu dané osobnosti.

II. Další hodnoty díla nad rámec památkových hodnot

Model uvažuje tři druhy těchto hodnot – ekonomickou hodnotu, hodnotu novosti a hodnotu modernosti. Všechny tři tvoří přirozenou součást hodnotové struktury architektonických a urbanistických děl a významným způsobem ovlivňují jejich celkovou hodnotu.

A. Ekonomická hodnota díla

Přímá užitná hodnota objektu odrážející se v jeho tržním ohodnocení bere v úvahu faktory jako stávající stavebně-technický stav, připravenost/vhodnost pro (adekvátní) funkční využití, schopnost generovat prostředky na vlastní údržbu či schopnost generovat zisk.

Nepřímá užitná hodnota objektu spočívá často v jeho schopnosti zastávat roli katalyzátoru ekonomické prosperity daného místa či regionu stimulací rozvoje cestovního ruchu a na něj navázaných aktivit.

O přímé a nepřímé užitné hodnotě lze analogicky hovořit i v případě urbanistických celků, zvláště signifikantní je to v případě významných turistických center, k nimž patří rovněž Praha.

B. Hodnota novosti

Pro účely tohoto modelu rozlišujeme absolutní hodnotu novosti, která je vlastní novostavbám a nově vybudovaným urbanistickým celkům a relativní hodnotu novosti, která vzniká v procesu obnovy, resp. rekonstrukce staršího díla, při němž je dílo zbavované stop stáří a úplným ucelením formy a barev získává ráz právě vzniklého.

C. Hodnota modernosti

Obdobně jako hodnota novosti i hodnota modernosti má svojí složku absolutní, která je vlastní novostavbám a nově vybudovaným urbanistickým celkům odpovídajícím požadavkům soudobého uměleckého chtění a/nebo soudobým představám funkčního využití, a složku relativní, která vzniká v procesu přizpůsobení staršího díla požadavkům soudobého uměleckého chtění a/nebo soudobým představám funkčního využití.

Celistvost a uzavřenost popsané modelové struktury umožňuje metodicky konzistentní přístup ke zkoumání vybraných teoretických koncepcí památkové péče i komplexních interakcí mezi teorií oboru a architektonickou praxí, které vznikají v důsledku rozdílného přístupu k jednotlivým památkovým kauzám ze strany jejich aktérů, tak jak je budeme diskutovat v následujících částech tohoto textu. Pevná referenční struktura hodnot přitom zjednodušuje porovnání jednotlivých dobových koncepcí a myšlenek (resp. zvolených případových studií) mezi sebou, usnadňuje přesnější identifikaci jejich společných rysů/podstatných rozdílů a následně umožňuje jejich efektivnější vyhodnocení. Tam, kde to charakter sledované problematiky vyžaduje, je možné model zároveň využít jak pro získání statického obrazu o dané problematice (studium teoretických názorů, resp. přístupů k vybrané kauze tak, jak se jeví v dané době), tak obrazu dynamického (analýza proměn názorů na určitý okruh problémů v delším časovém horizontu).

2.2. Dobová díla, myšlenky památkové péče a urbanismus druhé poloviny 19. století pohledem navrženého referenčního hodnotového modelu

Problematika obnov památkově hodnotných objektů a celků byla tradičně místem, kde se střetávaly často protichůdné ideje vycházející nejen z rozdílných filozofických koncepcí, ale též odlišného chápání hodnot, které byly jednotlivým stavbám a urbanistickým celkům přisuzované. Vnímání hodnotových kategorií a jejich významu zásadním způsobem ovlivňovala i aktuální společensko-politická situace a (nejen ekonomické) priority všech zainteresovaných osob a zájmových skupin. Přesto se v průběhu času dají vysledovat dva základní přístupy ke kulturnímu dědictví – konzervační a rekonstrukční –, které se v koncepcích významných teoretiků památkové péče 19. a počátku 20. století navzájem prolínají a vytváří tak unikátní soubor hodnot, cenný referenční rámec pro hodnocení praktického přístupu ke stavebním akcím a urbanistickým záměrům sledovaného období.

V následujícím textu se s pomocí navrženého hodnotového modelu pokusíme zamyslet nad nejdůležitějšími dobovými koncepcemi a díly památkové péče, které ovlivňovaly dění u nás na přelomu 19. a 20. století a identifikovat pro každou z nich její charakteristickou hodnotovou strukturu. Obdobným způsobem přistoupíme v závěrečné části kapitoly k analýze vybraných urbanistických projektů a spisů druhé poloviny 19. století.

2.2.1. Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc a teorie stylových restaurací

První z koncepcí, kterou budeme na tomto místě diskutovat, je teorie stylových (puristických) restaurací. Ta postupně v druhé polovině 19. století v Evropě v přístupu k památkám převážila a stala se ideovým základem pro řadu významných stavební akcí této doby. Jedním z nejvýraznějších představitelů tohoto přístupu ke kulturnímu dědictví minulosti byl architekt, restaurátor středověkých památek, od roku 1853 generální inspektor církevních památek ve Francii, Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814–1879). V jeho desetisvazkovém díle *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle* (Slovník francouzské architektury od 11. do 16. století), které vyšlo v letech 1854–1868, formuloval myšlenku, že soudobý umělec má právo a

povinnost dokončit v původním duchu dílo starých mistrů a památku dovést do stavu úplnosti, která v minulosti ani nemusela existovat.⁵³

Tento důraz na kategorii celistvosti s ohledem na úplnost stavební substance a tvarové a hmotové řešení je charakteristickým znakem všech stylových obnov. Ve vztahu k autenticitě díla ovšem uvedený přístup zároveň znamená nadřazenost kategorie celistvosti nad hodnotou autenticity. Dochovaná originální stavební substance a forma rekonstruované památky v tomto případě poskytují více či méně pevný základ pro plánované úpravy, jeden ze zdrojů poznání stavebního vývoje objektu. Pokud původní prvky nejsou v souladu s představou o „správné“ podobě díla, jsou bez váhání odstraňované a nahrazované novou hmotou tvarově odpovídající restaurátorem zamýšlené prezentaci historické stavby. S tím souvisí rovněž chápání vzácnosti díla, které je úzce svázané s jeho celistvostí dosahovanou zvolenými rekonstrukčními postupy a omezuje se z větší části pouze na otázku jeho formy, případně ideové náplně. Vzácnost dochované originální stavební substance je, jak již bylo zmíněno, vnímaná v kontextu stavebních úprav pouze výběrově, s ohledem na jejich cíle.

Vzhledem k tomu, že stylové resturace byly zaměřené na uznávané, památkově hodnotné stavby, které měly často nezaměnitelný podíl na vytváření charakteristického vzhledu daného místa, znamenaly zároveň podstatný zásah do struktury jeho památkových hodnot urbanistického charakteru. Typickým příkladem jsou obnovy chrámových staveb, hradů, ale též například dochovaných pozůstatků původního městského opevnění, které po svém dokončení výrazně proměnily typickou siluetu města nebo krajiny jako celku.

V chápání jejich tvůrců přinášely stylové obnovy odstraněním mladších doplňků a prezentací stavby ve stylově čisté podobě pozvednutí umělecké hodnoty objektu. Tento velmi úzce chápaný přístup ale zcela pomíjel kvality mladších úprav a jejich vliv na celkovou kompozici díla, kvalitu existujícího interiérového řešení a další památkové hodnoty uměleckohistorického charakteru.

Charakteristickým rysem této koncepce úprav byl důraz kladený na hodnoty historického rázu. Jednalo se o stavby dokládající politické, náboženské či sociální a kulturní poměry určité historické epochy nesoucí často silný symbolický význam pro danou obec či region. Velký význam měla v tomto ohledu zejména národní symbolika,

---

⁵³ „Restaurer un édifice, ce n'est pas l'entretenir, le réparer ou le refaire, c'est le rétablir dans un état complet qui peut n'avoir jamais existé à un moment donné.“ (VIOLLET-LE-DUC, 1866, s. 14.)

kteřá vytvářela obecně srozumitelný, široce sdílený argumentační základ zamýšlených, finančně většinou nákladných prací. Puristické chápání památkových hodnot historického charakteru soustředující se na symbolický význam objektu tak poskytovalo přirozenou ideovou podporu rekonstrukcí.

Poslední skupina uvažovaných památkových hodnot, hodnoty stavebně-technického charakteru, měla v koncepci stylových obnov jen okrajové (podřízené) místo. Řada architektů zabývajících se tímto druhem úprav objektů sice měla velmi dobrou znalost středověké architektury a stavebních principů, které využívala, dovedla ocenit kvalitní konstrukční řešení nebo způsob provedení, pokud ovšem dochovaný stavební stav narušoval celkovou zamýšlenou koncepci úprav, byly jednotlivé prvky podle potřeby odstraňované a vyměňované.

Obvyklou součástí rekonstrukcí byly úpravy zlepšující stavebně-technický stav objektů a jejich připravenost pro adekvátní funkční využití. Stavebníci i architekti pověřeni obnovou si byli jistě vědomi i posunu ve vnímání nepřímé užitné hodnoty díla, tedy zvýšení jeho přitažlivosti pro širokou veřejnost v důsledku realizovaných změn, které mělo blahodárný vliv na rozvoj a prosperitu daného místa. Tato jeho nově nabytá atraktivita vyplývala mimo jiné z důrazu na relativní hodnotu novosti, která se projevovala odstraňováním stop stáří a scelováním formy dodávajícími stavbě ráz právě vzniklého.

Ilustrativním příkladem tohoto koncepčního přístupu byla rekonstrukce hradu Pierrefonds, kterou v letech 1858–1870 uskutečnil Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc,⁵⁴ stylové restaurace byly ale široce rozšířené po celé Evropě. V českých zemích našly přirozeně též širokou odezvu, neboť jeden z jejich zmiňovaných rysů, důraz kladený na hodnoty historického rázu, souzněl s dobovou snahou o národní emancipaci.

Hodnotové ukotvení popsaného přístupu v českém prostředí lze dobře dokumentovat na první fázi stylové obnovy chrámu sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, kterou v letech 1875–1892 vedl konzervátor c. k. Ústřední komise pro výzkum a zachování stavebních památek ve Vídni a městský stavitel v Chrudimi, František Schmoranz starší.⁵⁵

Za dobu svojí existence prošel chrám sv. Vavřince složitým stavebním vývojem, na němž se výrazným způsobem podepsaly živelné pohromy, které Vysoké Mýto postihly

---

⁵⁴ Hrad Pierrefonds se nachází severovýchodně od Paříže.

⁵⁵ Text věnovaný stylové obnově chrámu sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě vychází z příspěvku autora pro článek publikovaný v časopisu Zprávy památkové péče. UHLÍKOVÁ – UHLÍK, 2021.

v průběhu staletí. K jeho těžkému poškození došlo při velkém požáru Vysokého Mýta v roce 1774, v jehož důsledku se zřítily klenba hlavní lodi a mezivěží, byly zničeny varhany, hlavní oltář a oltáře umístěné při pilířích v hlavní lodi. V rámci následné pozdně barokní rekonstrukce byl do interiéru pořízený nový mobiliář. K větším stavebním úpravám chrámu došlo poté ještě ve třicátých letech 19. století, takže před novogotickou obnovou představoval originální stavební organismus, odrážející jeho proměny v průběhu staletí vyvolané jak provozně-ekonomickými úvahami, tak i dobovým uměleckým chtěním. Kostel měl zásadní podíl na vytváření charakteristické siluety sídla a jeho prostorové konfigurace, sám o sobě byl nositelem nepřehlédnutelné umělecké hodnoty, ale i tyto jeho kvality byly narušeny stavebními úpravami, které často upřednostňovaly přímou užitnou hodnotu objektu, jeho provoz a funkční využití. Nezpochybnitelná, velmi intenzivně vnímaná byla v polovině 19. století jeho historická hodnota, jako jednoho z klíčových symbolů reprezentujících město a jeho minulost. Hlavní městský chrám byl v té době ovšem v neutěšeném stavu a pozdější starosta města Josef Tomášek charakterizoval tehdejší situaci následovně: *„Povážlivý, ba sesutím hrozící byl stav krásného druhdy chrámu Vysokomýtského, když obec odhodlala se k tomu památku tu věkům budoucím zachrániti, co nejkrásnější skvost minulosti našeho staroslavného města.“*⁵⁶

Schmoranzově rekonstrukci předcházela důkladná stavebně-historická průzkum objektu odpovídající dobové úrovni znalostí v této oblasti, který zahrnoval pečlivé zaměření stavby, zdokumentování jejího historického vývoje a kresebnou dokumentaci současného stavu. Získané informace poskytnuly důležité podklady pro plánování rekonstrukčních zásahů. Barokní úpravy byly přitom hodnoceny negativně a v jejich nápravě bylo spatřované těžiště plánované stylové obnovy, neboť *„es dürfte wenige Beispiele geben, wo man bei so einem schönem Baue wie diese Kirche ist mit so plumper Unbeholfenheit, allem Schönheitssinne bar und ledig so schmachlich vorgegangen wäre, – im des ist dieses ein trauriger Beispiel, wie weit im 17. Jahrhundert der Sinn für das Schöne und Schickliche in unserer Vaterlande gesunken war!“*⁵⁷

---

⁵⁶ Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě (RM VM), Sběrka jednotlivých písemností, kart. 11a, inv. č. 425/81, Opisy dokumentů uložených do makovice jižní kostelní věže, Josef Tomášek, Restaurování chrámu děkanského sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, 1897.

⁵⁷ „...existuje snad jen málo příkladů, kdy by se s tak krásnou stavbou, jako je tento kostel, zacházelo s takovou neohrabaností zbavenou veškerého smyslu pro krásu – a to je smutný příklad toho, jak hluboce v 17. století poklesl smysl pro krásné a vkusné v naší vlasti!“ (Překlad K. Uhlíková, Národní archiv (NA), fond Památkový úřad Vídeň, kart. 103, inv. č. 2013, F. Schmoranz st., Die bauliche Beschreibung der Decanal-Kirche des hl. Laurentius in der k. Leibgedingstadt Hohenmauth, nach den beiliegenden Aufnahmsplänen.)

Vlastní restaurační zásahy přinesly pronikavou transformaci kostela výrazným způsobem zasahující do dochované stavební substance a existujícího tvarového a hmotového řešení. Vedle nápravy zjištěných stavebních závad totiž rekonstrukce zahrnovala i další úpravy nad rámec konzervace dochovaného stavu. Jejich smyslem byla, vedle zvýšení užitné hodnoty objektu zahrnující například postavení protipožárního štítu nad triumfálním obloukem, rovněž snaha, aby se děkanský chrám sv. Vavřince stal „*opětně hlavní chloubou Vysokého Mýta a jednou z perel naší vlasti.*“⁵⁸ Za tímto účelem došlo postupně k přestavbě severního průčelí, nahrazení původní hvězdicové klenby severní lodi klenbou křížovou, přístavbě nového portálu ve východní stěně sakristie, rekonstrukci jižní vnější strany kostela a novému zaklenutí jižní i hlavní lodě. Na tyto práce navázalo ubourání barokní přizdívky západního průčelí chrámu, demolice kůrů a postavení nového.⁵⁹ Rekonstrukce poté vyvrcholila obnovou západního průčelí zahrnující přestavbu obou západních věží kostela, která byla dokončená až po Schmoranzově odstoupení z vedení stavby, a úpravami kněžiště spočívajícími, mimo jiné, v jeho novém zaklenutí.⁶⁰ Celková obnova památky vyžadovala ve Schmoranzově pojetí nejen stavební zásahy, ale také úpravy jejího vnitřního vybavení. „*Das Innere der Schiffe anlagen, so mußte natürlich im Gefolge der baulichen stylrichtigen Herstellungen auch die Sauberung von den vielen, zopfigen Altären und Bildern, mit denen die schönen Schiffspfeiler ganz umstellt sind, und die Kirche wie ausgestopft aussieht, entfernt, und anderweitig verwendet werden; für die restaurierte Kirche würden dann 2 schöne, gothische Seitenaltäre in den östlichen Stirnen der Seitenschiffe ganz entsprechen; dieses wäre auch der Fall mit der gegenwärtigen ganz unpassenden Kanzel, – die durch eine steinerne zu ersetzen wäre.*“⁶¹ S návratem z důvodu stavebních prací vystěhovaného původního, převážně barokního interiérového zařízení se tedy nepočítalo.

---

⁵⁸ RM VM, Sběrka jednotlivých písemností, kart. 11a, inv. č. 425/81, Opisy dokumentů uložených do makovice jižní kostelní věže, F. Schmoranz st., Děkanský chrám Páně sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, 8. 7. 1894, s. 10.

⁵⁹ O důvodech vedoucích k této stavební úpravě Schmoranz napsal: „*Odstraněním současného dvojitého choru pro hudebníky a zpěváky a snížením varhan na projektovanou výšku získá část nového hudebního kuru původní spojení s hlavní lodí a toto uspořádání také umožňuje podpořit kostel vyztužením a obnovit velké okno odstraněné ze dvou empor, aby byl interiér kostela obnoven do původního vzhledu a odpoledne, zejména při západu slunce, bylo získáno překvapivé osvětlení.*“ RM VM, Sběrka jednotlivých písemností, kart. 11a, inv. č. 425/81, Opisy dokumentů uložených do makovice jižní kostelní věže, F. Schmoranz st., Děkanský chrám Páně sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, 8. 7. 1894, s. 10.

⁶⁰ Blíže k rekonstrukci kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě viz KAPLANOVÁ – VÁCHA, 2001.

⁶¹ „*Co se týče interiéru, tento musí být v důsledku stylově správné obnovy vyčištěn od mnoha staromódních oltářů a obrazů, jenž zcela obklopují krásné pilíře v lodi, a díky nimž kostel působí přečpaný. Mělo bych se jich využít jinde. Zrestaruovanému kostelu by poté zcela odpovídaly 2 krásné gotické boční oltáře ve východních čelech bočních lodí; odstranění by se týkalo i soudobé a zcela nevhodné kazatelny, která by měla být nahrazena kamennou.*“ (Překlad K. Uhlíková, NA, fond Památkový úřad Vídeň, kart. 103, inv. č. 2013, František

Z projektu obnovy kostela a způsobu jeho realizace jsou zřejmé dva hlavní cíle rekonstrukce: obnova středověké monumentality stavby, což jistě souznělo s přáním tehdejšího vedení města i většiny obyvatel, a dosažení její optimální funkčnosti, tedy důraz na dokonalé stavební provedení. Autenticita dochované stavební substance a existujícího tvarového a hmotového řešení nebyla v tomto kontextu tak důležitá, protože pravá podstata autenticity byla Schmoranzem vztahovaná k původní podobě díla. Z návrhu obnovy vysokomýtského chrámu z roku 1875 se tak dozvídáme, že „*gehört die Decanalkirche in Hohenmauth zu den schönsten, streng gothischen Kirchbauten Böhmens, und verdient daher gewiss die vollste Berücksichtigung zu einer würdigen Erhaltung im Geiste ihrer Ursprünglichkeit.*“⁶² Tam, kde byla stavba po technické stránce zachovalá a odpovídala celkové koncepci obnovy, respektive nenarušovala ji, byly využívány stávající stavební konstrukce a prvky.⁶³ V opačném případě dával Schmoranz přednost jejich výměně. Mohlo přitom jít o nápodobu původního prvku – pokud bylo zřejmé, jak vypadal – nebo o takové řešení, které odpovídalo stavebním plánům a nenarušovalo, spíše podtrhovalo celkové sjednocení exteriéru i interiéru v duchu zmíněných cílů obnovy. Snaha o stylovou restauraci chrámu tak místo autenticity akcentovala hodnotu celistvosti. Vzácnost byla přitom vztahovaná k nově zrekonstruované stavbě, která se po obnově „*stane opětně chloubou východních Čech*“.⁶⁴ Svým důrazem na ideální úplnost matérie a formy, které jsou dosaženy moderní nápodobou historických tvarů, představuje rekonstrukce kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě reprezentativní příklad stylové obnovy památkově hodnotného sakrálního objektu. Nepřehlédnutelným rysem Schmoranzovy rekonstrukce je přitom rovněž velký důraz na zvýšení přímé užitné hodnoty chrámu spočívající v podstatném zlepšení jeho stavebně-technického stavu i praktického využití při liturgickém provozu a relativní hodnotu novosti, kdy zbavením díla stop stáří a úplným ucelením formy a barev získává ráz právě vzniklého.

Schmoranz st., *Die Restauration der Decanalkirche zum heiligen Laurentius in der königlichen Leibgedingstadt Hohenmauth*, 1874.)

⁶² „... *děkanský kostel ve Vysokém Mýtě patří k nejkrásnějším, přísně gotickým církevním stavbám Čech, a proto si určitě zaslouží nejhlubší ohled na důstojné uchování v duchu své původnosti ...*“ (Překlad K. Uhlíková, NA, fond Památkový úřad Vídeň, kart. 103, inv. č. 2013, F. Schmoranz st., *Die bauliche Beschreibung der Decanal-Kirche des hl. Laurentius in der k. Leibgedingstadt Hohenmauth, nach den beiliegenden Aufnahmsplänen.*)

⁶³ NA, fond Památkový úřad Vídeň, kart. 103, inv. č. 2013, F. Schmoranz st., *Die bauliche Beschreibung der Decanal-Kirche des hl. Laurentius in der k. Leibgedingstadt Hohenmauth, nach den beiliegenden Aufnahmsplänen.*

⁶⁴ RM VM, Sbírka jednotlivých písemností, kart. 11a, inv. č. 425/81, *Opisy dokumentů uložených do makovice jižní kostelní věže, F. Schmoranz st., Děkanský chrám Páně sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, 8. 7. 1894, s. 9.*

2.2.2. John Ruskin a ochrana dochovaného stavu architektonického díla

Souběžně s dominantním intervencionistickým přístupem k historickým stavbám prosazovaným zastánci stylových restaurací existoval ve společnosti v druhé polovině 19. století též názor hájící právo na nezasahování do vzhledu památkově hodnotných objektů. Puristické zásahy do historického stavebního organismu byly podle něj považované za jednoznačně škodlivé, ničící jeho jedinečnost a vytvářející bezduché napodobeniny. K nejvlivnějším představitelům tohoto myšlenkového proudu patřil anglický spisovatel a umělecký kritik John Ruskin (1819–1900). V klíčovém díle *The Seven Lamps of Architecture*⁶⁵ Ruskin rozvinul své teoretické názory na architekturu a vysvětlil zásadní principy, kterými by se měl řídit každý odpovědný architekt a stavitel. V souvislosti se stylovými obnovami uvádí: "*Do not let us talk then of restoration. The thing is a Lie from beginning to end. You may make a model of a building [...], and your model may have the shell of the old walls within it [...]; but the old building is destroyed, and that more totally and mercilessly than if it had sunk into a heap of dust, or melted into a mass of clay.*"⁶⁶ Jeho charakteristika puristických restaurací jako „*the most total destruction which a building can suffer*,"⁶⁷ vycházela z přesvědčení, že celistvost architektonického díla je sice to podstatné, co je třeba chránit, ale nejedná se o ideální úplnost materie a formy, která je dosažená moderní nápodobou historických tvarů, nýbrž o ucelenost, resp. neporušenost originální stavební substance a dochovaného tvarového a hmotového řešení. Již v roce 1845 Ruskin napsal: "*Let them [historic buildings, pozn. autora] take the greatest possible care of all they have got, & when care will preserve it no longer, let it perish inch by inch, rather than retouch it.*"⁶⁸

Nejzásadnějším rozdílem mezi principy prosazovanými Ruskinem a teorií stylových restaurací je důraz, který kladou oba přístupy na hodnotu autenticity. Zatímco purismus ji chápe jako kategorii podřízenou hodnotě celistvosti, v Ruskinově koncepci

---

⁶⁵ První vydání knihy pochází z roku 1849. (RUSKIN, 1849.)

⁶⁶ "*Nemluvme tedy o restauraci. Je to Lež od počátku do konce. Můžete sice vytvořit model nějaké stavby [...], a váš model může mít slupku tvořenou starými zdmi [...], ale stará budova je zničena, a to úplněji a bezohledněji, než kdyby klesla do prachu nebo se proměnila v hromadu hlíny.*" (Překlad autora, RUSKIN, 1889, s. 196.)

⁶⁷ "*nejtotálnější formy destrukce, kterou může budova utrpět*" (Překlad autora, RUSKIN, 1889, s. 194.)

⁶⁸ "*Dopřejme [historickým stavbám, pozn. autora] ve všech ohledech tu největší možnou péči, a když už jim nepomůže, nechme je raději postupně zaniknout, než abychom je vyspravovali.*" (Překlad autora, JOKILEHTO, 2005, s. 311.)

tvoří základní stavební kámen veškerých úvah, těžiště, ke kterému se vztahují další dvě obecné památkové hodnoty. Je to totiž originální stavební substance, autentické tvarové a hmotové řešení, technické detaily a v neposlední řadě i stopy přirozeného stárnutí materiálů, co dává budově její osobitý charakter a dělá jí vzácnou.

Pozitivní význam pro vzhled krajiny jako celku nebo určitého sídla a jeho jednotlivých částí tak mohou mít jen stavby, které jsou v uvedeném smyslu autentické. Totéž samozřejmě platí pro památkové hodnoty uměleckohistorického charakteru, které jsou z velké části nenávratně ničené pokusy o restauraci objektu. Nepřehlédnutelný je důraz, který Ruskin klade na památkové hodnoty historického charakteru, kdy architektura díky svojí relativní stálosti v průběhu času přispívá k vytváření národní identity.⁶⁹ Tato symbolická reprezentace národa, určité historické epochy a jejich regionálních či dobových specifik je ovšem opět vnímaná v kontextu autenticity architektonického díla, které je jejím nositelem.

Požadavek dopřát historickým stavbám při snaze o uchování jejich autenticity tu největší možnou péči ovlivňoval přirozeně jejich přímou i nepřímou užitnou hodnotu, stejně jako tomu bylo v případě stylových restaurací. Rozdílné vnímání priorit u obou myšlenkových koncepcí a důraz na ochranu dochovaného stavu objektu ale zároveň vedl k záměrnému potlačování relativních složek zbývajících dvou hodnot uvažovaných nad rámec památkových hodnot – hodnot novosti a modernosti.

2.2.3. *Camillo Boito a propojení konzervačního a restauračního přístupu*

Názory na přístup k památkám a jejich ochraně reprezentované myšlenkami obsaženými v dílech Eugèna Emmanuela Viollet-le-Duca a Johna Ruskina vyvolávaly díky své vyhraněnosti a neskryvané polaritě řadu rozporných reakcí. Jejich důsledkem byla ale rovněž snaha hledat způsob, jak tyto protikladné koncepce propojit do uceleného systému, který by zachovával některé jejich aspekty a lépe odpovídal reálným potřebám památkové praxe a charakteru jednotlivých památkově hodnotných objektů. Významný posun v tomto snažení přinesl teoretický model navržený nejvýznamnějším italským konzervátorem památek druhé poloviny 19. století, architektem Camillem

---

⁶⁹ Zejm. část věnovaná *The Lamp of Memory*. (RUSKIN, 1889, s. 176 a násl.)

Boitem (1836–1914), který představil v příspěvku nazvaném *Restaurátoři* vydaném tiskem v roce 1884.⁷⁰

Pro Boitův model je klíčová představa, že nelze (není vhodné) přistupovat ke všem památkám stejně. Není tedy možné vždy a všude využívat čistě konzervační přístup a zcela vyloučit metody restaurační, je třeba spíše zamyslet se nad způsoby ošetření dané památky či uměleckého díla, které budou nejlépe odpovídat jejich individuálnímu charakteru. U sochařských děl to znamenalo striktní zákaz restaurování: „*Restauri niente; e buttar via subito, senza remissione, tutti quelli che sono stati fatti sinora, recenti o vecchi.*“⁷¹ Pokud se jednalo o malířství připouštěl opatrné využití restauračních technik – „*Ora, nei restauri della pittura qui sta il busilli: Fermarsi a tempo; e qui sta la saviezza: Contentarsi del meno possibile.*“⁷² V případě architektury je třeba udělat vše pro zachování původní umělecké hodnoty a malebnosti památky a pokud již je nezbytné zasáhnout do ní novými prvky, tyto úpravy musí být jasně rozpoznatelné jako zásahy dnešní doby.⁷³

Architektonická díla přitom Boito zařazoval v závislosti na jejich stáří do tří skupin: antické, středověké a moderní (od renesance).⁷⁴ U antických staveb zdůrazňoval jejich archeologický (starožitný) význam,⁷⁵ u středověké architektury její malebný vzhled a u moderních staveb jejich architektonickou krásu.⁷⁶ Každá z těchto skupin měla tedy svůj zvláštní ráz, od něhož se odvíjely vhodné způsoby restaurace, respektive konzervace. Péče o antické památky se měla soustředit na konzervační přístup, na pečlivou ochranu všech jejich původních částí jako cenného zdroje poznání. V případě středověké architektury Boito připouštěl opravy a v některých případech i nahrazení původních prvků, vždy však bylo třeba zachovat její malebný ráz. U poslední skupiny

---

⁷⁰ BOITO, 1884. K osobnosti Camillo Boita a jeho principům péče o památky viz též např. JOKILEHTO, 2005, s. 335–338.

⁷¹ „Žádné restaurování; a okamžitě bez milosti odstraňte všechny ty [úpravy, pozn. autora], které byly dosud provedeny, nedávné nebo staré.“ (Překlad autora, BOITO, 1884, s. 18.)

⁷² „Tedy, při restaurování maleb spočívá největší umění v tom, včas se zastavit; a moudrost je v tom, spokojit se s málem.“ (Překlad autora, BOITO, 1884, s. 27.)

⁷³ "1. Bisogna fare l'impossibile, bisogna fare miracoli per conservare al monumento il suo vecchio aspetto artistico e pittoresco; 2. Bisogna che i complimenti, se sono indispensabili, e le aggiunte, se non si possono scansare, mostrino, non di essere opere antiche, ma di essere opere d'oggi." (BOITO, 1884, s. 33.)

⁷⁴ Viz JOKILEHTO, 2005, s. 337–338.

⁷⁵ Dobové chápání pojmů „archeologický“ a „archeologie“ výstižně charakterizuje příslušné heslo v Ottově slovníku naučném: „Širším smyslem jest archeologie věda obírající se zkoumáním starobylosti toho neb onoho národa, vyšetřující jeho život a kulturu na základě památek posud dochovaných, jako jsou stavby míst a obydlí, nástroje domácí a válečné, pozůstatky zvířat domácích a potravin – hlavně však na základě památek řemeslných a uměleckých...“ (”Vý”, 1889.)

⁷⁶ Odtud označení přístupu k příslušné skupině děl jako *restauro archeologico*, *restauro pittorico* a *restauro architettonico*.

nejmladších staveb bylo v zásadě možné využít širokou škálu restauračních postupů, včetně odstranění novějších doplňků, zvláště když dle názoru projektanta působily rušivě.

Z výše uvedeného je zřejmé, že Boito pracoval s obecnými památkovými hodnotami odlišným způsobem, než zastánci čistě restauračního nebo konzervačního přístupu. Charakteristické je zejména dynamické vnímání významu autenticity, celistvosti a vzácnosti díla v závislosti na typu památky. Parametrem, který určuje relativní váhu těchto hodnotových kategorií je v architektově pojetí druh díla (socha – malba – stavba), u staveb je to stáří objektu. Můžeme tak pozorovat postupný přechod od soustředění se na míru autenticity matérie a dochovaného tvarového a hmotového řešení u antických památek k upřednostňování integrity architektonického díla po stránce stavební substance i formy u mladších objektů. Tento posun odpovídá zmíněnému důrazu na malebný vzhled, respektive architektonickou krásu středověkých a moderních staveb.

V souladu s názorem, že „*i monumenti architettonici del passato, non solo valgono allo studio dell'architettura, ma servono, quali documenti essenziali, a chiarire e ad illustrare in tutte le sue parti la storia dei vari tempi e dei vari popoli*“⁷⁷ prostupují Boitovým modelem z dalších hodnotových kategorií zejména památkové hodnoty historického a uměleckohistorického charakteru. Tyto hodnoty ovšem nevztahoval jen k dílům minulosti, ale též k soudobým uměleckým projektům v historickém prostředí a významnou roli tak při hodnocení stavebních akcí nabývaly i hodnoty novosti a modernosti.⁷⁸

2.2.4. Alois Riegl a památková péče přelomu 19. a 20. století

Konec 19. a počátek 20. století přinesly zintenzivnění snah o prosazení myšlenek podřazujících integritu matérie a formy kategorii autenticity. Zdůraznění významu originální stavební substance a dochovaného tvarového a hmotového řešení a péče o ně, stejně jako odmítání veškerého restaurování, vycházely ovšem z různých ideových základů. Nejucelenější koncepci, která vznikla v souvislosti s návrhem památkového

---

⁷⁷ „... architektonické památky minulosti nejsou cenné pouze pro studium architektury, ale slouží též jako významné dokumenty vysvětlující a ilustrující ve všech svých částech dějiny různých dob a různých národů, ...“ (Překlad autora, BOITO, 1893, s. 28.)

⁷⁸ Viz Boitovy názory na vybudování Národního památníku Viktora Emanuela II. v Římě. (JOKILEHTO, 2005, s. 338.)

zákona a reorganizace památkové péče na území Rakouska-Uherska, představovala teorie historika umění a památkáře Aloise Riegla (1858–1905) publikovaná v roce 1903 v knize *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*.⁷⁹

Rieglova teorie je založená na identifikaci dvou skupin hodnot památek – pamětních hodnot a přítomnostních hodnot. Pamětní hodnoty památek, odkazující již podle svého názvu k minulosti, mohou nabývat podoby záměrné hodnoty, historické hodnoty nebo hodnoty stáří. Jejich vznik je podle Riegla evolučně podmíněný a v jeho koncepci se jeví „jako tři po sobě následující stadia jediného procesu směřujícího k narůstajícímu zobečňování pojmu památky.“⁸⁰ Přítomnostní hodnoty jsou spjaté s uspokojováním fyzických a psychických potřeb lidí, tedy s tím co může památka nabídnout současnému člověku. Z tohoto hlediska mohou mít užitnou hodnotu nebo uměleckou hodnotu. Umělecká hodnota přitom spočívá v celistvém charakteru právě vzniklého díla (hodnota novosti) a/nebo ve shodě se současným uměleckým chtěním (relativní umělecká hodnota). Rieglovu strukturu hodnot památek shrnuje **Tabulka 2**.

A. Pamětní hodnoty
I. Záměrná pamětní hodnota
II. Historická hodnota
III. Hodnota stáří
B. Přítomnostní hodnoty
I. Užitná hodnota
II. Umělecká hodnota
a) Hodnota novosti
b) Relativní umělecká hodnota

Tabulka 2 Hodnotový model Aloise Riegla. Zpracoval: Jan Uhlík, 2022.

Klíčová role v celém hodnotovém systému náleží hodnotě stáří, která „netkví v díle v jeho původním stavu vzniku, nýbrž v představě času, který od jeho vzniku uplynul a který prozrazují očividné stopy stáří. [...] Památka zůstává již jen zřetelným, neodmyslitelným substrátem, který působí na náladu jejího pozorovatele.“⁸¹

⁷⁹ RIEGL, 1903. V českém překladu dílo vyšlo v roce 2003 (RIEGL, 2003a).

⁸⁰ RIEGL, 2003a, s. 19.

⁸¹ RIEGL, 2003a, s. 17.

Nahlédneme-li Rieglův hodnotový model v kontextu soudobého (středo)evropského myšlení o památkové péči, nabízí se srovnání s Boitovou koncepcí přístupu k památkám a jejich ochraně. Ne snad v jednotlivostech, které jsou nezbytně podmíněné individuální zkušeností a myšlenkovým zakotvením obou osobností, ale v jejich záměru propojit vhodným způsobem konzervační a restaurační postupy.⁸² Požadavek dynamického vnímání jednotlivých památkových hodnot v závislosti na typu objektů, u nichž zvažujeme úpravy je zřetelně patrný i v případě ústřední hodnotové kategorie modelu, hodnoty stáří. V souvislosti s ní Riegl upozorňuje, že „(p)ouze jedno je třeba z hlediska hodnoty stáří naprosto vyloučit: násilné zasahování lidské ruky do nastalého stavu památky. Nelze strpět ani přídavek, ani úbytek, ani doplňování částí, které byly v běhu času rozloženy přírodními silami, ani odstraňování těch, které stejným způsobem k památce přibyly.“⁸³ Tento přísně konzervační imperativ, který ve svém důsledku znamená jednoznačné upřednostňování autenticity originální stavební substance a dochovaného tvarového a hmotového řešení, v nichž spočívá vzácnost daného díla, nemá ale univerzální platnost. Riegl si byl dobře vědom toho, že absolutní důraz na kult hodnoty stáří a s ním spojenou autenticitu působení díla by vedl zákonitě k rozporu s potřebami každodenního života. Připouštěl tedy nutnost zachování celistvosti alespoň u těch staveb, které mají přímou užitnou hodnotu: „[...] hodnota stáří se nachází nutně v situaci, kdy musí zachovat přinejmenším využívané památky novější doby ve stavu, který by jim nadále zaručoval trvalost jejich užitné hodnoty. Praktické užitné hodnotě ale z estetického hlediska odpovídá hodnota novosti. Kvůli ní tak musí kult hodnoty stáří snášet – přinejmenším na dnešním stupni svého vývoje, alespoň u novodobých a využitelných děl – i jistou míru hodnoty novosti.“⁸⁴ Jestliže je třeba brát ohled na hodnotu novosti u profánních památek, je tomu tak podle Riegla v ještě větší míře u skupiny památek sakrálních, kde je „brána v ochranu nejen kvůli tomu, že je jí dav nakloněn, ale i proto, že odpovídá základním, tak řečeným posvátným názorům, které jsou zastávány.“⁸⁵ Tomuto přístupu tedy odpovídá větší důraz na hodnotu celistvosti a rozdílná interpretace vzácnosti díla, která se v tomto případě vztahuje zejména k úplnosti jeho formy a barevného pojednání.

---

⁸² Rieglův nesouhlas s jednostrannou (a tedy příliš zjednodušenou) interpretací konzervačních a restauračních zásad je zřejmý též z polemické statě *Neue Strömungen in der Denkmalpflege* (česky RIEGL, 2003b), která reagovala na přednášku *Denkmalschutz und Denkmalpflege im neunzehnten Jahrhundert*, kterou v lednu 1905 proslovil v Berlíně německý historik umění Georg Gottfried Dehio (česky DEHIO, 1906).

⁸³ RIEGL, 2003a, s. 35.

⁸⁴ RIEGL, 2003a, s. 59.

⁸⁵ RIEGL, 2003a, s. 65.

Vědomí nutnosti hledat kompromisy mezi konzervačním a restauračním přístupem, které odráží Rieglovo řešení konfliktu mezi hodnotou stáří a přítomnostními hodnotami, tak ústí do návrhu rozlišovat mezi staršími a mladšími díly a díly využitelnými a nevyužitelnými. V nejasných případech, tedy u takových památek, které se nacházejí na rozhraní mezi využitelnými a nevyužitelnými, respektive středověkými a novověkými, zvítězí dle jeho názoru „asi povětšinou ta hodnota, jejíž požadavky budou souběžně podporovat jiné hodnoty.“⁸⁶

Nutnost volby co nejúčelnějšího zacházení s památkou vzniká rovněž při snaze vyrovnat se s vnitřně protichůdnými zájmy hodnoty stáří a historické hodnoty.⁸⁷ „Kult historické hodnoty musí [...] dbát na maximální zachování památek v jejich dnes zděděném stavu. To nutně vede k požadavku, aby lidská ruka brzdila průběh přirozeného vývoje a zadržovala normální běh rozkladné činnosti přírodních sil, pokud je to v lidské moci.“⁸⁸ Akceptovatelné tak jsou v odůvodněných případech nejen drobnější zásahy do památkově cenného organismu snižující dílčím způsobem míru jeho autenticity, ale i případy, kdy je v důsledku ztráty originálu vytvořena jeho kopie. Riegl v této souvislosti dochází k názoru, že „(k) neřešitelnému konfliktu s hodnotou stáří dochází pouze v takových případech, kdy kopie nevystupuje [jen, pozn. autora] jako tak řečený pomocný aparát vědeckého bádání, nýbrž jako plnohodnotná náhrada originálu, která si činí nárok na historicko-estetické ocenění [...]. Pokud takové případy mohou nastat, nemůže ještě historická hodnota platit za překonanou a hodnota stáří ještě nemůže platit za jedinou určující estetickou pamětní hodnotu lidstva.“⁸⁹ Model tedy připouští i situace, ve kterých je jednoznačně určující hodnotovou kategorií integrita díla.

2.2.5. Max Dvořák a Katechismus památkové péče⁹⁰

Poslední koncepcí, kterou se zde budeme zabývat v souvislosti s myšlenkovými proudy ovlivňujícími přístup k ochraně památek na přelomu 19. a 20. století, je soubor pravidel postulovaných nástupcem Aloise Riegla ve vedení vídeňské Ústřední komise

---

⁸⁶ RIEGL, 2003a, s. 53.

⁸⁷ Historická hodnota a záměrná pamětní hodnota v Rieglově pojetí odpovídají v zásadě specifickým památkovým hodnotám referenčního hodnotového modelu používaného v této práci. Jedinou výjimkou jsou památkové hodnoty urbanistického charakteru, neboť Alois Riegl ještě neřešil otázky kontextu historické a nové architektury v městském prostředí.

⁸⁸ RIEGL, 2003a, s. 39.

⁸⁹ RIEGL, 2003a, s. 47.

⁹⁰ Text této části vychází z článku autora pro časopis Zprávy památkové péče. UHLÍK, 2016.

pro výzkum a zachování stavebních památek, Maxem Dvořákem (1874–1921) v knize s krátkým, výstižným názvem *Katechismus der Denkmalflege*.⁹¹

Nepříliš rozsáhlá publikace, všeobecně považovaná za příručku moderní památkové péče pro širokou veřejnost, je psaná stručnou a srozumitelnou formou, která je dále podpořená výběrem ilustrací, které vhodně dokumentují základní principy rozváděné v textu. Za touto prvoplánově jednoduchou strukturou se ale skrývá bohatství teoretických úvah, které v řadě ohledů přinášejí nový pohled na problematiku památkových hodnot a ochrany starého uměleckého fondu. Myšlenky obsažené v *Katechismu* tak představují sumarizaci a syntézu Dvořákových názorů v této oblasti, které se postupně vyvíjely v návaznosti na závěry jeho umělecko-historických výzkumů a zejména ovšem na intenzivní zapojení do praktického procesu ochrany památek, do něhož vstoupil na žádost Aloise Riegla již v roce 1903 a jež bylo zásadním způsobem umocněné převzetím funkcí v Ústřední komisi o dva roky později.

Dvořákova teorie památkové péče, jak ji nalzáme v *Katechismu*, vychází ze zásad představených Rieglem v jeho klíčovém spisu *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*, tyto zásady jsou ale podrobené kritickému zkoumání a v řadě ohledů modifikované. Vedle tohoto základního inspiračního zdroje ovšem práce reflektuje a přetváří širší spektrum dobových myšlenkových proudů, k nimž patřily, mimo jiné, názory Georga Dehia, Bodo Ebhardta či Camilla Sitteho.

V souhlasu s Rieglem (a Dehiem) klade Dvořák velký důraz na otázku autenticity památek a jako prvořadý imperativ památkové péče požaduje „a) co možná udržet památku v místě jejího původního vzniku a určení, b) v jejím nezměněném vzezření a vzhledu“.⁹² Vedle dochované originální stavební substance je přitom třeba šetřit i autenticitu formy, neboť „(n)ejvětší výzdobou starých staveb zvenčí i uvnitř je jejich historická forma a jejich starý ráz“.⁹³ To nevyklučuje jejich pravidelnou údržbu, právě naopak, ale opravy je třeba provádět tak, „aby se pietně přizpůsobily v materiálu a formě starému charakteru památky“.⁹⁴ Přitakává tím jednoznačně modernímu přístupu k péči o památku, který snad nejlépe charakterizuje známý Dehiův výrok: konzervovat, ne restaurovat!

---

⁹¹ DVOŘÁK, 1916. V českém překladu dílo vyšlo v roce 1991 (DVOŘÁK, 1991), druhé české vydání, rozšířené o obrazovou přílohu, je z roku 2004 (DVOŘÁK, 2004).

⁹² DVOŘÁK, 2004, s. 39.

⁹³ DVOŘÁK, 2004, s. 45.

⁹⁴ DVOŘÁK, 2004, s. 40.

S tímto postojem úzce souvisí Dvořákův obezřetný přístup k otázce celistvosti památky. Odmítá jednoznačně předchozí praxi tzv. slohově věrné obnovy, protože nevěří, že rekonstruováním je možné dát budovám jejich původní vzhled. Zastává názor, že restaurátorskými zásahy jsou památky v každém směru ničené, neboť *„ztrácejí svůj historický význam a mění se ve velmi nespolehlivé svědky uměleckého chtění a umění minulosti, jimž byla více nebo méně odebrána cena originality“*.⁹⁵ Opravy a úpravy díla by tudíž neměly přesahovat rámec nutnosti a měly by směřovat k jeho pietnímu zajištění v dochovaném (často více či méně fragmentárním) stavu pro další pokolení. Problematika celistvosti se tak stává významově podřízenou hodnotě autenticity.

Jednou z nejvýznamnějších a ve své době bezesporu novátorských myšlenek, které v *Katechismu* nacházíme, je tematizace vztahu památky a jejího okolí, resp. novostavby v památkově hodnotném prostředí, která směřovala k uvědomění si hodnot zakládajících urbanistické důvody pro zachování objektu. Ty v jeho pojetí zahrnují nejen význam stavby pro vzhled sídla nebo krajiny jako celku, ale též její cenu pro utváření prostoru a atmosféry příslušné ulice nebo prostranství. V odsudku demolice staré radnice v Pardubicích si tak všímá toho, že *„(b)yla zničena [...] k nezměrné škodě města, které bylo oloupeno nejen o cenné umělecké dílo, ale ztratilo touto demolicí skvělé, umělecky jednotné celkové působení hlavního náměstí“*,⁹⁶ u drobné, jednoduše řešené barokní kapličky se sochou sv. Jana Nepomuckého ve štýrském Quenghofu oceňuje její význam *„v celkovém obraze krajinného pohledu“*.⁹⁷

Umělecko-historické důvody pro ochranu kulturního dědictví nepovažuje Dvořák za jediné nebo nejdůležitější, přesto zůstává umělecká hodnota díla a jeho význam jako doklad vývojové fáze daného slohu (uměleckého stylu) či jeho pozice v tvorbě určitého umělce v centru jeho pozornosti, když říká, že *„(j)istě je pro dějiny umění nejdůležitější chránit před zničením památky starého umění jako prameny a zničení starého vynikajícího uměleckého díla nepochybně znamená nezměrnou ztrátu pro všechny, kteří zasvětili svůj život umění“*.⁹⁸ Relativizace významu těchto hodnot při komplexnějším pohledu na staré umění přitom spočívá v přesvědčení, že to, co je podstatné a obecně dostupné pro

---

⁹⁵ DVOŘÁK, 2004, s. 33.

⁹⁶ DVOŘÁK, 2004, s. 104.

⁹⁷ DVOŘÁK, 2004, s. 171.

⁹⁸ DVOŘÁK, 2004, s. 27.

všechny, ať jsou vzdělaní a „rozumí umění“ nebo ne, je požitek, který nám poskytují umělecká díla „jako živoucí obsah celého našeho duchovního života“.⁹⁹

Dvořákovo chápání uměleckých děl minulosti – a to nejen několika vynikajících prací, ale všeho, co může být považované za společné kulturní dědictví – jako svého druhu média, které divákovi umožňuje navazovat kontakt a udržovat pouta se svým domovem či navštíveným místem přitom neruší, ale ve své podstatě nutně implikuje význam historických hodnot děl a jejich souborů. Význam památky jako dokladu politických, náboženských, hospodářských, sociálních a kulturních poměrů určité historické epochy a jejích regionálních specifik, jako připomínky významných dějinných událostí a jejich dobové reflexe či jako symbolu všeobecně sdílených hodnot určité sociální skupiny sice v daném pojetí ustupuje do pozadí, ale je s ním zároveň neoddělitelně spjat. V tomto kontextu lze potom vnímat tvrzení, že „(p)rostá venkovská kaplička, břečťanem obemknutá zřícenina, staré venkovské městečko nám mohou poskytnout neméně potěšení než pyšná katedrála, knížecí palác nebo bohaté muzeum“.¹⁰⁰ Praktickým důsledkem uvedeného přístupu je důraz kladený na ochranu drobných uměleckých děl („Drobné památky vyžadují často větší ochranu, než ty významné.“)¹⁰¹ a uměleckých děl regionálního a místního významu, a to všech historických slohů („Tak, jako nemůže být ochrana památek omezena jen na slavná umělecká díla, nesmí být také zúžena jen na ten nebo onen sloh.“).¹⁰² S tím rovněž souvisí pozornost, kterou Dvořák věnuje zachování lokální a historické osobitosti památek, která zaniká jejich modernizacemi či nahrazením „vzhledu a potřebám místa odpovídajícími“ novostavbami.¹⁰³

Vedle památkových hodnot si *Katechismus* všímá i dalších hodnot uměleckých děl a jejich souborů, které dotvářejí jejich charakteristiku. V souvislosti s užitnou hodnotou díla apeluje na majitele a správce objektů, aby nečekali s potřebnými opravami „až škoda dosáhne velkého rozsahu, neboť rychlým odstraněním malých škod se zabrání velkým

---

⁹⁹ DVOŘÁK, 2004, s. 28.

¹⁰⁰ DVOŘÁK, 2004, s. 28.

¹⁰¹ DVOŘÁK, 2004, s. 29.

¹⁰² DVOŘÁK, 2004, s. 29.

¹⁰³ Do této kategorie patří i koncem 19. a na počátku 20. století časté necitlivé úpravy či demolice starých radničních a dalších veřejných budov. Tato touha po novosti a modernosti prostupovala přitom jako obecný fenomén napříč regiony, bez ohledu na odlišný historický vývoj a tradice místa, stejně jako národnostní složení obyvatelstva a s tím související orientaci na rozdílná kulturní centra. Vedle Dvořákem uváděných radnic v Mostu, Pardubicích či Olomouci byly takto zbořeny nebo výrazně upraveny např. radniční budovy v Kolíně, Turnově nebo v Šumperku.

*škodám, uspoří se náklady a památky budou moci zůstat zachovány v dobrém stavu.*¹⁰⁴ Podstatnou přitom shledává i nepřímou užitnou hodnotu památek spočívající ve vytváření turisticky atraktivního prostředí přispívajícího k prosperitě daného místa (*„... je již z čistě hospodářských důvodů společensky škodlivé ničení starých památek, neboť modernizovaná, šablonovitě upravená a o památky ochuzená místa a země nebude nikdo vyhledávat.*“).¹⁰⁵ V otázce zasazení novostaveb do historického prostředí je zásadním Dvořákovým požadavkem harmonické spojení starého a nového, tj. *„(d)bát toho, aby se každá novostavba podřídila svému okolí a celkovému vzhledu obce.*“¹⁰⁶ To platí i pro nově zřizované průmyslové stavby a dopravní infrastrukturu, které nemají právo ničit obraz starých sídel. Odsuzovaná je snaha o dosažení relativní novosti díla jeho zbavováním stop stáří a zcelováním formy a barev, stejně jako modernizace spočívající v necitlivém přizpůsobování staršího objektu či jeho částí požadavkům soudobého uměleckého chtění, resp. soudobým představám funkčního využití. Akceptovatelné jsou jen takové úpravy, které *„při zachování praktických požadavků přesto nezpůsobí původnímu stavu sebemenší škody, a nadto přihlédnou k celkovému působení staré stavby v jejím okolí.*“¹⁰⁷

Jednotlivé hodnoty uměleckých děl a jejich souborů jsou u Dvořáka silně prostoupené estetickými kategoriemi zahrnujícími vedle rieglovské hodnoty stáří i další obdobné dojmy a pocity, které *„podobně jako krásy přírody mohou vyvolat v pozorovateli náladu povznášející se nad materiální starosti a snahy.*“¹⁰⁸ Jejich syntézou, jako svého druhu nadstavba, vzniká nová univerzální estetická hodnota památek, která zaujímá v Dvořákově teorii památkové péče ústřední postavení.¹⁰⁹ Max Dvořák v této souvislosti v *Katechismu* uvádí: *„Působení starých památek na fantazii a mysl [...] je vyvoláno konkrétním jevem, který se skládá ze spojení obecných uměleckých forem s lokálními osobními svébytnostmi, s celým okolím a se vším, čím dějinný vývoj povýšil památku na charakteristický znak tohoto prostředí.*“¹¹⁰ Přesvědčením, že péči o památky je třeba založit na hodnotě, která je obecně a bezprostředně srozumitelná široké veřejnosti a duchovní prožitky z ní plynoucí jsou přístupné všem lidem, tak Dvořák navázal na Aloise Riegla.

---

¹⁰⁴ DVOŘÁK, 2004, s. 40.

¹⁰⁵ DVOŘÁK, 2004, s. 28.

¹⁰⁶ DVOŘÁK, 2004, s. 47.

¹⁰⁷ DVOŘÁK, 2004, s. 41.

¹⁰⁸ DVOŘÁK, 2004, s. 27.

¹⁰⁹ Srov. HLOBIL, 2003, s. 111.

¹¹⁰ DVOŘÁK, 2004, s. 31.

2.2.6. *Urbanismus druhé poloviny 19. století*

Převratné hospodářské a společenské změny 19. století vyvolávající zrychlující se přesun obyvatel do měst, zahušťování městské zástavby a hustoty jejich zalidnění přinášely zejména v druhé polovině století rostoucí tlak na hlubší poznání prostorové a funkční organizace těchto sídelních celků a hledání takových nástrojů a opatření, jež by umožnily řešit jejich provozní problémy a zabezpečily základní životní potřeby jejich obyvatel.

Tak jako v oblasti památkové péče, i na poli urbanistického plánování ovlivňovaly dění v českých zemích na přelomu 19. a 20. století myšlenky přicházející přímo či zprostředkovaně z významných evropských center. K nejvýznamnějším patřily ohlasy na přestavbu Paříže řízenou Georgem Eugènem Haussmannem (1809–1891), budování vídeňské Ringstrasse a teoretická díla Reinharda Baumeistera (1833–1917), Josepha Stübbera (1845–1936), Camillo Sitteho (1843–1903) a Charles François Gommaire Bulse (1837–1914). V následujícím textu se zamyslíme nad tím, jaké primární cíle tyto stavební akce, respektive urbanistické koncepce sledovaly a jak se vypořádávaly s problematikou památkových hodnot historických urbanistických celků.

Projekt přestavby Paříže realizovaný v padesátých a šedesátých letech 19. století z rozhodnutí císaře Napoleona III. představoval komplexní modernizaci města, která zásadním způsobem změnila jeho vzhled. Sám Napoleon III. shrnul cíle přestavby slovy: *"Věnujme všechny své síly zkrášlení tohoto velkého města. Otevřme nové ulice a ozdravme přelidněné bloky, v nichž chybí vzduch a světlo a snažme se, aby dobrodiní slunečního svitu prostoupilo všude jeho zdi."*¹¹¹ Velkorysé pojetí celé stavební akce s nově budovanými širokými bulváry prodlužujícími městské kompoziční osy přineslo velký ohlas jak v samotné Francii, tak v zahraničí. Znamenalo ale též vystěhování 350 tisíc většinou chudých obyvatel města, zboření téměř poloviny všech budov v jeho historickém jádru, zrušení 50 km starých silnic a na řadě míst i terénní úpravy.¹¹²

Zásahy do historického organismu města takto zásadního rázu přinesly nutně dramatické oslabení obecných památkových hodnot urbanistického celku ať již se jednalo o jeho autenticitu, celistvost či jedinečnost původního kompozičního řešení odrážejícího staletí pozvolného přirozeného vývoje. Obdobný vliv měla přestavba i na

---

¹¹¹ HRŮZA, 1996, s. 217.

¹¹² HRŮZA, 1996, s. 218.

památkové hodnoty urbanistického charakteru, které byly v řadě případů zcela nežádoucí z hlediska zamýšlených cílů úprav.¹¹³ V této souvislosti je ale třeba zdůraznit, že ohledy na památkové hodnoty historického jádra Paříže jako celku nebyly záměrem projektu. Ten naopak považoval současnou situaci za neudržitelnou a jednoznačně upřednostňoval posílení užitných parametrů sídelní struktury akcentováním hodnot novosti a modernosti. Z tohoto pohledu lze provedené úpravy považovat za úspěšné.

Přestavba Paříže byla pozorně sledovaná též ve Vídni a byla opakovaně připomínána při realizaci klíčového urbanistického projektu druhé poloviny 19. století v této metropoli habsburské monarchie, kterým bylo vytvoření okružní třídy kolem historického jádra a vybudování významných veřejných budov v prostoru uvolněném zbořením existujícího opevnění. Stejně jako při přestavbě Paříže, stálo na počátku přestavby vídeňského centra rozhodnutí císaře. V roce 1857 sdělil František Josef I. ministrovi vnitra Alexandrovi Bachovi: *"Je naší vůlí, aby se co nejdříve přistoupilo k rozšiřování vnitřního města Vídně s ohledem na žádoucí spojení téhož s předměstími a přitom se pamatovalo na úpravu a zkrášlení mé rezidence a říšského hlavního města."*¹¹⁴

Okružní třída Ringstrasse byla otevřená v roce 1865 a její charakter byl poté postupně utvářený nově budovanými veřejnými a soukromými budovami. Souběžně probíhaly regulační zásahy v historickém jádru města. I když nebyl rozsah úprav historického městského organismu tak razantní jako v Paříži, došlo zde v druhé polovině 19. století k vybudování více než 1 500 nových domů a téměř 3 000 domů bylo přestavěných. Častým důvodem asanačních zásahů bylo zohlednění dopravních potřeb. Jak uvádí Hrůza, ještě koncem století bylo přes 1 200 domů historického jádra označeno za překážející rozvoji dopravy a dvě třetiny z nich byly následně zbořeny.¹¹⁵

Z hlediska hodnot akcentovaných při budování Ringu a úpravách historického centra Vídně je zřejmé, že i zde byl určujícím faktorem důraz na další hodnoty nad rámec památkových hodnot, tedy na užitnou hodnotu plánovaných změn, novost a modernost řešení, které měly zajistit potřeby města. Tento přístup měl samozřejmě negativní vliv na autenticitu a celistvost historických urbanistických struktur, které modernizačními zásahy ztrácely svůj původní ráz nebo zcela mizely. Celkový dopad přestavby na historické jádro města ale nebyl tak velký, jako tomu bylo v Paříži. Důvody nelze patrně

---

¹¹³ Jednalo se například o památkovou hodnotu historického jádra Paříže před Haussmannovou přestavbou, která spočívala v budovách běžných měřítek a parametrů formujících úzké, zakřivené komunikace a dotvářejících uliční frontu a charakteristickou atmosféru místa.

¹¹⁴ HRŮZA, 1996, s. 221.

¹¹⁵ HRŮZA, 1996, s. 223.

hledat ve větší ohleduplnosti k památkovým kvalitám dochovaného urbanistického řešení a jeho jednotlivých částí, ale spíše ve skutečnosti, že zamýšlené cíle realizované koncepce nevyžadovaly tak razantní zásahy do historických struktur. Jestliže se v Paříži jednalo o "zásadní přetvoření historického jádra pomocí soustavy nových ulic a náměstí, doprovázených nahrazením mnoha historických budov novostavbami,"¹¹⁶ ve Vídni se stavební aktivity soustředily především do prostoru zbouraného hradebního okruhu a souběžné zásahy do vnitřního města uskutečňované změny spíše dotvářely.

Problematika přestaveb a rozšiřování historických městských sídel byla v druhé polovině 19. století po teoretické stránce promyšlená z mnoha vzájemně se doplňujících hledisek. Z pohledu praktických potřeb stavební praxe se jí ve svých dílech věnovali Baumeister a Stübben.

Německý inženýr a urbanista Reinhard Baumeister se v knize *Rozšiřování měst z technického, stavebně-policejního a hospodářského hlediska*¹¹⁷ zaměřil na postižení nezbytných předpokladů pro úspěšné rozšiřování měst. Jak napovídá již název knihy, v centru jeho pozornosti byly otázky týkající se technických zásad, stavebních norem a ekonomických aspektů. V části věnované stavebním předpisům se zabývá rovněž významem estetických požadavků, které ovšem nemají dle jeho názoru při tvorbě a prosazování stavebního zákonodárství stejnou váhu jako tři jeho základní pilíře – požární bezpečnost, zdraví a doprava: "*Über den Geschmack läßt sich nicht streiten; und die fast unvermeidlichen persönlichen Conflictte zwischen Beamten und Bauherren finden keine wissenschaftliche Erledigung. Aesthetische Vorschriften haben den großen Nachtheil, daß sie die Baulust beschränken. [...] Aesthetische Bestimmungen sind nur da berechtigt, wenn sie als Bedingungen des Verkaufs von Bauterrain gestellt werden, ...*"¹¹⁸

Jednoznačný důraz na užité hodnoty a s nimi spojené hodnoty novosti a modernosti je zřejmý rovněž z díla *Stavba měst* architekta a urbanisty Josepha Stübbena, která vyšla o čtrnáct let později, než Baumeisterova práce.¹¹⁹ Kniha shrnuje pravidla a zásady přestaveb a rozšiřování měst z hlediska potřeb, které je třeba řešit v urbanistické praxi. Je příznačné, že text využívá pro ilustraci diskutovaných principů mnoho příkladů

---

¹¹⁶ HRŮZA, 1996, s. 225.

¹¹⁷ BAUMEISTER, 1876.

¹¹⁸ „O vkusu nelze vést sporu; a téměř nevyhnutelné osobní konflikty mezi úředníky a stavebníky nemají žádné vědecké řešení. Estetické předpisy mají velkou nevýhodu, že omezují touhu stavět. [...] Estetické předpisy jsou oprávněné pouze tehdy, jsou-li stanovené jako podmínky prodeje stavebního pozemku, ...“ (Překlad autora, BAUMEISTER, 1876, s. 265, 267.)

¹¹⁹ STÜBBEN, 1890.

konkrétních historických architektur, ale požadavky památkové péče byly doplněné až v pozdějších vydáních pocházejících z první čtvrtiny 20. století.¹²⁰

Klíčový význam "*ekonomických otázek výstavby města, řešení bytových potřeb obyvatel a uspokojení hygienických a dopravně technických požadavků*"¹²¹ pro územní plánování zastával i rakouský architekt a urbanista Camillo Sitte. Na rozdíl od Baumeistera a Stübbena si ovšem v díle *Stavba měst podle uměleckých zásad*¹²² všímal esteticky působivých uměleckých řešení a architektonických forem dochovaných v historických jádrech evropských měst, které poskytovaly bohatý zdroj inspirace pro soudobou architektonickou a urbanistickou tvorbu, která se podle jeho názoru potýkala se schematismem a motivickou stereotypností moderních městských založení. Z knihy je zřejmé pochopení vzácnosti a jedinečnosti autenticky dochovaných historických prostorových kompozičních schémat a stavebních forem, které tvoří památkové hodnoty urbanistického charakteru. Zřetelně je to vidět například v souvislosti s jednoznačným odsouzením dobově módního oprošťování historických staveb v duchu představy, že památku je třeba chránit, ale je třeba jí osvobodit z okolní zástavby, která jí nedává vyniknout.¹²³ Sitte naopak tvrdí, že je zřejmé, že díla starých mistrů byla do svého okolí zakomponovaná záměrně a „jejich uvolnění zničí jejich celkovou působivost.“¹²⁴ Totéž platí v případě snahy o otevírání uzavřených prostor náměstí, které vede k jeho ničení, neboť „(v)šude, kde byl takový nešťastný projekt proveden, ztratilo se navždy prostorové působení.“¹²⁵ Tato koncepce tedy staví proti „inženýrsky“ pravidelným, symetrickým prostorovým kompozicím estetiku památkově hodnotných celistvých jader historických měst, která vznikala organickým růstem a invencí jejich umělců, architektů a stavitelů v průběhu mnoha staletí.

Názorově blízký Camillo Sitemu byl belgický politik a starosta Bruselu Charles François Gommaire Buls, který v roce 1893 vydal knihu *Estetika měst* přeloženou záhy do češtiny.¹²⁶ Snaha o rychlé zprostředkování Bulsových myšlenek českému publiku

---

¹²⁰ Viz HRŮZA, 1996, s. 245.

¹²¹ Zpráva k územnímu plánu pro Liberec z roku 1901. Viz HRŮZA, 2012, s. 10.

¹²² SITTE, 1889. V českém překladu dílo vyšlo v roce 1995 (SITTE, 1995), druhé české vydání je z roku 2012.

¹²³ Sitte zde cituje Baumeistera, který „to dokonce ve své příručce stavby měst povyšuje na normu těmito slovy: *‘Staré stavby by měly být chráněny, avšak musí být uvolněny a obnoveny.*“ (SITTE, 2012, s. 31.)

¹²⁴ SITTE, 2012, s. 30.

¹²⁵ SITTE, 2012, s. 36.

¹²⁶ BULS, 1893. Překlad významného českého politika a starosty královského hlavního města Prahy Jana Podlipného vyšel v roce 1900 (BULS, 1900).

souvisela s jejich aktuálností v době, kdy byly v Praze v plném proudu asanační práce a stále silněji zaznívaly hlasy na obranu památkových hodnot jeho historického centra.

Buls si jasně uvědomoval nutnost vyvarovat se jednostranných pohledů na problematiku modernizace a rozšiřování měst a proto již v úvodu knihy zdůrazňoval snahu o propojení památkových hodnot s užitnými hodnotami a s nimi souvisejícími požadavky novosti a modernosti.¹²⁷ V souladu s tezí, že „(v)zkvétající město musí se neodvratně měniti a přizpůsobovati novým potřebám oběhu a nárokům čistoty, hygieny a pohodlí [...] (a)však ten rozvoj se nesmí díti násilně, nýbrž musí se prováděti s úctou synovskou pro vše ze starých památek, co může bez závad býti zachováno“,¹²⁸ přikládal velký význam památkovým hodnotám urbanistického charakteru. Varoval před oprošťováním památek, zejména sakrálních objektů, které tak ztrácejí svůj původní ráz, byl si vědom významu zachování zajímavých průhledů utvářejících prostor a atmosféru daného místa. U novostaveb poukazoval na důležitost jejich přizpůsobení a citlivého zasazení do stávajícího prostředí. Jasně si uvědomoval i význam drobné městské zástavby pro vytváření měřítka (proporcí) v bezprostřední blízkosti monumentální stavby: „Ještě slušno také účtovat se zjevem, že nemůžeme oceniti rozměry budovy leč tehdy, máme-li předmět porovnávání v jejím sousedství [...] To byla také příčina, proč jsme se vždy rozhodně opírali tomu, aby byl ponechán prázdný prostor kolem našeho justičního paláce. Jeho vlastní jakost jest jeho velikost; aby nás však překvapila, jest nevyhnutelno, aby byla v sousedství jeho zachována skromná obydlí, sloužící za dekorační pomůcku a měřítko. Osamotněním obra zmenšujete ho.“¹²⁹ V souvislosti s tendencí bourat v rámci plánovaných úprav – s poukazem na ekonomické hledisko – historické objekty běžných měřítek a parametrů upozorňuje na jejich „skrytou“ památkovou hodnotu: „Leč zapomíná se, že každá taková stavba, jednotlivě vzata, snad poskytuje nepatrný zájem, avšak v celku pojata dodává městu malebného pohledu.“¹³⁰ Spolu s identifikací památkových hodnot historického charakteru, které jsou vlastní původní zástavbě městských jader,¹³¹ tak Buls dává ve své knize řadu podnětů k hledání hodnotově

---

¹²⁷ „(N)aše veškeré úsilí směřovalo k tomu, smířiti požadavky krásna a úctu ku stáří s potřebami života moderního.“ (BULS, 1900, předmluva k druhému vydání, nestr.)

¹²⁸ BULS, 1900, s. 8.

¹²⁹ BULS, 1900, s. 10. Justiční palác v Bruselu vybudovaný v letech 1866–1883 podle návrhu belgického architekta Josepha Poelaerta je jednou z dominant města.

¹³⁰ BULS, 1900, s. 11.

¹³¹ K významu této kategorie památkových hodnot Buls uvádí: „Poukázali jsme tehdy důrazně k tomu, jak mluví kameny k myslí; vypravují utrpení, zápasy a triumfy předkův; dodávají podstatu a jeviště činům v kronikách; povzbuzují zvědavost mládeže a činí ji žádostivou toho, by poznala události, jichž ty kameny byly němými svědky; v těch pak, kdo znají dějiny, vyvolávají obrazy příhodivších se činů před nimi; pojí přítomnost k minulosti a vyznívají

vyváženějšího přístupu k plánování a realizaci zásahů do těchto částí městského organismu.

---

ve městě v posvátné originální přízvuky, tóny, jež jsou živým kontrastem jednotvárnosti a všednosti života moderního.“ (BULS, 1900, s. 11–12.)

3. PŘÍPADOVÉ STUDIE

3.1. Legislativní, institucionální a personální rámec ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století

Dříve než se pustíme do jednotlivých případových studií, podíváme se na právní prostředí ve kterém se tyto kauzy odehrávaly a krátce si charakterizujeme hlavní aktéry památkové péče ve sledovaném období.

Hovoříme-li o státem organizované památkové péči na přelomu 19. a 20. století, je třeba na prvním místě zmínit úlohu c. k. Ústřední komise pro zachování a výzkum historických památek¹³² založené rozhodnutím císaře Františka Josefa I. v roce 1850. Okruh působnosti Ústřední komise upravovaly její stanovy: *„Její hlavním úkolem je provést soupis a klasifikaci stavebních památek a popularisovat tuto práci. Podává dobré zdání všude tam, kde je ohrožena stavební památka a kde jde o její restauraci. Spolupracuje se spolky, duchovenstvem, učitelstvem a představenými obce. Zejména stavební úřady jsou povolány s ní spolupracovat. Orgány Ústřední komise jsou konservátoři a korespondenti. Finanční prostředky získává od ministerstva obchodu, průmyslu a veřejných staveb. Náklady na opravy stavebních památek mají nést vlastníci. Bezprostřední náklady na udržování památek státem si vyžadují povolení císaře.“*¹³³ Monitorovací, osvětová a poradenská funkce Ústřední komise v jednotlivých okresech byla delegovaná na konzervátory, kteří měli rovněž právo zastavit zamýšlenou demolici památky. Role korespondentů spočívala především v poskytování informací o stavebních památkách a skutečnostech, které se vztahovaly k jejich poznání a zachování.¹³⁴ Stálými členy komise byli zástupci ústředních správních úřadů a vídeňských akademických institucí doplnění o konzervátora jmenovaného pro město Vídeň. Tento organizační model přetrval až do reorganizace Ústřední komise v roce 1911, k níž došlo po nástupu Maxe Dvořáka do jejího čela.¹³⁵ Mezitím ovšem bylo provedeno několik změn stanov, které rozšiřovaly

---

¹³² V dalším textu uváděná též jako Ústřední komise.

¹³³ Výnos ministra obchodu ze dne 24. června 1853 č. 1256-HM. (NESVADBÍKOVÁ – WIRTH – VINTER, 1983, s. 34.)

¹³⁴ Ministerský výnos ze dne 14. července 1853 a Výnos Ústřední komise pro výzkum a zachování stavebních památek ze dne 22. listopadu 1854 č. 159. (NESVADBÍKOVÁ – WIRTH – VINTER, 1983, s. 35-36.)

¹³⁵ Max Dvořák nahradil v čele komise jejího dlouholetého prezidenta Josefa Alexandra von Helferta, který tuto funkci zastával v letech 1863-1910.

působnost komise jak po stránce obsahové, tak i z hlediska stáří sledovaných památek. Na přelomu století se tak její působnost vztahovala na předměty „*doby předhistorické a umění starověkého*“ a na předměty „*stavitelské, plastické, malířské a umění kreslířských (církevní a světské), ze středověku a z novější doby až do poloviny XIX. stol.*“¹³⁶

I když z hlediska stanov Ústřední komise byla její působnost a pravomoce jasně stanovené, narážel praktický výkon její činnosti na dva závažné problémy. Jedním z nich byl nepoměr mezi rozsahem svěřené agendy a spravovaného území a počtem základních výkonných orgánů komise – konzervátorů. Druhým limitujícím faktorem byly jen omezené možnosti prosazovat cíle památkové péče za stavu, kdy komise neměla v podstatě žádné účinné sankční nástroje vůči místním úřadům a vlastníkům památek a ti jí často ignorovali či se jí snažili všemožnými způsoby obcházet. Jako nepříliš účinné se v této situaci jevily opakované výnosy místodržitelství apelující na větší součinnost státních orgánů. Například ve výnosu z června 1883 se v této souvislosti uvádí, že se Ústřední komise obrátila na ministerstvo kultu a vyučování se stížností, že „*úřady nedbají její působnosti.*“ Proto české místodržitelství připomíná okresnímu hejtmanu své předchozí výnosy a ukládá mu, aby „*podporoval činnost Ústřední komise a jejích konzervátorů i tehdy, když se jedná o památky, jež nejsou podřízeny správě státních orgánů.*“¹³⁷ Do určité míry se tyto problémy dařilo překonávat tam, kde byl činný konzervátor–odborník, který měl potřebný přehled o místním památkovém fondu, dokázal udržovat dobré vztahy s představiteli státní správy a samosprávy a zároveň byl respektovaný i vlastníky památek. Ukazuje to příklad již zmíněného městského stavitele v Chrudimi, Františka Schmoranze staršího. Konzervátorem Ústřední komise s působností pro chrudimský kraj byl jmenovaný již v roce 1853 a tuto funkci potom zastával nepřetržitě až do konce svého života. V roce 1893 přitom jeho pravomoc zahrnovala politické okresy Pardubice, Vysoké Mýto, Lanškroun, Litomyšl, Polička, Chrudim, Čáslav a Hradec Králové. Jak dokládají zprávy připravované pro komisi,¹³⁸ architekt tuto čestnou a bezplatnou funkci vykonával velmi svědomitě. Kromě podrobných zpráv o činnosti v jednotlivých letech a detailního popisu navrhovaných úprav jednotlivých objektů lze v těchto materiálech nalézt i řadu Schmoranzových

---

¹³⁶ Výnos ministra kultu a vyučování ze dne 14. března 1899 č. 55. (NESVADBÍKOVÁ, 1983, s. 175.)

¹³⁷ Výnos místodržitelství českého ze dne 23. června 1883 č. 30.276. (NESVADBÍKOVÁ – WIRTH – VINTER, 1983, s. 43.)

¹³⁸ Schmoranzovy úřední zprávy Ústřední komisi a jeho další korespondenci s touto institucí lze studovat v Národním archivu, fond Památkový úřad Vídeň. Vedle spisů k jednotlivým památkám jsou v tomto fondu uloženy i Schmoranzovy souhrnné výroční zprávy.

teoretických názorů, které sloužily jako východiska plánovaných rekonstrukčních prací. Vedle přímých zásahů do památkových objektů, které realizoval jako architekt a stavitel, jsou při hodnocení jeho činnosti v oblasti památkové péče velmi důležité jeho nepřímé intervence vyplývající z vyjádření k různým úpravám objektů, které poskytoval z titulu konzervátora Ústřední komise. Dobře známá je skutečnost, že svým názorem napomohl uchování pardubické Zelené brány, o jejímž zboření se v sedmdesátých letech 19. století vážně uvažovalo, zabýval se ale rovněž velkým množstvím drobných kauz, které sice neřešily problematiku rozsáhlých přestaveb a rekonstrukcí, přesto měly nepominutelný význam pro ochranu lokálních památek vytvářejících charakter daného místa.¹³⁹ Odrazem všeobecného uznání, kterého se těšil za života byl i jeho pohřeb v roce 1902, na který, podle svědectví dobového tisku, „podnikla Chrudim smuteční pout“, které se zúčastnila „téměř veškerá inteligence chrudimská“ s městskou radou a starostou v čele.¹⁴⁰

Předpokladem významnějšího zlepšení v oblasti právního zajištění a praktického výkonu památkové péče bylo dosažení zákonné ochrany kulturního dědictví. Ústřední komise v tomto směru zahájila svojí aktivitu již koncem devadesátých let 19. století, kdy její prezident předložil hotový návrh zákona panské sněmovně. Helfertův návrh zde však zůstal neprojednáno.¹⁴¹ Tento návrh předpokládal ochranu stavebních památek umělecké a historické hodnoty, které nejsou v soukromém vlastnictví. Jejich změna byla podmíněna svolením příslušných úřadů. Tzv. referentský návrh z roku 1903 přinesl návrh úpravy organizace památkové péče a vzhledem k tomu, že nerozlišoval formu vlastnictví, měla se jeho působnost vztahovat i na památky v soukromém vlastnictví. Jeho součástí byl i požadavek na inventarizaci státem chráněných památek.¹⁴² Ani tento návrh, stejně jako přepracovaný návrh zákona předložený Ústřední komisí v roce 1911,

---

¹³⁹ K takovým případům se řadila i žádost adresovaná chrudimskému okresnímu hejtmanství ze 14. června 1862, aby zakročilo proti „hnojníšti“ u sochy Nejsv. Salvátora ve Slatiňanech s popisem okolností vzniku a vzhledu dotčené památky. Hnojště zřídil majitel nejbližšího stavení čp. 86. Na rubu žádosti je záznam o tom, že Okresní úřad Chrudim nařizuje 22. 6. 1862 „představenstvu“ Slatiňan provést nápravu a oznámit výsledek do 8 dnů. (SOKA Chrudim, fond Archiv městyse Slatiňany, inv. č. 196.)

¹⁴⁰ *Pohřeb Františka Schmoranze*, 1902.

¹⁴¹ Shrnutí legislativních aktivit Ústřední komise v souvislosti se snahou o přijetí památkového zákona přinesl ve své disertační práci Novotný (NOVOTNÝ, 2019, s. 38–44). Situaci do roku 1905 obsahuje stať Aloise Riegla publikovaná v *Neue Freie Presse* (RIEGL, 1905). Odtud čerpány informace uváděné v této části textu.

¹⁴² *Návrh na zákonnou organizaci památkové péče v Rakousku (Entwurf einer gesetzlichen Organisation, 1903)* s návrhem zákona o ochraně památek publikovaný Ústřední komisí zmiňuje ve svém článku z roku 1907 pro Český časopis historický Wirth s dovětkem, že „(j)de nesporno, že ve světové organizaci ochranné stojí centrální kommisie vídeňská na stanovisku nejmodernější a že je myšlenkově vedoucí korporací. Aby i praxe stála na této výši, předpokládá přijetí navrhovaného zákona a navrhované reorganizace úřední. Prozatím není pro to mnoho naděje.“ (WIRTH, 1907, s. 412.)

nebyl přijatý.¹⁴³ Situaci v českých zemích, pokud jde o recepci těchto snah Ústřední komise, komplikovala sílící tendence vymezovat se v kulturní oblasti proti centralistickým zásahům z Vídně, k nimž bylo přiřazováno i úsilí o prosazení říšského památkového zákona. Druhá alternativa zvažovaná v českém prostředí, právní úprava na úrovni zemských sněmů, ovšem vzbuzovala obavy ohledně jejího přijetí českými Němci. Za dílčí úspěch snah Ústřední komise tak lze pro všechny zainteresované strany považovat skutečnost, že *"organizační část návrhu zákona se po neúspěšném předložení panské sněmovně v roce 1911 [...] transformovala do organizačního statutu ústřední komise."*¹⁴⁴ Nová organizační struktura c. k. Ústřední komise pro památkovou péči odrážela snahu o její modernizaci a profesionalizaci, důraz byl kladený na odborně kvalifikované, státem placené zaměstnance.¹⁴⁵ I když se nepodařilo uvést do praxe všechna ustanovení vyplývající z nového statutu, znamenalo jeho vydání bezesporu kvalitativní posun ve vývoji státem organizované památkové péče v Rakousku. Ta se ale i nadále musela opírat o úřední nařízení různé právní síly, která mnohdy *de facto* představovala spíše apel směřovaný na příslušné orgány státní správy, respektive soukromé subjekty, a jako taková se často mívjala účinkem.¹⁴⁶

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století v českém prostředí nebyvale vzrůstal zájem o památky. S obdobnými tendencemi se však v této době setkáváme v celé západní a střední Evropě. Jedním z faktorů, které tento trend vyvolaly, byla rostoucí míra ohrožení uměleckých děl minulosti. Velký rozvoj průmyslu, narůstající počet obyvatel měst a zvýšené požadavky na hygienu i kvalitu bydlení, společně s touhou po větší reprezentativnosti vedly k tlaku na přizpůsobení většinou ještě v jádru středověké městské zástavby nové situaci. V českých zemích byl rozvoj zájmu o památky zintenzivněný vzrůstající kulturní emancipací českého národa provázanou s autonomistickými nároky českých zemí, které značně zesílily po vyhlášení

---

¹⁴³ Návrhu památkového zákona z roku 1911 a okolnostem jeho předložení se věnoval ve Věstníku Klubu Za starou Prahu Jeřábek. (JEŘÁBEK, 1911.)

¹⁴⁴ NOVOTNÝ, 2019, s. 39–40.

¹⁴⁵ Český překlad výnosu ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. srpna 1911 č. 153 ř. z. obsahujícího nové stanovы Ústřední komise viz NESVADBÍKOVÁ, 1983, s. 190–197. Ustanoveními jednotlivých paragrafů stanov se zabývá Nejedlý ve studii *Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie* (NEJEDLÝ, 2008, s. 41–42).

¹⁴⁶ K takovým právním předpisům patřil např. výnos českého místodržitelství ze dne 30. března 1900 č. 46.789 řešící bílení/barvení zevnějšku středověkých kostelů či přípis Ústřední komise ze dne 8. května 1912 č. 1171, který upozorňoval na nevhodnost krytiny z eternitu pro umělecké a historické památky, pro objekty v jejich okolí a pro stavby významné z hlediska ochrany domoviny. (NESVADBÍKOVÁ, 1983, s. 54, 61.)

rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867. Tento akt zde byl do značné míry vnímán jako křivda, nespravedlivé opominutí, v důsledku čehož sílila snaha po samostatnosti země alespoň v některých sférách. Ochrana památek, kde tyto tendence ještě podporovala, dle názoru většiny zainteresovaných, malá efektivnost státní c. k. Ústřední komise, se měla stát jednou z nich.

V devadesátých letech 19. století se tak ke starším institucím a spolkům (Muzeum Království českého, Umělecká beseda, Křesťanská akademie, Jednota výtvarných umělců, Společnost přátel starožitností českých), jimž památky nebyly lhostejné, připojilo několik nových velmi aktivních platform – Archeologická komise České akademie věd a umění, Zemská komise uměleckohistorická, pražská Soupisná komise a jako poslední v roce 1900 Klub Za starou Prahu.¹⁴⁷ Tyto čtyři korporace¹⁴⁸ se staly až do vzniku Československa v roce 1918 hlavními pilíři všech na ochranu památek zaměřených aktivit a to nejen v Praze.

První z nich, Archeologická komise,¹⁴⁹ se stala záhy po svém vzniku nejvýznamnější českojazyčnou výzkumnou institucí zaměřenou na umělecká díla minulosti. Byla zřízená jako jedna ze speciálních stálých komisí České akademie v roce 1893 a stalo se tak v podstatě na objednávku českého Zemského výboru vyvolanou veřejným míněním nespokojeným se stavem ochrany památek v zemi. Měla plnit funkci odborného garanta péče o památky *in situ* a tak posílit nedostatečnou státní garanci této oblasti.

Komise v první řadě připravila velmi propracovanou a moderní koncepci soupisu uměleckých památek – *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém*, který byl považovaný za základní předpoklad účinné ochrany památek, a víceméně úspěšně tento projekt nastartovala. Její tiskovou platformou se staly Památky archeologické a místopisné (založené 1854), kde se jako spoluvydavatel připojila v roce 1893 k Archeologickému sboru Muzea Království českého. Z periodika se postupně stala platforma sloužící plodné výměně informací a díky rostoucí kvalitativní úrovni

---

¹⁴⁷ Zájem veřejnosti o domácí památky výrazně podpořila také trojice známých výstav (Jubilejní, 1891, Národopisná, 1895 a Výstava architektury a inženýrství, 1898), které v tomto desetiletí nebyvale podnítily vlnu zakládání regionálních muzeí.

¹⁴⁸ Relativně výrazný dosah měly také aktivity v roce 1893 založené Jednoty pro obnovu kláštera blahoslavené Anežky.

¹⁴⁹ O Archeologické komisi dosud publikováno např.: LODR, 1988, kapitola Archeologická komise, s. 134–141; POKORNÝ, 2005, s. 60–61; Pokorný, 2010, s. 220; UHLÍKOVÁ, 2015.

textů osobností zakladatelské generace českého dějepisu umění znamenala do určité míry i metodickou školu nových přístupů zvláště pro laické zájemce o památky.

Kromě 12 řádných, tvořilo jádro Komise 12 přísedících členů, nejpočetnější skupinou v její struktuře byli jednatelé, kterými se staly osobnosti známé svým zájmem o památky v jednotlivých regionech. Byli nejen lokálními zpravodaji o nových objevech či o ohrožených památkách, ale řada z nich pod hlavičkou Komise prováděla i samostatný výzkum a zapojila se do přípravy Soupisů památek.¹⁵⁰ Mnoho z nich vykonávalo souběžně i funkci okresních konzervátorů vídeňské Ústřední komise. Předsedou byl zvolený prezident a hlavní iniciátor vzniku České akademie věd a umění architekt Josef Hlávka, [obr. 1] jehož angažovanost v ochraně památek byla všeobecně známá a jistě tedy nešlo pouze o formální titul.¹⁵¹ Jinak však za vstupenku do Komise platila v první fázi jakákoliv forma bližšího vztahu k památkám minulosti.¹⁵² Její složení po celé poslední desetiletí 19. století tak do značné míry odráželo tristní stav, v jakém český dějepis umění v dané době byl. Stolice tohoto oboru na české pražské univerzitě zůstala po předčasné smrti Miroslava Tyrše roku 1884 řadu let neobsazená. Dějiny výtvarného umění sice více méně z titulu jakési morální zodpovědnosti za komplexnost přednášek o umění suploval estetik Otakar Hostinský, obor však nebylo možné studovat samostatně.¹⁵³ Několik osobností však přesto, zvláště samostudiem, získalo velkou erudici ve znalosti uměleckých děl minulosti a ti nebyli lhostejní ani k záležitostem jejich ochrany. Okruh znalců a zájemců o hmotné památky se ve sledovaném období vyznačoval značnou komorností, což však usnadňovalo jejich úzkou a efektivní spolupráci. Většina z nich působila souběžně v několika výše zmiňovaných institucích.

Jedním z nejvýznamnějších z nich se v první polovině devadesátých let 19. století stal historik umění, ředitel pražského Uměleckoprůmyslového musea Karel Chytil.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Vybírání byli na základě návrhů členů Komise tak, aby byly zastoupené všechny regiony Čech i Moravy.

¹⁵¹ Josef Hlávka (1831–1908) byl řadu let členem c. k. Ústřední komise pro ochranu a zachování uměleckých a historických památek ve Vídni i jejím konzervátorem pro několik českých okresů. Účastnil se činnosti Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta v Praze, byl poradcem při přestavbě Karlštejna i při rekonstrukci Karlova mostu na počátku devadesátých let. Řídil restaurační práce ve Vlašském dvoře a v kostele sv. Barbory v Kutné Hoře, angažoval se také při několika dalších významných rekonstrukcích zvláště pražských památek, např. kostela na Karlově. O těchto kauzách nejpodrobněji PAVEL, 1975, především od s. 238.

¹⁵² Najdeme mezi nimi novináře, spisovatele, divadelního a výtvarného kritika Jana Liera, chemika a významného fotografa Karla Kruise, docenta stavební mechaniky Josefa Šolína, geologa a paleontologa Jana Nepomuka Woldřicha nebo jazykovědce a historika Karla Tieftrunka.

¹⁵³ O celkové situaci českého dějepisu umění v dané době viz především *Kapitoly z českého dějepisu umění*, 1986; MURÁR, 2020.

¹⁵⁴ Karel Chytil (1857–1934) vystudoval na pražské univerzitě dějepis a zeměpis. Závěrečný rok studia (1878/1879) strávil ve Vídni, kde se však již soustředil především na dějiny umění. V roce 1885 mu bylo nabídnuté místo kustoda nově založeného Uměleckoprůmyslového musea Obchodní a živnostenské komory.

[obr. 2] Můžeme patrně bez nadsázky říci, že právě on se v devadesátých letech vypracoval do role odborného metodického garanta péče o památky, což souznělo s trendem, kdy rozhodující slovo v této oblasti postupně přebírali od tvůrčích umělců, zvláště architektů, historikové umění. Chytilovo angažmá v Archeologické komisi bylo zacílené především na evidenci a hlubší odborné studium památek země zosobněné především projektem uměleckohistorické topografie, jejíž koncepci nastavil právě on. Souběžně však působil také v pražské Soupisné komisi, kde se věnoval spíše reálné aktivistické činnosti ve prospěch konkrétních pražských památek, ulic či celých čtvrtí.¹⁵⁵ Aktivním členem obou těchto korporací byl také architekt Jan Koula,¹⁵⁶ **[obr. 3]** který v dané době vedl historicko-archeologické oddělení Muzea Království českého.

Další významní odborníci na půdě Archeologické komise přispěli především k úspěšnému rozjezdu topografického projektu. Byli jimi zvláště Karel Boromejský Mádl (1859–1932), profesor dějin umění na pražské Uměleckoprůmyslové škole a historik umění František Borovský (1852–1933), Chytilův podřízený, kustod Uměleckoprůmyslového musea. Od konce 19. století se poté intenzivně zapojili římskokatoličtí kněží Antonín Podlaha¹⁵⁷ **[obr. 4]** a Eduard Šittler.¹⁵⁸ **[obr. 5]**

Podle původního konceptu Zemského výboru z počátku devadesátých let měla však být hlavní výkonnou posilou vídeňské Ústřední komise na zemské úrovni tzv. Zemská komise uměleckohistorická. Ta však byla nakonec zřízená až v roce 1897, oproti navrhované výkonné pravomoci byla svolávaná pouze jako poradní orgán výboru a to

---

Toto muzeum později ve funkcích definitivního kustoda a ředitele vedl až do roku 1911. Po předčasné smrti Bohumila Matějky (1909) vedení pražské české univerzity vybralo Chytila za jeho nástupce a v roce 1911 jej jmenovalo řádným profesorem. Nejkomplexněji KRÁSA, 1986; MURÁR, 2020.

¹⁵⁵ Již v roce 1893 se stal také členem Jednoty pro obnovu kláštera blahoslavené Anežky (*Jubilejní zpráva k 25. výročí*, 1918).

¹⁵⁶ Jan Koula (1855–1919) vystudoval architekturu na Vysoké škole technické v Praze, další rok pokračoval ve studiu na vídeňské Akademii. Po návratu do Prahy se stal asistentem Josefa Schulze na Vysoké škole technické, postupně se zde habilitoval a v roce 1897 byl jmenovaný řádným profesorem. Současně vyučoval také perspektivu na Akademii výtvarných umění. Od roku 1892 byl kustodem historické a národopisné sbírky Muzea Království českého. Jako tvůrčí architekt byl předním představitelem tzv. české renesance. Svůj badatelský zájem soustředil na umělecké řemeslo. Byl nejvýznamnějším organizátorem sekcí zaměřených na památky na Všeobecné zemské jubilejní výstavě (1891) a Národopisné výstavě československé (1895). Byl členem Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta i komise pro dostavbu a vybavení hradu Karlštejna. Působil v Soupisné komisi, Archeologické komisi i Klubu Za starou Prahu. (Viz např. VYBÍRAL, 1995.)

¹⁵⁷ Pražský kněz Antonín Podlaha (1865–1932) přednášel v arcibiskupském semináři bibliku a dějiny křesťanského umění. Byl autorem či spoluautorem 14 svazků Soupisů památek, současně řadu let redaktorem celé edice, redakčně vedl také Památky archeologické. Připravil 7 svazků Posvátných míst království Českého. Byl vůdčí osobností Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta, působil jako okresní konzervátor.

¹⁵⁸ Kanovník Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě Eduard Šittler (1864–1932) je považován za zakladatele církevní památkové péče. Kromě Archeologické komise působil aktivně i v Soupisné komisi.

především v záležitostech posuzování konkrétních žádostí o subvence oprav památek.¹⁵⁹

V této komisi zasedali na rozdíl od Archeologické komise i čeští Němci. Jinak byly v německých regionech českých zemí mnohem intenzivnější vazby na vídeňské centrum. Hlavní zemskou platformou česko-německých zájemců o památky byla Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen (Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách), respektive její tzv. Umělecko-historická komise. Vůdčí postavení zde měli především historici umění z pražské německé univerzity a od konce prvního desetiletí 20. století poté zvláště budoucí německý zemský konzervátor v Čechách Rudolf Hönigschmid.¹⁶⁰ **[obr. 6]**

Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy byla početným, více než třicetičlenným plénem, do něhož podle jejího statutu mohly jmenovat své zástupce městský obecní sbor, stavební referát, stavební úřad, pražské sbírkové instituce, městský archiv ale také řada spolků a sdružení.¹⁶¹ Větší část devadesátých let jí předsedal architekt Antonín Wiehl.¹⁶² **[obr. 7]** Mezi jejím početným plénem bylo pouze několik osobností, jež byly díky svému vzdělání a praxi schopné reálné agendy ochrany a monitoringu pražských památek. Záhy se tedy z členů komise vytvořil užší operativnější kruh ve složení: Luboš Jeřábek,¹⁶³ **[obr. 8]** stavitel a pozdější městský stavební archivář Jan Herain,¹⁶⁴ **[obr. 9]** architekt, profesor

---

¹⁵⁹ Dokumenty z činnosti této komise viz NA, fond Zemský výbor v Čechách 1874–1928 (II. část), Zemská komise umělecko-historická, karton 5277, i. č. 4423 a karton 5375, i. č. 4484.

¹⁶⁰ Rudolf Hönigschmid (1876–1967), českoněmecký právník a historik umění, v první polovině 20. století byl nejvýznamnějším ochráncem památek mezi německy mluvícími obyvateli českých zemí. V meziválečném období se stal po penzionování Luboše Jeřábka přednostou pražského Státního památkového úřadu (viz UHLÍKOVÁ, 2018).

¹⁶¹ Soupisné komisi a její činnosti je věnovaná samostatná kapitola 3.2.1.

¹⁶² Antonín Wiehl (1846–1910) byl, kromě své bohaté architektonické praxe, velmi aktivním spolkovým činovníkem, přičemž řada subjektů, v nichž působil, se angažovala v ochraně pražských památek. Kromě Soupisné komise byl též členem Archeologické komise a zastával rovněž pozici konzervátora vídeňské Ústřední komise. V devadesátých letech byl konzervátorem pro levobřežní část Prahy, okresy Dubá, Mladá Boleslav a Mělník, od roku 1907 pro VI. až VIII. pražskou čtvrť a politické okresy Karlín, Český Brod a Mladá Boleslav (např. VLČEK, 2004, s. 712–713).

¹⁶³ Luboš Jeřábek (1864–1937) byl vzděláním právník, od konce devadesátých let se začal aktivně angažovat v pražském památkářském hnutí. V předválečném období byl současně předsedou Klubu Za starou Prahu, místopředsedou Soupisné komise a od roku 1912 českým zemským konzervátorem pro Království české; byl také členem Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta a starostou Svazu okrašlovacích spolků. Po válce se stal prvním přednostou pražského Státního památkového úřadu. (viz např. NOVOTNÝ, 2019, s. 47.)

¹⁶⁴ Stavitel Jan Herain (1848–1914) se od počátku devadesátých let intenzivně zapojil do činnosti řady institucí a spolků, v jejichž náplni bylo studium a ochrana stavebních památek. Nejprve se angažoval v Umělecké besedě, Spolku českých inženýrů a architektů a v Archeologickém sboru Muzea Království českého. V roce 1892 byl jmenovaný konzervátorem vídeňské Ústřední komise pro městské okresy Praha III. a IV. (Malá Strana a Hradčany) a pro hořovický, přibramský a smíchovský okres. V následujícím roce byl zvolený do výboru Jednoty pro obnovu kláštera bl. Anežky České. V dalším roce se stal přísedícím Archeologické komise České akademie

Českého vysokého učení technického Rudolf Kříženecký (1861–1939), Karel Chytil a František Herman, který byl sekretářem, současně však také právním poradcem a zprostředkovatelem jejích styků s městskou radou a magistrátem.¹⁶⁵ Tito lidé také stáli za koncepcí periodika, od roku 1904 vydávaných Zpráv komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. Zmiňovaný užší kruh se scházel častěji než plenum Komise a díky svému napojení na magistrát měl relativně rychlý přístup k materiálům týkajícím se navrhovaných regulací ulic, rekonstrukcí i demolic objektů. Chytilovo intenzivní angažmá v Soupisné komisi bylo v roce 1909 stvrzené jeho volbou do funkce předsedy, jeho zástupcem se stal Luboš Jeřábek, jednatelem Jan Herain. Užší výbor tehdy doplnili Jan Emler¹⁶⁶ [obr. 10] a Kamil Hilbert.¹⁶⁷ [obr. 11] Vzhledem k výraznému personálnímu propojení mezi zmiňovanými institucemi není možné mluvit o zásadnějších názorových rozdílech, spíše o rozdílnosti metod a prostředků, které jim daná platforma poskytovala či umožňovala použít, směřujících ke stejným cílům.

Ke koordinaci aktivit směřujících k ochraně hmotných památek minulosti v českých zemích, a to zvláště mezi pražským centrem a regiony, měl sloužit také První sjezd na ochranu památek (současně Třetí sjezd českých archeologů a musejních spolků) pořádaný roku 1908 v Praze Společností přátel starožitností, kutnohorským spolkem Vocel, Čáslavskou Včelou, Vlastivědným spolkem musejním v Olomouci, Klubem Za starou Prahu a Svazem československých spolků okrašlovacích. Zveřejnění materiálů ze sjezdu nabídl krátce po jeho skončení ve svém periodiku redaktor časopisu Československé letopisy musejní (vycházejícího pod patronací Čáslavské Včely) Václav

---

věd a umění. V roce 1900 byl zvolený do ředitelství Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta, v roce 1903 do komise pro úpravu a dokončení prací na Karlštejně. Nejintenzivněji se angažoval ve Společnosti přátel starožitností českých. Pražským městským stavebním archivářem byl jmenovaný v roce 1904, činnosti Soupisné komise se aktivně účastnil již od jejího založení. (Viz UHLÍK, 2014; HERMAN, 1915.)

¹⁶⁵ HERMAN, 1915.

¹⁶⁶ Knihovník pražské Univerzitní knihovny Jan Emler (1877–1951) se velmi aktivně angažoval v hnutí na ochranu památek od počátku 20. století; kromě Soupisné komise byl také ve vedení Klubu Za starou Prahu.

¹⁶⁷ Kamil Hilbert (1869–1933) se po smrti Josefa Mockera v roce 1899 stal vedoucím stavitelem dostavby chrámu sv. Víta. Současně s dostavbou katedrály pracoval na řadě dalších rekonstrukcí, obnov a přestaveb historických památek. K větším pracem se řadí obnova kostela sv. Štěpána v Kouřimi či obnova Novoměstské radnice v Praze (ve spolupráci s Antonínem Wiehlem), která byla rekonstruovaná do původního stavu na základě objevených hmotných článků, kreseb a dalších podkladů. K významným realizacím patří též obnova kostela sv. Martina ve zdi v Praze a obnova chrámu sv. Petra a Pavla v Čáslavi. Kromě zmiňované Soupisné komise zasedal v Křesťanské akademii, v Archeologické komisi a v Zemské komisi umělecko-historické (např. FANTOVÁ, 1996).

Vladimír Jeníček.¹⁶⁸ Sjezdu byl nakonec věnovaný celý druhý ročník vydaný roku 1910.¹⁶⁹

Druhý sjezd na ochranu památek se uskutečnil v září roku 1913 opět v Praze. Na návrh Zdeňka Wirtha byl tentokrát zaměřený, na rozdíl od předchozího, tematicky příliš nevyhraněného, výlučně na technické otázky konzervace památek. Referáty měly podat správcům sbírek, archivářům a aktérům ochrany památek v terénu jasný návod, jakým způsobem předměty, listiny a stavby udržovat.¹⁷⁰ Václav Vojtíšek přednášel o konzervaci archiválií, Stanislav Sochor o údržbě kamene a staveb, František Xaver Jiřík o olejových obrazech apod. Obecnější byla pouze úvodní přednáška Zdeňka Wirtha nazvaná *O vývoji názorů na ochranu památek*.

Čechy se postupně staly zemí s nejintenzivnějším promýšlením a prosazováním ochrany památek v celém rakousko-uherském soustátí, navíc se silnými ambicemi řídit si tuto aktivitu vlastními metodami a silami. Zatímco v devadesátých letech 19. století vídeňské centrum, zvláště c. k. Ústřední komise těmto tendencím prakticky nebránila, na počátku následujícího století se situace do určité míry změnila. Komise po delších letech stagnace začala procházet radikální proměnou, z grémia nadšených zájemců o památky se měl stát moderní centrální úřad řídící pevně ochranu památek v Předlitavsku pod vedením odborníků, historiků umění v duchu nejnovějších metod. Tyto centralistické tendence vtělené do tzv. Helfertova návrhu památkového zákona podaného v roce 1909 na XIX. zasedání panské sněmovny¹⁷¹ a v roce 1911 do nového statutu Ústřední komise pro péči o památky¹⁷² se zvláště u starší generace českých ochránců památek nesetkaly, jak již bylo zmíněno, s velkým nadšením. Zatímco značně rozdílná odborná úroveň, stejně jako míra angažovanosti regionálních konzervátorů v jiných zemích monarchie, vedla Ústřední komisi ke snahám po prosazení vyšší míry jejich kontroly, pražští aktivisté v tom spatřovali nemístné vměšování, navíc od instituce, jejíž odborný kredit a intenzitu aktivit považovali za víceméně srovnatelné, ne-li nižší, než své vlastní. Proti oběma těmto návrhům, z nichž první nakonec schválený nebyl, druhý však byl

---

¹⁶⁸ Viz korespondence Václava Vladimíra Jeníčka Zdeňku Wirthovi z roku 1909, Ústav dějin umění AV ČR (ÚDU AV ČR), odd. dokumentace, fond Zdeněk Wirth.

¹⁶⁹ *Československé letopisy musejní* II, 1910.

¹⁷⁰ Jak se praví v úvodu *Přehledu sjezdového jednání*, ke svolání sjezdu vedla „zejména ta příčina, aby bylo pojednáno o naléhavých otázkách praktických, týkajících se techniky konservační, a aby byly podány vyzkoušené a spolehlivé rady a návody těm, kdo pečují o svěřené sbírky musejní a archivní i mají zájem o ochranu památek naší vlasti.“ (*Druhý sjezd na ochranu památek*, 1915, s. 5.)

¹⁷¹ Uveřejněno v *Entwurf eines Gesetzes*, 1909. Viz též FINGERNAGEL-GRÜLL, 2020 (kapitola Die Entwürfe zu einem Denkmalschutzgesetz, s. 83).

¹⁷² Uveřejněno v *Zentralkommission für Denkmalpflege*, 1911.

Ministerstvem kultu a vyučování vyhlášen, vydala Archeologická komise ČAVU oficiální Memoranda s mnoha výhradami.¹⁷³

Velmi bouřlivé období přelomu prvního a druhé desetiletí nového století bylo plné nových podnětů ve všech oblastech života a přinášelo také řadu konfrontací, možná intenzivněji prožívaných, než v předchozích i následujících letech, mezi názorovými skupinami, často příslušníky různých generací. Generace Karla Chytil, Jana Kouly a Jana Heraina, kteří se do procesu záchrany památek zapojili v devadesátých letech, se novým metodickým podnětům přicházejícím především z vídeňského prostředí spíše bránila. Tradičně nelibě nesla vměšování z centra monarchie do „českých záležitostí“, jež považovali za nemístné zasahování do vnitřních záležitostí země, stejně jako se cítili intenzivně ohroženi nároky v Čechách žijících Němců. Tato tendence byla v protikladu k úsilí mladší generace, postupně soustředěné zvláště v Klubu Za starou Prahu, která byla vedená Zdeňkem Wirthem a moderními kubistickými architekty, a s podporou Maxe Dvořáka cílila naopak k maximálnímu otevření českého prostředí soudobým evropským trendům, byť vycházejícím či zprostředkovaným Vídní. V posledních letech před první světovou válkou tak došlo k několika konfrontacím rozdílných názorů na metody rekonstrukcí historických objektů.

Intenzita aktivit směřujících k ochraně památek a promýšlení nových metodických přístupů k ní byly násilně přerušeny v polovině roku 1914 vypuknutím první světové války. Většina aktivistů mladší a střední generace obdržela povolávací rozkaz a z veřejného života byla na několik let nucena odejít. Postupně však v důsledku podlomené ekonomiky došlo také k útlumu veškerých stavebních aktivit, dříve mnohdy stavební památky ohrožujících. Většina ze zmiňovaných osobností se posléze zapojila do ochrany památek v prostředí nově vzniklého Československa.

---

¹⁷³ CHYTIL – PÍČ, 1909; CHYTIL – PÍČ, 1911.

3.2. Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy a Klub Za starou Prahu

3.2.1. *Soupisná komise a dokumentace mizejícího historického stavebního fondu*¹⁷⁴

Zásahy do historické, po staletí se utvářející urbanistické struktury měst a jednotlivých památkově hodnotných budov, které přinášely hluboké společensko-ekonomické proměny druhé poloviny 19. století, vyvolávaly nejen sílící pocit ztráty a potřeby ochrany kulturního dědictví minulosti, ale též potřebu tvorby kvalitních soupisů památek a dokumentace dochovaného stavu objektů. Ta představovala jeden z nástrojů k hlubšímu pochopení hodnot staveb a poskytovala cenné informace pro nalezení vhodného přístupu k jejich údržbě a obnově. Snaha o komplexní poznání staveb, resp. jejich souborů založené na detailním průzkumu a zahrnující vedle zkoumání a formalizovaného popisu objektů samotných i shromáždění, zpracování a vyhodnocení všech relevantních písemných, plánových a obrazových materiálů vztahujících se k celé době jejich existence nabývala zvláštního významu v těch případech, kdy nebylo možné dané objekty zachovat budoucím generacím. V těchto případech jejich dokumentace představuje jedinečný doklad o zaniklé podobě historické zástavby a charakteru míst, kde se nacházela.

V Praze zesílilo vědomí nezbytnosti urychlit dokumentaci historického stavebního fondu v souvislosti s přípravou a realizací asanačních prací,¹⁷⁵ které sice zásadním způsobem zasáhly tzv. asanační obvod,¹⁷⁶ ale snahou o modernizaci města ovlivňovaly uvažování i o dalších projektech mimo toto území. Nemožnost fyzického zachování drtivé většiny památkově cenných objektů v asanačním obvodu vyvolávala naléhavou potřebu jejich dokumentace, která by umožnila alespoň v této formě zachovat pro budoucnost bohatství architektonických forem a celků mizejících s postupem bouracích prací. Jedním z těch, kdo si dobře uvědomovali tento aspekt asanace, byl Karel Chytil, který již v roce 1893 publikoval v Národních listech fejeton vyzývající

---

¹⁷⁴ Text této části vychází ze studie autora pro sborník Monumentorum tutela (UHLÍK, 2020). Za řadu cenných podnětů k výzkumu uvedené problematiky autor děkuje doc. Ing. Michaelu Ryklovi, Ph.D.

¹⁷⁵ Projektu pražské asanace z hlediska hodnot akcentovaných jednotlivými aktéry této akce se budeme věnovat v kapitole 3.3.

¹⁷⁶ Územní rozsah asanační oblasti (tzv. asanační obvod) stanovený na konci roku 1886 zahrnoval Josefov, k němu přiléhající zátopovou oblast Starého Města a Vojtěšskou čtvrť na Novém Městě.

k důkladnému průzkumu starých měšťanských domů určených k zániku: „Ale až celé skupiny domů se vyprázdní před osudnou proměnou, tu snáze bude opuštěná obydlí v místnostech do kořán otevřených ještě na rychlo přehlédnouti a podrobiti je zevrubnému průzkumu. Bylo by žádoucí v tom ohledu vyšetřiti pak každou soukromou budovu zkáze zasvěcenou, [...], prozkoumati ji dopodrobna a cokoliv zajímavého se shledá, zachovati alespoň správným výkresem, půdorysem přízemí i pater, průřezem. Ať se to děje jakýmkoliv odborným a povoláním orgánem neb třeba komisí ze zástupců různých vědeckých a starožitnických ústavů a spolků složenou, ať výsledek uchová se kdekoli, v městském archivu neb museu, v museu království českého, – vše jedno; ale to přání každému příteli naší minulosti tane na mysli, aby o něčem podobném uvažováno bylo záhy, aby to provedeno bylo včas a aby pak resultáty mohly býti dalšímu studiu přístupny. Až dosud namnoze ofotografována neb obkreslena façada neb nějaký vnitřní pohled – ale to přece jen nestačí. Celý ten historický a umělecký materiál, [...] musí býti nějak zachován, alespoň tak jako materiál písemný ve stručném výtahu regist.“¹⁷⁷

Jak vyplynulo z dalšího vývoje, Chytilovy představy o tom, co a jak dokumentovat, kdo by se měl tohoto úkolu ujmout a jak by mělo být s výsledným elaborátem naloženo, se z velké části ukázaly jako dobře korespondující se skutečností.

Klíčovou úlohu v procesu dokumentace asanovaných objektů sehrála nově založená Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy.¹⁷⁸ Komise založená usnesením presidia rady královského hlavního města Prahy v červnu 1893¹⁷⁹ byla tvořená dvěma zástupci sboru obecních starších, po jednom zástupci měly Česká akademie věd a umění, Muzeum Království českého, městské museum, Uměleckoprůmyslové museum, Spolek architektů a inženýrů, Umělecká beseda, Společnost přátel starožitností českých, Křesťanská akademie, archiv města Prahy, stavební referát a stavební úřad města Prahy. Členy byli i c. k. konzervátoři pro Prahu. Od roku 1902 vysílaly do Komise svého zástupce rovněž Jednota výtvarných umělců a spolek Mánes (za něj byl nominovaný Kamil Hilbert), od roku 1903 Klub Za starou Prahu.¹⁸⁰ Vzhledem ke složení Soupisné komise lze její aktivity do značné míry interpretovat jako odraz názorů nejdůležitějších kulturních institucí a zájmových sdružení působících ve městě. Komise, jejímž hlavním cílem bylo stát se

---

¹⁷⁷ CHYTIL, 1893.

¹⁷⁸ O místě Komise v rámci institucionálního a personálního zabezpečení ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století viz též kapitola 3.1.

¹⁷⁹ HERMAN, 1904, s. 46.

¹⁸⁰ HERMAN, 1904, s. 48 a HERMAN, 1911, s. 24.

„poradním sborem pro zachování a udržování památek stavebních, uměleckých a archeologických (praehistorických a historických) [...] jenž by postupem času sestavil úplný inventář těchto památek, jež by buď regulací, přestavbou, zanedbáním, nevhodným umístěním nebo nepřípadnou opravou v nebezpečí se octly“,¹⁸¹ mohla sice v rámci svých kompetencí poskytovat pouze odborné stanovisko týkající se historické, resp. umělecké hodnoty daného objektu a neměla reálnou pravomoc jejímu zboření zabránit, její statut jí ale zároveň dával možnost relativně svobodně využít prostředky získané v rámci každoročních dotací od pražské obce¹⁸² pro účely dokumentace vytipovaných staveb.

Základem činnosti Komise byl soupis všech pražských památek, který jednoduchou formou zachytil cenné objekty na Starém Městě, na Malé Straně a Hradčanech a na celém Novém Městě a na Vyšehradu. **[obr. 12]** Jak uvádí František Herman při bilancování dvaceti let její činnosti, Komise „(d)ále provedla soupis a ofotografování starých domů pražských [...]. K jejímu návrhu zakoupeny fotografie pražských portálů a za účelem evidence opatřeny úřední spisy zvláštními značkami, aby upozorňovaly už předem na domy, které samy, nebo jen jejich části zasluhují zvláštní pozornosti.

*K této soupisové činnosti druží se sbírání fotografických pohledů na celé části, nebo na jednotlivé objekty, založení sbírky pohlednic a vyměřování, nanášení a fotografování památných budov, které byly určeny ke zboření, nebo které svou architektonickou a historickou cenou zvláště vynikají. K tomuto účelu vydržuje si ze své dotace svou technickou kancelář [...]. Když byla bořena čtvrť assanační na Starém Městě, byly vyměřeny a nakresleny celé bloky a zajímavé typy starých pražských domů. [...], dala komise zhotoviti panorama Prahy z Petřína od Karla Liebschera a panorama Malé Strany od Otty Bubeníčka. Vedle toho opatřila pohledy na Prahu z Letné a na Podskalí. Dále vymohla, že byly zakoupeny akvarellové pohledy na staropražské partie od Václava Jansy a získala množství kopií, obrazů a plánů památných a význačných pohledů i budov, dávajíc stále ještě mimo to fotografovati jednotlivé objekty, jež bylo a je dlužno pro budoucnost zachovati.“¹⁸³ **[obr. 13]** Z učiněných objevů Herman vyzdvihuje zejména nálezy v čp. 16/I, kde byly nalezeny „zbytky staré románské stavby“ a v čp. 128/I, kde byly nalezeny zbytky kostela sv. Linharta, přičemž „(v)e většině těchto případů získal si největší zásluhu o objevy pan archivář J. Herain, který s nevšední pílí stopuje každou památku a snaží se*

¹⁸¹ Věstník obecní král. hlav. města, 1894.

¹⁸² Od roku 1896 činil tento příspěvek 5 000 zl. (HERMAN, 1904, s. 52).

¹⁸³ HERMAN, 1915, s. 32–33.

*propátrati na pohled i nepatrnou věc, která pak vzroste často na dokument historicky velmi důležitý. On, jako dlouholetý jednatel komise Soupisné, řídí měření a technické práce i popisuje a referuje o nálezech, které se při různých příležitostech vyskytují.*¹⁸⁴

Šest svazků Zpráv Soupisné komise, které vycházely v letech 1904–1915, [obr. 14] obsahuje též řadu dalších informací o dokumentaci domů prováděné v asanačním obvodu v prvních dvou dekadách platnosti asanačních zákonů.

Plánová dokumentace byla zhotovovaná na náklady Komise architektem Rudolfem Kříženeckým.¹⁸⁵ Vzhledem k tomu, že zaměření vybraných objektů prováděla ještě v roce 1901 jen jedna za tímto účelem přijatá technická síla,¹⁸⁶ možnosti postižení širšího spektra staveb byly velmi omezené. Když tedy na schůzi Soupisné komise 27. 9. 1902 předložil architekt Kříženecký výsledky dosavadního „měření starých památek“, jednalo se o 30 plánů, 150 skic a fotografií budov i jednotlivých částí architektury¹⁸⁷ s tím, že řada z nich se nacházela vně asanačního obvodu. Pořizování plánové dokumentace pokračovalo i v následujících letech. Například v roce 1906 bylo z rozpočtu Soupisné komise vydáno na „kreslení, měření a nanášení architektonicky cenných budov přes 3 840 korun.“¹⁸⁸ V jeho rámci byly na základě návrhu Karla Chytila a architekta Vincence Müllera z 31. 5. 1907 zaměřeny „některé zajímavé typy starých domů v asanačním obvodu Staroměstském“.¹⁸⁹ Na schůzi Komise 16. 10. 1908 bylo konstatováno, že z důvodů, „aby byl pro budoucnost zachován starý stav jednoho z nejzajímavějších bloků, byly domy v ulici Kaprové zaměřovány, načež budou vykresleny.“¹⁹⁰ Na schůzi 29. 4. 1909 předložil Jan Herain plány, fotografie a výkresy zaměřeného bloku v Platněřské ulici.¹⁹¹ Koncem prvního desetiletí 20. století tak bylo podle Herainova vyjádření v archivu Komise uloženo „na 1 100 fotografií, velké panoramatické pohledy na Petřín a mimo to velké množství plánů a bohaté výsledky měření, které mají zvláště velkou cenu.“¹⁹²

Základní mechanismus dokumentace bořených staveb dobře ukazuje případ bourání domů čp. 153–156/V v Dušní ulici a v ulici U staré školy a domu čp. 287/V

---

¹⁸⁴ HERMAN, 1915, s. 34.

¹⁸⁵ Později se v této souvislosti objevuje v materiálech Komise i jméno architekta Rudolfa Vanderlinda.

¹⁸⁶ *Ze schůzí „Soupisné komise“*, 1904, s. 2.

¹⁸⁷ *Ze schůzí „Soupisné komise“*, 1904, s. 8.

¹⁸⁸ *Ze schůzí „Soupisné komise“*, 1911, s. 39.

¹⁸⁹ *Ze schůzí „Soupisné komise“*, 1911, s. 43.

¹⁹⁰ HERMAN, 1912, s. 37–38.

¹⁹¹ HERMAN, 1912, s. 38.

¹⁹² HERMAN, 1912, s. 11.

v Dušní ulici.¹⁹³ Při jednání o této záležitosti vznesl Luboš Jeřábek jako c. k. konservátor požadavek na zaměření a zakreslení vstupní části uvedené skupiny domů a pořízení fotografií nádvoří a vybraných interiérů. Jak zpráva konstatuje, „(p)ovolení ke sbourání ze dne 4. července 1911 zařadilo požadavky panem Dr. L. Jeřábkem kladené mezi podmínky stavebního povolení. Fotografie a zakreslení byly Soupisnou komisí opatřeny.“ Všechny domy, až na čp. 153, byly sbourány ještě v témže roce, čp. 153 přišlo na řadu o rok později.¹⁹⁴ Případ Jarošova dvorce připomínaného k roku 1298 na místě, kde dnes stojí nová budova magistrátu na Mariánském náměstí, ovšem ukazuje, že ne vždy byla situace z hlediska dokumentačních možností takto příznivá. Jak uvádí Hlubinka, „(z)bytky jeho zjištěny při bourání v r. 1909, ale nebylo dosti času probádat je a zachytit obrazem i slovem.“¹⁹⁵

Potenciálně významným zdrojem dokumentace bořených domů byly i plány starého stavu, které byly předkládané magistrátním úředníkům v procesu schvalování jejich demolice. Plány byly ovšem často nedostatečné a povrchní a neshodovaly se se skutečným stavem.¹⁹⁶ Proto magistrát žádal Společenstvo stavitelů v Praze a Společenstvo mistrů zednických v Praze, „aby své členy na důležitost této věci upozornilo s požádáním, aby, majíce podobné plány sdělávati, dávali vyměřiti půdorysy všech pater domů a řezy osobám prakticky školeným a svědomitým, a snímky fačád uličních i nádvorních, po případě i detailů architektonických a dekorativních svěřovati dobrým fotografům.“¹⁹⁷

V omezeném rozsahu nechávala, na základě návrhu Soupisné komise, provést zaměření objektu a následné zhotovení jeho podrobných plánů i městská rada.

Součástí dokumentace staveb bylo pořizování jejich fotografií zahrnujících jak celkové pohledy, tak i cenné detaily. Vedle fotografií pořizovaných přímo Komisí byly shromažďované i snímky zhotovené za různým účelem jinými subjekty. Zde vynikal zejména soubor fotografií pořízených fotografem Jindřichem Eckertem na konci 19. století. Tak, jako tomu bylo v případě plánů, v omezené míře nechávala, na základě návrhu Soupisné komise, provést fotodokumentaci objektu rovněž městská rada.

---

¹⁹³ Popis této kauzy vychází z HERMAN, 1913, s. 22–23.

¹⁹⁴ *Seznam domů v asanačním obvodu*, 1993, s. 110–111, 115.

¹⁹⁵ ÚDU AV ČR, odd. dokumentace, Fond Rudolf Hlubinka, kart. 9, sv. 6.

¹⁹⁶ HERMAN, 1913, s. 27.

¹⁹⁷ HERMAN, 1913, s. 27.

Jak již bylo zmíněno výše, Komise věnovala velkou pozornost i shromažďování další obrazové dokumentace, zahrnující jak celkové pohledy a panoramata, tak i pohledy na jednotlivé objekty.

Výborné úrovně dosahovala část dokumentace věnovaná dějinám objektu, která byla často spojená s jeho stavební historií. Podrobný přehled a interpretace písemných zpráv, plánové a obrazové dokumentace vycházející z pečlivého archivního průzkumu byly zejména doménou Jana Heraina, který *„dějepisný a životopisný materiál ke stavitelským památkám sbírá soustavně [...] v deskách zemských i v měst. archivu“*,¹⁹⁸ této části dokumentace staveb se však s úspěchem zhostili rovněž další odborníci působící v Komisi, jako Karel Chytil či Eduard Šittler.

Jak vyplývá z výše uvedeného, dobová dokumentace staveb zanikajících v rámci Pražské asanace na přelomu 19. a 20. století byla relativně obsáhlá. Plány, fotografie a obrazy tvořily součást archivu Komise, cenné stavební detaily z bořených domů¹⁹⁹ se staly součástí městského muzea. V současnosti jsou fotografie a negativy uložené ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy, akvarely Václava Jansy a malby Jana Minaříka se nacházejí v Muzeu hlavního města Prahy.²⁰⁰ Plánová dokumentace se stala součástí městského archivu a podle dostupných informací byla patrně zničena při požáru Staroměstské radnice způsobeném ostřelováním německou armádou 8. května 1945. Jak v této souvislosti uvádí Holec, *„(v)ysoká hodnota byla připisována shořelé sbírce plánů zbořených pražských domů asi od roku 1830, jež byla neobyčejně významná pro pražský stavební vývoj.“*²⁰¹ V Archivu hlavního města Prahy se tak dnes nachází plány domů bořených v rámci asanačních prací jen torzálně, ve sbírce map a plánů.²⁰²

Nejucelenější představu o rozsahu a kvalitě prováděné dokumentace poskytují statě věnované vybraným významným objektům a nálezům publikované ve Zprávách Soupisné komise.

V prvním svazku Zpráv vyšel obsáhlý Herainův článek o bývalé klášterní budově při chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě.²⁰³ Detailní popis dějin objektu založený na pečlivém studiu archivních materiálů a literatury a zachycující celé období jeho existence až po současnost je spojený s nástinem jeho stavební historie opírajícím se

---

¹⁹⁸ HERMAN, 1904, s. 52.

¹⁹⁹ Dřevěné stropy, dveře, kamenické a kovářské práce apod.

²⁰⁰ BEČKOVÁ, 1993, s. 55, pozn. 47. K fotografiím zhotoveným ateliérem Jindřicha Eckerta uloženým v Archivu hlavního města Prahy viz též PŘÍKRYLOVÁ, 2017.

²⁰¹ HOLEC, 2006, s. 114.

²⁰² Jedná se např. o domy čp. 47/I, čp. 11/V, čp. 13/V, čp. 14/V, čp. 22/V.

²⁰³ HERAIN, 1904. Zbourána v letech 1897–1898.

rovněž o spíše fragmentárně pojatý rozbor stavby. Pozornost text věnuje též některým hodnotným detailům a jejich souborům jak v exteriéru, tak i v interiéru. Vedle jejich kvalit *per se* se snaží v některých případech zamýšlet i nad širšími souvislostmi pozorovaného stavu. Archeologický výzkum nebyl prováděn společně se stavebně historickou dokumentací, ale proběhl, patrně ve velmi omezeném rozsahu, v rámci vyhodnocování nálezů, k nimž došlo v průběhu kopání základů k novostavbám, které vyrůstaly na místě bývalého kláštera.²⁰⁴ Význam objektu – a zde v první řadě prelatury – je spatřován především v památkových hodnotách uměleckohistorického charakteru: „Nyní všeobecně se v Praze uznává, že zbouráním prelatury stala se chyba nenapravitelná, [...]. Tím byli jsme i o jednu vynikající starou stavitelskou památku slohu barokního zbytečně ochuzeni.“²⁰⁵ „Aby však budoucím pokolením obraz bývalé prelatury, [...], byl zachován, provedl po návrhu „Soupisné komise při obci Pražské“ měření budovy a příslušné náčrtky celkové i detailní architekt p. Rudolf Kříženecký a mimo to vše, co bylo vynikající, dalo se před zbořením fotografovati a mnohé i v sádře odlíti.“²⁰⁶ Ve Zprávách Soupisné komise byl pro ilustraci publikován historický polohopisný plán okolí kostela sv. Mikuláše, půdorys kláštera v době před začátkem asanačních prací ve vztahu k jeho okolí, půdorys přízemí a prvního patra prelatury bez vyhodnocení stavebního vývoje a detailní půdorys zimního refektáře. Publikovaná fotografická dokumentace stavu prelatury před zbořením zahrnovala její hlavní průčelí, **[obr. 15]** detaily střední části a pravé strany průčelí, celkový pohled do zimního refektáře a detail štukové výzdoby jeho klenby.

Obdobným způsobem byly dokumentované i další stavby, kterým byly ve Zprávách věnované obsáhlejší statě – bývalý Králův dvůr u Prašné brány od Jana Heraina²⁰⁷ a dům čp. 128/I spolu s pozůstatky kostela sv. Linharta v místech bývalého Jarošova dvorce od Eduarda Šittlera.²⁰⁸ V podélném řezu a půdorysu kostela sv. Linharta je snaha odlišit tmavšími a světlejšími šrafami různé výškové úrovně, resp. typy dochovaného románského zdiva (tmavší šrafa značí dochované zdivo z přitesávaných opukových kvádrů, světlejší šrafa vyznačuje části, v nichž se dochovaly pouze základy z kamene již ne tak pečlivě zpracovaného), půdorys gotické přestavby kostela **[obr. 16]** podobným způsobem odlišuje zachované zdivo od předpokládaného (z rekonstrukce

---

²⁰⁴ HERAIN, 1904, s. 66.

²⁰⁵ HERAIN, 1904, s. 70.

²⁰⁶ HERAIN, 1904, s. 66.

²⁰⁷ HERAIN, 1910 a HERAIN, 1911. Bývalý Králův dvůr čp. 654/I se nacházel již vně asanačního obvodu.

²⁰⁸ ŠITTLER, 1911 a ŠITTLER, 1912.

plynouceho) stavu. Velká pozornost byla věnovaná též domu Andělské koleje čp. 16/I, kterým se ve čtvrtém až šestém svazku Zpráv zabývali podrobně Karel Chytil a Kamil Hilbert.²⁰⁹

Dochované příklady dokumentace významných objektů, tak jak je možné se s nimi seznámit ve Zprávách Soupisné komise, jsou po obsahové stránce v řadě ohledů blízké dnešnímu pojetí stavebněhistorického průzkumu, což platí zejména pro Hilbertovu charakteristiku a popis románských částí domu čp. 16/I. [obr. 17–18] Jejich pravidelnou součástí bylo i hodnocení významu stavby, kde se uplatňovaly jak obecné, tak i vybrané specifické památkové hodnoty urbanistického, umělecko-historického, historického a stavebně-technického charakteru. I přes citelné ztráty dobových materiálů, zejména plánů staveb, k nimž došlo v průběhu minulého století, představuje dochovaná dokumentace objektů pořízená péčí Soupisné komise na přelomu 19. a 20. století cenný zdroj informací o dnes již často neexistující podobě zástavby staré Prahy. Tato dokumentace tvoří nejen součást historického stavebního dědictví města, ale dokládá rovněž význam, který mu, vedle tehdejších památkářských kruhů, přikládala i řada tvůrčích architektů a reprezentantů magistrátu.

3.2.2. *Klub Za starou Prahu a péče o kulturní dědictví v historických částech města*

Aktivity Archeologické komise, Soupisné komise a dalších subjektů na záchranu pražské historické zástavby na konci 19. století se ve stále sílící stavební (a tedy i demoliční) aktivitě ve městě jevily kulturní veřejnosti jako nedostatečné. V roce 1895 Spolek architektů a inženýrů zformuloval ve spolupráci s Uměleckou besedou pamětní spis adresovaný městské radě.²¹⁰ Další ostrá výzva následovala o rok později, kdy se hlavním mluvčím stále masivnějšího hnutí stal spisovatel Vilém Mrštík emotivně burcující širokou českou veřejnost. „*Praha není majetkem několika lidí, je majetkem nás všech a národ jediný v osobě každého jednotlivce má právo rozhodnouti nad jejími osudy.*“ Napsal tehdy do tzv. Velikonočního manifestu zveřejněného v Národních listech,²¹¹ který postupně svým podpisem podpořila řada významných osobností ze všech oblastí

---

²⁰⁹ CHYTIL – HILBERT, 1912 a CHYTIL – HILBERT, 1913. CHYTIL, 1915. Tomuto románskému domu se budeme blíže věnovat v kapitole 3.4.

²¹⁰ *Pamětní spis ve příčině*, 1895.

²¹¹ MRŠTÍK, 1896.

společenského i politického života.²¹² Městská rada na sílící tlak reagovala zřízením zvláštní tzv. Umělecké komise složené převážně z významných architektů obeznámených s pražskou problematikou.²¹³ Komise měla především nově posoudit regulační plány pražské obce. Její opakovaně předkládaná doporučení však nakonec byla vedením Prahy prakticky ignorována. Protesty se tedy opět rozhořely naplno. Vilém Mrštík tentokrát svoji výzvu směřoval zvláště k pražským univerzitním studentům, kteří se obratem nadšeně ujali iniciativy. Hnutí vystupující pod názvem Stará Praha či Za starou Prahu začalo již na jaře roku 1899 směřovat k institucionalizaci.²¹⁴ Klub Za starou Prahu byl oficiálně založený v lednu 1900.²¹⁵ [obr. 19–20]

Jeho členy se v té době stali především spisovatelé, redaktori či architekti, často veřejně známé osobnosti, které chtěly pod hlavičkou sdružení burcovat veřejné mínění a působit tak na odpovědné činitele, aby zabránili dalšímu ničení historických zákoutí staré Prahy. Od plamenných protestů Klub postupně přešel k systematické práci. Ta zahrnovala zvláště monitorování všech stavebních aktivit v rámci staré zástavby a hledání konkrétních architektonických i urbanistických řešení, která by umožňovala skloubit komunikační požadavky obyvatel či zájem majitele domu plánujícího přestavbu nebo demolici historické stavby s ochranou původního charakteru místa. S tím, jak se měnila náplň činnosti Klubu, měnilo se i složení jeho výboru, tzv. domácí rady, v níž během několika let získali převahu odborníci – architekti, historikové umění, ale i amatéři důkladně obeznámení s danou problematikou. V roce 1904 se stal předsedou Jan Koula, v roce 1909 od něj funkci převzal Luboš Jeřábek, který Klub vedl až do roku 1918, kdy už současně zastával i post českého zemského konzervátora. Místopředsedou byl v té době historik Jaroslav Goll, po jeho odstoupení, od roku 1912, architekt Bohumil Hübschmann.²¹⁶ Vedení doplňoval městský radní Jan Emler. Mezi další členy domácí rady patřili archivář Václav Vojtíšek, historik Josef Šusta, obecní starší Ladislav Čupr, historikové umění Karel Guth, Ješek Hofman a Václav Vilém Štech, v roce 1909 také Antonín Matějček a v roce 1914 Vojtěch Birnbaum. Z architektů ve výboru spolku

---

²¹² Manifest podepsali m.j. Josef Alexander von Helfert, Tomáš Garrigue Masaryk či Jan Podlipný. Z řady architektů lze zmínit např. Antonína Balšánka, Jana Koulu nebo Antonína Wiehla.

²¹³ K personálnímu složení komise a její činnosti blíže viz kapitola 3.3.2. zabývající se pražským asanačním projektem.

²¹⁴ *Jednání manifestační a protestní schůze*, 1899.

²¹⁵ Podrobně viz BEČKOVÁ, 2000b, s. 32.

²¹⁶ Bohumil Hübschmann (po 2. světové válce Hypšman, 1878–1961), architekt a urbanista, studoval ve Vídni u Otto Wagnera. Od roku 1905 se angažoval prakticky celý svůj aktivní život v domácí radě Klubu Za starou Prahu, byl jednou z jejích hlavních opor, zvláště v promýšlení urbanistických koncepcí a zapojení novostaveb do historické zástavby. (Např. SVOBODA – LUKEŠ, 1989.)

zasedali Jan Almer, Antonín Engel, Vlastislav Hofmann, Bohumil Hübschmann, Josef Chochol, Pavel Janák, František Kavalír, Alois Kubíček, Eustach Mölzer, Pavel Šebek, František Roith, Stanislav Sochor, František Thoř a Vladimír Zákrejs.²¹⁷ Většina z nich byla členy tzv. technické komise Klubu, která se scházela samostatně a připravovala konkrétní architektonická či urbanistická řešení zásahů do původní zástavby.

Činnost Klubu byla v období před první světovou válkou velmi intenzivní, domácí rada se scházela pravidelně každý týden, aby dokázala operativně zasáhnout v aktuálních kauzách. Kromě stálé technické a také hospodářské komise, která koordinovala financování spolku, zřizoval Klub řadu příležitostných komisí k projednávání určitých konkrétních záležitostí dlouhodobějšího charakteru. Pro sledování méně komplikovaných kauz vybíral ze svých řad tzv. delegáty. U zvláště komplikovaných, sporných záležitostí spolek organizoval diskuzní večery otevřené širší veřejnosti. Tak tomu bylo například v roce 1909 k probíhající soutěži na dostavbu Staroměstské radnice.²¹⁸

Na počátku roku 1909 Zdeněk Wirth²¹⁹ **[obr. 21]** předložil domácí radě, a později na valné hromadě, návrh na zřízení venkovských odborů Klubu²²⁰ s ambicí vytvořit ze spolku metodickou a koordinační platformu minimálně v ochraně historických měst v českých zemích. Podle Wirtha „(v) *venkovských městech aspoň v některých setkáváme se s porozuměním pro naše snahy. Tak v Litomyšli, Pelhřimově a jinde. Stali bychom se centrem, k němuž by venkov v příslušných otázkách obracel se o rady. Klub získal by na počtu členů. Jméno by nevadilo.*“²²¹ Venkovské odbory vznikly v předválečném období nakonec pouze v Pelhřimově (založen 1910) **[obr. 22]** a v Českých Budějovicích (založen 1912), zřizování dalších do určité míry brzdilo striktní nastavení pravidel ze strany domácí rady Klubu.

---

²¹⁷ BEČKOVÁ, 2000a.

²¹⁸ V hostinci U Petzoldů na Malostranském náměstí.

²¹⁹ Historika umění Zdeňka Wirtha (1878–1961) můžeme považovat za patrně nejvýznamnější osobnost české památkové péče 20. století. Rodák z východních Čech se po studiích historie a zeměpisu intenzivně zapojil do pražského dění na konci prvního desetiletí. V té době se stal asistentem pražského Uměleckoprůmyslového musea, současně se věnoval přípravě několika děl uměleckohistorické topografie, byl redaktorem měsíčníku Styl věnovaného moderní architektuře, posléze Věstníku Za starou Prahu a Památek archeologických. Je považován za hlavního propagátora moderního přístupu k ochraně památek v duchu názorů Aloise Riegla a Maxe Dvořáka, s nímž byl v té době v trvalém spojení. Po návratu z armády a vzniku Československa v roce 1918 se stal zaměstnancem Ministerstva školství a národní osvěty a posléze sekčním šéfem jeho osvětového odboru. (Viz UHLÍKOVÁ, 2010.)

²²⁰ O historii venkovských odborů Klubu viz DUŠEK, 2000; HANZLÍKOVÁ, 2000b.

²²¹ Archiv Klubu Za starou Prahu, Zápis z valné hromady konané 16. března 1909.

V prvním desetiletí Klub jako svou hlavní tiskovou platformu využíval periodikum Svazu českých spolků okrašlovacích v Království českém nazvané Krása našeho domova. [obr. 23] Rozsah aktivit i vzrůstající sebevědomí jej však roku 1910 vedly k založení vlastního měsíčníku nazvaného Za starou Prahu s podtitulem Věstník Klubu Za starou Prahu. [obr. 24] V jeho úvodníku Václav Vilém Štech vytýčil záměry nového periodika takto: „*Chceme pozornou účastí sledovati všechny dnem přinesené otázky života Prahy i kraje, pokud mohou změnit jejich ráz, formulovati svůj poměr k nim, chceme však především učiniti veřejnosti přístupny praktické výsledky odborné práce klubovní, jež dosud, sotva zaznamenávána denními listy, zanikala v archivech úřadů. Theoreticko-technická řešení regulačních a architektonických otázek, nutná konsekvence a podklad hlubšího chápání vzájemné souvislosti problémů, mají ujasnit našemu členstvu východisko našich ideových závěrů.*“²²² Časopis se skutečně již od počátku velmi soustavně věnoval nejaktuálnějším kauzám týkajícím se zásahů do staré zástavby v Praze, ale záhy i v mnoha dalších lokalitách. Na jaře roku 1914 redakce Věstníku dokonce plánovala pozměnit koncepci celého časopisu, který se měl zaměřit na aktuální problematiku ochrany památek i mimo území Prahy a změnit svůj podtitul na „Věstník pro ochranu památek v Čechách“.²²³ Členové redakce patrně vycházeli z úvahy, že časopis byl v té době jediným periodikem v Čechách zaměřeným výlučně na ochranu památek a na její nejpálčivější otázky a bylo by tedy nezodpovědné soustřeďovat se pouze na pražské záležitosti. Ke změně názvu sice na krátké období druhé poloviny roku 1914 došlo, ale vzhledem k vyhlášení války se novou koncepcí nepodařilo zrealizovat a bylo nutné z finančních důvodů dokonce omezit i dosavadní formu vydávání časopisu.

Vedením redakce byl v prvním roce pověřený Pavel Janák,²²⁴ [obr. 25] jejími členy byli Karel Guth, Bohumil Hübschmann a Zdeněk Wirth. Časopis v té době vycházel v nákladu 1 300 výtisků a kromě členů Klubu byl zdarma zasíláný obecním starším města Prahy, veřejným a spolkovým čítárnám, knihovnám, spolkům, pražským i venkovským redakcím a významným kavárnám. Měl mít tedy především propagační

---

²²² ŠTECH, 1910.

²²³ Wirth přednesl tento návrh na schůzi domácí rady 26. 5. 1914. Návrh byl přijat. (Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha IX, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 26. května 1914.)

²²⁴ Architekt Pavel Janák (1882–1956) se do aktivit spojených s ochranou památek zapojil na půdě domácí rady Klubu Za starou Prahu v roce 1904. Tématice zasazení soudobé architektury do historické zástavby a rekonstrukcí staveb minulosti se intenzivně teoreticky i prakticky věnoval celý svůj život. (Viz např. BENEŠOVÁ, 1959; KIESLING, 2011.)

význam. Od února roku 1911 převzal vedení redakce Zdeněk Wirth,²²⁵ Janák zůstal jejím členem společně s Guthem, Hübschmannem a Thořem. Od třetího ročníku Wirth zavedl dvě nové rubriky, které sám pravidelně sestavoval. V první z nich, nazvané *Mizící stará Praha*, byly uveřejňované nedávno zaniklé či právě bourané památkové objekty či celé lokality. Druhá rubrika *Bývalá stará Praha* byla věnovaná starším ztrátám Prahy a měla být galerií fotografií či grafik dokumentujících řadu let trvající devastaci města.

Klub se od počátku svého vzniku velmi intenzivně věnoval také propagaci pražských památek a prohloubení jejich znalosti mezi širokou veřejností. Byl připravovaný velkoryse pojatý průvodce Prahou, který měl vyjít v několika jazykových mutacích, dokončení tohoto projektu, stejně jako řadu dalších plánů, ale znemožnila válka. Každou neděli spolek pořádal vycházky za památkami v Praze a blízkém okolí, které mívaly vysokou návštěvnost (v průměru kolem 90 osob). [obr. 26]

Vyhlášení první světové války zasáhlo činnost Klubu možná ještě výrazněji, než jiné zmiňované korporace. Jeho členská základna i domácí rada byly totiž tvořené spíše mladší generací, již se armádní povolávací rozkazy vyhnuly jen výjimečně. Přesto, či možná právě pod tlakem komplikovaných podmínek, se mnozí členové spolku intenzivně zabývali ve válečných letech promýšlením účinnější organizace aktivit ve prospěch záchrany Prahy i dalších českých historických měst. Tyto plány se jim po vzniku Československa do značné míry dařilo realizovat a právě osobnosti, které načerpaly zkušenosti v předválečném Klubu Za starou Prahu, převzaly plně kormidlo směřování československé prvorepublikové památkové péče.

3.3. Vybrané pražské urbanistické projekty konce 19. a počátku 20. století

Základním kritériem, kterým se řídil výběr případových studií do této části práce, byla snaha postihnout širší typově různorodých projektů s nimiž se setkávala tehdejší památková péče a stavební praxe v souvislosti se snahou o modernizaci města a jeho přizpůsobení dobovým společensko-politickým potřebám. Některé z projektů, o kterých budeme hovořit, byly realizované, jiné zůstaly pouze ve stádiu návrhů. Všechny ale vyvolaly živou diskusi, která odrážela uvažování o tehdejších prioritách a hodnotách ve

---

²²⁵ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha VII, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 6. února 1911.

vztahu k problematice ochrany dochovaného historického stavebního fondu a péče o něj, propojení staré a nové zástavby nebo razance zásahů do organicky po staletí se vyvíjejícího sídelního organismu v návaznosti na měnící se potřeby města a jeho obyvatel. Naším cílem bude pokusit se s pomocí referenčního hodnotového modelu identifikovat shody a rozdíly v přístupu jednotlivých aktérů diskutovaných projektů k dané problematice a poukázat na jeho případný posun v čase.

Všechny případové studie, až na první z nich, jsou vybrané z přehledu projektů řešených v historických částech metropole Soupisnou komisí a Klubem Za starou Prahu (**Příloha 1**). Z časového hlediska pokrývají dobu od přijetí rozhodnutí o zrušení pražských hradeb do 1. světové války, i když realizace některých stavebních akcí, respektive diskuse o možném řešení daných urbanistických otázek toto období přesáhla. Vedle projektů velkého plošného rozsahu zahrnuje výběr i územně omezenější vize doplňující celkový obraz myšlenkové plurality provázející přípravu (ne)uskutečněných změn staré Prahy.

3.3.1. Bourání hradeb města a myšlenka pražské okružní třídy

Rozhodnutím o zrušení pražských hradeb v roce 1866 se otevřel prostor k diskusím nejen o způsobu využití nově získaných pozemků, ale též o nejvhodnější cestě k přeměně Prahy v moderní metropoli po vzoru jiných velkých evropských měst. Cestu k definitivnímu vypořádání s vojenskou správou ohledně převzetí hradebního pásma ovšem zásadním způsobem zkomplikovalo nařízení z roku 1868, které stanovilo, že ho pražská obec musí od c. k. eráru odkoupit. Výkup a následné bourání jednotlivých úseků opevnění byly zahájené v roce 1874, pro velkou finanční náročnost se ale tento proces protáhl až do roku 1911.²²⁶ [obr. 27–30]

Zdlouhavost celého procesu přebírání hradebního pásma a finanční zátěž, s níž se musel pražský magistrát vyrovnávat vylučovaly reálnou šanci na realizaci pražské obdoby vídeňské Ringstrasse. Úřední místa se tedy soustředila na méně ambiciózní projekt, který kladl důraz na ekonomickou hodnotu řešení. Ve Zprávách spolku architektů a inženýrů v Čechách ho v roce 1870 představil František Finger, ředitel

---

²²⁶ Souhlas s prohlášením Prahy za otevřené město a zbouráním jejích hradeb vydal císař František Josef I. 30. října 1866 při návštěvě Čech. (KUPKA, 1996, s. 77.)

stavebního a hospodářského úřadu královského hlavního města Prahy.²²⁷ Jeho základem bylo usnesení městské rady, „*aby se získané pozemky fortifikační na stavební místa rozdělily a způsobem prodeje zúžitkovaly.*“²²⁸ I když uvedený přístup rezignoval na velkolepost a reprezentativnost, přesto se v něm tyto prvky v omezené míře objevily, jak o tom svědčí idea umístění muzejní budovy na horním konci Václavského náměstí, kde „*zdálo se místo před Koňskou branou pro monumentální stavbu národního musea býti velmi vhodné a to jednak kvůli imposantnímu prospektu, jaký skutečně poskytovat bude náměstí sv. Václavské, jednak že rozsáhlé pozemky před Koňskou branou jsou posud nezastavené.*“²²⁹ V souvislosti s magistrátním plánem stojí za povšimnutí i skutečnost, že neměl v úmyslu výraznějším způsobem zasahovat do vnitřního města, o čemž mimo jiné svědčí i konstatování, že „*(n)ové ulice se musely vyšetřiti tak, aby se spojovaly vhodně se starými třídami.*“²³⁰ Zásadní význam užitných hodnot zdůrazňoval též Pamětní spis Spolku architektů a inženýrů v Čechách uveřejněný v jeho Zprávách v roce 1873.²³¹ Na rozdíl od Fingerovy koncepce je však neviděl v krátkodobém ekonomickém prospěchu plynoucím z prodeje stavebních parcel v místech mizícího opevnění, ale v komplexně pojatém územním plánu města, který umožní zlepšení zdravotních podmínek jeho obyvatel, podpoří rozvoj obchodu a průmyslu a umocní jeho estetické kvality. Tyto změny samozřejmě předpokládaly zásah do historické zástavby, neboť „*(z)de se nedá obejíti nutnost regulování starých ulic a povinnost, by v starých částech města dle potřeby i nové ulice se upravily.*“²³² Spolu s myšlenkou, že „*(v) úpravě města shledáváme nejlepší prostředek a příležitost přikročiti ku restauraci [...] památek starobylych jeho*“, implikoval uvedený přístup výraznou změnu jak obecných památkových hodnot centra jako celku i jeho jednotlivých staveb, tak jeho památkových hodnot urbanistického a uměleckohistorického charakteru.

Snaha o spojení užitných hodnot vyplývajících ze systematického územního plánování a dobově chápaných památkových hodnot prostupující celým textem Pamětním spisem představovala moderní řešení, které mělo potenciál vytvořit z Prahy metropoli evropského formátu. Jednoznačné upřednostňování rychlé ekonomické návratnosti prostředků vynaložených na odkoupení opevnění ze strany magistrátu a

---

²²⁷ FINGER, 1870.

²²⁸ FINGER, 1870, s. 36.

²²⁹ FINGER, 1870, s. 36.

²³⁰ FINGER, 1870, s. 36.

²³¹ Pamětní spis stran upravení, 1873.

²³² Pamětní spis stran upravení, 1873, s. 24.

patrně i tlak pozemkových spekulantů a stavebníků²³³ ovšem nakonec vedly k uskutečnění upraveného návrhu městského stavebního a hospodářského úřadu.²³⁴ Jak konstatoval v roce 1901 Jan Koula, „(s)en o Velké Praze byl skutečně jen snem a neučiněno ani jediného skutečného kroku, aby postaven byl na reálnou jednotnou základnu.“²³⁵ Důsledkem tohoto rozhodnutí bylo i oddálení výraznějších zásahů do historického centra města, ke kterým tak došlo až o dvě desetiletí později, v návaznosti na zahájení realizace asanačního projektu.

Již zmíněná zdlouhavost procesu odstraňování, parcelace a následného zastavování zrušeného pevnostního okruhu ukázala ještě jeden charakteristický rys dobového uvažování o památkové péči, kterým byl postupný vývoj názorů na památkovou hodnotu staveb. Zatímco na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století, na počátku celé akce, bylo bourání hradebního systému všeobecně vítáno jako potřebný krok k rozvoji města, o čtyřicet let později, tedy na jejím konci, byl jeden z dochovaných fragmentů opevnění, Bruská brána, [obr. 31] považovaný za památkově hodnotný objekt, který „jest umělecké i historické ceny a zejména její severní, plasticky dekorovaná kamenná fačada, vestavěním mezi násypy a východy z poteren dává památce výraz původního účelu, jako dosud dochovaného celku a dokumentu umění opevňovacího.“²³⁶

3.3.2. Pražská asanace

Jak již bylo zmíněno, rozsáhlé urbanistické projekty jako Haussmannova přestavba Paříže či budování vídeňské Ringstrasse byly pozorně sledované i v českých zemích a „(t)ouha po kosmopolitních vzdušných bulvárech po vzoru Paříže a Vídně a sen o prostorných vysokých činžovních domech ve vyšperkovaných fasádách se světlými moderními byty“,²³⁷ které vedle přiblížení se obdivovaným evropským metropolím vyřeší i palčivé hygienické problémy města byly patrně nejsilnějšími motivy vedoucími k přípravě pražské asanace. [obr. 32] Jak však vyplývá z argumentace pražského

---

²³³ HRŮZA, 1989, s. 220.

²³⁴ Projekt byl schválen roku 1874 sborem obecních starších a v následujícím roce i císařem. (BRŮHOVÁ, 2014/2015, s. 18.)

²³⁵ "–K–", 1901.

²³⁶ "–b–", 1911a.

²³⁷ BEČKOVÁ, 1993, s. 36.

magistrátu, důležitým hlediskem při úsilí o prosazení asanačního zákona byla zároveň i snaha o podporu stagnujícího stavebního ruchu ve městě.²³⁸

Cesta od prvotních idejí k prosazení asanačních zákonů byla nicméně relativně dlouhá a k jejich přijetí došlo až v roce 1893. Zákon č. 22 říšského zákoníku vymezoval hranice asanačního obvodu a propůjčoval pražskému magistrátu na dobu deseti let vyvlastňovací právo vůči nemovitostem, které se v něm nacházely – celkem se jednalo o více než šest set domů. Zákon č. 23 říšského zákoníku a zemské zákony č. 23 a 27 řešily osvobození od vybraných daní pro novostavby vzniklé v asanačním obvodu.

I když se po počátečních potížích podařilo asanační projekt rozeběhnout a do konce roku 1902 byla rozprodána veškerá staveniště ve skupinách IX, XXX, XXXI, XXXIII, XXXV a XXXVI, zdaleka nebylo dosaženo všech sledovaných cílů. Na základě žádosti městské rady proto došlo v roce 1903 k prodloužení platnosti příslušných asanačních zákonů o dalších deset let a další prodloužení o stejný časový úsek poté následovala v letech 1913, 1923 a 1933.²³⁹

Rozsáhlá dobová dokumentace celé akce svědčí nejen o zájmu, který vzbuzovala napříč všemi vrstvami obyvatelstva, ale ukazuje zároveň komplikovanost velkých stavebních podniků, v nichž se střetávají názory a zájmy velkého množství subjektů. Rozdílné představy a očekávání jednotlivých aktérů jsou zřejmé již z vítězného návrhu regulačního plánu s názvem „Finis Ghetto“ městského geometra Alfréda Hurtiga, architekta Matěje Strunce a městského inženýra Jana Hejdy.²⁴⁰ Plán publikovaný ve Zlaté Praze²⁴¹ **[obr. 33]** předpokládal radikální proměnu asanační oblasti spojenou s likvidací historické obytné zástavby a ponecháním pouze vybraných církevních a veřejných staveb. **[obr. 34]** Tento tvůrčí přístup jednoznačně preferující novost a modernost bral jen malý ohled na památkové hodnoty území a autenticitu staveb, které se na něm nacházely. Jak s povděkem konstatoval autor doprovodného textu ve Zlaté Praze, „*Staroměstské náměstí upraveno tím, že palác hraběte Kinského, jemuž s jisté strany dle šablonovitého posudku přikládá se zvláštní cena architektonická, a chrám před Týnem zbaveny hnusných přístavků, jež přilepeny na mistrovské dílo české štíhlé gotiky stírají z dobré poloviny dojem, jenž věkopamátný chrám činí na každého, kdo zadívá se v jeho*

---

²³⁸ BEČKOVÁ, 1993, s. 36.

²³⁹ Podrobněji k této problematice viz BEČKOVÁ, 1993.

²⁴⁰ *Vyznamenané plány*, 1887.

²⁴¹ "R.", 1886–1887, s. 348.

kontury.“²⁴² Takto razantním úpravám Starého Města ovšem paradoxně nezabránil ohled na jeho památkové hodnoty urbanistického či uměleckohistorického charakteru, ale spíše vědomí politické i finanční neprůchodnosti navrhovaného územního rozsahu změn. Přesto část veřejnosti památkové hodnoty staroměstské zástavby jasně chápala již v počátečních fázích příprav její regulace, jak o tom svědčí názorově pozoruhodně moderní článek Renaty Tyršové v Národních listech, v němž upozorňuje „na nenahraditelnou škodu, kterouž by hlavní město české utrpělo zničením celé řady zajímavých výtvarů architektonických a bezohledným porušením odvěkého historického rázu svého.“²⁴³

Není sporu o tom, že při přípravě a realizaci asanačního projektu zvítězily ekonomické úvahy, spolu s idejemi novosti a modernosti, tedy ty principy, na kterých byl založený i vítězný Hurtigův návrh. Patrně pod vlivem hlasů na obranu památkových hodnot území a staveb zasažených či ohrožených regulačními aktivitami si ale někteří pražští radní uvědomili jejich význam a tak „(v) schůzi rady král. hlav. města Prahy, konané dne 11. dubna 1893, učinil zvěčnělý městský radní p. Vladimír Pér dva návrhy: 1) aby komissi pro opravu stavebního řádu pro Prahu bylo uloženo, aby uvažovala o tom, jaké ustanovení mělo by býti vsunuto do nového řádu stavebního za účelem zachování starých stavebních památek města Prahy, a 2) aby byla sestavena komisse pro soupis starých památek města Prahy.“²⁴⁴ Jak bylo konstatováno již v kapitole věnované činnosti Soupisné komise, vykonal tento nově založený poradní orgán magistrátu velký kus práce při dokumentaci pražského památkového fondu. Jeho možnosti byly ale velmi omezené, pokud se jednalo o záchranu objektů ohrožených demolicí nebo ovlivnění hmotového řešení nově projektovaných domů a jejich zasazení do celkového urbanistického kontextu. V této oblasti se proto postupně v průběhu devadesátých let 19. století stále aktivněji angažovaly jak odborné spolky, tak i širší veřejnost.

Zřetelným důkazem spolkového zájmu o výraznější účast na připravovaných změnách byl již zmíněný *Pamětní spis ve příčině úpravy Prahy* z roku 1895, který byl společným dílem zástupců Umělecké besedy a Spolku architektů a inženýrů v království Českém.²⁴⁵ Jeho cílem bylo přesvědčit pražské radní o výhodách zřízení „zvláštní stálé

---

²⁴² "R.", 1886–1887, s. 350.

²⁴³ TYRŠOVÁ, 1887.

²⁴⁴ HERMAN, 1904, s. 46. Schůze městské rady se konala jen necelý měsíc poté, co byl v Národních listech uveřejněný Chytilův článek *Před proměnou staré Prahy* (CHYTIL, 1893). Lze tedy předpokládat, že jeho obsah byl v dobré paměti radních a významným způsobem ovlivnil jak formulaci návrhu, tak i jeho následné projednávání.

²⁴⁵ *Pamětní spis ve příčině*, 1895. Viz též kapitola 3.2.2.

kommissione k úpravě města a okolí“, která by byla garantem odborné revize regulačního plánu, protože „(t)ážeme-li se [...], jak vyhovuje plán tento požadavkům vkusu a krásy, zda zajišťuje vhodné a žádoucí upravení historicky důležitých náměstí, okolí umělecky cenných staveb, ptáme-li se, zda jest při něm vzat náležitý zřetel k jejich zachování a prospěšnému upravení, tážeme-li se, jak zajišťuje plán assanační vábný vzhled s protější stráně letenské a s povýšených míst Hradčan a Malé Strany, přihlížíme-li, jak šetří základních myšlenek založení města našeho, v nichž kotví svéráznost Prahy, tu na všechny tyto otázky zní odpověď neuspokojující.“²⁴⁶ Ideově tento pamětní spis navazuje na obdobný dokument publikovaný Spolkem architektů a inženýrů v roce 1873, o němž jsme hovořili v souvislosti s bouráním městských hradeb. Po obsahové stránce je ale zřejmý posun k větší konkrétnosti návrhů, důraz je kladený na soulad plánovaných zásahů do historického centra města s jeho stávajícími urbanistickými a uměleckohistorickými kvalitami. O potřebě zřídit odbornou komisi, o níž hovořil pamětní spis, představitele města ovšem přesvědčil, jak již bylo řečeno, až tlak způsobený širokým ohlasem Mrštíkova Velikonočního manifestu.²⁴⁷ Činnost Umělecké komise ustavené v listopadu 1896²⁴⁸ se ale od počátku střetávala s nepochopením ze strany většiny pražských zastupitelů. Důvodem byla rozdílná myšlenková východiska obou stran: zatímco snahou komise bylo navrhnout takové úpravy regulačních plánů obce, které by potřebné změny vhodně kombinovaly s ohledem na památkové hodnoty území, radnice preferovala rychlou regulaci, která památkové hodnoty z velké míry přehlížela.²⁴⁹ [obr. 35–37] I v městské radě se přitom nacházeli zastánci méně radikálních postupů, kteří názorově souzněli s představami Umělecké komise. K nejvýraznějším patřil Jan Podlipný, starosta Prahy v letech 1897–1900, který se v souladu s Bulsovými názory snažil prosazovat kompromisní řešení, která by vyhovovala potřebám moderního života a zároveň šetřila historický ráz města.²⁵⁰ [obr. 38] Frustrace a rozčarování ze situace, kdy nebylo možné

²⁴⁶ *Pamětní spis ve příčině*, 1895, s. 114.

²⁴⁷ MRŠTÍK, 1896. Viz též kapitola 3.2.2.

²⁴⁸ *Za příčinou zachování*, 1896–1897. V komisi zasedali Josef Zítek, Josef Schulz, Josef Fanta, Jan Koula, Friedrich Ohmann, Osvald Polívka, Václav Roštlapil, Jiří Stíbral, Celda Klouček, Jan Herain, Quido Bělský. V průběhu patnácti měsíců její existence se složení komise proměnilo, místa architektů Zítka, Fanty, Ohmanna a Bělského zaujali Otakar Materna, Josef Mocker a Antonín Wiehl. (*Slavná rado král. hlavního města*, 1897–1898, s. 575.)

²⁴⁹ Příznačné pro způsob uvažování většiny městské rady bylo vystoupení Karla Černohorského na jejím jednání v březnu 1897, kde žádal neodkladné zboření kostela sv. Václava na Zderaze a upozornil na zbytečnost kostela sv. Trojice v Podskalí, neboť „fara od kostela tohoto převedena byla k sv. Janu na Skalce.“ Ve zprávě z jednání se dále uvádí, že „(n)ávrh p. měst. r. dra Černohorského přijat byl 14 hlasy proti 3.“ (*Kostel sv. Václava*, 1897–1898.)

²⁵⁰ V této souvislosti je třeba mít na paměti, že v době, o níž hovoříme, nebyl na asanační obvod a jeho památkové hodnoty zdaleka jednotný pohled. Úsilí „ctitelů staré Prahy“ se soustředovalo na ohrožené části Starého Města pražského, oblasti bývalého židovského ghetta byly – až na historické budovy synagog a židovský hřbitov –

v městské radě čehokoliv konstruktivního dosáhnout, vedly nakonec počátkem roku 1898 k rezignaci Umělecké komise. Jak konstatovali její představitelé v rezignačním dopise, „(ř)ada velecenných uměleckých a historických památek jest dle nynějšího plánu regulačního ohrožena [...]. Aby se tomu předešlo, jest nutno vypracovati plány nové s náležitým ohledem na památky staré a na ráz města, při všem šetření oněch stanovisek, jichž při úpravě měst dlužno dbáti. [...] Má-li však takováto obsáhlá práce býti zdatně provedena, jest zapotřebí míti přesvědčení, že nekoná se marně; ale přesvědčení toto umělecká komise dnes bohužel nemá. Druhý rok jest tomu, co neúnavně pracujeme, ale výsledky této práce rozbily se o nepřízeň slavné rady městské.“²⁵¹ Sledujeme-li činnost Umělecké komise a recepci jí předložených návrhů městskou radou je zřejmé, že její ustavení a existence měly sloužit především jako nástroj k uklidnění veřejného mínění a vytvoření dojmu, že je o zachování památkových hodnot historických částí města dobře postaráno. Jak však ve stati zveřejněné v Rozhledech nedlouho po rezignaci komise argumentoval Mrštík, její neúspěch souvisel nejen s ideovými rozpory, ale i s osobními zájmy řady představitelů města, kteří byli přímo zainteresovaní na úspěchu asanačního projektu. „V městské radě a komisích zasedají dále stavitelé a inženýři. Zdálo by se: že jsou jediní povolanější lidé, aby rozhodovali o stavebních podnicích Prahy. Ale předně, právě ti nejlépe by musili vědět, jaké zlo leží v zásadě městské rady, že o stavebních záležitostech rozhodovati mohou pp. jako dr. Černoهورský, a za druhé, stačí přečísti si jen některá jich jména, jako Kubr, Kaše, (zed. mistr), Vlček, Tereba, Romováček – a vzpomene si každý, že jsou to právě ti, jimž Praha děkuje za ne jednu, ale celé masy domů, proti jejichž činžáckému stříhu zvedl se ryk největší.“²⁵²

Samotná myšlenka asanace i její praktická realizace vyvolaly řadu otázek a vedly k výrazné polarizaci názorů na její užitečnost či naopak škodlivost pro městský organismus. Na jedné straně tak stáli městští radní a obecní starší a s nimi myšlenkově spřízněné společenské a podnikatelské kruhy akcentující užitnou hodnotu nově vznikajícího celku i jednotlivých objektů v něm, pro něž byla charakteristická hodnota novosti a samozřejmě i tolik žádaná absolutní hodnota modernosti vlastní novostavbám budovaným v souladu s požadavky soudobého uměleckého chtění, respektive soudobými představami funkčního využití. Obecné památkové hodnoty jako autenticita,

---

ponechány stranou uvedených diskusí, zde byly razantní postupy předpokládané regulačními záměry považované za plně oprávněné.

²⁵¹ *Slavná rado král. hlavního města, 1897–1898.*

²⁵² MRŠTÍK, 1897–1898.

celistvost či vzácnost urbanistického celku a jednotlivých staveb v něm, resp. specifické památkové hodnoty urbanistického, uměleckohistorického, historického nebo stavebně-technického charakteru si v těchto kruzích nacházely své příznivce až na výjimky jen obtížně a ochota brát je v úvahu při rozhodování byla podmíněná zejména tím, zda tak nedojde ke kolizi s cíli asanačního projektu. Na druhé straně pomyslné barikády stáli ochránci staré Prahy, kteří našli v roce 1900 společnou platformu na půdě nově vzniklého Klubu Za starou Prahu. Jejich snaha prosadit v průběhu postupujícího asanačního podniku ohledy na památkové hodnoty ovšem narážela, vedle již zmíněných zásadně odlišných názorů proponentů asanace, na neexistenci památkového zákona a důsledné respektování soukromovlastnických práv.

3.3.3. Uvolnění komunikace mezi Václavským a Staroměstským náměstím

Myšlenka prodloužení Václavského náměstí přes Staré Město až k nábřeží se objevila již v komentáři k soutěžním návrhům regulačních plánů asanační oblasti uveřejněném v roce 1887 v Národních listech.²⁵³ Tento reprezentační bulvár „by na jedné straně ohraničen byl monumentální budovou musejní a na straně druhé skýtal pohled na smaragdové pozadí Letné [...] (B)yla by to třída protínající část Prahy, v níž nejhlavnější soustřeďuje se život – a potom směle se tažme, zdaž některé druhé město mohlo by se vykázati třídou podobnou?“²⁵⁴ Sám autor článku přiznával, že se jedná jen o „krásný sen“, který není realizovatelný vzhledem ke své vysoké ekonomické náročnosti. Přesto tato idea, která ve jménu modernizace města, jeho otevření novým potřebám a impulsům zcela ignorovala autenticky dochovaná historická prostorová kompoziční schémata a stavební formy, dokládá dobové představy a přání nezanedbatelné části veřejnosti, na něž na přelomu prvního a druhého desetiletí 20. století navázaly návrhy na vybudování nového pohodlného dopravního spojení Starého a Nového Města.

Ze zvažovaných variant se jako nejpraktičtější jevílo propojení Staroměstského a Václavského náměstí. Nejednalo se ovšem o radikální řešení v duchu uvedené, dvacet let staré vize, ale o důkladně promyšlený projekt vycházející vstříc požadavkům zástupců Starého Města na radnici, kteří již několik let naléhali, aby bylo vytvořené adekvátní propojení obou náměstí vyhovující potřebám rychlého a přímého spojení mezi nimi.

---

²⁵³ *Staré město pražské*, 1887.

²⁵⁴ *Staré město pražské*, 1887.

V roce 1910 Klub Za starou Prahu zveřejnil v prvním ročníku klubového Věstníku článek dokládající výhodnost vedení dopravního spojení obou částí města, včetně nové tramvajové tratě, Železnou ulicí.²⁵⁵ Argumentace Klubu přitom vycházela z potřeby nalézt kompromisní řešení, které by co nejméně narušilo dochovaný charakter zdejší zástavby: „Právě tak jako na finanční výhodnost, nutno klást váhu na zachování nynějšího stavu pokud vůbec lze, bez velkých obětí, čímž by udržen byl nejen celek, ale i jednotlivé objekty velké ceny.“²⁵⁶ Vzhledem k finanční náročnosti nezbytných úprav Železné ulice, které by nutně zahrnovaly i její částečné rozšíření, pokračovali ale představitelé města dál v hledání alternativní trasy.

Počátkem roku 1911 byl Klub Za starou Prahu požádaný, aby uvažoval „o projektu ulicí Melantrichovou a bývalým klášterem sv. Michalským, jenž by se prorazil a elektrická dráha by se podjezdem vyvedla na Staroměstské náměstí.“²⁵⁷ V témže roce byly městské radě předložené k posouzení dva nové návrhy architektů Sochora a Vejrycha využívající pro vedení tramvajové tratě již zmíněnou Melantrichovu ulici. Oba návrhy byly kritizované Klubem Za starou Prahu jako zcela nevyhovující s tím, že v Melantrichově ulici nelze odpovídajícím způsobem skloubit technickou stránku se zachováním rázu ulice.²⁵⁸

Návrh architekta Sochora sice Klub vyzdvihoval za „pozoruhodnou pietu“ ke starému rázu města, technické řešení ale vyhodnotil jako komunikačně nebezpečné a nepohodlné.²⁵⁹ Architekt Vejrych připravil dva variantní návrhy komunikace s dvojkolejnou tramvajovou tratí, které se lišily mírou a způsobem úprav této ulice.²⁶⁰ **[obr. 39]** Oba však, jak konstatoval komentář ve Věstníku Klubu Za starou Prahu, zcela ničily „půdorysnou i prostorovou konfiguraci této části města, nutíc k odbourání umělecky cenných objektů a k zničení celého rázu této typicky staropražské uličky“.²⁶¹ V souvislosti s výhradami Klubu si Jan Vejrych na okraji plánové dokumentace poznamenal: „Bořily se cenné památky v Římě, Paříži a neměl nikdo bořitele ty za barbary, nejvýš někdo řekne –

---

²⁵⁵ "B. H.", 1910.

²⁵⁶ "B. H.", 1910.

²⁵⁷ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha VI, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 24. ledna 1911. Bohumil Hübschmann v reakci na tuto žádost informoval domácí radu o neproveditelnosti návrhu.

²⁵⁸ *Melantrichova ulice je ohrožena*, 1911.

²⁵⁹ *Melantrichova ulice je ohrožena*, 1911, s. 30.

²⁶⁰ Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea, Fond Vejrych Jan Bedřich, ev. č. 20080801/01, Návrh uvolnění komunikace mezi náměstím Staroměstským a Václavským v Praze, motto: "Dignitatis memores, ad optima intenti".

²⁶¹ *Melantrichova ulice je ohrožena*, 1911, s. 29.

škoda, ale muselo tak býti, tak je to i zde. Uvažme to, že zde trpí celé Staré město a s ním Josefov, tento celý komplex je zabarikádován domy ani jedna ulice na Staroměstském náměstí [.....?] není tak široká, aby vozy tramvajové vedle sebe projely, jak má zde zkvétat [!] obchod. O Sta tisíce přichází tím Staré město ročně. Zastupitelstvo města o tom ví, uznává to, staví se i o to, ale tu přijde, ale tu zazní veto Staré Prahy – nechat vše, jak je, jinak jste barbary. Kvůli jednomu starému domku, který nejvýš udržíme 20 – maximálně 50 let, má trpět snad přes 2000 domů. A přece vím určitě, že neuplyne těch 20 – 50 let, že mnohem dřív najednou jako přes noc se na staroměstské radnici odhlasuje dle hesla „Boř jen to, co musíš, abys i ty žil“. Majíc přitom na paměti svůj nápis,²⁶² na zřeteli majíc nápis „*Dignitatis memores, ad optima intenti*“.²⁶³ Uvedený citát představuje jednu z nečetných příležitostí nahlédnout hlouběji do úvah tohoto architekta a stavitele, který se výrazným způsobem angažoval v čilém stavebním ruchu v pražských asanačních obvodech Staroměstském a Josefovském,²⁶⁴ a který svým přístupem k otázkám památkové péče v kontextu dobových společenských názorů a potřeb reprezentoval skupinu starších tvůrčích osobností pevně zakotvených v právě skončeném 19. století.

3.3.4. Průlom U Klíčů

Úvahy o přizpůsobení městského organismu potřebám nové doby se přirozeně neomezovaly jen na asanační obvod a území související se zrušeným pevnostním okruhem, ale zasáhly s různou intenzitou všechny historické části Prahy. Výstižná charakteristika dobových poměrů na Malé Straně pochází z pera Cyrila Merhouta: „V občanstvu, zvláště v kruzích majitelů domů, zdusil se zájem o to, co je skutečně na jejich městské čtvrti obdivuhodné, a na jejich voličských schůzích [...] vítězila hesla, podle nichž by se tato historická Praha měla přizpůsobiti fadese Smíchova nebo Žižkova, rozevřítí čarovné uličky pro prohánějící se tramvaje a tupě obětovati malebná seskupení svých

---

²⁶² První část věty byla vložena následně.

²⁶³ Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea, Fond Vejrych Jan Bedřich, ev. č. 20080801/01, Návrh uvolnění komunikace mezi náměstím Staroměstským a Václavským v Praze, motto: "Dignitatis memores, ad optima intenti". Nápis „Dignitatis memores ad optima intenti“, který zmiňuje Vejrych ve svém komentáři a který tvoří též motto jeho návrhu se nachází v jižním průčelí Staroměstské radnice, nad okny velké zasedací síně. V překladu znamená: „Pamětlivi (své) důstojnosti, usilujeme o nejlepší“ (překlad autora).

²⁶⁴ Vejrych zde vystupoval nejen jako projektant, ale zároveň i jako investor, neboť na přelomu let 1901 a 1902 koupil, spolu s manželkou, dvě části stavebních parcel v dnešní Pařížské ulici, na kterých následně vyrostly dle jeho návrhu nájemní domy čp. 1076/I a 66/V. Spolu s dvěma dalšími nájemními domy čp. 1068/I, kde je Vejrychovým dílem průčelí, a 68/V tak vznikla v tehdejší hlavní asanační třídě čtveřice reprezentativních staveb, které již jejich poloha (ve všech případech se jednalo o domy nárožní) předurčovala k tomu, aby vytvářely přirozenou dominantu okolní zástavby. Více o architektovi a jeho díle viz UHLÍK, 2013.

historických domů. Odumírala láska k hodnotám, které budovala starostlivost předků pro potomky, ti však zatoužili proměnit krásu ve výnos a ozdoby Prahy zaměnit za stavební prostřednost. Devadesátá léta a některý rok před nimi i po nich, jsou svědky „modernisování“ Malé Strany, mnohého bourání a výstavby leccčehos, co na malostranskou půdu vstoupilo cizorodě.“²⁶⁵

Zásah do historické malostranské zástavby jižně od Malostranského náměstí v souvislosti s nově připravovaným tramvajovým spojením se Smíchovem patří k nejméně realizovaným projektům v této městské čtvrti na přelomu 19. a 20. století. Vývoj názorů na charakter úprav, tak jak ho lze sledovat po dvě desetiletí, nabízí nejen pohled na vzájemné ideové ovlivňování přístupu hlavních aktérů k celé akci, ale dává též nahlédnout do na první pohled skrytých mechanismů rozhodování, které často braly v potaz jiná hodnotová kritéria, než by odpovídalo čistě odbornému posouzení problému.

Iniciátorem návrhu na zbourání domů při východní straně Karmelitské ulice, od Prokopské až do Malostranského náměstí, byl v roce 1888 městský stavební úřad. Cílem navrhovaného opatření bylo rozšíření komunikace pro plánovanou tramvajovou trať. Prvním krokem při realizaci této myšlenky bylo zboření čtveřice renesančních a barokních domů čp. 269, 270, 298 a 299 v roce 1896.²⁶⁶ **[obr. 40]** Vzniklý průlom, **[obr. 41]** nazvaný U Klíčů podle zaniklého domu čp. 270, ovšem zásadním způsobem narušoval ráz náměstí a vyvolal širokou diskusi o způsobu řešení celé situace. S návrhem na upravení jižní strany Malostranského náměstí přišla krátce po svém ustavení magistrátní Umělecká komise. Ve svém stanovisku sice souhlasila s myšlenkou využít získané pozemky pro vybudování „volné široké komunikace spojující Karmelitskou ulici s náměstím malostranským“, zároveň však žádala o „zastavení průlomů povstalých jak na náměstí tak i k ulici Karmelitské domem se širokými podjezdy (jako u křižovníků), a na náměstí s loubím.“²⁶⁷ Ohled na urbanistické a umělecko-historické hodnoty místa jsou patrné i z dalších požadavků komise, aby nově postavený dům „vzhledem svým souhlasil se starobylým rázem náměstí, a [...] aby výška nového domu nezakryla výhled na kostel a věž kostela svatomikulášského více než dům starý.“²⁶⁸ Návrh Umělecké komise byl velmi

---

²⁶⁵ MERHOUT, 2002, s. 43. Cyril Merhout (1881–1955), historik a památkář, důvěrně znal malostranské prostředí nejen ze studia pramenů, ale též z každodenní osobní zkušenosti, neboť na Malé Straně od roku 1915 žil v domě čp. 364.

²⁶⁶ MERHOUT, 2002, s. 44.

²⁶⁷ *Kronika*, 1896–1897.

²⁶⁸ *Kronika*, 1896–1897.

rychle odmítnutý a v následujících letech se objevilo několik alternativ zastavění průlomu, které předpokládaly buď budovu s průjezdy nebo rozšíření Karmelitské ulice.²⁶⁹ I přes úsilí Klubu Za starou Prahu zabránit demolici renesančního domu čp. 268 na nároží Malostranského náměstí a Karmelitské ulice [obr. 42] byl tento dům, spolu se sousedním domem čp. 300, zbořený v roce 1904.²⁷⁰ Zmizel tak poslední ostrůvek původní zástavby v této části Karmelitské ulice a došlo k výraznému zvětšení průlomu. Jak vyplývá z Jednatelské zprávy Klubu z roku 1904, snažil se tento spolek i nadále prosazovat zastavění průlomu způsobem, který v zásadě navrhla již Umělecká komise. Podporoval tedy Balšánkův plán, který „zastavuje průlom u Klíčů domem s podjezdy a v ulici Karmelitské zachovává status quo.“²⁷¹ Kritiku Klubu naopak sklidila iniciativa Klubu přátel Malé Strany a Hradčan, která navrhovala úplné zastavění průlomu při rozšíření Karmelitské ulice na 18 metrů.²⁷² Oba tyto přístupy, jeden hájící v první řadě památkové hodnoty místa, druhý preferující hodnoty novosti a modernosti, se i v následujících letech promítaly do návrhů, z nichž nakonec vzešlo realizované řešení.

V roce 1908, po neúspěšných snahách iniciovat vypracování úředního plánu na zastavění průlomu domem s podjezdy,²⁷³ předložil Klub Za starou Prahu vlastní projekt připravený architektem Otakarem Vondráčkem.²⁷⁴ Návrh svým charakterem navazoval na předcházející iniciativy Klubu. Nepopíral nutnost reagovat na nové potřeby města spojené s jeho rozvojem, ale požadoval, aby přijaté řešení vycházelo z charakteru daného místa a byla pro něj přínosem. Vondráček k tomu v úvodu svého textu v Klubovém Věstníku uvedl: „(D)ůvod potřeby vzrostlé komunikace na levém břehu jest sám v sobě nepopíratelným a logickým úkazem. [...] Bylo to však možno formou, která by měla charakter a úmysly stavěti dále na městě a zdokonaliti je pro moderní život tam, kde rozdíl již nedostačovaly; za překážející, ale v sobě dokonalou tuto skupinu domů mělo se dostati městu technicky i stavebně-umělecky dokonalé moderní komunikace. Tak bylo tomu vždy bez výjimky v historii vývoje starého města a taková přeměna byla by i prosta vší lítosti, byla by prostě

---

²⁶⁹ "STS", 1910a.

²⁷⁰ Archiv Klubu Za starou Prahu, Jednatelská zpráva Klubu „Za starou Prahu“ podaná valné hromadě dne 29. června 1904, s. 3 a MERHOUT, 2002, s. 44.

²⁷¹ Archiv Klubu Za starou Prahu, Jednatelská zpráva Klubu „Za starou Prahu“ podaná valné hromadě dne 29. června 1904, s. 3. Architekt a urbanista Antonín Balšánek (1865–1921) zpracovával v té době jako hlavní projektant regulační plán Malé Strany.

²⁷² Archiv Klubu Za starou Prahu, Jednatelská zpráva Klubu „Za starou Prahu“ podaná valné hromadě dne 29. června 1904, s. 3.

²⁷³ HANZLÍKOVÁ, 2000c, s. 112.

²⁷⁴ "ORV.", 1910.

*logickým činem moderního života.*²⁷⁵ Obvyklý důraz na autenticitu matérie je zde nahrazený ohledem na autenticitu formy, tj. zachování původní urbanistické koncepce, při zohlednění ekonomických hodnot plánovaných změn. V souladu s tímto přístupem jsou hlavní výhody zastavění průlomu domem se dvěma podjezdy dle návrhu Klubu shrnuté následovně: „1. dnešní komunikační linie mezi náměstím a ulicí Karmelitskou je nejkratší, nejpřímější; 2. je zde již položen sběrač kanalizační a koleje elektrické dráhy; 3. prostory náměstí i ulice žádají si, aby znovu byly úměrně k své staré formě uzavřeny; 4. Karmelitská ulička může být tak bez nákladů, jež by si vyžádalo její rozšíření, zachována ve svém významu.“²⁷⁶ Ohled na památkové hodnoty místa se tak prolíná s významem dalších hodnot nad jejich rámec, které navrhované řešení přináší. K nim bezesporu patří i hodnoty novosti a modernosti prostupující architektonické návrhy nových budov se zcela soudobým řešením fasád. Návrh na zastavění průlomu svojí hodnotovou strukturou v některých ohledech předjímá další klubové projekty nejen v Praze, ale též mimo ni.²⁷⁷

Na návrh Klubu Za starou Prahu z roku 1908 navázalo o rok později jedno ze dvou variantních řešení městského stavebního úřadu. Projekt vytvořený architektem Stanislavem Sochořem sledoval v zásadě stejné hodnotové cíle a navrhoval zastavění průlomu domovním blokem „přibližně ve starých stav[ebních] liniích s podjezdy nad dnešní komunikací a jen s částečným, dle zákona nutným rozšířením uličky Karmelitské.“²⁷⁸ [obr. 43] Sochorův návrh byl Klubem vítaný jako příklad správného řešení otázky s tím, že byly vyzdvihovány jeho ekonomické výhody. Jak v závěru svého článku v Klubovém Věstníku konstatoval autor tohoto úředního návrhu, „první úřední varianta, kterou dnes přinášíme, odpovídá nejlépe dané situaci a všem jejím hospodářským i estetickým poměrům. Otázka zastavění průlomu u Klíčů je dnes obcí tímto návrhem šťastně rozřešena a předložena zemskému výboru ku schválení. [...] Předloženy jsou tu 3 varianty, dá se však očekávat, že zemský výbor, jenž tolik vykonal pro zachování památek pražských, i zde rozhodne ve smyslu zachování charakteru Malé Strany.“²⁷⁹

---

²⁷⁵ "ORV.", 1910, s. 10.

²⁷⁶ "ORV.", 1910, s. 11–12.

²⁷⁷ Viz např. o několik let pozdější Janákův návrh na úpravu jižní fronty centrálního pelhřimovského náměstí, kterému se budeme věnovat ve čtvrté kapitole.

²⁷⁸ "STS", 1910b, s. 18. Skutečnost, že se Sochor inspiroval návrhem Klubu není překvapivá uvážíme-li, že měl k tomuto spolku ideově blízko a v době, kdy návrh vytvářel, byl členem jeho domácí rady. (BEČKOVÁ, 2000c, s. 261.)

²⁷⁹ "STS", 1910b, s. 19.

Tři Sochořem zmiňované varianty řešení otázky zastavění průlomu U Klíčů předložené městskou radou ke konečnému schválení zemskému výboru zahrnovaly, vedle popsaného návrhu městského stavebního úřadu, rovněž alternativní úřední návrh s rozšířením Karmelitské ulice [obr. 44] a návrh Antonína Balšánka, který prodlužoval Karmelitskou ulici průlomem a uzavíral jí podjezdy teprve při Malostranském náměstí.²⁸⁰ Alternativní úřední návrh s rozšířením Karmelitské ulice byl stavebním úřadem vypracovaný na základě požadavku malostranských zástupců v městské radě, kteří jeho potřebu odůvodňovali obavou, aby při případném neschválení první úřední varianty zemským výborem nedošlo k dalším průtahům při řešení celé záležitosti.²⁸¹ Další vývoj nepotvrdil optimismus vyjádřený v závěru Sochorova článku. Zemský výbor, který *"se doposud vždy svými rozhodnutími stavěl na stranu zásad zachování rázu a krásy měst, který reguloval tak vždy záslužně často jen prospěchářskou stavební politiku a administrativu a v který tedy skládána byla oprávněně téměř jistá naděje, že rozhodne i tentokráte ve smyslu ideálnějších zásad pro variantu I [Sochorův návrh s podjezdy a zachováním původní podoby Karmelitské ulice, pozn. autora], rozhodl se na základě dobrozdání přizvaných znalců prof. Fanty a prof. Kotěry – pro variantu druhou [alternativní úřední návrh s rozšířením Karmelitské ulice, pozn. autora], uváděje za důvody zejména – předpisy stavebního řádu mluvící částečně proti variantě I a – přání místního obyvatelstva."*²⁸² Rozhodnutí zemského výboru se již nepodařilo zvrátit. V následujících letech byla Karmelitská ulice rozšířená a při jejím vyústění do Malostranského náměstí byl postavený třípatrový nájemní dům čp. 270 s nárožním arkýřem podle návrhu Ludvíka Kysely,²⁸³ [obr. 45] který Klub Za starou Prahu nepokládal *"za nejšťastnější rozřešení choulostivého problému vestavění moderní budovy do starobylého okolí spolu se správným a citlivým nalezením měřítka i charakteru sem se hodícího."*²⁸⁴

Proces rozhodování o nejvhodnější formě zastavění průlomu velmi dobře ukazuje jeden z nejvýznamnějších faktorů ovlivňujících vzájemný vztah a prolínání dobových památkářských preferencí a stavební praxe. Tímto faktorem je hodnotové ukotvení rozličných zájmových skupin dané jejich specifickými prioritami. V tomto případě byly zájmy "místních obyvatel" nejen v rozporu s urbanistickými a uměleckohistorickými hodnotami, které představovalo řešení upřednostňující zachování co nejautentičtější

---

²⁸⁰ "STS", 1910b, s. 19.

²⁸¹ *Za krásu Malé Strany*, 1912–1913.

²⁸² *Průlom „U Klíčů“*, 1910.

²⁸³ VLČEK, 1999, s. 376.

²⁸⁴ "Ch.", 1913–1914.

formy zástavby, ale nebraly v úvahu ani nesporné ekonomické výhody návrhu s podjezdy a zachováním původní podoby Karmelitské ulice. Jedna z cest k pochopení, proč tomu tak bylo, spočívá v uvědomění si relativnosti hodnotových soudů. I když se Sochorovo "památkářské" řešení jeví jako logicky vyvážené, zohledňující jak památkové hodnoty, tak i další hodnoty nad jejich rámec, je zřejmé, že rozhodující malostranské kruhy, které měly významný hlas v městské radě a patrně dokázaly vhodným způsobem usměrnit i rozhodování zemského výboru, přesvědčení o jeho výhodnosti nesdílely. Hodnotová struktura tohoto návrhu byla totiž v rozporu s jejich osobními ekonomickými zájmy, které spatřovaly užitnou hodnotu a s ní spojené hodnoty novosti a modernosti spíše v realizaci finálně přijatého řešení.

3.3.5. Veřejné soutěže na regulační plány: Malá Strana a přiléhající část Hradčan, Staré Město pražské a Petřská čtvrť

Rozsah již realizovaných i nově plánovaných stavebních akcí na území města na přelomu 19. a 20. století a sílící přesvědčení, že "*(j)en pořádek učiněný závazným regulačním plánem mohl zchladiti horké hlavy a podivné touhy, přinášející škody Praze*"²⁸⁵ vedly městskou radu k vyhlášení několika veřejných soutěží na získání plánů polohy jednotlivých pražských čtvrtí. V této kapitole se budeme věnovat dvěma z nich, soutěži na regulační plány Malé Strany a přiléhající části Hradčan, která byla vypsána v roce 1900 a soutěži na vypracování projektu na úpravu Starého Města pražského a Petřské čtvrti z roku 1901.²⁸⁶ Ohlasy na obě soutěže a z nich vzešlé projekty umožňují sledovat široké spektrum názorů na vhodnost či škodlivost navrhovaných zásahů do historického jádra města.

Ačkoliv vypsání těchto konkurencí dělí jen jeden rok a obě se zaměřují na regulaci zástavby v nejstarších a z památkového hlediska nejcennějších částech Prahy, lze mezi nimi najít až překvapivě velké rozdíly. Ty se týkají nejen přístupu tvůrčích urbanistů k řešení požadovaných úprav, ale též recepce jejich návrhů odbornou veřejností.

---

²⁸⁵ MERHOUT, 2002, s. 46.

²⁸⁶ Oběma soutěžím se v příslušných pamětních spisech obšírně věnovala Soupisná komise (JEŘÁBEK, 1904; JEŘÁBEK, 1910; *Pamětní spis užšího výboru*, 1912). Názory Klubu Za starou Prahu na návrhy úprav vyplývající ze Sakařova plánu polohy Starého Města z roku 1904 rekapituluje Kašička v jubilejním sborníku spolku, který vyšel v roce 2000 (KAŠIČKA, 2000). V souvislosti s vývojem územního plánování v Praze před vznikem samostatného československého státu se těmto soutěžím věnovala v disertační práci Brůhová (BRŮHOVÁ, 2014/2015, s. 32–37, 49–61). Zde též odkazy na další literaturu k této problematice.

Největší souznění z hlediska preferovaných hodnot existovalo v případě soutěže na úpravu Starého Města. To bylo do značné míry způsobené živými zkušenostmi z právě probíhající asanace, která názorně ukázala slabiny nešetrné modernizace historických urbanistických struktur i nereálnost lpění na idálních zásadách ochrany památek bez ohledu na nově se utvářející společenské potřeby. Vědomí nutnosti najít kompromisní řešení, které by umožnilo rozvoj regulovaného území při zachování jeho autentických urbanistických a uměleckohistorických hodnot se projevilo i v zadání konkurence, která kladla, mimo jiné, důraz na to, aby její účastníci podle možnosti zachovávali „*staré cenné budovy, jakož i nynější půdorys a ráz některých ulic a částí města.*“²⁸⁷ Snaha skloubit památkové hodnoty území s jeho ekonomickým významem je zřetelná z přístupu Soupisné komise k hodnocení oceněných návrhů,²⁸⁸ při kterém brala ohled nejen „*na důležité otázky estetické, nýbrž i na poměry skutečné, nutnosti komunikační a otázky hospodářské i finanční.*“²⁸⁹ Za důležité považovala upravení města v co nejméně násilném duchu, což učiní „*přítrž ničení nejkrásnějších částí Prahy*“ a zároveň bude finančně i hospodářsky nejpříznivější.²⁹⁰ **[obr. 46]** V tomto ohledu komise shledávala oceněné projekty jako vesměs názorově blízké a čerpala z nich rovněž svoje doporučení. Například v případě Husovy ulice se u Clam-Gallasova paláce příkláněla k „*rozšíření ulice této, jak v projektu druhém (arch. Kříženeckého) naznačeno, [...] (d)alší však úprava doporučuje se dle projektu prvního (Sakař–Klusáček).*“²⁹¹

Pokud jde o druhou oblast řešenou touto soutěží, dolní Nové Město, zde se již názory autorů vítězných projektů od představ Soupisné komise lišily zásadněji.²⁹² Nebylo tomu tak ve vnitřním městě, kde se doporučení komise, tak jako u Starého Města, opírala o jeden či více oceněných projektů, ale jednalo se o pobřežní část čtvrtě Svatopetrské, kde se oba náhledy na žádoucí úpravy rozcházely. Důvodem byla výraznější hodnotová polarizace navrhovaných řešení. Zatímco vítězné projekty pracovaly s novou funkční náplní čtvrtě a dávaly jí velkoměstský charakter, který nebyl slučitelný se zachováním jejích stávajících urbanistických hodnot, Soupisná komise sice

---

²⁸⁷ Archiv Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy, fond Max Urban, URBAN, Max. *Dějiny plánování a výstavby hlavního města Prahy II/7* (strojopis), Praha 1949, s. 56.

²⁸⁸ Jako nejlépe splňující zadání soutěže byl vybrán návrh Josefa Sakaře a Karla Ludvíka Klusáčka, na druhém místě se umístil projekt Rudolfa Kříženeckého, třetí cenu obdržel návrh Richarda Klenky z Vlastimilu. (*Soutěž na úpravu, 1901.*)

²⁸⁹ JEŘÁBEK, 1910, s. 3.

²⁹⁰ JEŘÁBEK, 1910, s. 3.

²⁹¹ JEŘÁBEK, 1910, s. 6.

²⁹² *Pamětní spis užšího výboru, 1912.*

nezpochybňovala budoucí změnu charakteru území, její podobu ale podřizovala významu, který přikládala dochovanému vzhledu pobřežních partií.²⁹³ Přístupu k regulaci dalších úseků vltavského pobřeží v kontextu dobových úvah o jejich památkové hodnotě se budeme podrobněji věnovat ve dvou následujících kapitolách.

Druhá ze zmiňovaných soutěží, konkurence na regulační plány Malé Strany a přiléhající části Hradčan z roku 1900, měla svého předchůdce v o sedm let dřívější soutěži na regulační plán pro Kampu a pobřeží, který v jedné z alternativ přinesl návrh na zasypání Čertovky a přetvoření Kamy na moderní čtvrť s širokou městskou třídou.²⁹⁴ Radikální projekt přehlížející urbanistické hodnoty celého prostoru úzce svázaného s dalšími částmi Malé Strany a hradčanským panoramatem neměl v atmosféře rostoucího zájmu o autentickou starou Prahu velkou šanci na přijetí. Jeho cena ovšem spočívala v tom, že nastavil určité mantinely uvažování o formě a rozsahu změn, které jsou pro toto území přijatelné. To se ukázalo již při soutěži v roce 1900. Ani jeden z oceněných návrhů²⁹⁵ nepředpokládal zasypání Čertovky a její zachování bylo i při hodnocení projektů považováno Soupisnou komisí za *conditio sine qua non* a „*ku jiným plánům zrušení Čertovky navrhujiám vůbec ani nepřihlížela*.“²⁹⁶ Výrazně uměřenější byly i návrhy na zastavění ostrova novými budovami omezující se na jednu až tři monumentální stavby. To nebylo v rozporu s dobovým vnímáním památkových hodnot Kamy a otázka tak nestála v danou chvíli zda, ale kde je postavit. Jak poznamenal Jan Koula: „*Ve všech projektech konkurenčních stavěny jsou na pobřeží Malostranské veřejné budovy. Není také v Praze pro ně příznivějšího místa; jde jen o to jaké, a na které body, aby velkolepý pohled stávající doplnily a nikoliv poškodily*.“²⁹⁷ Motiv doplnění stávajícího velkolepého pohledu, o kterém hovořil Koula v případě Kamy, byl Soupisnou komisí akceptovaný ve většině případů i v dalších částech Malé Strany, pokud v této souvislosti nedocházelo k demolici cenné historické zástavby a nově postavené objekty měly „uměleckou cenu“. Doporučení komise týkající se navrhovaného rozsahu a forem malostranské regulace přitom vycházela, vedle ohledu na „*vzácné historické a*

---

²⁹³ V této souvislosti komise konstatovala, že „*ve všech projektech povstává dlouhá monotonní čára pobřežní, táhnoucí se od mostu Františka Josefa až k samému Karlínu. Proti takovému upravení čtvrti Svatopetrské třeba s estetického stanoviska co nejenergičtěji se ohraditi*.“ (Pamětní spis užšího výboru, 1912, s. 6.)

²⁹⁴ MERHOUT, 2002, s. 46.

²⁹⁵ První cenu získal návrh Antonína Balšánka, druhé místo obsadil projekt Josefa Sakaře a Karla Ludvíka Klusáčka a na třetím místě se umístil návrh Rudolfa Kříženeckého. Kromě toho byl zakoupený projekt Bohumila Hübschmanna. ("K-", 1901, s. 94.)

²⁹⁶ JEŘÁBEK, 1904, s. 26.

²⁹⁷ "K-", 1901, s. 95.

umělecké památky, malebná zákoutí a skupiny Malé Strany a péči o zachování starobylého a krásného jejího rázu,“ rovněž z přesvědčení, že „zachování památek těchto a jejich upravení co nejméně násilné [...] jest jak pro obec Pražskou, tak i pro jednotlivce regulací takovou zvláště interessované, z finančních i hospodářských důvodů nejpříznivější, zároveň i nejméně nákladné.“²⁹⁸ [obr. 47] Tento způsob argumentace kladoucí důraz na optimální propojení památkových hodnot s dalšími hodnotami nad jejich rámec se postupně stal díky své srozumitelnosti i pro ekonomicky uvažující zastánce změn účinným nástrojem obhajoby odpovědného přístupu k regulacím historické zástavby a vedle Soupisné komise ho v odborně vysoce propracované formě používal například též Klub Za starou Prahu.

3.3.6. Regulace vltavských břehů (Malá Strana, prostor mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I.)

Jedním z nejzřetelnějších rysů soutěže na regulační plány pro Malou Stranu uskutečněné v roce 1900 byla široká shoda na tom, že malostranské pobřeží je vhodným místem pro novou zástavbu obohacující pražské panorama v této části města. Tento názor sdílel v době přípravy svého vítězného projektu i Antonín Balšánek, který byl následně, na základě úspěchu v soutěži, pověřený městskou radou přípravou finálního úředního plánu polohy území. Předcházející zkušenosti s plánováním novostavby gymnázia na dnešním západním předmostí Mánesova mostu ovšem ukázaly možná negativa tohoto přístupu z hlediska zásadního a nevratného poškození jedinečného malostranského panoramatu a dochovaného urbanistického konceptu.²⁹⁹ Po celou dobu, kdy byl Balšánek v čele regulační kanceláře,³⁰⁰ tak můžeme sledovat střet vizí tvůrčího urbanisty s vědomím odpovědnosti za ochranu památkových hodnot historického stavebního celku.³⁰¹ Na jedné straně byl přesvědčený, že „*Malá Strana i Hradčany musí býti regulovány, musí obdržeti všechny novodobé podmínky dalšího vývoje a vzrůstu, [...] aby*

---

²⁹⁸ JEŘÁBEK, 1904, s. 9.

²⁹⁹ Návrhem gymnasijní budovy v oblasti Na Rybářích a otázkami souvisejícími s potřebou výškové regulace nové malostranské zástavby se Balšánek detailně zabýval v příspěvku předneseném na schůzi Spolku architektů a inženýrů v království Českém dne 17. 11. 1905, který byl v následujícím roce publikovaný tiskem (BALŠÁNEK, 1906).

³⁰⁰ Do roku 1909.

³⁰¹ Balšánkovým návrhům pro Malou Stranu v prvním desetiletí 20. století se z urbanistického hlediska věnovala v nedávné době ve své disertační práci Brůhová (BRŮHOVÁ, 2014/2015, s. 55–59).

staly se nejen na pohled, ale vskutku nejpůvabnějšími čtvrtěmi naší královské Prahy“,³⁰² na straně druhé poukazoval na to, že tato regulace bezpodmínečně vyžaduje estetické ohledy, protože „(ch)by, které se v posledním desetiletí na Malé Straně staly, ukazují zřejmě, jak těžké pohromy by krása její doznala, kdyby moment estetický podlehl vždy ohledům hospodářským.“³⁰³ Klíčovým předpokladem nalezení optimálního řešení této otázky bylo podle jeho názoru stanovení maximální přípustné výšky novostaveb. Perspektivní studie a výsledky pokusů se vztyčováním zkušebních stožárů na vybraných místech ho utvrdily v názoru, že ustanovení platného stavebního řádu týkající se výškového omezení novostaveb jsou v případě Malé Strany z pohledu zachování jejich památkových hodnot zcela nepoužitelná.³⁰⁴ [obr. 48–49] Toto zjištění ho tak přivedlo k požadavku na novelizaci stavebního řádu, která by „aspoň pokud se šířky ulic a výškových ustanovení týče“³⁰⁵ vyjmula Malou Stranu a Hradčany z působnosti paragrafů existujícího zákona a umožnila stanovení potřebných výškových omezení. Výškové omezení zástavby s sebou ale přinášelo i nutnost vyřešení finančních náhrad postiženým majitelům nemovitostí, a k tomu v dané době neexistovala politická vůle. Neřešitelný rozpor mezi požadavky ochrany památkových hodnot, které byly v tomto ohledu pro Balšánka nadřazené, a realitou magistrátní politiky dávající přednost ekonomickému pohledu na věc a odmítající spojovat projednávání regulačního plánu s novelou stavebních předpisů, byl jedním z důvodů ukončení jeho působení v čele regulační kanceláře.³⁰⁶ K Balšánkově rezignaci na další práci na regulaci Malé Strany bezesporu výrazným způsobem přispěla i únava a rozčarování z neschopnosti nalézt společnou řeč s památkářskými kruhy,³⁰⁷ jejíž hlavní příčinou bylo rozdílné chápání urbanistických hodnot historické malostranské zástavby a úlohy novostaveb v ní.

Zatímco Antonín Balšánek se svojí koncepcí plánu polohy Malé Strany neuspěl, návrh Josefa Sakaře na regulaci Starého Města a dolního Nového Města byl schválený v roce 1911.³⁰⁸ Jeho součástí byla i úprava nábřeží mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I.,³⁰⁹ která byla v souladu s doporučeními Soupisné komise z počátku

---

³⁰² BALŠÁNEK, 1906, s. 3.

³⁰³ BALŠÁNEK, 1906, s. 4.

³⁰⁴ BALŠÁNEK, 1906, s. 31.

³⁰⁵ BALŠÁNEK, 1906, s. 31.

³⁰⁶ HÜBSCHMANN, 1922, s. 9.

³⁰⁷ Při vyložení regulačního plánu v roce 1908 jen samotný Klub Za starou Prahu podal 63 vesměs obšírně odůvodněných námitek. (*Valná hromada Klubu*, 1909, s. 97.)

³⁰⁸ *Regulace Starého Města*, 1911.

³⁰⁹ Most císaře Františka Josefa I. postavený v letech 1865–1868 stál až do roku 1947 na místě dnešního Štefánikova mostu.

století. Komise vycházela z přesvědčení, že v případě komplexu budov kláštera bl. Anežky „(z)a nezbytný požadavek vůči cennosti budov těchto, jich významu, třeba považovati i zřízení parku na celém bloku pobřežním mezi klášterem a řekou se táhnoucím, aby bylo docíleno pohledu na celou tuto skupinu z protějšího břehu.“³¹⁰ Parková úprava byla požadovaná i v případě kláštera milosrdných bratří: „Na bloku mezi řekou a klášterem, z větší části pozemku to klášterním, nelze připustiti než zřízení parku, aby tak malebný pohled na skupinu budov klášterních, i na věže Starého Města byl umožněn.“³¹¹ Ideový soulad tvůrčího urbanisty s požadavky na ochranu památkových hodnot území (byť modifikovaných realizací asanačního projektu), ani existence regulačního plánu zakazujícího na tomto úseku nábřeží novou výstavbu, ale nezabránilo záhy městské radě ve vydání souhlasu s vybudováním rozlehlé třípatrové budovy nemocnice Na Františku, která byla svojí hmotou i umístěním v rozporu se schválenými zásadami regulace a podstatným způsobem narušovala historický ráz prostoru u kláštera milosrdných bratří. I když proti této plánované stavební akci vystoupil Klub Za starou Prahu a snažil se rozhodnutí magistrátu zvrátit argumenty zdůrazňujícími jak památkové hodnoty,³¹² tak hodnoty užité³¹³ stávajícího stavu, k jeho revokaci již nedošlo.³¹⁴ Podobně jako v případě průlomů U Klíčů, i zde se tedy setkáváme se situací, kdy je logicky vyvážené řešení, zohledňující jak památkové hodnoty, tak i další hodnoty nad jejich rámec, nahrazené *ad hoc* vytvořenou hodnotovou konstrukcí, která odráží především osobní (ekonomické) zájmy úzké skupiny zainteresovaných subjektů.

3.3.7. Zástavba podskalského nábřeží a prostoru pod Emauzy

První dvě desetiletí 20. století byla rovněž dobou, kdy se vytvářel názor na nejvhodnější úpravu prostoru pod Emauzy v souvislosti s regulací Podskalí, respektive

---

³¹⁰ JEŘÁBEK, 1910, s. 19.

³¹¹ JEŘÁBEK, 1910, s. 19.

³¹² „Budovy kláštera Milosrdných jsou posledním zbytkem krásného kdys obrazu a zasluhují, aby byly chráněny v celém svém rozsahu. Nová budova nemocnice však tuto skupinu rozrušuje nejen tím, že vyžaduje zboření jejích částí, ale svou velikou hmotou ostatní budovy z větší části zakryje.“ (”-a-“, 1913–1914.)

³¹³ V této části Klub zdůrazňoval skutečnost, že plánované umístění nemocnice neumožňuje optimální stavební řešení a přináší i řadu dalších praktických problémů: „Dvory, křídly sevřené jistě nejsou nejpříhodnější formou pro moderní nemocnici a volné severní strany se nemůže nijak užiti pro umístění sálů nemocničních. A jest jistě v odporu se snahou vytvořiti příjemnou a zdravou čtvrť obytnou, jaká assanací měla se vytvořiti, když obyvatelé sousedních domů budou míti stále nevládné sousedství umrlčí komory, desinfekčních místností a častých výprav pohřbů a když budou stále pocitovati i možnost nákaz nemocí, jež mohou býti sem nahodile zavlčeny.“ (”-a-“, 1913–1914.)

³¹⁴ Dostavba moderní nemocniční budovy čp. 847 na půdorysu ve tvaru E od Viléma Kvasničky byla nakonec realizovaná až po vzniku samostatného československého státu, v letech 1923(?)–1927. (VLČEK, 1996, s. 490.)

celého úseku pobřeží mezi Palackého mostem a Vyšehradem.³¹⁵ K výraznějšímu zapojení památkářských kruhů do diskusí o způsobu zástavby tohoto území došlo v roce 1905, kdy byl domácí radou Klubu Za starou Prahu projednáváný úřední projekt městské stavební kanceláře na řešení budoucího nábřeží od Palackého mostu k Vyšehradské skále. Jak konstatuje zápis z jednání domácí rady, „(j)ežto vzniká obava, že vysokým nábřežím a ohromnými činžáky na něm postaveným[!] zkazí se nadobro nejromantičtější pohled pražský na půvabný břeh podskalský a na posvátný všem Vyšehrad, usnáší se klub podat petici k obci Pražské s následujícími žádostmi a dotazy.“³¹⁶ Jedním z klíčových bodů petice byla žádost o objasnění „(j)ak se upraví prospekt vzhledem ke kostelům sv. Kosmy a Damiána, klášteru na Slovanech a pohled na Skalku.“³¹⁷ K této záležitosti se Klub vrátil o půl roku později, kdy na základě „obkreslených návrhů“ na stavbu nábřeží formuloval svoje návrhy úprav. V rámci nich doporučoval: „Projektovaný blok od Palackého mostu na jih necht' dostane stejnou délku jako má blok na sever již postavený a teprve otud vésti novou ulici směrem k Emauzskému kostelu by zachován byl pohled na tento klášter a věže.“³¹⁸

Klub si byl již od počátku vědom nebezpečí, které od asanačně laděného projektu městského stavebního úřadu s novou zástavbou nábřeží vícepatrovými nájemními domy hrozilo stávajícím urbanistickým hodnotám místa a snažil se v následujících letech ovlivňovat rozhodování ve prospěch zachování autentického pohledu na komplex Emauzského kláštera od řeky. V počáteční fázi se tak dělo připomínkami nebo vlastními návrhy řešení vycházejícími z úředních návrhů, což přineslo pouze některé dílčí úspěchy. Takový byl i výsledek spolkového návrhu na úpravu Podskalí vypracovaného Josefem Rosipalem v roce 1908, který „úmyslně byl založen na čistě reálním podkladě úředního plánu z roku 1907 a chtěl dokázati možnost zlepšení i v těchto mezích.“³¹⁹ Plán sice podle hodnocení Pavla Janáka z roku 1910 „vykonal svůj podstatný vliv: v návrhu úpravy vypracovaném loni nově zřízenou městskou regulační kanceláří brán jest již v mnohém zřetel

---

³¹⁵ Nově se touto problematikou zabývali Pavlík a zejména Brůhová (PAVLÍK, 2000; BRŮHOVÁ, 2013; BRŮHOVÁ, 2014/2015, s. 38–45).

³¹⁶ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha II, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 6. února 1905.

³¹⁷ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha II, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 6. února 1905.

³¹⁸ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha II, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 25. července 1905.

³¹⁹ "JNK", 1910b, s. 5. Bližší srovnání Rosipalova návrhu s úředním regulačním plánem Podskalí z r. 1907 viz "JNK", 1910c.

*k bodům, Klubem hájeným,*³²⁰ přesto byl již v době psaní článku do klubového Věstníku považován za nedostatečný a byl z tohoto důvodu doplněný novým návrhem na regulaci prostoru pod Slovany s širokou pohledovou komunikací od nábřeží směrem k průčelí kláštera.³²¹ **[obr. 50–53]** Tento přístup, stejně jako další úřední návrhy z počátku druhého desetiletí, které se snažily najít kompromisní řešení, se rychle ukázal jako neakceptovatelný, protože nenaplňoval hodnotová očekávání ani jedné ze zúčastněných stran. Názorová polarizace, kdy se střetávalo úsilí o uchování pohledové autenticity a zachování, respektive citlivé dotvoření urbanistických hodnot území, s tvůrčím přístupem hájícím hodnoty novosti a modernosti a podpořeným silnými ekonomickými argumenty, vykristalizovala v návrhu Klubu Za starou Prahu vypracovaném v roce 1912 Bohumilem Hübschmannem³²² **[obr. 54–55]** a v konkurenčním projektu městské regulační kanceláře z roku 1913 zpracovaném Vlastislavem Hofmanem.³²³ **[obr. 56–57]** Porovnáme-li Hofmanův návrh s předchozími úředními projekty i s již zmiňovanými dřívějšími návrhy Klubu je zřejmé, k jak významnému názorovému posunu směrem k přijetí některých klubových požadavků došlo pod vlivem do té doby vedených diskusí. Je ale vidět též výraznou změnu v klubovém postoji, který z počátečních opatrných pozic přišel s řešením, které se poučilo z neúspěchů kompromisních návrhů minulých let.

Zde je třeba se zastavit ještě u jednoho faktoru, který již od začátku ovlivňoval podobu urbanistických plánů na úpravu východního předpolí Palackého mostu a prostoru pod Emauzy. Tím byla nutnost vyrovnat se s nově realizovaným pomníkem Františka Palackého postaveným v místech dnešního stejnojmenného náměstí.³²⁴ Jeho autor důrazně žádal uzavření prostoru kolem pomníku vhodnými budovami, tak aby vynikly jeho estetické kvality.³²⁵ Pomník měl mít v této koncepci zamýšlených úprav dominantní význam pro utváření celého prostoru, otázka zachování pohledů na panorama Emauz byla významově podřízená. Se Suchardovým požadavkem se snažil ve svých návrzích vyrovnat i Klub Za starou Prahu, jak o tom svědčí již zmíněné návrhy z let 1910 a 1912. Zatímco návrh z roku 1910 umisťoval mezi průhledovou komunikací ke klášternímu komplexu a náměstí

---

³²⁰ "JNK", 1910b, s. 5.

³²¹ "JNK", 1910b, s. 4–5.

³²² "Boh.H.", 1912–1913.

³²³ JEŘÁBEK – HÜBSCHMANN – ENGEL, 1914–1915.

³²⁴ Autory pomníku Františka Palackého slavnostně odhaleného 1. července 1912 na východním předpolí Palackého mostu byli sochař Stanislav Sucharda a architekt Alois Dryák.

³²⁵ Jako symbolická připomínka jedné z klíčových osobností národního kulturního, politického a vědeckého života v 19. století byl pomník samozřejmě rovněž nositelem významné historické hodnoty.

s pomníkem veřejnou budovu s omezenou výškou,³²⁶ o dva roky pozdější projekt již odrážel poznání, že jakákoliv budova bude bránit zachování existujících pohledových kvalit, a navrhoval tedy oddělení obou prostor pouze nízkou otevřenou arkádou.³²⁷ Vzhledem k tomu, že Suchardův přístup jednoznačně upřednostňoval hodnoty novosti a modernosti a klubové projekty stavěly na první místo zachování hodnot vyplývajících z dochovaného urbanistického řešení, byly možnosti nalezení oboustranně přijatelného kompromisu velmi omezené. Bližší Suchardovu názoru tak byly návrhy úřední, které setrvaly v přesvědčení o nutnosti uzavření prostoru náměstí s pomníkem vhodnou zástavbou.

Ke konečnému rozhodnutí nedošlo ani v následujících letech, i když na základě řízení svolaného v roce 1917 byl k provedení doporučený Hofmanův úřední projekt a patrně jen konec války a změna státoprávních poměrů zabránily jeho uskutečnění.³²⁸ [obr. 58–59] Zásadní změnu pohledu na úpravu tohoto území přinesla dvacátá léta, kdy byl nově zřízenou Státní regulační komisí³²⁹ pověřený jejím vypracováním Bohumil Hübschmann. Hübschmannovo realizované řešení [obr. 60] vycházelo z jeho předválečných návrhů a zachovávalo pohledovou autenticitu a celistvost emauzského panoramatu, v nichž spočívala jedinečná hodnota dochované urbanistické kompozice. Hodnoty novosti a modernosti se při tomto přístupu uplatnily v architektonickém ztvárnění nových budov, které doplnily původní struktury.³³⁰

3.3.8. *Návrhy úprav Vyšehradu*

Velkou ideovou různorodostí se vyznačovaly i diskuse o vhodné úpravě vyšehradské citadely a jejího bezprostředního okolí probíhající v prvních dvou desetiletích 20. století

---

³²⁶ "JNK", 1910b, s. 4.

³²⁷ "Boh.H.", 1912–1913, s. 83.

³²⁸ V roce 1917 bylo přijetí návrhu městského stavebního úřadu odhlasováno ve sboru obecních starších a následně byl návrh předložený ke schválení zemské správní komisi. Ta o něm již do konce války ale nerozhodla. ("R.", 1919.)

³²⁹ Státní regulační komise pro Prahu a okolí byla zřízená zákonem č. 88/1920 Sb. Jejím úkolem bylo připravit "*přehledný plán regulační a zastavovací*" pro území nově vznikající tzv. Velké Prahy.

³³⁰ Úprava prostoru pod Emauzy byla uskutečněná v letech 1924–1931. Její součástí byl i soubor novoklasicistních budov ministerstev čp. 375 a 376. (BAŤKOVÁ, 1998, s. 310.)

v souvislosti s přechodem pevnosti do vlastnictví města³³¹ a vybudováním komunikace propojující nově proraženým Vyšehradským tunelem Podskalí s Podolím.³³²

Zásadní význam pro tříbení názorů na uvedenou otázku měla veřejná soutěž na regulaci tohoto území uskutečněná v roce 1906. Vzhledem k tomu, že její program neobsahoval bližší upřesnění parametrů, které by měly předkládané projekty splňovat s ohledem na budoucí využití pevnosti, odrážely soutěžní návrhy široké spektrum tvůrčích přístupů a akcentovaných hodnot. Výsledky soutěže výstižně charakterizoval v Architektonickém obzoru Antonín Cechner: *„Než možno přikročiti k vypracování plánu úpravy, dlužno přece dříve zásadní otázku rozluštiti: S kterého hlediska má se pohlížeti na příští Vyšehrad? Jsou různá. Bud' možno vyzvednouti i v novém Vyšehradě illusi bývalého hradu knížecího – jak navrhnul autor III. ceny. Neb ku zcela jiným výsledkům lze dospěti spojením archeologicky a umělecky cenných památek nynějšího Vyšehradu s novými stavbami v harmonický celek, obklopený sady na bývalé pevnůstce, s monumentálním vstupem od Prahy, s kteréhož hlediska pokoušela se většina soutěžníků návrh řešiti a co nejlépe se podařilo autoru I. ceny. Jinak však možno použiti též jako hlavního motivu příštího Vyšehradu vyvinutí nynějšího pohřebiště v mohutnou nekropolis, kterážto myšlenka došla nejradikálnějšího vyjádření v návrhu zadaném pod heslem „Vzkříšení“, jehož původce boří nejen kapli sv. Martina, ale i chrám sv. Petra a Pavla ... Nebo konečně by bylo možno zastavěti úplně Vyšehrad činžáky souvislymi neb villovitě, kterýžto nápad do krajnosti byl použit v návrhu pod značkou „Kaple sv. Martina“ zadaným.“*³³³

Zatímco první dva zmiňované návrhy vycházely z památkových hodnot Vyšehradu a přizpůsobovaly se jim, další dva projekty nabízely moderní koncepční řešení upřednostňující ekonomická hlediska, respektive nové přístupy k využití prostoru a tolerující dochované urbanistické, uměleckohistorické i historické hodnoty pevnostního komplexu pouze tehdy, pokud byly v souladu s navrhovanými změnami.

Názorné porovnání rozmanitých aspektů navrhovaných úprav a jejich dopadů na regulované území, tak jak je představovaly jednotlivé projekty a jejich hodnotové ukotvení,

---

³³¹ Vyšehradskou pevnost odkoupilo město Praha od vídeňských vojenských úřadů v letech 1906–1910. (ŠVÁCHA, 1998, s. 55.)

³³² K proražení Vyšehradského tunelu podle projektu Františka Velicha a Václava Dvořáka došlo v letech 1902–1905. Na něj navázalo od roku 1906 budování nábřeží na podolské straně vyšehradské skály. (ŠVÁCHA, 1998, s. 54–55.)

³³³ CECHNER, 1906. I. cenu získal návrh Emila Králíka, II. cena byla udělena projektu Antonína Engela, III. cenu obdržel návrh Václava Proška.

umožnilo porotě³³⁴ stanovit obecné zásady platné nejen pro hodnocení soutěžních návrhů, ale též pro vypracování definitivních plánů úpravy Vyšehradu.³³⁵ Ten byl svěřený městskému stavebnímu úřadu, který jej měl vytvořit „s ohledem na praktické potřeby, [...] s použitím myšlenek z projektů v soutěži cenou poctěných a v mezích zásad, porotou soutěže vytčených.“³³⁶ Důraz na „praktické potřeby“, který se v zadání stavebnímu úřadu objevuje na prvním místě, byl jistě podmíněný finanční rozvahou spojenou s potřebou pokrytí nákladů vynaložených na odkoupení pevnosti. Přesto se v dalších plánech města neprosadilo možné radikální řešení představované zastavěním prostoru uvnitř hradeb nájemními domy, nýbrž zvítězila „citlivější“ myšlenka na realizaci zahradního města anglického typu reprezentovaná projektem Vlastislava Hofmana z roku 1915.³³⁷ [obr. 61–62] Příčinou byl patrně – vedle technických obtíží spojených s uskutečněním tak masivní zástavby na daném místě – tlak památkářských kruhů, které s myšlenkou zastavění citadely nesouhlasily. Jednoznačně to ve Věstníku Klubu Za starou Prahu vyjádřil v roce 1910 Josef Chochol: „*Energické oddělení Vyšehradu od všedního shonu ulice zachovanými zdmi hradebními a valy a souvislým pásem sadů pod nimi budiž bezpodmínečně uskutečněno. Vnitřní plochy Vyšehradu nebudiž zneužito k stavbě illusorních domků rodinných. Okolí Vyšehradu necht' podřídí se mu úplně a podrobuje a zdůrazňuje jeho hrdá čela. Pohřebiště, [...] necht' obdrží náležitou a konečnou úpravu a budiž mu důstojným okolím toliko rozsáhlý architektonicky komponovaný sad. Necht' zmizí z Vyšehradu vše profánní a necht' Vyšehrad jest nadále místem vznešeným a krásným!*“³³⁸ Charakteristickým rysem argumentace použité v článku byl velký důraz kladený na zdůvodnění ekonomické nevýhodnosti zastavění pevnosti rodinnými domy či vilami, tedy snaha použít k obhajobě klubového přístupu takové důvody, které budou dobře srozumitelné úředním místům i co nejširší veřejnosti.³³⁹ Hofmanův vyšehradský projekt z roku 1915 potkal podobný osud jako jeho návrh na úpravu prostoru pod Emauzy. Vznik samostatného Československa znamenal přehodnocení pohledu na tuto záležitost a upuštění

³³⁴ V porotě zasedali Vratislav Pasovský, Bedřich Kovařovič, František Zvěřina, Jan Koula, Josef Schulz, Antonín Wiehl, Josef Zítek. (CECHNER, 1906.)

³³⁵ Podle názoru poroty neměly být budoucí úpravy uvnitř pevnosti spekulativního a všedního charakteru, ale měly sledovat ideálnější cíle (nikoliv však vybudování rozsáhlé nekropole) zahrnující též založení rozsáhlého veřejného parku. Uznávaná byla hodnota vyšehradského panoramatu a v této souvislosti bylo doporučované zachování opevnění v současné podobě. S tím ovšem kolidoval důraz na monumentální řešení přístupu „se strany Pražské.“ (CECHNER, 1906.)

³³⁶ *Z městské rady pražské*, 1906.

³³⁷ ŠVÁCHA, 1998, s. 55.

³³⁸ "J. CH.", 1910, s. 52.

³³⁹ Chochol tuto část textu uzavírá konstatováním, že „by bylo nejen neracionelní stavěti tu rodinné domky neb villy, ale že by to bylo finančně snad prostě nemožno. Vysoká cena půdy stavební, kdyby jinak zdravotní ohledy to připouštěly, diktovala by zde nesporně stavbu objektů naprosto užitkových, rozhodně ne rodinných domků nebo vill, ale pouze domů činžovních.“ ("J. CH.", 1910, s. 51.)

od původních úředních plánů. Architekt se změněným podmínkám dokázal rychle přizpůsobit a v souladu s novým zadáním vytvořil v roce 1920 návrh na parkovou úpravu jižně od chrámu sv. Petra a Pavla, která se již dočkala realizace.³⁴⁰

Zatímco při úpravě prostoru uvnitř hradeb nakonec převážil ohled na památkové hodnoty území, vně opevnění se prosazovaly, až na výjimky, užité hodnoty nově projektovaných řešení. Tak tomu bylo i v případě novostavby Pražského sanatoria realizované v letech 1910–1914 podle návrhu Rudolfa Kříženeckého při jižní (podolské) části pevnosti.³⁴¹ **[obr. 63]** Monumentální komplex zakrývající při pohledu od jihu téměř zcela příslušnou část opevnění a výrazným způsobem snižující autenticitu a celistvost vyšehradského panoramatu byl postavený přes nesouhlasné stanovisko památkářských kruhů reprezentovaných Klubem Za starou Prahu. Klub ve svém neúspěšném apelu na zachování stávajících urbanistických hodnot území obhajoval nákladově srovnatelné pavilonové zastavění stavební parcely nižšími budovami v co největší vzdálenosti od hradeb.³⁴² **[obr. 64]** Opět se zde tedy setkáváme s podpůrnými ekonomickými argumenty, které ovšem v tomto případě nejspíše nemohly vyvážit provozní výhody souvislého nemocničního bloku.

3.4. Vybrané stavby a architektonické soubory v historických částech Prahy a jejich (ne)realizované proměny na přelomu 19. a 20. století

Stejně jako v případě urbanistických studií, i pro tuto část práce byly vybrané typově rozmanité projekty z různých historických částí Prahy odrážející široké spektrum dobových názorů na hodnoty dochovaného historického stavebního fondu a jeho úpravy v kontextu bouřlivých proměn, kterými procházelo město v posledních třech desetiletích existence Rakousko-uherské monarchie. Sjednocení náhledu na preference aktérů navrhovaných změn prostřednictvím referenčního hodnotového modelu umožňuje lépe identifikovat příčiny shod a rozdílů v přístupu k řešení problémů a usnadňuje sledování vývoje, k němuž v této oblasti docházelo v průběhu času.

Případové studie pokrývající z časového hlediska celé námi sledované období pocházejí opět z přehledu projektů řešených v historických částech metropole Soupisnou komisí a Klubem Za starou Prahu (**Příloha 1**). Vedle závažných, široce

---

³⁴⁰ ŠVÁCHA, 1998, s. 60.

³⁴¹ PRIX, 2017, s. 257. Dnes Ústav pro péči o matku a dítě.

³⁴² "B. H.", 1911.

diskutovaných témat je do textu zařazeno i několik menší kauz dokreslujících atmosféru a myšlenkové proudy doby, která výrazným způsobem ovlivnila budoucí ráz metropole.

3.4.1. Vladislavský trakt Pražského hradu

Diskuse o způsobu rekonstrukce Vladislavského traktu Pražského hradu, [obr. 65–66] která probíhala v letech 1906–1907, věrně odrážela názorovou nejednotnost ochránců památek i širší (nejen) odborné veřejnosti té doby. Odlišnost pohledů lze přitom sledovat napříč institucemi a spolky v závislosti na tom, jak byli jejich jednotliví představitelé připraveni přijímat při opravách cenných architektonických děl minulosti nové myšlenky spojené s důrazem na zachování originální stavební substance i autenticity formy.

Podnětem ke vzniku celé kauzy byla příprava projektu na úpravy této části Hradu, který vypracovalo stavební oddělení pražského zámeckého hejtmantství. Jeho zhotovení bylo v rozkladu zaslaném do Vídně v dubnu 1905 zdůvodňované zámeckým hejtmánem Alfonsem Zapletalem špatným stavem objektů a potřebou využít situace, kdy je ještě možné zhotovit chybějící nebo poškozené články přesně podle původních, na jiných místech dobře zachovaných vzorů.³⁴³ Návrh zahrnující, mimo jiné, restauraci fasády s novým provedením sgrafit a doplněním plastické výzdoby a rekonstrukci ochozu s obnovením otevřené balustrády ve své podstatě představoval pokus o radikální slohově věrnou obnovu, která by této části bývalého sídla českých králů navrátila její původní vzhled.³⁴⁴

Kritické stanovisko vídeňské Ústřední komise na tento návrh³⁴⁵ založené na požadavku citlivé konzervace dochovaného stavu v duchu Rieglových zásad vycházelo z přesvědčení, že *„(e)s steht außer Zweifel, daß die Durchführung dieser Arbeiten die Zerstörung des jetzigen, so malerischen und altehrwürdigen Charakters der Fassade bedeuten würde.“*³⁴⁶ S nesouhlasem proti tomuto závěru vystoupila nejen Archeologická komise České akademie věd a umění v čele se svým prezidentem Josefem Hlávkou, která projekt stylové obnovy od začátku podporovala, ale i někteří další představitelé

---

³⁴³ KOTRBA, 1963, s. 278.

³⁴⁴ Bližší popis navrhovaných úprav a reakce vídeňské Ústřední komise viz zápisy z jednání komise z 2. 3. 1906 a 30. 3. 1906. (6. Sitzung vom 2. März 1906, 1906, sl. 61–63; 12. Sitzung vom 30. März 1906, 1906, sl. 99–100.)

³⁴⁵ Referentem návrhu v Ústřední komisi byl Max Dvořák.

³⁴⁶ *„Není pochyb o tom, že provedení těchto prací by znamenalo zničení současného, tak malebného a starobylého rázu fasády.“* (Překlad autora. 12. Sitzung vom 30. März 1906, 1906, sl. 100.)

památkářských kruhů, jako například tehdejší předseda Klubu Za starou Prahu Jan Koula. V souvislosti s doporučeními Ústřední komise na vhodné úpravy, které neohrozí dochovaný ráz Vladislavského traktu,³⁴⁷ hájil Koula na schůzi domácí rady Klubu v květnu 1907 „*důkladné opravení jednotlivých kamenných částí nahrazením a doplněním novými, nemá-li památka tato [Vladislavský trakt, pozn. autora] po čase nadobro zmizeti z povrchu.*“³⁴⁸

Spory ohledně formy a rozsahu záchranných prací měly navíc výrazný politický podtext, který byl úzce spojený s památkovými hodnotami historického charakteru, jejichž nositelem tento stavební komplex byl. Usilování o jeho obnovu do podoby „jak kdysi bývala“ plně odpovídalo významu Pražského hradu jako nejdůležitějšího symbolu české státnosti a negativní stanovisko Ústřední komise bylo interpretované jako snaha bránit oprávněným požadavkům na záchranu památky, která byla svědkem klíčových dějinných událostí slavné národní minulosti. Jak ovšem vyplývá z vyjádření nejmenovaného člena Archeologické komise z června 1907, uvedení Vladislavského sálu a celého dotyčného křídla do jeho bývalé podoby mělo vedle zlepšení stávajícího stavebně technického stavu připravit objekt i na možné budoucí funkční využití.³⁴⁹

Proti směřování politických a odborných hledisek se již v roce 1906 postavil Zdeněk Wirth, který obhajoval stanovisko Ústřední komise jako „*moderní názor konservační*“ a protestoval proti „*zatahování a snižování kulturních záležitostí ve frasovitý vlastenecko-agitační boj [...] o vlastnictví staré královské budovy hradčanské.*“³⁵⁰ Obhajobou konzervačního přístupu k „*otázce restaurace královského hradu v Praze*“ v duchu Rieglova hodnotového modelu je i Wirthův článek do Hlídky času uveřejněný v srpnu téhož roku. Autor v něm apeluje na veřejnost, aby vystoupila proti vědomému znehodnocení historické a umělecké ceny památky: „*Hrad pražský nežije dnes již svým vnitřním ruchem, nemá význam panovnického sídla: žije jen svou krásou, svými konturami proměnlivého shluku budov, poutá nádherným tichem svých dvorů a ryzostí svých dosud neporušených traktů. Ztratí-li tyto poslední znaky historické památky, bude-li upraven a uniformován, vyvanou odtud vzpomínky na bývalou slávu a celý ten soubor staveb stane se fádním dokladem archeologické učenosti na jedné a suchým*

³⁴⁷ Viz Böhmen. Prag, Hradschin, 1907.

³⁴⁸ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha III, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 13. května 1907.

³⁴⁹ „*Důvody aktuální a vlastně i politické, jež není radno vůbec veřejně přetřásati, měly by být také rozhodující u našich vedoucích politiků. Úplná a dokonalá restaurace celého památného křídla by byla důležitá proto, aby pro všechny politické eventuality byla pohotově.*“ (Malá enketa, 1907.)

³⁵⁰ WIRTH, 1906.

*surrogátem bývalého stavu na druhé straně.*³⁵¹ Ke konzervačním principům se v anketě uskutečněné Karlem Boromejským Mádlem v Národních listech v červnu 1907 přihlásili i Jan Kotěra, Karel Chytil a Kamil Hilbert,³⁵² a když se v této záležitosti zastal Ústřední komise i její protektor, arcivévoda František Ferdinand d'Este, byla otázka praktické realizace úprav Vladislavského traktu odložena a k jeho úpravám došlo až v souvislosti s novými potřebami vyvolanými vznikem samostatného československého státu.³⁵³

3.4.2. **Palác Straků z Nedabylic čp. 476/III**

Palác, nazývaný též U bílého koníčka nebo U sedmi čertů, **[obr. 67]** byl postavený na Maltézském náměstí mezi lety 1590–1610 na základě starších objektů, které se přimykaly k opevňovací zdi johanitského areálu. K jeho úpravám došlo na přelomu 17. a 18. století, ze kdy pochází i výzdoba interiéru s nástropními malbami s alegorickými výjevy a apoteózou Leopolda I. jako vítěze nad Turky od Jana Rudolfa Bysse.³⁵⁴ **[obr. 68]**

V polovině prvního desetiletí 20. století vyvolal pozornost odborné veřejnosti záměr městské rady palác, spolu se sousedními domy čp. 473 a 472, zbořit a postavit na jeho místě novou školní budovu. **[obr. 69]** Plány magistrátu nabyly jasnější obrysy na počátku roku 1906, kdy bylo rozhodnutí městské rady v tomto smyslu oficiálně oznámené a bylo za tímto účelem nařízené komisionální řízení.³⁵⁵

Klub Za starou Prahu a Soupisná komise dlouhodobě vyvíjely velké úsilí, aby plánům na demolici domu zabránily. Již v květnu 1905 se na své schůzi Soupisná komise „*vyslovila opětně proti bourání tohoto domu, při čemž pan měst. radní Lad. Čupr podotknul, že zakladatel Strakovské akademie projevil vzácný úmysl vychovávat šlechtu v duchu českém, a již z toho důvodu mělo by se místo, kde žil a bydlel, zachovat.*“³⁵⁶ Obdobně na jednání domácí rady Klubu v září téhož roku zaznělo kromě rozhodnutí dále

---

³⁵¹ "Z.", 1906.

³⁵² Každý z nich ovšem nahlížel na tuto problematiku z trochu jiného úhlu. Kotěra se zastavil u otázky připojení nové části ke staré stavbě a zdůraznil potřebu tvůrčího přístupu v duchu současného uměleckého chtění. Z Chytilova příspěvku promlouvá obava ze snad až přílišného upřednostňování vnějších atributů hodnoty stáří. Hilbert vyjádřil přesvědčení, že lze nalézt řešení, které bude vyhovovat jak požadavkům Ústřední komise, tak snahám usilujícím o zachování výtvarné ucelenosti památky. MÁDL, 1907; *Malá anketa*, 1907; *Pokračování ankety*, 1907; *Ještě pokračování ankety*, 1907.

³⁵³ KOTRBA, 1963, s. 270–271, 277.

³⁵⁴ VLČEK, 1999, s. 546, 548.

³⁵⁵ *Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65. Komisionální řízení bylo nařízené na 31. března 1906, nikoliv na 31. prosince, jak je chybně uvedené ve zde citovaném rozhodnutí správního soudu. (viz např. Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha III, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 2. dubna 1906.)

³⁵⁶ *Ze schůzí „Soupisné komise“*, 1910, s. 26.

bojovat za záchranu "tohoto cenného objektu" i přesvědčení, že je nezbytné provést odborný průzkum "krásných fresek v tomto paláci se nalézajících" a protestovat "proti stavbě školní budovy na místě nejvýš nevhodném."³⁵⁷ V dalších měsících byla Klubem této kauze věnovaná nepřetržitá pozornost a v diskusích domácí rady byly upřesňované argumenty proti demolici budov. Jedním z aktivních odpůrců navrhovaných úprav byl i člen domácí rady, architekt Vladimír Zákrejs, podle jehož názoru by novostavbou školy utrpělo na svém vzhledu nejen Maltézské, ale i Velkopřevorské náměstí. V této souvislosti zároveň pochyboval o ekonomické rentabilitě připravovaného podniku a zdůrazňoval, že "zde musí se i ze stanoviska obecního hospodářství co nejdůrazněji protestovat."³⁵⁸ Hlavní hodnotové pilíře, o něž se opírala argumentace Klubu, tedy tvořil důraz na uměleckou hodnotu paláce a jeho vnitřní výzdoby a jeho význam pro dotváření vzhledu Maltézského náměstí a jedinečné atmosféry této části Malé Strany. U Zákrejse se navíc objevil Klubem často používaný poukaz na ekonomickou nevýhodnost navrhovaného řešení.

Proti zamýšleným demoličním pracem vystoupili při komisionálním řízení nejen přizvaní zástupci Soupisné komise, kteří "poukazovali jmenovitě na vysokou historickou a architektonickou cenu domu čp. 476-III a na nutnost jeho zachování k cíli udržení dosavadního vzhledu a rázu Maltézského a Velkopřevorského náměstí,"³⁵⁹ ale i dva majitelé sousedních nemovitostí.³⁶⁰ Městská rada přesto námitky velmi rychle zamítla a zbourání domů bylo následně potvrzené v červnu 1906 usnesením sboru obecních starších.³⁶¹ Když se již zdálo, že se prosadí utilitární přístup města podřizující památkovou hodnotu objektů vizi užitečnosti nového, moderního řešení, došlo k překvapivému zvratu. Na základě rekursu³⁶² podaného majiteli domů čp. 483 a 484 proti zmíněnému usnesení sboru obecních starších zemský výbor toto usnesení i jemu předcházející rozhodnutí městské rady zrušil. Vycházel přitom ze znění § 34 pražského stavebního řádu, podle kterého mohlo být povolení stavby odepřeno, „bylo-li by tím

---

³⁵⁷ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha II, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 23. září 1905.

³⁵⁸ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha III, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 12. března 1906.

³⁵⁹ *Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65.

³⁶⁰ Jednalo se o majitelku domu čp. 483 a Karla hraběte Buquoye, vlastníka domu čp. 484. (*Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65.)

³⁶¹ *Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65.

³⁶² Zákon č. 113/1895 ř. z., civilní řád soudní upravoval jako řádné opravné prostředky jednak odvolání, směřující proti rozsudku, jednak rekurs, který směřoval proti usnesení.

*nějaké náměstí, ulice nebo třída patrně zohyžděna.*³⁶³ Dle odůvodnění výnosu zemského výboru byly domy čp. 472, 473 a 476 „*tak podstatnou podmínkou tvářnosti a vzhledu Maltézského náměstí, že jich odstraněním pohled na toto náměstí, jakož i náměstí Velkopřevorské byl by poškozen a patrně zohyžděn, nebyly-li by ovšem nahrazeny jinými budovami, které by odpovídaly zvláštnímu rázu a estetické ceně těchto náměstí. Pokud však zbudování takových staveb není pravoplatně povoleno, mělo by [...] zboření jmenovaných domů patrně jedině zohyždění obou náměstí v zápětí.*“³⁶⁴ Městská rada proti tomuto výnosu podala stížnost ke správnímu soudu, ta byla ale v roce 1908 jako neodůvodněná zamítnutá.³⁶⁵

Zbourání domů tedy zabránila v tomto případě chyba magistrátu, který odsouhlasil demolici dříve, než bylo vydané stavební povolení na novou školní budovu, která je měla nahradit. Pokud by měla městská rada projekt novostavby včas připravený, lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že by zboření domů nakonec dosáhla.³⁶⁶ Svědčí o tom i rozhodnutí zemského výboru, který dal najevo, že odstranění staveb povolí v případě, „*když na místě domů, jež se zbourati mají, pravoplatně povoleno bude zbudování takových budov, které by odpovídaly zvláštnímu rázu a estetické ceně v úvahu vzatých náměstí, jakož i budov, které mají býti zbourány.*“³⁶⁷

3.4.3. Severní průčelí Staroměstského náměstí (domy čp. 931/I, 932/I a 933/I)

Diskuse týkající se dalšího osudu domů čp. 931–933 v severním průčelí Staroměstského náměstí **[obr. 70]** odrážela širší trendy spojené s realizací asanačního projektu na konci posledního desetiletí 19. století.

Již v roce 1896 navrhl městský radní Karel Vlček, aby obec „*pobídla stavební podnikavost za nastalé stavební ochablosti*“ a za tím účelem „*dožádala ředitelstvo pražské městské pojišťovny, by sobě na Staroměstském náměstí vyhlédlo vhodné místo mezi assanačními realitami a tím přispělo k ozdobě Staroměstského náměstí zřízením důstojné*

---

³⁶³ *Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910, s. 65.*

³⁶⁴ *Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910, s. 66.*

³⁶⁵ *Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910, s. 65.*

³⁶⁶ K celé kauze viz též text Kateřiny Bečkové v jubilejním sborníku Klubu Za starou Prahu. (BEČKOVÁ, 2000b, s. 40–41.)

³⁶⁷ *Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910, s. 69.*

*budovy.*³⁶⁸ Na základě zájmu městské pojišťovny pražská obec nejprve odkoupila tři původně barokní domy čp. 931–933 „*k účelům assanačním*“³⁶⁹ a v srpnu 1898 je této finanční instituci prodala ke stavbě nové budovy.³⁷⁰ Svůj postup zdůvodňovala tím, že takto bude moci lépe ovlivnit vzhled novostavby, tak aby „*nynějšímu malebnému rázu náměstí Staroměstského co nejvíce odpovídala, což by u soukromníka zajisté nebylo tak snadno docíliti [...] To dá se však zajisté předpokládati u městské pojišťovny, a to tím spíše, aneť celá rada městská zajisté bedlivě bude pečovati o to, aby na místě domů sbořených vystavěna byla budova důstojná a do rámce náměstí Staroměstského svým provedením úplně se hodící.*“³⁷¹ Z uvedeného je zřejmé, že městská rada uznávala význam domů pro dotváření vzhledu náměstí, do určité míry akceptovala i jejich uměleckohistorickou a historickou cenu,³⁷² podřizovala ale tyto památkové hodnoty užitným parametrům zástavby spojeným s hodnotami novosti a modernosti. S tím souvisel i důraz na zachování (v přiměřené míře) autenticity formy, zachování originální stavební substance bylo naopak vnímané jednoznačně negativně.

V listopadu 1898 se do přípravy tohoto stavebního podniku vložil zemský výbor s žádostí o zastavení usnesení městské rady o zboření domů čp. 931, 932 a 933, neboť „*usnesení to je takového rázu, že by obci způsobiti mohlo podstatnou a k tomu i nenahraditelnou škodu.*“³⁷³ Tento požadavek opíral o svoje postavení nejvyššího úřadu stavebního, jemuž „*nemálo záleží na zachování starobylého rázu Staroměstského náměstí.*“³⁷⁴ Nadřazením památkových hodnot, respektive autenticity matérie se tak dostal, z pohledu magistrátních priorit, na ideově opačné pozice, blízké hnutí na ochranu staré Prahy.

Požadavek zemského výboru na zastavení příprav na zboření uvedených domů vyvolal vzrušené debaty o této záležitosti a výměnu názorů mezi ním a městskou radou (sborem obecních starších). Z nich je zřejmé postupné sbližování stanovisek obou orgánů charakterizované ústupem zemského výboru ze svých „radikálních“ pozic a důrazu na zachování autentické stavební substance. Výsledkem znaleckého posudku,

---

³⁶⁸ Jak uvádí zpráva v obecním Věstníku, návrh byl schválený jednohlasně. (*Rada městská*, 1896–1897.)

³⁶⁹ Odkup byl realizovaný na základě schválení sborem obecních starších v listopadu 1897. (*Sbor obecních starších*, 1899.)

³⁷⁰ *Sbor obecních starších*, 1899.

³⁷¹ *Odpověď starosty*, 1899.

³⁷² Určitou uměleckohistorickou hodnotu radní přiznávali domu čp. 932, domy čp. 931 a 933 neměly dle jejich názoru „*žádné ceny umělecké*“. Z hlediska historického měl jistý význam dům čp. 931, jako objekt spojený s činností a úmrtím právníka Pavla Kristiana z Koldína (1530–1589). (*Odpověď starosty*, 1899.)

³⁷³ *Zemský výbor proti zboření*, 1898.

³⁷⁴ *Zemský výbor proti zboření*, 1898.

který si začátkem ledna 1899 nechal vypracovat zemský výbor, tak bylo doporučení zachovat alespoň přední část domu čp. 932 s tím, že plánované novostavby na sousedních parcelách čp. 931 a 933 by měly odpovídat rázu náměstí, „*zvláště tehdy, použije-li se dle možnosti motivu fačad starých, bud' dosavadních, neb starších.*“³⁷⁵ Zachování domu čp. 932 bylo ovšem v rozporu s cíli sledovanými obcí, protože by znemožnilo nebo výrazně prodražilo již dohodnutou stavbu nové budovy pojišťovny. Rozhodnutí městské rady z 27. ledna 1899 tedy potvrdilo sboření všech tří domů a předání příslušných pozemků městské pojišťovně s podmínkou, že nová stavba „*co do rozsahu a co do zevnějšího uspořádání fačady, pokud možná přizpůsobena bude dosavadnímu rázu Staroměstského náměstí, domu Schierovu a mincovně, a s další podmínkou [...], že do průčelí paláce městské pojišťovny převezme projektant nynější ráz a detaily domu čp. 932–I.*“³⁷⁶ Konečné řešení jednoznačně upřednostňovalo ekonomickou stránku projektu, na památkové hodnoty byl brán ohled jen v té míře a rozsahu, pokud nenarušovaly/nehrožovaly realizaci ostatních cílů. Vývoj celé kauzy zároveň ukázal skutečné možnosti a meze zemského výboru při prosazování odpovědného přístupu k zachování památkových hodnot historické pražské zástavby v této turbulentní době.

Všechny tři domy byly zbořené na jaře 1899 a na jejich místě vznikla v následujících dvou letech nová budova městské pojišťovny podle upraveného návrhu Osvalda Polívky.³⁷⁷ [obr. 71–72]

3.4.4. Husův pomník na Staroměstském náměstí

Problematika vybudování pomníku mistra Jana Husa a jeho umístění s sebou již od počátku nesla silný politický a nacionální náboj.³⁷⁸ Spolek pro zbudování pomníku Mistra Jana Husi v Praze³⁷⁹ založený v roce 1890 tak musel v prvním desetiletí své

---

³⁷⁵ *O prohlídce domů*, 1899.

³⁷⁶ *Rada městská*, 1899b.

³⁷⁷ Původně předložil Polívka v roce 1898 městské radě dva plány – novorenesanční a novorenesanční s gotickými prvky – které pojímaly novostavbu jako jediný nečleněný celek. Na základě jejího rozhodnutí z ledna 1899 svůj návrh upravil tak, že rozdělil objekt pojišťovny do dvou celků, z nichž západní napodobil vzhled zbořeného domu čp. 932. Podle tohoto návrhu byla v letech 1899–1901 stavba realizovaná. (VLČEK, 1996, s. 503–504.)

³⁷⁸ Když v roce 1889 probíhala v zemském sněmu diskuse ohledně vsazení desky s Husovým jménem na Schulzovu muzejní budovu na Václavském náměstí, šlechta a staročeská strana toto odmítli. Princ Karel Schwarzenberg v této souvislosti prohlásil: „*My vidíme v Husitech ne slavné bohatýry, ale bandu lupičův a žhářův, komunisty patnáctého století a my Schwarzenbergové budeme bojovati proti vám novohusitům s touže rázností, jako pánové z Růže bojovali proti starým Husitům.*“ („Banda lupičů a žhářů“, 1889.)

³⁷⁹ V dalším textu v této kapitole též jen Spolek.

existence vyřešit nejen otázku, jaké místo bude pro toto sochařské dílo nejvhodnější z pohledu estetického, ale musel brát ohled i na jeho zamýšlenou navýsost reprezentativní funkci. Zpočátku se jako přirozené místo pro postavení pomníku jevilo Betlémské náměstí a v tomto smyslu bylo na návrh městské rady sborem obecních starších v roce 1896 přijato příslušné usnesení.³⁸⁰ Jeho příznivci vycházeli z toho, že „pomníky slavným mužům zřizovány býti mají pokud možno na místě jich působení neb aspoň v bezprostřední blízkosti [...] a že pomník Husův před průčelím musea Náprstkova, které bude monumentální, zajisté bude činiti dojem krásný, ano úchvatný.“³⁸¹ Pomník měl tedy podle těchto představ posílit historickou i umělecko-historickou hodnotu Betlémského náměstí při zachování jeho urbanistických kvalit. Již tehdy měl ovšem na magistrátu silné zastání názor, že by bylo vhodnější, aby „k účelu postavení pomníku propůjčeno bylo náměstí Staroměstské.“³⁸² Stejného názoru byl i Spolek, kterému se podařilo přimět městskou radu v roce 1899 k podání návrhu na revokaci usnesení o umístění pomníku na Betlémské náměstí z roku 1896 a rozhodnutí o jeho postavení na Staroměstském náměstí. Návrh byl sborem obecních starších schválený i přes přetrvávající pochybnosti ohledně vhodnosti koexistence nového pomníku s mariánským sloupem stojícím na náměstí již od roku 1650.³⁸³ Rozhodnutí obce umožnilo vypsát ještě na konci roku 1899 veřejný konkurz na návrh pomníku,³⁸⁴ jehož vítězem se stali sochař Ladislav Šaloun spolu s architektem Antonínem Pfeifferem.³⁸⁵ V roce 1903 se uskutečnilo slavnostní položení základního kamene pomníku, které bylo koncipované jako mohutná demonstrace národního uvědomění českého lidu,³⁸⁶ přesto nebyla v řadách kulturní veřejnosti stále názorová jednota pokud se jednalo o vhodnost umístění pomníku na centrálním náměstí Starého Města.

Šalounovo hledání vhodné kompoziční formy, které dospělo v březnu 1907 k provedení modelu na zkoušku přímo na náměstí, [obr. 73] posílilo u části veřejnosti přesvědčení, že se toto dílo na určené místo nehodí.³⁸⁷ Obdobný názor zastával rovněž Klub Za starou Prahu. Na schůzi 18. března se jeho domácí rada usnesla „podati okamžitě

---

³⁸⁰ Rada městská, 1896.

³⁸¹ Rada městská, 1899a.

³⁸² Tento protinávrh obecního staršího Josefa Sokola byl zamítnutý jen těsnou většinou 32 hlasů proti 30 hlasům. (Rada městská, 1896.)

³⁸³ I toto usnesení bylo přijaté jen poměrně těsnou většinou 45 hlasů proti 39 hlasům. (Rada městská, 1899a.)

³⁸⁴ Úplné znění konkurzních podmínek bylo uveřejněné v Národních listech dne 20. 12. 1899. (Konkurs na podání návrhů, 1899.)

³⁸⁵ Cenami poctěné návrhy, 1901.

³⁸⁶ Husovy slavnosti, 1903.

³⁸⁷ Postavení modelu Husova pomníku, 1906–1907.

městské radě a spolku pro postavení tohoto pomníku žádost, ve které uvedeno bude, že Husův pomník jak je nyní navržen nehodí se jak k dimensím, tak i k celému rázu náměstí Staroměstského.“³⁸⁸ K této otázce se domácí rada vrátila i v následující schůzi začátkem dubna, kdy navrhla, aby „spolku ku postavení Husova pomníku bylo dopsáno, zda by nebylo vhodné vzít v úvahu přemístění pomníku Husova na Karlovo náměstí, na místo bývalé kaple Božího těla, kde by historické místo, květinová výzdoba, volná prostora vyhovovaly všem podmínkám pomníku, kterého by nebylo zapotřebí překomponovávat.“³⁸⁹ Obdobné argumenty proti umístění pomníku na Staroměstském náměstí – poškození vzhledu a celkové atmosféry prostranství – použil Klub v protestu vyvolaném čerstvou zkušeností s jeho šablonou postavenou na náměstí v březnu 1911. Na základě nových poznatků je navíc doplnil o příkré odsouzení umělecké hodnoty díla a poukaz na narušení existujících komunikačních vazeb způsobené jeho velkou hmotou.³⁹⁰ Modernost Šalounovy koncepce ztvárnění tématu překonávající dosavadní pomníkovou tradici a inspirované Rodinovou tvorbou bylo Klubem vnímané v kontextu místa jednoznačně negativně. Tomu odpovídal i apel na odpovědné činitele v závěru textu věnovaného otázce umístění pomníku, který byl zveřejněný ve spolkovém Věstníku: „Neplatily-li dosud pro rozhodující činitele poukazy na škody, které by postavením pomníku utrpělo celé náměstí, akcentujeme naposled nejpádňější důvod, že dílo samo o sobě umělecky tak slabé nezasluhuje si takového místa jako je Staroměstské náměstí a vyzýváme přímo měst. radu a sbor obec. starších, aby [...] vznesli znovu rozhodnutí na forum odbornické, dříve než rozhodnou o skutečné katastrofě, o zničení náměstí Staroměstského.“³⁹¹

Hlas Klubu nebyl vyslyšený, dokončený pomník byl předaný pražské obci v roce 1915 u příležitosti pětistého výročí Husovy smrti. [obr. 74–75] Na valné hromadě Spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husi v Praze, kde k tomuto slavnostnímu aktu došlo, vystoupil i starosta dr. Groš, který „vzdal vroucí díky jak spolku za neúpornou jeho práci a vzácné obohacení města nádherným dílem uměleckým, tak i zvláště mistru L. Šalounovi za geniální jeho výtvar.“³⁹² Při rozhodování o umístění pomníku tak převážil

---

³⁸⁸ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha III, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 18. března 1907.

³⁸⁹ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha III, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 2. dubna 1907. Zmínka o překomponování pomníku vycházela z požadavku na umělce, aby na základě zkušeností s modelem umístěným na Staroměstském náměstí upravil jeho koncepci i formu.

³⁹⁰ WIRTH – KUBIŠTA, 1911.

³⁹¹ WIRTH – KUBIŠTA, 1911, s. 14.

³⁹² Valná hromada Spolku, 1915.

jeho memoriální význam, který v kombinaci se symbolickou hodnotou odrážející národnostní ambice české společnosti vyžadoval adekvátně reprezentativní místo. V tomto ohledu neexistovala ke Staroměstskému náměstí odpovídající alternativa. Ke konečnému výsledku přes dvacet let trvajících diskusí na toto téma ale přispělo též nejednotné vnímání umělecké hodnoty díla a jeho významu pro utváření prostoru náměstí odborníky, politiky i širší veřejností.

3.4.5. Románský dům čp. 16/I

Dům Andělské koleje, nazývaný též U staré koleje, [obr. 76] se nacházel uvnitř asanačního obvodu vymezeného zákonem č. 22/1893 ř. z. a jako takový byl předurčený k demolici. Budova měla za sebou bohatou historii. První zmínka o ní v městských knihách byla v roce 1383 a již v té době byla majetkem univerzitní koleje Všech Svatých. Ve vlastnictví univerzity zůstala až do roku 1755, kdy byla v souvislosti s potřebou získat prostředky na opravu Karolína prodána do soukromých rukou.³⁹³

V návaznosti na jeho připravované zbourání bylo uskutečněné v listopadu roku 1908 místní komisionální řízení, jehož se za Soupisnou komisi zúčastnili Jan Herain a Břetislav Jelínek. Za tehdejšího stavu poznání stavební historie domu nebyly žádným z účastníků komise činěné námitky proti jeho odstranění, pouze s obvyklou výhradou, že „(v)eškeré cenné zbytky a starožitnosti atd. buďtež opatrně vybourány a odevzdány městskému museu.“³⁹⁴ Na tomto základě bylo ještě před koncem roku udělené příslušné stavební povolení a byly zahájené bourací práce.³⁹⁵ Odhalení rozsáhlých románských konstrukcí, ke kterému došlo v jejich průběhu v první polovině roku 1909, vedlo k rozhodnutí práce zastavit a provést bližší průzkum objektu. [obr. 77] Následné doporučení zachovat zbytky románské stavby znamenalo upuštění od dalšího bourání až do té doby, dokud nebude stanovený vhodný postup na základě restauračního projektu, jehož vypracováním byl pověřený Kamil Hilbert. Torzo objektu bylo tedy zabezpečené „před zkázou a živelními pohromami“ krytem a bedněním a v tomto stavu očekávalo další rozhodnutí o svém osudu.

---

³⁹³ CHYTIL – HILBERT, 1912, s. 47–48.

³⁹⁴ CHYTIL – HILBERT, 1912, s. 39.

³⁹⁵ Pokud není uvedeno jinak, vycházíme v dalším textu z Chytilova popisu průběhu celé kauzy, tak jak je shrnutý v CHYTIL – HILBERT, 1912, s. 39–42.

Hilbert předložil návrh na restauraci zbytků domu a jeho úpravu k novému užívání, spolu s průvodní zprávou, v prosinci 1910. Ve své analýze se zaměřil na podrobnou charakteristiku a popis románských částí stavby. Význam domu podle něj spočíval v autenticitě dochované matérie pocházející z nejstarší etapy jeho stavebního vývoje, stejně jako v neobvykle vysoké míře celistvosti románských stavebních konstrukcí, které z něj vytvářely jedinečnou památku románského světského stavitelství v Čechách. Dům představoval zároveň cenný doklad raného urbanistického vývoje Prahy a úrovně tehdejšího stavitelství, stejně jako připomínku hospodářských, sociálních a kulturních poměrů v metropoli v té době. V neposlední řadě představoval též cenný doklad určitého stavebního řešení. *„Podařilo-li se při bourání domu č. p. 16-I. ještě v poslední chvíli rozpoznati, že tu z různých obezdívek vyloupnut v celku skorem zachovaný dům románské periody a nesrovnán-li se zemským povrchem, dlužno to považovati za velký zisk, neboť nález tento jest a zůstane jistě ojedinělým a nebude-li dalším věkům zachován, ztratíme dokument o výstavnosti, kterou se Praha již v XII. století honositi mohla, neboť se jedná o dům dvoupatrový, v celé výšce z kamene budovaný.“*³⁹⁶

Až do rozhodnutí o zakonzervování pozůstatků domu v polovině roku 1909 se zdálo, že všechny zainteresované strany mají stejný zájem na co nejoptimálnějším řešení zohledňujícím výjimečnou hodnotu domu. Jeden z důvodů, proč tomu tak bylo, představovala patrně skutečnost, že parcela, na níž se nacházel, byla vyhrazená v plánech města pro novostavbu nové úřední budovy a radnici v dané chvíli v tomto ohledu netlačil čas. Postupně ovšem někteří obecní starší začali naléhat *„na brzké skoncování celé otázky“*. V červnu 1911 se uskutečnilo další místní komisionální řízení, na němž Hilbert představil projekt obnovy domu. O tom, že se zástupce města nepodařilo přesvědčit o významu zachování odhalených románských částí objektu v jejich úplnosti svědčí usnesení městské rady z následujícího měsíce, podle kterého *„(z)bytky románské stavby z 12. století, kteréž při bourání domu čp. 16–I. byly objeveny, budou zachovány, avšak jen v podzemní části, kdežto hoření zbytky budou sneseny a uschovány.“*³⁹⁷ Zbytky zdiva až do úrovně budoucí dlažby byly v souladu s tímto rozhodnutím strženy v noci z 2. na 3. srpna 1911.³⁹⁸

---

³⁹⁶ CHYTIL – HILBERT, 1912, s. 42.

³⁹⁷ Rada městská, 1911a.

³⁹⁸ Na místě domu čp. 16/I dnes stojí puristická úřední budova Magistrátu hlavního města Prahy postavená v letech 1927–1928 podle návrhu Vladimíra Ježka a Oktáva Koutského. (VLČEK, 1996, s. 157–158.)

Rozhodnutí obecních starších o snesení nadzemních částí domu potvrdilo obecnější trend magistrátního uvažování o památkových hodnotách, na který jsme upozornili již v předchozím textu. Ochota obce brát v úvahu při diskusích o plánovaných stavebních akcích urbanistické, uměleckohistorické či historické hodnoty staré zástavby města byla většinou omezená na ty situace, kdy jejich akceptování nevedlo ke kolizi s cíli daného projektu. Pokud tato podmínka splněná nebyla, byly jim nadřazované ekonomické hodnoty prosazovaného řešení a s nimi spojované hodnoty novosti a modernosti. To byl i případ zachování domu Andělské koleje a jeho obnovy, která by zkomplikovala plány na vybudování nové úřední budovy na tomto místě **[obr. 78]** a kromě koncepčních omezení by nejspíše přinesla i vyšší náklady spojené s touto akcí.

3.4.6. Dům U černé Matky Boží čp. 569/I

V souvislosti se snahou zachovat urbanistické hodnoty východní části Celetné ulice při jejím vyústění do Ovocného trhu protestovala v roce 1911 Soupisná komise, společně s Klubem Za starou Prahu, proti zamýšlenému bourání domu čp. 569 a sousedního domu čp. 570 a jejich nahrazení novostavbou. **[obr. 79]** Proti zbourání domů se stavěla i vídeňská Ústřední komise.³⁹⁹

Důvody proti demolici obou domů spočívaly v přesvědčení, že „*starobylý ráz ulice, který tvoří právě jen seskupení starých a ráz doby nesoucích domů, nelze ničím nahraditi. I budově umělecky cenné, která by byla postavena na místě starého domu, schází půvab a cena budovy staré.*“⁴⁰⁰ Tento názor vycházel z moderních konzervačních zásad a důrazu na autenticitu stavební substance památek a jejich působení. Vedle toho bylo nebezpečí nahrazení původních budov novostavbou spatřované i v již zmíněném porušení vzhledu a atmosféry Celetné ulice jako celku a dochované historické urbanistické koncepce, kterou ve své tehdejší podobě odrážela. V neposlední řadě bylo památkářskými kruhy namítáno, že odstranění budov povede ke snížení symbolické hodnoty ulice, jako součásti staré korunovační cesty českých králů a bude mít též negativní vliv na její

---

³⁹⁹ „Die Z. K. setzt sich [...] mit allem Nachdruck für die Verhinderung der Demolierung ein.“ (Prag, Celetnagasse, 1911.)

⁴⁰⁰ HERMAN, 1913, s. 23.

schopnost zastávat roli katalyzátoru ekonomické prosperity této části města stimulací rozvoje cestovního ruchu a na něj navázaných aktivit.⁴⁰¹

Skutečnost, že si alespoň někteří městští radní byli vědomi významu obou domů nacházejících se v čele bloku pro vzhled ulice a prostranství kolem nich a snažili se propojit přístup ochránců památek s cíli magistrátu, je zřejmá z návrhu radního Podlipného z března 1911, tedy z doby ještě před schválením snesení původních objektů, aby plán novostavby domu U černé Matky Boží vypracoval některý z architektů Klubu Za starou Prahu.⁴⁰² Očekávané rozhodnutí o zboření domů čp. 569 a 570 odrážející převažující důraz na hodnoty novosti a modernosti, úzce svázané s ekonomickými zájmy bylo přijaté městskou radou 4. srpna 1911. Zároveň byla velkoobchodníkovi z Vinohrad Františku Josefu Herbstovi povolena stavba třípatrového domu s mansardovým čtvrtým patrem na jejich místě.⁴⁰³

Herbst objednal vyhotovení plánů svého obchodního domu u Josefa Gočára, který se již od počátku musel vypořádat s požadavkem radnice na to, aby byla fasáda navržená „s ohledem na starobylé prostředí.“⁴⁰⁴ Jeho první návrh z jara nebo léta 1911 byl podrobený kritice Luboše Jeřábka jako v detailech a v řešení střechy nedostatečně respektující potřebu zachovat původní ráz a atmosféru místa. Upravený projekt z přelomu let 1911 a 1912 reagoval na tyto výtky a vypořádal se s nimi, mimo jiné, posílením kubistického charakteru stavby.⁴⁰⁵ Výsledná podoba domu tak ve vysoké míře odrážela soudobé představy o harmonickém spojení starého a nového v historickém prostředí, kde nové dílo vzniká v duchu současného uměleckého chtění. **[obr. 80]** Gočárova novostavba byla oceňovaná nejen pro citlivé zasazení do existujícího urbanistického kontextu, ale též pro své umělecké kvality. Je tedy na místě se ptát, zda realizace domu svojí novostí a moderností opravdu snižovala památkové hodnoty místa, jak argumentoval výše zmíněný text ve Zprávách Soupisné komise,⁴⁰⁶ či zda byly tyto hodnoty ve svém úhrnu zachované nebo dokonce posílené.⁴⁰⁷ O mimořádné zdařilosti projektu, k níž svým přístupem významně přispěl i stavebník František Josef Herbst,

---

⁴⁰¹ „Dům [čp. 569, pozn. autora] stojí v ulici, jež nám platí jako vítězná cesta českých králů ke hradu za nedotknutelnou a kudy každý cizinec do Prahy zavítavší se ubírá.“ (“-b-”, 1911b, s. 21.)

⁴⁰² Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha VII, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 14. března 1911. Janák tento návrh v zápisu ze schůze komentoval slovy, že „(m)á to býti jakási úplata a to nutno odmítnouti.“

⁴⁰³ Rada městská, 1911b.

⁴⁰⁴ VLČEK, 1996, s. 384.

⁴⁰⁵ Blíže k této problematice viz VLČEK, 1996, s. 384.

⁴⁰⁶ Viz HERMAN, 1913, s. 23.

⁴⁰⁷ Těmto otázkám se budeme blíže věnovat v páté kapitole.

svědčí vyjádření Jana Emlera na jednání domácí rady Klubu Za starou Prahu v listopadu 1912, kdy v souvislosti s jednou z kauz doporučuje, aby „se věc řešila moderně jako u Černé Matky Boží.“⁴⁰⁸

3.4.7. *Braunův dům čp. 730/II*

V době, kdy probíhaly diskuse ohledně zamýšleného bourání domů čp. 569 a 570 na Starém Městě pražském a jejich nahrazení novostavbou Herbstova obchodního domu, měla veřejnost v čerstvé paměti neúspěšnou snahu o zachování Braunova domu na nároží Jungmannovy a Vodičkovy ulice v sousední novoměstské části metropole.

První zprávy o zamýšlené demolici tohoto dvoupatrového barokního domu, **[obr. 81–82]** zvaného podle významného sochaře první třetiny 18. století Matyáše Bernarda Brauna, který jej nechal postavit v roce 1726 na místě staršího objektu koupeného o dva roky dříve,⁴⁰⁹ pochází z poloviny roku 1909, kdy s touto informací přišel do schůze Soupisné komise Luboš Jeřábek.⁴¹⁰ Komise se vyslovila proti bourání a žádala, „*aby byla tato vynikající památka stavitelská energicky hájena.*“⁴¹¹ V tomto duchu se v následujícím období neslo úsilí nejen Soupisné komise, ale též Klubu Za starou Prahu.⁴¹² Důvody proti zbourání objektu shrnul v protestu podaném v rámci stavební komise v květnu 1910 Jeřábek takto: „*Vzhledem k veliké umělecké a historické ceně domu č. p. 730-II. i vzhledem k tomu, že dům tento jest podstatnou podmínkou tvaru a vzhledu celého rázovitého prostranství, které tvoří střetnutí dvou ulic Vodičkovy a Jungmannovy na Novém Městě a to tou měrou, že by odstraněním jeho vzhled prostranství tohoto, jakož i obou ulic podstatné jich části byl porušen a patrně zohyžděn – nebude-li dům ten nahrazen budovou jinou, jež by zvláštnímu rázu a esthetické ceně tohoto prostranství a podstatné části obou ulic uměleckou a esthetickou cenou její odpovídala – čehož pravým opakem jest projekt právě předložený – navrhuji, aby povolení ke sbourání domu č. p. 730-II. [...] bylo odepřeno a povolení k novostavbě dle projektu předloženého dáno nebylo.*“⁴¹³

---

⁴⁰⁸ Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha VIII, Zápis ze schůze domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 5. listopadu 1912.

⁴⁰⁹ MATĚJKA, 1896–1897, sl. 56; "Z. W.", 1910.

⁴¹⁰ HERMAN, 1912, s. 26.

⁴¹¹ HERMAN, 1912, s. 26.

⁴¹² Kauze Braunova domu z pohledu aktivit Klubu Za starou Prahu zaměřených k jeho záchraně se v Jubilejním sborníku spolku zabývala Hanzlíková. Zde též odkazy na další texty k tomuto tématu. HANZLÍKOVÁ, 2000a.

⁴¹³ HERMAN, 1912, s. 29.

Památkové hodnoty Braunova domu byly tedy spatřované jak v jeho umělecké kvalitě,⁴¹⁴ tak jako místa spojeného s životem tohoto proslulého barokního umělce. Za klíčový byl považovaný význam stavby pro dotváření prostoru obou ulic a prostranství, které se otevíralo před jejím jižním průčelím. V tomto ohledu ovšem snižovaly její urbanistické hodnoty dva čtyřpatrové novobarokní domy čp. 729 a 732,⁴¹⁵ které výrazně převyšovaly okolní zástavbu a pohledově narušovaly celou dochovanou kompozici. Soupisná komise i Klub Za starou Prahu si byly situace dobře vědomé a navrhovaly jí řešit moderní nástavbou nad severní částí objektu, která by členěním své hmoty umožnila dům vhodně na tyto budovy navázat. **[obr. 83–84]** Myšlenka organického spojení starého a nového v jeden celek, kdy to, co je cenné z původní stavby je zachované a vše ostatní je nahrazené novostavbou odrážející potřeby nové doby, přinášela nevyhnutelně posun v nahlížení na hodnoty nově vytvářeného celku i jeho jednotlivých částí. Znamenala rezignaci na integritu autentického historického stavebního celku za účelem alespoň částečného zachování jeho urbanistických, umělecko-historických a historických kvalit. Důraz na památkové hodnoty architektonického díla byl nahrazený do značné míry přitakáním hodnotám novosti a modernosti, které se společně se zvýšením užitné hodnoty nově vytvořeného objektu měly stát garanty zachování „*umělecky cenného torza*.“ Pavel Janák, autor jednoho z návrhů na nástavbu Braunova domu,⁴¹⁶ vysvětloval tento přístup slovy: „*(V)šhecko, co nemohlo být postrádáno, pro co byly důvody, aby bylo zachováno i na dále [!], bylo převzato k zachování, ostatní bylo zbořeno a nahrazeno novostavbou dle nových potřeb.*“⁴¹⁷ Tyto názory, snažící se v souladu s dobově moderními teoretickými východisky spojit respekt k dochovanému architektonickému dílu minulosti s požadavky nové doby vyjádřenými představou o nezadatelném právu architekta vložit novostavbu pojatou soudobou formou do historického prostředí, nebyly ale všeobecně sdílené a zejména u starší generace architektů nenacházely pochopení. Architektonický obzor v komentáři k Janákovu a Hofmanovu návrhu na nástavbu Braunova domu napsal, že „*(c)elek působil v obou návrzích neladně. Dům Braunův byl by uvnitř zúplna vybourán a přestaven, zbyla by z něj*

---

⁴¹⁴ K tomu uváděl Wirth: „*Façáda svými tvary architektonickými i plastikou [...] velice se odlišuje od běžných tehdy a silně zvládnutých forem baroku, jemuž jsme zvykli říkati pražský, a ukazuje tak zřejmě odlišný, konservativní vkus majitele, který jistě sám také navrhoval plochý relief na arkýři, svůj znak nad portálem a sochy. Několik pozdějších přídavek [...] nevdají, abychom nehájili v domě památku na N. Městě z nejzachovalejších a pro výstavbu Prahy v barokní době z nejdůležitějších.*“ (“Z. W.”, 1910.)

⁴¹⁵ Vodičkova 729/11 a Jungmannova 732/4.

⁴¹⁶ Druhý návrh pocházel od Vlastislava Hofmana.

⁴¹⁷ “JNK”, 1910a, s. 61.

*jen část průčelí jako kulisa a ta okleštěna byla by ke všemu o střechu, která přec tvoří s ním nerozlučný celek. Návrh by působil jen tehdy příznivě, kdyby část domu nově přistavená se harmonicky pojila k architektuře zbylého domu [...]. Ale dle návrhů pp. Hofmana i Janáka by vznikla úplná disharmonie v poměrech i ve slohu, v dojmu horší, než bude jednotná nová budova, navrhne-li ji umělec, jenž vědom si bude význačnosti znamenitě položeného tohoto staveniště.*⁴¹⁸ Rozhodujícím kritériem se v tomto případě stala subjektivně pojatá umělecká kvalita novostavby, která mohla v některých případech zcela nahradit památkové hodnoty původní budovy.

I přes deklarovaný přínos navrhované nástavby z hlediska užité hodnoty objektu⁴¹⁹ se jeho majitele o výhodnosti předloženého řešení nepodařilo přesvědčit a když byly odvolané rekursy majitelů sousedních nemovitostí proti zbourání domu ke sboru obecních starších, mohla městská rada na své schůzi 16. září 1910 konstatovat, že „povolení ke sbourání jeho nabylo nyní moci práva.“⁴²⁰ Na místě Braunova domu byl poté v letech 1910–1912 postavený podle projektu Eduarda Huliciuse pětipatrový novorenesančně-secesní nájemní dům s obchody a úřadovny.⁴²¹

3.4.8. Vybrané menší kauzy

Kromě zásadních projektů a rozsáhlých stavebních akcí, které intenzivně zaměstnávaly odborníky, politiky i širší veřejnost často celá léta a dostávalo se jim v této souvislosti značné publicity, řešily památkářské kruhy na konci 19. a na počátku 20. století rovněž velké množství drobnějších kauz, které tvořily běžnou agendu, jádro jejich každodenní činnosti. I v nich se samozřejmě odrážel střet myšlenek a dobových teoretických koncepcí památkové péče s přístupy stavební praxe, které vycházely z potřeb stavebníků a představ jejich tvůrců a realizátorů, architektů a stavitelů. Tři případové studie vybrané pro tuto kapitolu představují svým časovým a místním ukotvením, charakterem diskutovaných problémů i přijatými řešeními sondu do tohoto rozsáhlého segmentu aktivit ochránců památkových hodnot staré Prahy v námi sledovaném období.

---

⁴¹⁸ Braunův dům, 1910.

⁴¹⁹ Janák v této souvislosti napsal, že připojené půdorysy ke studiím dokazují, že „půdorysné rozřešení jest i možné a stejně výhodné, jako kdyby stará část zachována nebyla.“ (”JNK”, 1910a, s. 61.)

⁴²⁰ Rada městská, 1910.

⁴²¹ BAŤKOVÁ, 1998, s. 422.

a) Komplex dílen a skladů kulis Národního divadla čp. 438/II v Apolinářské ulici

V druhé polovině 90. let 19. století předložil zemský výbor c. k. místodržitelství plány na stavbu malírny a skladiště pro dekorace Národního divadla. Budova měla vyrůst naproti novoměstskému kostelu sv. Apolináře a její mohutná hmota hrozila zakrýt pohled na kostel od severozápadu. Nebezpečí zničení charakteristického vzhledu této části Nového Města si jasně uvědomovala Soupisná komise, která se jednoznačně postavila proti navrženému projektu s odůvodněním, že *„kostel sv. Apolináře jest jednou z důležitých historických a uměleckých středověkých památek pražských, jenž jsou zbudován za krále Karla IV. malebnou polohou svou vyniká, [...] a bylo by neodpustitelným hříchem, aby navrženým obrovským skladištěm tak krásný pohled, jaký poskytuje malebná partie od Slupi ke Skalce, zakryt byl.“*⁴²² Komise zároveň apelovala na městskou radu, aby *„vším úsilím stavbě této zabránila a k tomu působila, aby se na tomto místě stavěly izolované, nízké rodinné domky, nanejvýš jednopatrové, které by dovolovaly pohled na kostel svat. Apolináře a aby zemskému výboru doporučila, by skladiště navržené na jiném místě postaviti dal.“*⁴²³

Výsledkem intervence Soupisné komise bylo rozhodnutí zemského výboru nechat připravit novou plánovou dokumentaci s výrazně nižšími výškovými úrovněmi objektu,⁴²⁴ která více respektovala urbanistické, uměleckohistorické a historické hodnoty kostela sv. Apolináře při zachování užité hodnoty novostavby.⁴²⁵

b) Dům čp. 922/I v Dlouhé ulici

V letech 1903–1905 se ochránci pražských památek snažili zabránit demolici v jádru gotického, barokně upraveného domu čp. 922 v Dlouhé ulici, zvaného též Stará kolkovna. **[obr. 85]** Důvody pro jeho zachování spatřovali v umělecké hodnotě objektu, v němž se dochoval vrcholně gotický arkýř s ozdobnou polygonální nohou, který byl *„jediným a posledním arkýřem v soukromé budově pražské.“*⁴²⁶ Argumentováno bylo též

---

⁴²² WUNSCH, 1899, s. 260. S malou úpravou byla informace o aktivitách Soupisné komise v souvislosti s touto kauzou publikovaná též v jejích Zprávách (HERMAN, 1904, s. 54–55).

⁴²³ WUNSCH, 1899, s. 260.

⁴²⁴ WUNSCH, 1899, s. 261.

⁴²⁵ Soubor dílen a skladů Národního divadla s novorenesančními fasádami byl postavený podle projektu Karla Skopce v roce 1899. (BAŤKOVÁ, 1998, s. 325.)

⁴²⁶ HERMAN, 1911, s. 29.

historickou hodnotou domu⁴²⁷ a v neposlední řadě rovněž významem této pohledově výrazné stavby pro dotváření prostoru ulice.⁴²⁸

Již v roce 1902 Soupisná komise upozorňovala na památkové hodnoty domu a apelovala na jeho zachování. Vzhledem k realitě probíhajícího asanačního projektu a regulaci Starého Města ovšem zároveň nabízela i kompromisní řešení: „*V případě nemožnosti udržení celé této cenné budovy bud'tež chráněny aspoň krásná její věž a arkýř budovy.*“⁴²⁹ Ačkoliv návrh úpravy Dlouhé ulice připravený architektem Sakařem⁴³⁰ význam stavby zohlednil a regulaci podroboval protější domy čp. 613–617, bylo nakonec v městské radě přijaté usnesení, které upřednostnilo demolici objektu s tím, aby novostavba na místě domu čp. 922 „*nesla ráz domu sbořeného*“.⁴³¹ Ani následná žádost Soupisné komise o zamítnutí návrhu na zbourání domu, která byla adresovaná sboru obecních starších a obsahovala i poukaz na ekonomické výhody jeho zachování, nebyla úspěšná a jednoznačné upřednostnění hodnot novosti a modernosti tak vedlo v roce 1905 ke zboření budovy⁴³² a jejímu nahrazení novobarokní novostavbou. **[obr. 86]**

c) Úprava domů čp. 55/III a 56/III přiléhajících k jižní Malostranské mostecké věži⁴³³

V souvislosti s přípravou regulačního plánu Malé Strany byla v letech 1911–1912 řešená otázka vhodné úpravy domů čp. 55/III a čp. 56/III, které vytvářejí domovní blok přiléhající k jižní Malostranské mostecké věži. Dům čp. 55/III, zvaný Saský nebo též U Steinitzů, je v jádru gotický, renesančně přestavěný objekt, který byl klasicistně upravený v letech 1826–1828. V té době byl zvýšený o třetí patro, z renesanční lodžie ve dvoře se stala pavlač a při ohradní zdi na jižní straně dvora byla vystavěná přízemní budova.⁴³⁴ Bývalý mýtný domek čp. 56/III je renesanční stavba na gotických základech

---

⁴²⁷ „*V paláci tom v době příjezdu svého do Prahy roku 1743 slavila i císařovna Marie Terezie jako host rodiny hraběcí [Trauttmansdorffů, pozn. autora] slavným způsobem své narozeniny.*“ (HERMAN, 1911, s. 30.)

⁴²⁸ „*Jest to i malebná jeho poloha, jež tvoří překrásný prospekt efektně uzavírající Dlouhou třídu směrem od třídy Eliščíny. V krásném pohledu plné platnosti dochází rázovitá barokní fačada domu, ...*“ (HERMAN, 1911, s. 30.)

⁴²⁹ HERMAN, 1911, s. 30.

⁴³⁰ Josef Sakař návrh vytvořil v rámci svého působení v Regulační kanceláři pro upravení Starého a části dolního Nového Města.

⁴³¹ HERMAN, 1911, s. 30.

⁴³² HERMAN, 1911, s. 31.

⁴³³ Juditina mostecká věž.

⁴³⁴ VLČEK, 1999, s. 195.

s křídlem do Saské ulice zvýšeným a upraveným v novorenesančním stylu v roce 1886.⁴³⁵

Návrh na rekonstrukci obou budov sledoval dva cíle – zlepšení dopravních poměrů v ulicích Lázeňské a Saské a částečné oprostění Juditiny mostecké věže. Při komisi konané v červenci 1911 předložil konzervátor Ústřední komise Jan Herain návrh souboru stavebních úprav, které měly vést k naplnění obou cílů a byly v souladu s názorem Soupisné komise na tuto záležitost.⁴³⁶ Městská rada se následně rozhodla požádat o písemné stanovisko k zamýšleným úpravám vídeňskou Ústřední komisi. Ústřední komise se ve svém vyjádření z dubna 1912 postavila za Herainovy návrhy a doporučila, mimo jiné, ubourání 8–10 metrů třetího patra domu čp. 55/III v části přiléhající k Juditině věži a na domě čp. 56/III snesení druhého patra přistavěného v roce 1886 a vybourání příček a znovuotevření lodžie v jeho prvním patře. Rezervovaně se stavěla ke zřízení loubí domem čp. 55/III na straně do ulice Lázeňské a zbourání části tohoto domu při Saské ulici.⁴³⁷ Uvažované změny sice narušovaly autenticitu originální stavební substance a dochovaného tvarového a hmotového řešení a byly tedy v rozporu s přísně konzervačními principy přístupu k památkově hodnotným stavbám, tato negativa byla ovšem patrně z pohledu Ústřední i Soupisné komise relativizovaná novostí odstraňovaných částí a přínosem úprav – posílením urbanistických hodnot Juditiny věže, jako jedné z pohledových dominant malostranského předpolí Karlova mostu, a zvýšením umělecké hodnoty domu čp. 56/III obnovením renesanční lodžie. Odmítnutí zásahů do starších částí domu čp. 55/III za účelem usadnění provozu v ulicích Lázeňské a Saské Ústřední komisí bylo již plně v souladu s moderní myšlenkou, že nově zřizovaná dopravní infrastruktura nemá právo ničit obraz (urbanistické hodnoty) starých sídel, která se o několik let později objevila v Dvořákově Katechismu památkové péče. S aktuálními názory na památkovou péči přicházejícími na počátku 20. století z Vídně souznělo i její doporučení, aby nově navržený štít zakončující průčelí východního křídla domu čp. 56/III po snesení nově přistavěného druhého patra byl navržený „in modernen Formen“.⁴³⁸

Městská rada projednala doporučení Ústřední komise na schůzi 10. května 1912 a schválila je s tím, že „loubí i rozšíření Saské uličky bude v plánu polohy ponecháno,

---

⁴³⁵ VLČEK, 1999, s. 196–197.

⁴³⁶ HERMAN, 1913, s. 18.

⁴³⁷ Stanovisko Ústřední komise bylo zveřejněné v jejích Zprávách (*Böhmen. Prag III., Steinitzhaus*, 1912) a je obsažené rovněž v textu věnovaném této kauze ve Zprávách Soupisné komise (HERMAN, 1913, s. 18–19).

⁴³⁸ *Böhmen. Prag III., Steinitzhaus*, 1912.

*poněvadž pak bude vždy v moci obce, aby úpravy tyto provedla jen tenkrát, když komunikace toho bude nutně vyžadovati.*⁴³⁹ Užitečná hodnota možných budoucích úprav tak byla jednoznačně nadřazená památkovým hodnotám uměleckohistorického charakteru, jejichž nositelem byl Saský dům ve své stávající podobě i urbanistickým hodnotám představovaným dochovaným charakterem uliční sítě v této části Malé Strany.

Jak v souvislosti se schválením návrhu uvedl v dějinách Soupisné komise Herman, *„ani v příčině ostatních úprav domů č. p. 55 a 56-III., c. k. ústřední komisí doporučených, není v intencích rady městské, aby byly provedeny hned, nýbrž příležitostně, a za tím účelem, aby byly vedeny v patrnosti.*“⁴⁴⁰ Městskému stavebnímu úřadu bylo uloženo, aby k usnesení městské rady v této věci přihlížel při přípravě plánu polohy pro Malou Stranu. Vzhledem k průtahům při jeho přípravě, vypuknutí 1. světové války a následné změně společensko-politických poměrů však již k realizaci těchto změn nedošlo.

---

⁴³⁹ Rada městská, 1912.

⁴⁴⁰ HERMAN, 1913, s. 19.

4. KOMPARATIVNÍ EXKURZ – MALÉ MĚSTO⁴⁴¹

Období přelomu 19. a 20. století přineslo zásadní změny jak v přístupu k architektonické tvorbě, tak v pojmání péče o památky. I když vývoj v rámci každé z těchto oblastí měl svoji vlastní vnitřní dynamiku ovlivněnou mnoha specifickými faktory, obě oblasti se spolu nevyhnutně střetávaly v rovině hodnocení jednotlivých projektů i ucelených urbanistických záměrů z pohledu vhodnosti jejich zasazení do stávajícího prostředí či, v případě rekonstrukcí, jejich přístupu k původní materii rekonstruovaného objektu. Vzniklé interakce potom významným způsobem přispívaly k tříbení názorů na teoretické otázky, které tehdejší památková péče řešila. V prostředí malých měst byl tento proces vázaný na řadu lokálních specifíků, která reflektovala nejen jedinečnost po století vytvářených stavebních organismů determinovaných modelací přírodního terénu a charakterizovaných existencí hradebního systému, umístěním a tvarem náměstí, tvarem uliční sítě a výškovými úrovněmi budov, ale odrážela i odlišný historický vývoj a tradice místa, stejně jako národnostní složení obyvatelstva a s tím související orientaci na rozdílná kulturní centra.⁴⁴²

Paralelní rozšíření výzkumu problematiky studované v této práci na Kutnou Horu, Pelhřimov a Šumperk, významné reprezentanty typově odlišných urbánních celků, umožnilo hledat odpovědi na otázky, zda a jak se lišila situace v Praze od situace v mimopražském prostředí a ve svém úhrnu tak nabídlo cenné podklady pro vytvoření syntetičtějšího pohledu na toto období, v němž se začínaly formovat základy moderní památkové péče v českých zemích, tak jak ji chápeme dnes.

4.1. Kutná Hora

Obraz Kutné Hory v 19. století vytvářely monumentální i drobnější stavby upomínající na předchozí slohová období i někdejší slávu a bohatství královského

---

⁴⁴¹ Text této části vychází z výsledků výzkumu uskutečněného v letech 2016–2017 v Kutné Hoře, Pelhřimově a Šumperku v rámci řešení grantového projektu SGS16/178/OHK1/2T/15 *Obnova historických částí malých měst (Kutná Hora, Pelhřimov, Šumperk) a nové realizace v nich na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči* podpořeného Českým vysokým učením technickým v Praze.

⁴⁴² Výstižnou dobovou reflexi problematiky malého města představují texty Zdeňka Wirtha (zejm. WIRTH, 1908–1909), který zastával názor, že pochopení procesu toho, jak v obecné rovině i v konkrétních případech došlo k postupné krystalizaci dochované formy města může jako jediné vést ke správné volbě způsobu jeho ochrany.

horního města. Z hlediska urbanistického vývoje město v té době stagnovalo a vystačilo si v zásadě se svým historickým obvodem a půdorysným řešením. Oživení nastalo v tomto ohledu až od osmdesátých let v souvislosti s jeho rostoucí industrializací a existencí institucí a sdružení (městská spořitelna, učitelský ústav, archeologický sbor Vocel, ad.), které byly připravené investovat získané finanční prostředky do obnovy stávajících a budování nových staveb. Významnou úlohu hrála nepochybně i společensko-politická atmosféra v Kutné Hoře nakloněná příznivě novým stavebním podnikům. Stavební rozvoj města v období pozdního historismu a nastupující moderny s sebou ovšem přinesl řadu vnitřních rozporů týkajících se forem jeho realizace, které věrně odrážely rozdílné hodnotové ukotvení jednotlivých aktérů tohoto procesu.

Nejvýznamnější restaurační akcí přelomu 19. a 20. století v Kutné Hoře byla obnova katedrály sv. Barbory podle návrhu Josefa Mockera probíhající v letech 1884–1905. **[obr. 87–89]** Zcela v duchu dobových puristických tendencí bylo jejím cílem uvést chrám do co „nejpůvodnějšího“ stavu, tedy včetně tří gotických stanových střech a dostavby západního průčelí. Rozhodujícím se stal důraz na ideovou stránku autenticity a celistvosti díla, jejichž naplněním měla vzrůst i hodnota jeho jedinečnosti. Stavební projekt vycházející z uvědomění si významu katedrály pro vytváření charakteristické siluety města, jeho uměleckých kvalit i hodnot historických pracoval zároveň ve významné míře s hodnotou novosti. Zbavování objektu stop stáří a ucelení jeho formy bylo vesměs přijímáno kladně, takže podle dobového svědectví se restaurovaný chrám jevil „*neslýchaně krásný, jako luzná pohádka*“.⁴⁴³

V devadesátých letech se uskutečnila Láblerova rekonstrukce Vlašského dvora.⁴⁴⁴ **[obr. 90–91]** Její myšlenkový základ byl opět pevně ukotvený v upřednostnění ideové stránky autenticity a celistvosti díla před mírou dochování a úplností originální stavební substance a formy tohoto komplexu. Rozsáhlé demolice původního zdiva spolu se zjednodušením nově vystavěných částí a formálním sjednocením řady detailů vedly k vytvoření objektu, který byl do značné míry novostavbou vyznačující se vedle hodnot novosti a modernosti rovněž požadovaným nárůstem přímé užitné hodnoty. V samotném městě začala být problematičnost rekonstrukce šířeji vnímána až po

---

⁴⁴³ VORLÍČEK, 1906, s. 126.

⁴⁴⁴ Rekonstrukce probíhala v letech 1893 až 1899.

architektově vyjádření, že „některé z výtek, svého času proti restauraci a přestavbě pronešených, byly snad na místě“.⁴⁴⁵

Dalším Láblerovým projektem ve městě, navazujícím na přestavbu Vlašského dvora, byla obnova Kamenného domu v letech 1899–1902. **[obr. 92–93]** Rovněž tato práce nepochybně prozrazuje svojí inspiraci v myšlence stylových restaurací. Snaha o ideovou autenticitu a celistvost objektu vedla architekta k vybourání zadržovaných přízemních arkád domu, odstranění omítek a výměně a doplnění kamenických článků a sochařské výzdoby. Střecha byla nově upravená tak, aby kopírovala strmý gotický štít. O dobovém názoru kutnohorské veřejnosti na přístup k úpravám památek vypovídá komentář hodnotící Láblerovu činnost ve městě u příležitosti jeho odchodu do Prahy: „Všude jsou patrné stopy geniální ruky Láblerovy, vše to, čím se chlubíme, připomíná jeho jméno.“⁴⁴⁶

O přetrvávající síle myšlenky uvést stavbu do „původního“ stavu svědčí i hodnotově obdobně založená novorenesanční rekonstrukce budovy čp. 183 sousedící s Kamenným domem na západě, provedená podle plánů městského inženýra Josefa Šimona v letech 1904–1905.⁴⁴⁷

Jestliže Mockerovy a Láblerovy zásahy do historického organismu města vycházely z respektu k ideové autenticitě a celistvosti místa, určujícími hodnotami novorenesančních novostaveb Okresní záložny hospodářské čp. 149 v Husově ulici⁴⁴⁸ **[obr. 94]** a městských činžovních domů čp. 589–590 v Kollárově ulici⁴⁴⁹ **[obr. 95]** byly hodnoty novosti, modernosti a přímé užitné hodnoty budov bez ohledu na stávající obraz města. Ve své době byl tento přístup oceňovaný a tak se lze v případě okresní záložny v tisku dočíst o „*impozantních obrysech nového domu*“ a „*milém dojmu vkusného provedení*“.⁴⁵⁰ O tom, že novost, modernost a přímá užitná hodnota mívaly při rozhodování o dalším osudu historické zástavby často větší váhu než autenticita matérie či památkové hodnoty historického a stavebně-technického charakteru svědčí i široce akceptované zbourání gotických masných krámů v souvislosti se stavbou Horákových nájemních domů.

---

⁴⁴⁵ LÁBLER, 1903, s. 9.

⁴⁴⁶ *Podvysocké listy*, 1902.

⁴⁴⁷ ŠVÁCHA, 1991, s. 428.

⁴⁴⁸ Okresní záložna byla postavená v letech 1893–1894 podle návrhu kolínského architekta Čeňka Kříčky. (ŠVÁCHA, 1991, s. 420.)

⁴⁴⁹ Městské nájemní domy byly vybudované v letech 1896–1897 podle projektu pražského architekta Karla Horáka. (VLČEK, 2004, s. 247.)

⁴⁵⁰ *Podvysocké listy*, 1894a a *Podvysocké listy*, 1894b.

Jiným příkladem dokumentujícím přetrvávající přehlížení existujících urbanistických hodnot města a potřeby zasazovat novostavby do celkového kontextu místa je největší kutnohorská novostavba přelomu 19. a 20. století, budova nové reálky čp. 98 v Kremnické ulici,⁴⁵¹ západně od chrámu sv. Barbory. **[obr. 96]**

Vedle budov typu Křičkovy okresní záložny a Horákových nájemních domů, lze ve městě nalézt rovněž novostavby, které dokázaly propojit hodnoty novosti, modernosti a přímé užitné hodnoty s ideovou autenticitou místa a dotvořit jeho celistvost. K takovým stavbám patří kostel Nejsvětějšího srdce Páně v areálu bývalého kláštera voršilek. **[obr. 97]** Použitým tvaroslovím i prostorovou skladbou kostel evokuje, ve výrazně redukovaném měřítku, neuskutečněný projekt Kiliána Ignáce Dientzenhofera.⁴⁵² Svými kvalitami i respektem k existujícím památkovým hodnotám klášterního komplexu neohrožuje stavba vzácnost dochované památky, ale přispívá spíše k jejímu nárůstu.

Odrzem rozdílného vnímání památkových hodnot a začlenění novostaveb do existujícího prostředí města byl spor místního učitele, Aloise Horáčka, s městskou radou o podobu jeho rodinného domu čp. 521 na Jánském náměstí.⁴⁵³ Horáček, inspirovaný pražskými vzory a snahou reagovat na „pokrok nové doby“, předložil městské radě nejprve projekt s prvky moderny. Vycházel z toho, že představuje logickou reakci na dobové posuny ve výtvarném smýšlení a patrně byl názoru, že se vzhledem ke svému hmotovému řešení dobře zařadí do svého okolí bez ohledu na použitý styl. Městská rada jej ovšem odmítla na základě přesvědčení, že „*fasády dle projektu nehodí se pro poměry kutnohorské*“, tedy jinými slovy, narušovaly by atmosféru daného místa a tím měly negativní vliv i na vnímání sídla jako celku. Za vhodnou městská rada považovala českou renesanci a v této stylové poloze byla stavba nakonec i realizovaná.⁴⁵⁴ **[obr. 98]**

V případě rekonstrukcí a oprav kutnohorských památek byly v duchu stále živých puristických tendencí míra dochování a úplnosti originální stavební substance a formy podřízené ideové stránce autenticity a celistvosti díla. V situaci, kdy úřední orgány, ani odborná a laická veřejnost nekladly odpor až drastickým úpravám prováděným ve jménu výše uvedených hodnot, záleželo především na schopnostech a citu odpovědného architekta, zda výsledkem obnovy byla stále ještě původní památka nebo se již jednalo o více či méně podařenou novostavbu.

---

⁴⁵¹ Reálka vznikla v letech 1897–1900 na základě projektu Karla Horáka. (VLČEK, 2004, s. 247.)

⁴⁵² Novobarokní stavba z let 1899–1904 je dílem Friedricha Ohmanna. (ŠVÁCHA, 1991, s. 422–423.)

⁴⁵³ Blíže se touto kauzou ve studii věnované Kutné Hoře zabýval Švácha (ŠVÁCHA, 1991, s. 426). Odtud je převzatý i citát pocházející z korespondence Aloise Horáčka s kutnohorskou městskou radou.

⁴⁵⁴ Dům byl postavený podle upravených plánů Bohuslava Moravce v roce 1903.

U nově vznikajících objektů hrál hlavní roli důraz na hodnoty novosti, modernosti a samozřejmě i přímé užitné hodnoty. Příznačná je rovněž rozpolcenost uvažování představitelů města pokud jde o chápání urbanistických hodnot sídla, projevující se na jedné straně odporem k pronikání moderny, na straně druhé povolováním proporcčně nepřiměřených staveb, které ničily právě ten obraz historického města, o který se zasazovali.

4.2. Pelhřimov

19. století znamenalo po stavební stránce pro Pelhřimov dobu relativního poklidu, kdy docházelo zejména k úpravám existujících objektů. Situace se začala měnit až koncem století v souvislosti s napojením na železnici⁴⁵⁵ a rozvojem menších průmyslových závodů. Od devadesátých let se město vyznačovalo čilou spolkovou činností. Výrazem živých kontaktů představitelů místního kulturního života s Prahou a zejména s významným představitelem tehdejších památkářských kruhů, Zdeňkem Wirthem, bylo v roce 1910 založení pelhřimovského odboru Klubu Za starou Prahu, který poté velmi aktivně vstupoval do diskusí o plánovaných stavebních akcích ve městě. Pelhřimov se tak stal místem, kde mohly být, bez jinak častého opoždění, uplatněné moderní ideje ochrany památek založené na teoretických zásadách postulovaných Aloisem Rieglem.

V druhé polovině 19. století dostala řada domů v centru města, v duchu prosazování hodnot modernosti, historizující fasády a rostoucí důraz na přímou užitnou hodnotu objektů vedl k zadržování jejich podloubí. Tyto faktory, spolu s touhou po novosti, která pomíjela urbanistické hodnoty historického jádra, vedly na konci století na severovýchodní straně dnešního Masarykova náměstí k nahrazení původního patrového barokního domu hmotově výrazně naddimenzovanou novorenesanční novostavbou spořitelny čp. 77.⁴⁵⁶ **[obr. 99]**

Když se potom, po zboření původního domu, připravovala počátkem druhého desetiletí 20. století obdobná stavební akce na jižní straně náměstí – novostavba hotelu Rosol čp. 29 – vložil se do diskusí Klub Za starou Prahu, který považoval navrhovanou stavbu za „*nadutě velkoměstskou*“, vybočující svým charakterem a měřítkem z rázu

---

⁴⁵⁵ Napojení na železnici se město dočkalo v roce 1888. (KUČA, 2002, s. 104.)

⁴⁵⁶ Spořitelna byla postavená v roce 1888 podle návrhu Františka Herolda. (KVÁŠOVÁ, 2008, s. 50.)

náměstí.⁴⁵⁷ [obr. 100–102] Jeho alternativní návrh se přitom neomezil pouze na úpravu fasády nového hotelu tak, aby respektovala vzhled náměstí jako celku, autenticitu jeho dochované urbanistické koncepce a celistvost její formy a zachovala tím estetické hodnoty prostranství, ale snažil se obnovou štítového charakteru domů jižní strany náměstí, která znamenala výraznou změnu zmíněných obecných památkových hodnot, o posílení tehdy uznávaných estetických kvalit. Tento tvůrčí přístup pracující s relativní hodnotou novosti podřízenou ve své formální podobě hodnotě modernosti se ovšem vzdaloval konzervačním zásadám Rieglova hodnotového systému, což patrně ve spojení s nedostatečnou komunikací návrhu vůči Ústřední komisi vedlo k jejímu prvotnímu negativnímu stanovisku k němu. Negativní bylo i stanovisko pelhřimovské městské rady a tak byl hotel následně vystavěn v roce 1913 podle původně předložených plánů Jana Kotrnocha.⁴⁵⁸ [obr. 103]

Významným počinem dokumentujícím pronikání soudobých teoretických koncepcí památkové péče do prostředí malého města byla Janákova přestavba Fárova domu čp. 13 na hlavním pelhřimovském náměstí v letech 1913–1914.⁴⁵⁹ [obr. 104–105] Situace byla v tomto případě usnadněná skutečností, že jak stavebník, městský lékař Vojtěch Fára, tak architekt, byli členy Klubu Za starou Prahu. Janákova představa úprav domu se, v souladu s reiglovsko-wirthovskými názory na zásahy do organismu historického města, snažila tvůrčím způsobem nejen zachovat, ale dále umocnit urbanistické kvality náměstí, jehož byl objekt důležitou součástí, i stavby samotné. Stejně jako v případě již zmíněného návrhu na obnovu štítového charakteru jižní fronty náměstí spojeného s kauzou novostavby hotelu Rosol to ovšem nezbytně vedlo k narušení autenticity i celistvosti formy dochované urbanistické koncepce. Vzhledem k tomu, že ale nešlo, na rozdíl od předchozího případu, o obnovu zaniklého vzhledu stavby soudobými prostředky (dům patrně původně neměl arkýř a neexistují ani žádné doklady o jeho případném štítu), znamenal tento přístup akcentování absolutní hodnoty novosti podřízené ve své formální podobě vedle hodnoty modernosti rovněž snaze o přizpůsobení dochovanému stylovému řešení objektu. Snahou o přizpůsobení

---

⁴⁵⁷ Charakteristiku novostavby prosazované stavebníkem, pelhřimovskými pravovárečnickými, jako „nadutě velkoměstské“ použil v článku věnovaném kauze ve Věstníku Klubu Za starou Prahu Pavel Janák (JANÁK, 1912). Podrobněji se problematikou novostavby hotelu Rosol a Janákovým návrhem obnovy štítového charakteru jižní fronty centrálního pelhřimovského náměstí zabýval z hlediska památkových hodnot náměstí autor tohoto textu ve studii ve Zprávách památkové péče (UHLÍK, 2017).

⁴⁵⁸ KÁBOVÁ, 2010, s. 141.

⁴⁵⁹ K rekonstrukci Fárova domu např. HANZLÍKOVÁ, 2000b, s. 173–174, HOŘEJŠÍ, 2006 nebo KÁBOVÁ, 2010, s. 139–140.

novodobých úprav autentické podobě historického organismu předjímal Janákův přístup, přes všechnu svoji avantgardnost, myšlenky Václava Wagnera o nutnosti potlačení architektony tvarové invence a kreativity ve prospěch zachování celistvosti díla ve smyslu jeho celostního uměleckého působení.⁴⁶⁰

Rovněž další kauzy, kterým se pelhřimovský odbor Klubu mezi lety 1910–1914 věnoval, ať již se jednalo o zamýšlenou úpravu okolí Dolní (Jihlavské) brány, která ohrožovala nejen autenticitu a celistvost dochované urbanistické koncepce této části města, ale zároveň i degradovala hodnotu brány jako klíčové stavby mající zásadní význam pro utváření prostoru a atmosféry místa,⁴⁶¹ plány na zavedení vrchního elektrického vedení na náměstí,⁴⁶² otázku zastavování bývalého městského parkánu⁴⁶³ nebo používání lepenkové krytiny,⁴⁶⁴ byly nahlíženy se znalostí aktuálních myšlenek a trendů týkajících se ochrany památkově hodnotných objektů i organismu města jako celku. To bylo možné jen díky přímému napojení na pražské ústředí Klubu, které působilo v tomto ohledu jako skutečný *spiritus agens* dodávající diskusím potřebnou hloubku a rozhled.

4.3. Šumperk

První polovina 19. století byla v Šumperku ve znamení rozsáhlé klasicistní a empírové přestavby městského jádra. V roce 1850 došlo k zasypání městských příkopů, poté byly postupně odstraňované hradby a v šedesátých letech byly zbořené i městské brány. Velký stavební a průmyslový rozvoj, který následoval od sedmdesátých let a trval až do 1. světové války, vedl k růstu existujících předměstí a budování nových čtvrtí. Nejvýznamnější ulicí se stala Hlavní třída, podél níž vyrostla řada reprezentativních budov. Zástavby v historickém centru města se tyto změny dotýkaly jen okrajově. Na Hlavní třídě byl v letech 1901–1902 postavený Německý spolkový dům čp. 312, pozdně romantická architektura ovlivněná severskou gotikou a renesancí.⁴⁶⁵ [obr. 106]

---

⁴⁶⁰ K synteticko-rekonstrukčnímu pojetí obnovy památek blíže WAGNER, 1946 (druhé vydání doplněné úvodní studií, životopisem autora, biografií jeho díla a dvěma dosud nepublikovanými texty z pozůstalosti je z roku 2005).

⁴⁶¹ JANÁK, 1910.

⁴⁶² *Řádná valná hromada*, 1911, s. 10.

⁴⁶³ "K. P.", 1911.

⁴⁶⁴ WIRTH – POLESNÝ, 1910.

⁴⁶⁵ Budova dnešního městského divadla byla postavená podle návrhu v Šumperku žijícího vídeňského architekta Georga Bergera. (MELZER – SCHULZ, 1993, s. 175; KUČA, 2008, s. 369.)

Výrazně německý stylový charakter stavby byl odrazem silného nacionálního cítění občanů města (v roce 1910 se k české národnosti hlásilo jen 353 z 13 329 obyvatel Šumperka)⁴⁶⁶ a patrně i potřeby upevnění tohoto národního uvědomění s ohledem na blízkou národnostní hranici – sousední Bludov i Dolní Studénky byly již české.

Nejvýznamnější stavební akcí v historickém jádru města se ve sledovaném období stala náhrada staré, v jádře gotické, renesančně přestavěné a barokně upravené původní radniční budovy novou, secesní a historizující stavbou ovlivněnou saskou novorenesancí.⁴⁶⁷ **[obr. 107–108]** Klesající přímá užitná hodnota starého objektu a přitažlivost hodnot novosti a modernosti vedly městskou radu v roce 1909 k rozhodnutí o jeho demolici. I když toto utilitární rozhodnutí zcela pomíjelo památkové hodnoty radnice odrážející historická a regionální specifika, bylo všeobecně přijímané s pochopením. Stejně tak nebyla v této souvislosti řešená otázka porušení vzhledu náměstí jako celku, autenticity jeho dochované urbanistické koncepce a celistvosti její formy. Finanční zájmy šumperských komunálních politiků a podnikatelů potom stály patrně i za výběrem návrhu nové radniční budovy postavené v letech 1910–1911 podle projektu architektů Georga Bergera a Ludwiga Schöneho.⁴⁶⁸ Její masivní hmota rozrušuje dosavadní charakter zástavby náměstí a svým stylovým ztvárněním akcentuje, spíše než tradice místa, národní smýšlení stavebníků a jejich názorové ukotvení. I když se již v době zahájení provozu nové radnice ozvaly některé kritické hlasy k jejímu vzhledu,⁴⁶⁹ otázka památkových hodnot a zacházení se stavebním a urbanistickým dědictvím byla v celé kauze zcela upozaděna. Dobové okouzlení novostí a moderností, spolu s interpretací stavby jako symbolu reprezentujícího obec a národ, vedlo k tomu, že se budova záhy stala vděčným objektem fotografů a vydavatelů pohlednic a v měšťanských domácnostech nesměly chybět sklenice s jejím barevným vyobrazením.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁶ KUČA, 2008, s. 364; MELZER – SCHULZ, 1993, s. 466.

⁴⁶⁷ Budova radnice čp. 364 se nachází na dnešním náměstí Míru.

⁴⁶⁸ ZATLOUKAL, 1986, s. 28 a pozn. 69 na s. 34; KUČA, 2008, s. 367–368. Veřejnou soutěží na architektonické zpracování návrhu nové radniční budovy se ve stati v Kulturním životě Šumperka zabýval Doubravský (DOUBRAVSKÝ, 2011a).

⁴⁶⁹ DOUBRAVSKÝ, 2011b, s. 2.

⁴⁷⁰ DOUBRAVSKÝ, 2011b, s. 2.

5. URBANISTICKÉ A STAVEBNÍ PROJEKTY V HISTORICKÝCH ČÁSTECH PRAHY NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ POHLEDEM HODNOTOVÉHO MODELU – SHRnutí A DISKUSE

5.1. Bestia triumphans? Chápání/respektování památkových hodnot a stavební praxe v metropoli na přelomu 19. a 20. století

Více než dvě desítky případových studií vybraných pro tuto práci představují na první pohled velmi různorodý materiál zahrnující jak rozsáhlé počiny zásadním způsobem měnící historické části města, tak i komornější projekty, které zasahovaly jen dotčený objekt a jeho bezprostřední okolí. To bylo ostatně i smyslem výběru těchto studií – obsáhnout v nich typově co nejširší škálu situací a problémů, se kterými se setkávala památková péče v Praze na konci 19. a na začátku 20. století. Přes tuto různorodost však lze při bližším pohledu na ně identifikovat některé jejich společné rysy – ať již se jedná o klíčové památkové hodnoty, chápání a respektování těchto hodnot ze strany jednotlivých aktérů⁴⁷¹ nebo přístupy k prosazování aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče do stavební praxe.

Již od druhé poloviny šedesátých let 19. století, kdy padlo rozhodnutí o bourání městských hradeb a začala se intenzivněji řešit problematika dalšího rozvoje metropole, se do centra pozornosti dostala otázka urbanistických hodnot centrálních částí města. Pod vlivem výsledků projektu přestavby Paříže a probíhajícího budování Ringstrasse spojeného s úpravami historického centra Vídně se úvahy soustřeďovaly na hledání způsobů zlepšení zdravotních podmínek obyvatel, podpory rozvoje obchodu a průmyslu a umocnění estetických kvalit zástavby s důrazem na užitné hodnoty řešení nedílně spjaté s důrazem na hodnoty novosti a modernosti. S tím samozřejmě souvisela nutnost regulování staré zástavby ve jménu rozvoje města. Spolu se zamýšlenou obnovou památkově hodnotných objektů na základě principů dobově aktuálních stylových restaurací by v případě realizace znamenaly tyto ideje výraznou změnu jak obecných památkových hodnot historického jádra jako celku i jeho jednotlivých staveb, tak jeho

---

⁴⁷¹ Jednalo se o stavebníky, tvůrčí architekty, stavitele a představitele úřední moci na jedné straně a instituce či jednotlivce angažující se v ochraně kulturního dědictví minulosti na straně druhé (viz též kapitoly 3.1. a 3.2.).

památkových hodnot urbanistického a uměleckohistorického charakteru. Zůstává určitým paradoxem, že k realizaci těchto změn nedošlo nikoliv kvůli odporu k prosazovaným hodnotám,⁴⁷² ale z důvodu upřednostňování rychlé návratnosti prostředků vynaložených na odkoupení opevnění ze strany magistrátu a patrně i osobních ekonomických zájmů pozemkových spekulantů a stavebníků. Když se potom o dvacet let později připravoval asanační projekt, který v zásadě na tyto představy navazoval, situace se z hlediska interpretace památkových hodnot pražské historické zástavby začínala měnit. Na jedné straně zde byly spisy Baumeistera a Stübvena, které kladly při úpravě městského organismu jednoznačný důraz na užité hodnoty a s nimi spojené hodnoty novosti a modernosti, tedy ty hodnoty, které tvořily ideový základ nejen konceptu asanace, ale i řady dalších diskutovaných úprav historického jádra Prahy.⁴⁷³ Na straně druhé se vzrůstajícímu povědomí odborných památkářských kruhů i veřejnosti o urbanistických hodnotách dochované historické zástavby dostávalo podpory z teoretických spisů Sitteho a o něco později i Bullse, kteří si uvědomovali vzácnost a jedinečnost autenticky dochovaných historických prostorových kompozičních schémat a stavebních forem. Měnil se pozvolna i přístup k jednotlivým památkově cenným objektům a stavebním souborům. Restaurační principy byly postupně, pod vlivem pronikajících konzervačních myšlenek, vycházejících z Ruskinových idejí rozvinutých Dehiem, Rieglem a později i Dvořákem, nahrazované snahou o ohleduplnější nakládání s autentickou stavební substancí a formou dané stavby. Památkáři si přitom byli dobře vědomi toho, že obecné i specifické památkové hodnoty děl nelze úspěšně prosazovat bez ohledu na kontext. Ve středoevropském prostoru byly známé názory Boita propojující konzervační a restaurační přístup a vědomí nutnosti hledat kompromisy mezi těmito dvěma přístupy nacházíme i u Riegla. V průběhu celého sledovaného období se tak setkáváme s postupným prosazováním teoretických koncepcí zdůrazňujících význam zachování autenticity díla a tematizace vztahu památky a jejího okolí, respektive novostavby v památkově hodnotném prostředí.

Recepce těchto změn a úroveň chápání, respektive vnímání příslušných obecných a specifických památkových hodnot byla u aktérů sledovaných případových studií rozdílná a měnila se v průběhu doby nejen v závislosti na promýšlení a osvojování si

---

⁴⁷² Uvedené myšlenky byly v dané době naopak široce akceptované a vítané z hlediska jejich přínosu pro Prahu.

⁴⁷³ Uvolnění komunikace mezi Václavským a Staroměstským náměstím, průlom U Klíčů, demolice domů čp. 931–933/I v severním průčelí Staroměstského náměstí a další.

nových myšlenek na teoretické úrovni, ale též na základě zkušeností získávaných při řešení jednotlivých kauz. Jak již bylo uvedené v souvislosti s tvorbou hodnotových modelů, hodnoty přisuzované památce nejsou objektivní, neměnnou vlastností objektu, ale podléhají kontinuálním časoprostorovým změnám, které reflektují širší kontext daného společensko-ekonomického systému jako celku a jeho specifických preferencí. Je nezastupitelným úkolem odborníků⁴⁷⁴ identifikovat tyto hodnoty, rozšiřovat veřejné povědomí o nich a srozumitelným způsobem objasňovat jejich význam pro společnost. Jak je zřejmé v podstatě ze všech vybraných studií, odborné kruhy se snažily v rámci svých možností na příslušné památkové hodnoty upozorňovat a argumentovat ve prospěch jejich zachování nebo alespoň, zejména v případě asanačních prací, jejich podrobného zdokumentování. Zkoumané kauzy dosvědčují, že publikační i organizační činnost památkářských sdružení i jednotlivců byla v Praze v období kolem přelomu 19. a 20. století na velmi vysoké úrovni jak po kvalitativní, tak po kvantitativní stránce. Přesto se v řadě případů nepodařilo rozhodující aktéry projektů přesvědčit o důležitosti příslušných obecných či specifických památkových hodnot do té míry, aby je přijali za vlastní a upravili odpovídajícím způsobem své jednání a rozhodování (Pražská asanace, průlom U Klíčů, demolice domů čp. 931–933/I v severním průčelí Staroměstského náměstí a další). Z rozboru jednotlivých kauz se ukazuje, že problémem nebyla neznalost stanovisek památkářů a jimi obhajovaných hodnot, ale spíše váha, která byla těmto hodnotám individuálně přikládána stavebníky, jejich architekty a staviteli, magistrátními úředníky a obecními staršími. Nízká váha přiřazená památkovým hodnotám urbanistického, uměleckohistorického nebo historického charakteru, respektive autenticitě dochované originální stavební substance a tvarového a hmotového řešení, ve srovnání s ekonomickou hodnotou připravovaných změn a jejich hodnotou novosti a modernosti, tak nakonec obvykle vedla k logickému rozhodnutí povolit demolici a nahrazení historického objektu novostavbou (např. románský dům čp. 16/I, Braunův dům čp. 730/II nebo dům čp. 922/I v Dlouhé ulici).

Důvodů popsané situace, kdy se váha dalších hodnot nad rámec památkových hodnot stala rozhodujícím faktorem při rozhodování o osudu stavebních akcí, bylo několik. Omezené možnosti vídeňské Ústřední komise prosazovat cíle památkové péče za stavu, kdy komise neměla v podstatě žádné účinné sankční nástroje vůči místním

---

⁴⁷⁴ V podmínkách sledovaného období máme na mysli c. k. Ústřední komisi, odborné poradní orgány jakým byla Soupisná komise, zájmové spolky a sdružení k nimž patřil i Klub Za starou Prahu a jednotlivce, kteří měli profesně či z vlastního zájmu blízko k problematice památkové péče.

úřadům a vlastníkům památek, to vše při neexistenci památkového zákona a důsledném respektování soukromovlastnických práv, patřily bezesporu k nejdůležitějším. Nedostatky státem organizované památkové péče v Rakousku tak umožňovaly poměrně snadno obcházet (nerespektovat) stanoviska a názory památkářů a upřednostňovat municipální zájmy vycházející z názoru o potřebě modernizace města, aby splňovalo požadavky kladené na něj „novou dobou“, nebo prosazovat vlastní individuální či skupinové zájmy (pražská asanace, průlom U Klíčů, souhlas městské rady s vybudováním nemocnice Na Františku). Tyto individuální či skupinové zájmy byly ekonomického rázu⁴⁷⁵ nebo vycházely z přesvědčení architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat do historické zástavby ve jménu tvůrčí svobody a služby městu, které navrhované úpravy potřebuje.⁴⁷⁶

Jak tedy ochránci staré Prahy překonávali výše uvedená omezení a nacházeli cesty k ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče? Diskutované případové studie dokládají několik základních postupů či strategií, které se v různých obměnách opakovaly a vzájemně prolínaly v závislosti na místních podmínkách a aktuálním vývoji situace.

Nejobvyklejší postup spočíval v přesvědčování všech zainteresovaných stran o škodlivosti zamýšlených úprav z hlediska zachování památkových hodnot určitého objektu nebo urbanistického celku. Jak je zřejmé z předchozího textu, tento jednoduchý přístup měl sám o sobě naději na úspěch jen ve výjimečných případech, kdy nebyly příliš silné ekonomické tlaky, případně osobní zájmy aktérů projektu a zároveň byla u zúčastněných vůle naslouchat argumentům a modifikovat své původní představy. Výsledkem potom mohl být oboustranně uspokojivý kompromis. Tak tomu bylo v případě apelu Soupisné komise na městskou radu ohledně plánované stavby komplexu dílen a skladů kulis Národního divadla v Apolinářské ulici, který svou mohutnou hmotou hrozil zakrýt pohled na kostel sv. Apolináře a ohrožoval charakteristický vzhled této části Nového Města. Stavba, která vznikla naproti kostelu na základě přepracované plánové dokumentace více respektovala jeho památkové hodnoty a zároveň zachovávala užité hodnoty nově vybudovaného objektu.

---

⁴⁷⁵ Tento aspekt přístupu k památkovým hodnotám historické zástavby centrálních částí města výstižně charakterizoval Vilém Mrštík v souvislosti s rezignací Umělecké komise. Její neúspěch souvisel podle jeho názoru nejen s ideovými rozpory, ale i s osobními zájmy řady představitelů města, kteří byli přímo zainteresováni na úspěchu asanačního projektu. (MRŠTÍK, 1897–1898, s. 740.)

⁴⁷⁶ Viz Hurtigův vítězný návrh regulačního plánu asanované oblasti (kapitola 3.3.2.) nebo názor Jana Vejrycha na výhrady Klubu Za starou Prahu k jeho návrhům na vedení tramvajové tratě Melantrichovou ulicí (kapitola 3.3.3.).

Patrně nejrozšířenějším přístupem se stala kombinace přesvědčování s předkládáním vlastních návrhů. S touto strategií jsme se v rozličných podobách setkávali ve většině kauz. Byla usnadněná tím, že k teoretickým myšlenkám a idejím ochrany památek a urbanistických hodnot historických částí Prahy se hlásila řada architektů a urbanistů, kteří byli schopni a ochotni velmi pružně připravovat odborně vysoce kvalitní podklady nabízející zajímavé alternativy diskutovaných projektů. Tento přístup k ovlivňování stavební praxe měl několik výhod. Předkládané návrhy měly osvětovou funkci, popularizovaly památkové ideje na konkrétních případech a názorně ukazovaly, jak by se mělo v daném případě postupovat.⁴⁷⁷ Vhodně zvolené příklady též jasně dokládaly, k čemu může vést nerespektování příslušných památkových hodnot a realizace původně zamýšlených stavebních záměrů.⁴⁷⁸ Komentáře a kritiky připravovaných akcí, stejně jako návrhy alternativních řešení byly pravidelně publikované v tisku a po založení Věstníku Klubu Za starou Prahu se toto periodikum stalo jedním z hlavních nástrojů napomáhajících formovat povědomí veřejnosti i širších odborných kruhů o aktuálních památkových kauzách a moderních trendech péče o kulturní dědictví minulosti. Lepší informovanost o urbanistických, uměleckohistorických a historických hodnotách staré zástavby, stejně jako o významu zachování autenticity staveb a urbánních celků, vytvářela příznivější předpoklady pro jejich možné zohlednění při dalších plánovaných stavebních projektech.

Podávání námitek k navrhovaným úpravám a předkládání alternativních řešení umožňovalo ochráncům památek zároveň blokovat, zejména v případě rozsáhlých akcí, jako byla tvorba regulačních plánů jednotlivých čtvrtí nebo úprav rozsáhlejších prostor v historických částech Prahy, rychlé schválení záměrů, které byly v rozporu s památkovými hodnotami těchto míst. Mohlo tak probíhat pozvolné tříbení názorů na nejvhodnější úpravy, které dávalo památkovým kruhům příležitost hledat způsob, jak přesvědčit odpovědné činitele⁴⁷⁹ o potřebě respektovat při jejich rozhodování obecné a

---

⁴⁷⁷ Patří sem, mimo jiné, návrh zástavby a úpravy průlomu U Klíčů vzniklý z iniciativy Klubu Za starou Prahu, návrhy Pavla Janáka a Vlastislava Hofmana na záchranu Braunova domu nebo návrh Jana Heraina na stavební úpravy domů 55/III a 56/III přiléhajících k Juditině mostecké věži.

⁴⁷⁸ Zvláště vhodné byly k tomuto účelu makety demonstrující ve skutečném prostředí dopady realizace plánovaných stavebních akcí na dané místo a jeho okolí (vytýčení obrysů zástavby podskalského nábřeží pod Emauzy podle oficiálního regulačního plánu či postavení šablony Husova pomníku na Staroměstském náměstí v souvislosti s diskusí o umístění tohoto Šalounova díla).

⁴⁷⁹ Jednalo se zejména o členy městské rady a sboru obecních starších, respektive členy zemského výboru, ale důležité bylo též snažit se najít společnou řeč s architekty a urbanisty vytvářejícími úřední plány v rámci městské regulační kanceláře. Podařilo se to v případě architekta Josefa Sakaře během jeho působení v Regulační kanceláři pro upravení Starého a části dolního Nového Města (viz kauza domu čp. 922/I v Dlouhé ulici nebo úprava

specifické památkové hodnoty daného území. Pozitivní výsledek z hlediska prosazovaných památkových hodnot tento postup přinesl v případě přípravy plánu polohy Malé Strany, regulace podskalského nábřeží pod Emauzy nebo návrhů na úpravu Vyšehradu.⁴⁸⁰

Důležitou součástí návrhů předkládaných památkářskými kruhy bylo zdůrazňování užitných hodnot daného řešení. Ohled na památkové hodnoty místa (objektu) se tak prolínal s významem dalších hodnot nad jejich rámec a přibližoval navrhované úpravy v argumentační rovině uvažování stavebníků a dalších zainteresovaných osob, které tyto hodnoty, jak již bylo uvedené výše, ve svém uvažování jednoznačně upřednostňovaly.⁴⁸¹ Přesto se tento poukaz na ekonomickou výhodnost respektování památkových hodnot neseťkával s takovým úspěchem, jaký by bylo možné předpokládat. Důvodem mohly být pochybnosti o výhodnosti alternativního řešení, při srovnatelných nákladech patrně často v úvahách stavebníka zvítězila přitažlivost hodnot novosti a modernosti a v některých případech byly rozhodujícím faktorem osobní zájmy úzké skupiny rozhodujících aktérů připravovaných změn, které sledovaly jiné cíle, než čistě nákladové parametry projektu.

Přestože legislativní rámec ochrany památek v českých zemích na konci 19. a na počátku 20. století neposkytoval institucím, spolkům a jednotlivcům zapojeným do aktivit směřujících tímto směrem výraznější oporu při prosazování respektu k obecným a specifickým památkovým hodnotám zástavby historických částí Prahy, dokázaly památkové kruhy efektivně využívat ty právní nástroje, které měly v dané době k dispozici. Dokladem tohoto vyspělého právního vědomí byla například kauza plánované demolice malostranského paláce Straků z Nedabylic čp. 476, které se podařilo zabránit využitím ustanovení § 34 pražského stavebního řádu, podle kterého mohlo být

---

nábřeží mezi Čechovým mostem a mostem Františka Josefa I. v rámci schváleného návrhu na regulaci Starého Města a dolního Nového Města). Opačným případem bylo působení Antonína Balšánka v čele regulační kanceláře připravující plán polohy Malé Strany, které skončilo nezdarem a Balšánkovou rezignací na další práci v kanceláři, mimo jiné právě pro únavu a rozčarování z neschopnosti nalézt společnou řeč s památkářskými kruhy.

⁴⁸⁰ Společným rysem všech zmiňovaných případů je skutečnost, že finální rozhodnutí bylo učiněné až po vzniku samostatného Československa, v souvislosti s přehodnocením pohledu na tyto akce a upuštěním od původních úředních plánů. Tento vývoj se nedal předvídat, ukázal ovšem význam neúnavné argumentace ve prospěch památkových hodnot uvedených míst, bez níž by se prosadila řešení jednoznačně preferující užitnou hodnotu a hodnoty novosti a modernosti.

⁴⁸¹ Patří sem např. argumentace Klubu Za starou Prahu vyzdvihující nižší náklady spojené s navrhovaným řešením průlomů U Klíčů jeho zastavěním památkově šetrnějším domem s podjezdy, Janákem deklarovaný přínos navrhované nástavby Braunova domu z hlediska užitné hodnoty objektu nebo poukaz na nákladově srovnatelné pavilonové zastavění stavební parcely nižšími budovami v případě diskusí o vhodné podobě novostavby Pražského sanatoria při jižní (podolské) části vyšehradského opevnění.

povolání stavby odepřeno, „bylo-li by tím nějaké náměstí, ulice nebo třída patrně zohyžděna.“⁴⁸²

Jednotlivé kauzy samozřejmě pozorně sledovala i vídeňská Ústřední komise a její stanoviska mohla poskytnout ochráncům pražských památek cenný podpůrný argument při diskusích o nevhodnějších úpravách historických částí města. Jak však jasně ukázaly spory o způsob rekonstrukce Vladislavského traktu Pražského hradu v letech 1906–1907, odborná debata odrážející názorovou nejednotnost památkových kruhů i širší (nejen) odborné veřejnosti té doby mohla snadno v prostředí silících snah o národní emancipaci přerůst v politicky zabarvený protest proti snaze centrálních úřadů monarchie bránit oprávněným požadavkům na záchranu památky reprezentující slavnou národní minulost.⁴⁸³ Tato interpretace názorů Ústřední komise nevyhnutelně relativizovala váhu jejích stanovisek v očích veřejnosti a komplikovala možnosti využití jejích doporučení.

V případech, kdy nebylo možné zachovat památkově cenné objekty nacházející se v historických částech metropole v jejich fyzické podobě, vyvstávala naléhavá potřeba jejich dokumentace, která by umožnila uchovat je pro budoucnost alespoň v písemných, plánových a obrazových materiálech. Odborné kruhy si tuto skutečnost uvědomovaly v souvislosti s připravovaným asanačním projektem již od první poloviny devadesátých let a jejich velkým úspěchem v tomto ohledu bylo založení Soupisné komise v roce 1893. I přes relativně omezené kompetence vyplývající z jejího statutu poradního orgánu magistrátu dokázala Komise v námi sledovaném období shromáždit relativně obsáhlý soubor písemných zpráv, plánů, fotografií a obrazů vztahujících se k mizejícím stavbám, který byl doplněn výsledky pečlivého archivního průzkumu. V rámci svojí činnosti se Komise zasazovala o to, aby byla informovaná o plánovaných demoličních pracích a její požadavky na dokumentaci cenných částí bořených domů byly zařazené mezi podmínky stavebního povolení. Prostřednictvím svého zřizovatele se snažila rovněž působit na stavebníky s ohledem na zvýšení kvality plánů starého stavu bořených domů, které byly předkládané magistrátním úředníkům v procesu schvalování jejich demolice. Úspěšnost Komise při dokumentaci mizejících objektů byla samozřejmě do značné míry podmíněná

---

⁴⁸² *Rozhodnutí c. k. správního soudu*, 1910, s. 65. Blíže k této kauze kapitola 3.4.2. O významu § 34 pražského stavebního řádu svědčí též přetištění přelomového rozhodnutí správního soudu z roku 1908 o zachování domu čp. 476/III ve dvacátém ročníku *Věstníku Klubu Za starou Prahu* v roce 1937 s připomínkou možností jeho využití nejen v praxi Magistrátu hlavního města Prahy, ale i dalších obcí, v jejichž stavebním řádu se nachází obdobná ustanovení. (*Ochrana význačného rázu města*, 1936–1937.)

⁴⁸³ Viz kapitola 3.4.1.

ochotou všech účastníků dané stavební akce spolupracovat s ní na tomto úkolu, ale vzhledem k tomu, že to pro aktéry těchto projektů ve velké většině případů nepředstavovalo kolizi s jejich cíli, ochota brát v úvahu její požadavky byla relativně vysoká. Pokud se představy Komise (a na ní navázaných památkářských kruhů) dostaly do konfliktu s ideovými či podnikatelskými záměry stavebníka – jako tomu bylo v případě románského domu Andělské koleje čp. 16 na Starém Městě pražském – byly jim nadřazované ekonomické hodnoty prosazovaného řešení a s nimi spojované hodnoty novosti a modernosti.

Jak vyplývá z předchozích odstavců, interakce mezi aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče a stavební praxí v metropoli nabývaly mnoho rozmanitých forem. Ovlivňování stavebních aktivit památkáři mělo podobu záměrného prosazování zachování obecných a specifických památkových hodnot daného objektu nebo urbanistického celku. Zpětné ovlivňování teorie oboru praktickými zkušenostmi je z metodického hlediska do značné míry hůře uchopitelné. Z diskutovaných případových studií je zřejmé, že společným ideovým základem tohoto ovlivňování byl důraz stavebníků, řady architektů a urbanistů, stavitelů a představitelů úřední moci na užitnou hodnotu projektů a s ní často velmi úzce svázané hodnoty novosti a modernosti. Připojíme-li k tomuto tlaku již zmiňované představy architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat do historické zástavby ve jménu tvůrčí svobody a služby městu a obtížně kvantifikovatelné osobní zájmy aktérů jednotlivých památkových kauz, dostáváme obraz faktorů, které se ve sledovaném období zasloužily o názorové proměny a vyvrátání teoreticko-metodických přístupů k ochraně kulturního dědictví minulosti.

Asanační projekt přinášející reálné riziko drastické proměny historického jádra Prahy postavil před tehdejší památkovou péčí nutnost formulovat zásady ochrany urbanistického prostředí města založené na zachování jeho klíčových památkových hodnot. Zkušenosti z řešení jednotlivých kauz umožnily následně památkářům upravovat a rozvíjet tyto zásady tak, aby byly srozumitelnější a lépe obhajitelné v procesu prosazování obecných i specifických památkových hodnot urbanistických celků a jednotlivých staveb. Velmi dobře je proces vyvrátání názorů ochránců památek v návaznosti na zkušenosti získané z interakce se stavební praxí vidět v případě diskusí o způsobu zástavby podskalského nábřeží a prostoru pod Emauzy nebo v případě hledání optimálního řešení regulace Malé Strany a možného zastavění jejích pobřežních partií. Jiným dokladem vlivu stavební praxe na uvažování památkářů byla kauza domu U

černé Matky Boží čp. 569 při vyústění Celetné ulice do Ovocného trhu, kde původní protesty proti zamýšlenému bourání tohoto a vedlejšího domu a jejich nahrazení novostavbou vystřídalo po realizaci Gočárový kubistické stavby ocenění pro její citlivé zasazení do existujícího urbanistického kontextu a její umělecké kvality. Mimořádná zdařilost tohoto projektu odrážejícího soudobé představy o harmonickém spojení starého a nového v historickém prostředí vedla následně Klub Za starou Prahu k názoru, že by se mohlo jednat o svého druhu vzorový přístup k řešení obdobných kauz.

Ovlivňování stavební praxe soudobými idejemi památkové péče a současné ovlivňování podoby teorie oboru praktickými zkušenostmi tak vytvářelo dvě neoddělitelné části jednoho a téhož dynamického procesu. Stavebníci, architekti a urbanisté zodpovědní za přípravu nových projektů, ani představitelé města nemohli dlouhodobě a ve větší míře ignorovat ochránce stavebního dědictví minulosti a jimi prosazovaný respekt k památkovým hodnotám historické zástavby, který byl *de facto* výsledkem sílící společenské poptávky po zachování těchto hodnot. V podobné situaci se ovšem nacházeli i památkáři – ani oni nemohli ve svých teoretických koncepcích a navrhovaných řešeních, pokud měly dojít praktického využití, zcela přehlížet požadavky stavební praxe determinované specifickými potřebami daného společensko-ekonomického prostředí.

5.2. Stavební rytmus malého města a památková péče ve sledovaném období

Dramatické změny, kterými procházely v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století městské sídelní celky – boření hradeb, vznik rozsáhlých předměstí spojený s významným nárůstem počtu obyvatel, pronikání průmyslových podniků do městského organismu, budování nových občanských staveb a tvorba dopravní infrastruktury potřebné pro zajištění potřeb moderního života – ovlivňovaly jak velká centra, tak menší sídla regionálního významu.

Přitažlivost hodnot novosti a modernosti, stejně jako rostoucí důraz na co nejvyšší přímou užitnou hodnotu staveb, které slibovaly vedle návratnosti investic (ať již kapitálové či ideové) i důstojnou reprezentaci stavebníků, vytvářely stále větší tlak na stávající městské struktury a jejich schopnost vypořádat se s těmito trendy. Malá města byla přitom náchylnější na porušení svého architektonického rázu a celkového obrazu

sídla, než tomu bylo u velkých městských celků. Stačilo zboření několika málo hodnotných historických objektů a jejich nahrazení budovami měřítkem a celkovou koncepcí narušujícími charakter okolní zástavby a sídlo ztratilo významnou část svých památkových kvalit vznikajících v průběhu předchozích staletí. Stejně důsledky mohla mít pro charakter města i dobře míněná, dobovými teoriemi podložená snaha o puristické „očišťování“ památek a jejich slohové sjednocování.

Památková péče na přelomu 19. a 20. století si byla stále více těchto rizik vědomá. Odráželo se to jak v nově vznikajících teoretických koncepcích, tak v praktickém přístupu odborníků i širší veřejnosti k jednotlivým kauzám. Situace v tomto směru ovšem nebyla stejná v Praze a mimo ni a odlišné přístupy k této problematice existovaly i mezi jednotlivými malými městy.

Případové studie zaměřené na Kutnou Horu, Pelhřimov a Šumperk – tři menší města rozdílná z hlediska geografické polohy, historického vývoje, národnostního složení obyvatel i kulturní orientace – potvrdily silnou touhu místních radnic po novém, reprezentativním vzhledu historických jader těchto sídel, který by odpovídajícím způsobem odrážel moderní dobu. Ukázaly ale zároveň lokálně rozdílnou úroveň vnímání památkových hodnot dochovaného obrazu města a jeho jednotlivých součástí. Tam, kde existovalo přímé napojení na centrum (Pelhřimov), bylo uvědomění si významu zachování charakteristického rázu města a rizik, které přinášely soudobé stavební aktivity největší. Odpovídala tomu i kvalita argumentace používané místními památkovými kruhy. Do míst, kde nebyl kontakt s centrem tak intenzivní (Kutná Hora), si probíjávaly nové myšlenky cestu pomaleji a o to významnější byla při konkrétních stavebních akcích role architekta, jeho znalostí a citu pro charakter a rozsah úprav, resp. zasazení novostavby do kontextu okolní zástavby. V městech, kde byl vliv moderních idejí památkové péče slabý (Šumperk) a převažoval důraz na nacionální a/nebo úzce ekonomické aspekty jejich rozvoje, mohly být až do doby těsně před 1. světovou válkou bez odporu realizovány, při vhodně zvoleném zdůvodnění, i velké zásahy do historického jádra sídla.

5.3. Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky. Přínos studia historických památkových kauz pro současnost

Případové studie, kterými jsme se zabývali v této práci, dělí od současnosti více než sto let. Za tu dobu se dramatickým způsobem proměnily společensko-politické poměry v českých zemích, rychlý vědecko-technický rozvoj, zvyšující se ekonomický blahobyt a s ním spojené změny životního stylu výrazným způsobem zasáhly do života lidí a do představ o optimálním fungování městského organismu. Změnilo se rovněž institucionální a legislativní zabezpečení památkové péče. Ochrana kulturního dědictví samostatným zákonem o státní památkové péči, existence odborné instituce zabezpečující evidenci, dokumentaci, výzkum a prezentaci památek a poskytující poradenství v této oblasti, stejně jako rozsáhlé portfolio památkových objektů v péči státu, právně ukotvený soubor kulturních památek a plošná ochrana ucelených souborů nemovitých památek, to vše představuje nesrovnatelně příznivější podmínky pro ochranu (nejen) stavebního dědictví minulosti, než měla k dispozici rodící se památková péče na přelomu 19. a 20. století.

Poslední desetiletí vyznačující se postmoderním relativismem, společensko-politickými změnami spojenými s procesem globalizace a sílící komercializací zasahující do všech sfér života přinesla též významný posun v chápání hodnot památek jak z hlediska důrazu na jednotlivé hodnotové kategorie, tak i pokud se týká jejich obsahové interpretace.⁴⁸⁴ Jedním z nepřehlédnutelných trendů současnosti je například rostoucí význam subjektivního vnímání světa v jeho proměnlivosti a významové pluralitě jednotlivých míst a v nich se nacházejících architektonických a urbanistických děl. Tomuto procesu dobře odpovídá struktura krajiny paměti, v níž jsou fyzické objekty (budovy a další architektonická/umělecká díla) často méně důležité než myšlenky, které se k danému prostředí vztahují a jeho ideové interpretace. Míra zachování stavební substance a úplnost formy zde ustupují do pozadí a to, co se snažíme chránit je ideová integrita místa.⁴⁸⁵ Svého druhu návrat k restauračním idejím Viollet-le-Duca rozvinutým v období po první a zejména po druhé světové válce v projektech, jako byla obnova

---

⁴⁸⁴ Text následujících dvou odstavců vychází z autorovy studie věnované hodnotě celistvosti (UHLÍK, 2019).

⁴⁸⁵ Příkladem tohoto přístupu je pietního místa Ležáky, kde absence materiální a tvarové celistvosti původního urbanistického celku zásadním způsobem evokuje připomínku válečných hrůz, které se zde odehrály (bývalá osada Ležáky nacházející se v Pardubickém kraji, necelých 8 km severně od Hlinska, byla vyhlazena nacisty 24. června 1942). Jakákoliv snaha o obnovu původní hmoty a formy zmizelých objektů, případně jiné zásadní zásahy do podoby tohoto místa, by nutně vedly k reinterpetaci uvažování o něm a v důsledku toho i ke změně jeho ideové integrity.

historického centra Varšavy, představuje tvorba moderních napodobenin (replik) zaniklých budov a celků v jejich původní/ideální formě. Podstatným rysem je zde dominantní postavení hodnoty celistvosti prosazované za účelem obnovení ideové autenticity určitého místa, která je podle zastánců tohoto přístupu reprezentovaná existencí příslušných staveb a děl.

Zajímavý problém, s nímž se současná památková péče střetává, představuje rostoucí komercializace památek. Stupňující se nápor na určitý objekt či urbanistický celek v důsledku jejich vysoké návštěvnosti, který přináší na jedné straně pozitiva ve formě posílení jejich schopnosti generovat prostředky na vlastní údržbu a/nebo dokonce zisk, resp. fungovat jako katalyzátor ekonomické prosperity daného místa či regionu, znamená na druhé straně rostoucí riziko narušení jejich autenticity a celistvosti. To může následně vést k opadnutí zájmu návštěvníků o daný objekt nebo místo, protože jeho přitažlivost je do značné míry závislá právě na jeho autenticitě a integritě, a nám zůstává devastovaná památka s malou návštěvností. Otázkou tedy je najít rovnováhu mezi požadavky návštěvníckého provozu / komerčního využití příslušného objektu/celku a potřebami uchování jeho památkových hodnot. Zásadní výzvy pro naše současné uvažování o péči o kulturní dědictví přináší též globalizace společnosti a s ní spojený multikulturalismus. Z pohledu autenticity, celistvosti (ale i dalších hodnot památek) se v této souvislosti musíme vypořádávat mimo jiné se zásadními rozdíly ve vnímání času mezi jednotlivými kulturami, kdy západní přístup determinovaný vědomím jeho nevratnosti a zdůrazňující tudíž časové kvality objektů je v rozporu s jeho alternativním vnímáním v jiných částech světa,⁴⁸⁶ které neklade na lidmi vytvořené objekty žádnou kritickou časovou hodnotu a spíše akcentuje hodnotu místa, na kterém se objekt nachází či ideje, kterou reprezentuje.

Výše uvedený text by mohl evokovat závěr, že dnešní situace je příliš odlišná od doby, kterou jsme se zabývali v této práci a bylo by tedy problematické snažit se poznatky získané studiem historických kauz aplikovat na naše současné úvahy o péči o památkově hodnotné stavby a urbanistické celky. Skutečností zůstává, že svět, ve kterém žijeme i dnešní trendy a přístupy k péči o kulturní dědictví minulosti jsou v mnoha ohledech jiné, než tomu bylo před sto lety. Přesto lze najít řadu styčných bodů a analogií, které nás opravňují hledat při řešení aktuálních problémů památkové péče inspiraci a poučení v minulosti.

---

⁴⁸⁶ Viz např. cyklické vnímání času v Indii.

Klíčovým faktorem ovlivňujícím jednotlivé památkové kauzy a jejich výsledné řešení jsou dnes, stejně jako tomu bylo na konci 19. a počátkem 20. století, jejich protagonisté – stavebníci, architekti a urbanisté, památkáři a úředníci. Nemění se ani cíle a náplň jejich činnosti. Stavebníci sledují v převážné většině případů užitnou hodnotu projektů spojenou s hodnotami novosti a modernosti, architekti a urbanisté svojí tvorbou ovlivňují vzhled urbánní krajiny, památkáři obhajují obecné a specifické památkové hodnoty jednotlivých staveb, jejich souborů i urbanistických celků. Jsou zde i úřední místa mající nezastupitelnou roli ve schvalování stavebních záměrů bezprostředně se dotýkajících památkově hodnotných objektů a nechybí ani rozmanité osobní zájmy, které často zásadním způsobem ovlivňují finální podobu přijatého řešení. Zůstává (nebo se opět vynořuje) řada témat, která byla v metropoli aktuální již v námi sledované době: rekonstrukce historických objektů, jejich razance a vhodná forma úprav, demolice památkově hodnotných staveb, novostavby v historické zástavbě a jejich zasazení do kontextu daného místa, snahy o přizpůsobení historických částí města potřebám nové doby a další.

Nahlédneme-li tedy problematiku zkoumanou v předcházejících kapitolách v těchto souvislostech, lze pro naše dnešní uvažování nacházet inspiraci v několika významových rovinách. Jednou z nich je studium postupů a strategií, které ochránci staré Prahy využívali k ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče. Zde lze uvést například otázku efektivního využití platné legislativy při prosazování respektu k obecným a specifickým památkovým hodnotám místa nebo objektu, rozsáhlou osvětovou činností formující povědomí veřejnosti i širších odborných kruhů o aktuálních památkových kauzách a moderních trendech péče o kulturní dědictví minulosti či hledání řešení, která by respektovala požadavky stavebníka při zachování cílů památkové péče. Další rovinu představuje míra osobního zapojení jednotlivých památkářů do oborových diskusí a snah o prosazování soudobých názorů v praxi, která zahrnovala aktivní účast ve formálních i neformálních strukturách zaměřených na ochranu památek a často rozsáhlou osvětovou a publikační činnost. Podnětný je bezesporu i retrospektivní pohled na výsledná řešení jednotlivých kauz, který nám umožňuje dostatečný časový odstup. Dokládá, že důraz ochránců památek na urbanistické hodnoty historických částí metropole, zachování autenticity a celistvosti jejich zástavby a velmi obezřetný přístup k novostavbám v historickém prostředí z pohledu jejich umělecké kvality a citlivého

zasazení do existujícího urbanistického kontextu představoval prozíravou strategii, díky které se podařilo zachránit velkou část historického jádra města pro další generace. Potvrzuje rovněž skutečnost, že prosazování památkových hodnot není automaticky brzdou ekonomického rozvoje, jak se v komentáři ke kritice svého návrhu na vedení dvojkolejné tramvajové tratě Melantrichovou ulicí mylně domníval architekt Jan Vejrych.

6. ZÁVĚR

Práce se pokusila prostřednictvím analýzy vybraných případových studií rozšířit a doplnit dosavadní spíše fragmentární znalosti o vlivu aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče na stavební praxi v historických částech Prahy⁴⁸⁷ na přelomu 19. a 20. století. Případové studie byly zvolené tak, aby obsahovaly typově co nejširší škálu situací a problémů, se kterými se ochránci památek ve sledovaném období v metropoli setkávali. Jejich následný rozbor byl realizovaný s využitím referenčního hodnotového modelu vytvořeného v rámci přípravy disertační práce.

Uvedený přístup umožnil ve studovaných kauzách identifikovat některé jejich společné rysy – ať již se jednalo o klíčové památkové hodnoty, chápání a respektování těchto hodnot ze strany jednotlivých aktérů nebo přístupy k prosazování aktuálních myšlenek a názorů v oblasti teorie památkové péče do stavební praxe. Výzkum potvrdil, že úroveň chápání, respektive vnímání příslušných obecných a specifických památkových hodnot byla u aktérů sledovaných případových studií rozdílná a měnila se v průběhu doby nejen v závislosti na promýšlení a osvojování si nových myšlenek na teoretické úrovni – ať již se jednalo o pronikání zahraničních teoretických koncepcí nebo tuzemské ideje –, ale též na základě zkušeností získávaných při řešení jednotlivých kauz. Hlavním problémem při prosazování respektu k těmto hodnotám přitom nebyla neznalost stanovisek památkářů a jimi obhajovaných hodnot, ale spíše váha, která byla těmto hodnotám individuálně přikládána stavebníky, jejich architekty a staviteli, magistátními úředníky a obecními staršími. Nízká váha přiřazená těmito aktéry památkovým hodnotám urbanistického, uměleckohistorického nebo historického charakteru, respektive autenticitě dochované originální stavební substance a tvarového a hmotového řešení, ve srovnání s ekonomickou hodnotou připravovaných změn a jejich hodnotou novosti a modernosti, se tak často stávala rozhodujícím faktorem při rozhodování o osudu stavebních akcí. V této souvislosti je zároveň třeba mít na paměti, že stejně jako se v průběhu času proměňovala úroveň chápání památkových hodnot, měnilo se do jisté míry i vnímání vnitřního obsahu ekonomických hodnot a s nimi úzce spojených hodnot novosti a modernosti. Tyto změny souvisely s mnoha faktory zahrnujícími jak snahu řešit nové potřeby metropole (regulační plány jednotlivých

---

⁴⁸⁷ Staré a Nové Město pražské, Malá Strana, Hradčany, Josefov a Vyšehrad.

městských částí a regulace vltavských břehů, rozvoj dopravní infrastruktury), pronikání nových uměleckých směrů a tendenci architektů tvořit v duchu soudobého uměleckého chtění (novostavby a jejich zasazení do historického prostředí), tak dobově silný akcent na národní otázku (návrh úprav Vladislavského traktu Pražského hradu, umístění Husova pomníku na Staroměstském náměstí). To, co se ovšem neměnilo, byl důraz kladený na tuto kategorii hodnot *per se* ze strany stavebníků a s nimi spojených společenských a podnikatelských kruhů.

Neuspokojivé právní ukotvení památkové péče v Rakousku, spolu s důsledným respektováním soukromovlastnických práv a prosazováním individuálních či skupinových zájmů aktéry jednotlivých kauz, výrazným způsobem komplikovalo ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče. Ochránci staré Prahy přesto nacházeli cesty jak tato omezení překonávat. Diskutované případové studie dokládají několik základních postupů či strategií, které se v různých obměnách opakovaly a vzájemně prolínaly v závislosti na místních podmínkách a aktuálním vývoji situace. Patrně nejrozšířenějším přístupem se stala kombinace přesvědčování s předkládáním vlastních návrhů. Podávání námitek k navrhovaným úpravám a předkládání alternativních řešení umožňovalo ochráncům památek blokovat rychlé schválení záměrů, které byly v rozporu s památkovými hodnotami daného území a zároveň dávalo památkovým kruhům příležitost hledat způsob, jak přesvědčit protistranu o potřebě tyto hodnoty při rozhodování respektovat. Důležitou součástí návrhů předkládaných památkáři bylo zdůrazňování užitných hodnot daného řešení a snaha o využití všech právních nástrojů, které měli v dané době k dispozici. Cennou podporu jejich úsilí představovala stanoviska vídeňské Ústřední komise. Jak však dokládá kauza nerealizovaných úprav Vladislavského traktu Pražského hradu, v nacionálně vyhrocené atmosféře té doby existovalo reálné riziko dezinterpretace a politizace odborných argumentů přicházející z centra monarchie, které relativizovalo jejich váhu a komplikovalo možnosti jejich využití. V případech, kdy nebylo možné zachovat památkově cenné objekty nacházející se v historických částech metropole v jejich fyzické podobě, zasazovali se ochránci památek za jejich kvalitní dokumentaci, která by umožnila uchovat je pro budoucnost alespoň v písemných, plánových a obrazových materiálech. V tomto ohledu je nutné vyzvednout zásadní, dosud ne zcela doceněný přínos Soupisné komise.

Jestliže ovlivňování stavebních aktivit památkáři mělo podobu záměrného prosazování zachování obecných a specifických památkových hodnot daného objektu nebo urbanistického celku, zpětné ovlivňování teorie oboru praktickými zkušenostmi mělo základ v důrazu stavebníků, řady architektů a urbanistů, stavitelů a představitelů úřední moci na užitnou hodnotu projektů a s ní často svázané hodnoty novosti a modernosti. Obraz faktorů přispívajících k tomuto zpětnému ovlivňování idejí památkové péče stavební praxí doplňují představy architektů a urbanistů o jejich právu zasahovat do historické zástavby ve jménu tvůrčí svobody a služby městu a obtížně kvantifikovatelné osobní zájmy aktérů jednotlivých památkových kauz.

Výše uvedená zjištění tak potvrzují pracovní hypotézu o vzájemném ovlivňování památkové péče a stavební praxe ve sledovaném období. Zároveň ukazují, že se ve skutečnosti jedná o dvě neoddelitelné části jednoho a téhož dynamického procesu. Obě skupiny aktérů diskutovaných kauz byly totiž v nezanedbatelné míře závislé na respektu protistrany a pokud chtěly dosáhnout svých cílů, nemohly si dovolit její požadavky dlouhodobě zcela přehlížet.

Komparativní exkurz do vztahu centrum – periferie založený na rozboru vybraných památkových kauz ovlivňujících ve sledovaném období dění v Kutné Hoře, v Pelhřimově a v Šumperku zřetelně ukázal lokálně rozdílnou úroveň vnímání památkových hodnot dochovaného obrazu města a jeho jednotlivých součástí, stejně jako odlišnou míru tolerance k zásahům do historického jádra sídla. Zásadní pro rozsah „památkového uvědomění“ přitom byla intenzita kontaktů s Prahou jako centrem, odkud se do malých měst dostávaly moderní myšlenky památkové péče.⁴⁸⁸ Pochopení dění v metropoli v oblasti ochrany kulturního dědictví minulosti na přelomu 19. a 20. století vytváří tedy zároveň předpoklady pro lepší pochopení soudobého dění v této oblasti v menších městských sídelních celcích.

I když jsou současné přístupy k péči o kulturní dědictví v mnoha ohledech jiné, než tomu bylo před sto lety, lze najít řadu styčných bodů a analogií, které nás opravňují hledat při řešení aktuálních problémů památkové péče inspiraci a poučení v minulosti. K těmto „konstantám“ našeho uvažování patří typově shodní protagonisté památkových kauz, jejich nezměněné cíle a náplň činnosti, stejně jako řada přetrvávajících (resp. opět se vynořujících) témat, která byla v metropoli aktuální již v námi sledované době. Nahlédneme-li tedy problematiku zkoumanou v této práci v uvedených souvislostech,

---

⁴⁸⁸ V případě Šumperka byla tímto centrem, vzhledem k jeho poloze a historickému vývoji, Vídeň.

lze pro naše dnešní uvažování nacházet inspiraci v několika významových rovinách, které zahrnují studium postupů a strategií využívaných ochránci staré Prahy k ovlivňování stavební praxe v metropoli aktuálními myšlenkami a názory v oblasti teorie památkové péče, míru osobního zapojení jednotlivých památkářů do oborových diskusí a snah o prosazování soudobých názorů v praxi nebo retrospektivní pohled na výsledná řešení jednotlivých kauz. Ten dokládá, mimo jiné, že důraz ochránců památek na urbanistické hodnoty historických částí metropole, zachování autenticity a celistvosti jejich zástavby a velmi obezřetný přístup k novostavbám v historickém prostředí z pohledu jejich umělecké kvality a citlivého zasazení do existujícího urbanistického kontextu představoval prozíravou strategii, díky které se podařilo zachránit velkou část historického jádra města pro další generace.

Problematika vzájemných interakcí památkové péče a stavební praxe v historických částech Prahy představuje velmi široké téma, což si pro účely tohoto textu vyžádalo pečlivý výběr reprezentativního souboru kauz a výraznou orientaci na kvalitativní stránku výzkumu. Pro další studium této otázky se tak otevírá několik možných cest. Jednou z nich je doplnění celkového pohledu na vztah mezi teorií oboru a stavební praxí na přelomu 19. a 20. století prostřednictvím analýzy dalších případových studií. K jejich výběru může posloužit přehled vybraných projektů v historických částech Prahy řešených Soupisnou komisí a Klubem Za starou Prahu ve sledovaném období, který tvoří **Přílohu č. 1** této práce, a z něhož byly vybrány zde diskutované kauzy. Velmi zajímavé alternativy nabízí rovněž, podle autorova názoru, rozšíření záběru na památkově hodnotné objekty a projekty mimo historické centrum města, respektive navázání obdobným výzkumem, který by zahrnoval meziválečné období. Všechny uvedené možnosti by posílily kvantitativní stránku výzkumu a pomohly tak verifikovat (rozšířit/korigovat) poznatky získané v rámci disertační práce.

7. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

7.1. Prameny

Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea, Praha

- Fond Koula Jan
- Fond Vejrych Jan Bedřich

Archiv hl. m. Prahy, Praha

- Fond Magistrát hlavního města Prahy I.
- Sběrka map a plánů (1550–2011)

Archiv Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Praha

- Fond Max Urban.

Archiv Klubu Za starou Prahu, Praha

- Knihy protokolů domácí rady.

Národní archiv, Praha

- Fond Památkový úřad Vídeň
- Fond Zemský výbor v Čechách 1874–1928

Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, Vysoké Mýto

- Sběrka jednotlivých písemností

Státní oblastní archiv Hradec Králové, pobočka SOkA Chrudim, Chrudim

- Fond Archiv městyse Slatiňany

Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, Praha

- Fond R. Hlubinka
- Fond Z. Wirth
- Sběrka historické fotografie

7.2. Literatura

"-a-", 1913–1914:

"-a-". Malebná skupina nemocnice a kláštera Milosrdných Bratří na Starém Městě stavbou nové nemocnice ohrožena. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* IV, 1913–1914, s. 26.

"-b-", 1911a:

"-b-". Bruská brána má býti oprostěna? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 6–7.

"-b-", 1911b:

"-b-". Zbořením domu "U Černé Matky boží" jest ohrožen ráz ulice Celetné! *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 20–21.

"B. H.", 1910:

"B. H." (Bohumil HÜBSCHMANN). Rozšíření Železné ulice pro elektrickou dráhu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 20.

"B. H.", 1911:

"B. H." (Bohumil HÜBSCHMANN). Nové nebezpečí pohledu na Vyšehrad. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 8.

"Banda lupičů a žhářů", 1889:

"Banda lupičů a žhářů". *Národní Listy XXIX*, 26. 11. 1889, č. 327, s. 1.

"Boh.H.", 1912–1913:

"Boh.H." (Bohumil HÜBSCHMANN). Proti zastavění pohledu na Emauzy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu III*, 1912–1913, s. 82–83.

"Ch.", 1913–1914:

"Ch." (Josef CHOCHOL). K novostavbě nárožního domu „U Klíčů“. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu IV*, 1913–1914, s. 54.

"J. CH.", 1910:

"J. CH." (Josef CHOCHOL). Na obranu Vyšehradu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 50–52.

"JNK", 1910a:

"JNK" (Pavel JANÁK). Jak může býti Braunův dům zachován? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 60–61.

"JNK", 1910b:

"JNK" (Pavel JANÁK). Klub Za starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emausy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 3–5.

"JNK", 1910c:

"JNK" (Pavel JANÁK). Úřední návrh a návrh Klubu na regulaci Podskalí. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 26–28.

"-K-", 1901:

"-K-" (Jan KOULA). Soutěž na plány na regulaci Malé Strany. *Zprávy Spolku architektův a inženýrů v Království českém XXXV*, 1901, s. 94–95.

"K. P.", 1911:

"K. P." (Karel POLESNÝ). Z Pelhřimova. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 62.

"ORV.", 1910:

"ORV." (Otakar VONDRÁČEK). Klub usiluje o zastavení průlomu U Klíčů. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 10–12.

"R.", 1886–1887:

"R.". „Finis Ghetto“. *Zlatá Praha IV*, 1886–1887, s. 348–350.

"R.", 1919:

"R.". Plány na zastavění Podskalí pod Emauzy. *Časopis československých inženýrův a architektův XVIII*. 1919, s. 36–37.

"STS", 1910a:

"STS" (Stanislav SOCHOR). Historie průlomu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 12.

"STS", 1910b:

"STS" (Stanislav SOCHOR). Návrh stav. úřadu na zastavění průlomu U Klíčů. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 18–19.

"Vý", 1889:

"Vý" (Hynek VYSOKÝ). Heslo Archaeologie. *Ottův slovník naučný, díl II*. Praha 1889, s. 654.

"Z. W.", 1910:

"Z. W." (Zdeněk WIRTH). Dům slavného barokního sochaře M. Brauna má býti zbořen! *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 9.

"Z.", 1906:

"Z." (Zdeněk WIRTH), Zachování král. hradu pražského. *Hlídka Času* I, 1. 8. 1906, č. 17, s. 1.

AVRAMI – MASON, 2000:

AVRAMI, Erica – MASON, Randall (eds.). *Values and Heritage Conservation*. Los Angeles 2000.

BALŠÁNEK, 1906:

BALŠÁNEK, Antonín. *Panorama hradčanské a obmezení výšek na Malé Straně*. Praha 1906.

BAŤKOVÁ, 1998:

BAŤKOVÁ, Růžena (ed.). *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*. Praha 1998.

BAUMEISTER, 1876:

BAUMEISTER, Reinhard. *Stadterweiterungen in technischer, baupolizeilicher und wirtschaftlicher Beziehung*. Berlin 1876.

BEČKOVÁ, 1993:

BEČKOVÁ, Kateřina. Asanace – zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské: Příspěvek k dějinám pražské asanace. In: HRŮZA, Jiří (ed.). *Pražská asanace: K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha 1993, s. 35–56.

BEČKOVÁ, 2000a:

BEČKOVÁ, Kateřina. Klub před první světovou válkou – s čerstvými silami k tvůrčímu rozletu. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 45–54.

BEČKOVÁ, 2000b:

BEČKOVÁ, Kateřina. První léta Klubu – od plamenných protestů k odborné práci. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 32–44.

BEČKOVÁ, 2000c:

BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000.

BENEŠOVÁ, 1959:

BENEŠOVÁ, Marie. *Pavel Janák*. Praha 1959.

Böhmen. Prag, Hradschin, 1907:

Böhmen. Prag, Hradschin, kgl. Burg, Wladislawscher Trakt. *Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale. Dritte Folge VI*, 1907, sl. 67–69.

Böhmen. Prag III., Steinitzhaus, 1912:

Böhmen. Prag III., Steinitzhaus und ehemaliges Zollhaus bei dem kleinen Kleinseitner Brückenturm. *Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Denkmale. Dritte Folge XI*, 1912, s. 75.

BOITO, 1884:

BOITO, Camillo. *I Restauratori. Conferenza tenuta all'Esposizione di Torino, il 7 giugno 1884*. Firenze 1884.

BOITO, 1893:

BOITO, Camillo. *Questioni pratiche di belle arti. Restauri, concorsi, legislazione, professione, insegnamento*. Milano 1893.

Braunův dům, 1910:

Braunův dům. *Architektonický obzor IX*, 1910, příloha k č. 40, s. 1.

BRÜCKLER, 2020:

BRÜCKLER, Theodor. *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege. Die Ära Helfert, Teil I: 1863 bis 1891*. Wien 2020.

BRŮHOVÁ, 2013:

BRŮHOVÁ, Klára. *Urbanistický vývoj prostoru pod Emauzy a projekt architekta Bohumila Hübschmanna*. Praha 2013. UMPRUM, Katedra dějin umění a estetiky (diplomová práce).

BRŮHOVÁ, 2014/2015:

BRŮHOVÁ, Klára. *Praha nepostavená: Nerealizovaný urbanismus v Praze a téma vltavských břehů v kontextu přerodu města v moderní metropoli*. Praha 2014/2015. Disertační práce. ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav teorie a dějin architektury.

BRŮHOVÁ, 2017:

BRŮHOVÁ, Klára. *Praha nepostavená: vltavské břehy jako urbanistické téma moderní*

metropole. Praha 2017.

BULS, 1893:

BULS, Charles. *L'Esthetique des Villes*. Bruxelles 1893.

BULS, 1900:

BULS, Charles. *Estetika měst*. Praha 1900.

CECHNER, 1906:

CECHNER, Antonín. O soutěži na úpravu Vyšehradu. *Architektonický obzor* V, 1906, s. 27.

Cenami poctěné návrhy, 1901:

Cenami poctěné návrhy na zbudování Husova pomníku v Praze. *Národní Listy* XLI, 11. 1. 1901, č. 11, s. 3.

CZUMALO, 2008:

CZUMALO, Vladimír. Teoretická východiska a předpoklady památkové péče. In: *Péče o architektonické dědictví (I. díl)*. Praha 2008, s. 11–26.

DE LA TORRE, 2002:

DE LA TORRE, Marta (ed.). *Assessing the Values of Cultural Heritage*. Los Angeles 2002.

DEHIO, 1906:

DEHIO, Georg Gottfried. Ochrana a zachování památek. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* XIV, 1906, č. 2–3, zvláštní otisk.

DOUBRAVSKÝ, 2011a:

DOUBRAVSKÝ, Zdeněk. Do nového století s novou radnicí. *Kulturní život Šumperka* LIII, 2011, č. 9, s. 1–2.

DOUBRAVSKÝ, 2011b:

DOUBRAVSKÝ, Zdeněk. Nová radnice. *Kulturní život Šumperka* LIII, 2011, č. 10, s. 1–3.

Druhý sjezd na ochranu památek, 1915:

Druhý sjezd na ochranu památek v Praze 1913, (4. sjezd českých archeologů a spolků musejních), Zpráva, kterou z usnesení sjezdu podává pracovní výbor sjezdu na ochranu památek. Praha 1915.

DUŠEK, 2000:

DUŠEK, Zdeněk. Venkovské odbory Klubu Za starou Prahu. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Stolet Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 162–167.

DVOŘÁK, 1916:

DVOŘÁK, Max. *Katechismus der Denkmalpflege*. Wien 1916.

DVOŘÁK, 1991:

DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha 1991.

DVOŘÁK, 2004:

DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha 2004.

***Entwurf einer gesetzlichen Organisation*, 1903:**

Entwurf einer gesetzlichen Organisation der Denkmalpflege in Österreich, Wien 1903.

Entwurf eines Gesetzes, 1909:

Entwurf eines Gesetzes zum Schutze der Geschichts- und Kunstdenkmale. *Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*. Dritte Folge VIII, 1909, sl. 49–67.

FANTOVÁ, 1996:

FANTOVÁ Eva. Kamil Hilbert, průkopník památkové péče první čtvrtiny 20. století. *Zprávy památkové péče* LVI, 1996, s. 61–68.

FINGER, 1870:

FINGER, František. Rozšíření král. hlavního města Prahy. *Zprávy spolku architektů a inženýrů v Čechách* V, 1870, s. 36–37.

FINGERNAGEL-GRÜLL, 2020:

FINGERNAGEL-GRÜLL, Martha. *Zur Geschichte der österreichischen Denkmalpflege. Die Ära Helfert, Teil II: 1892 bis 1910*. Wien 2020.

FREY, 1997:

FREY, Bruno S. The Evaluation of Cultural Heritage: Some Critical Issues. In: HUTTER, Michael a Ilde RIZZO (eds.), *Economic Perspectives on Cultural Heritage*. London 1997, s. 31–49.

GIUSTINO, 2003:

GIUSTINO, Cathleen M. *Tearing Down Prague's Jewish Town: Ghetto Clearance and the Legacy of Middle-Class Ethnic Politics around 1900*. Boulder – New York 2003.

GLENDINNING, 2013:

GLENDINNING, Miles. *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation*. London and New York 2013.

HANZLÍKOVÁ, 2000a:

HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Braunův dům na Novém Městě. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 105–111.

HANZLÍKOVÁ, 2000b:

HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Činnosti Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 168–175.

HANZLÍKOVÁ, 2000c:

HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Průlom U Klíčů na Malé Straně. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 112–116.

HERAIN, 1904:

HERAIN, Jan. O bývalé klášterní budově slovanských Benediktinů při chrámu sv. Mikuláše na Starém městě Pražském. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy I*, 1904, s. 59–70.

HERAIN, 1910:

HERAIN, Jan. Králův dvůr u Prašné brány v Praze. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy II*, 1910, s. 34–47.

HERAIN, 1911:

HERAIN, Jan. Králův dvůr u Prašné brány v Praze. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy III*, 1911, s. 52–74.

HERMAN, 1904:

HERMAN, František. Dějiny Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a*

historických památek král. hlav. města Prahy I, 1904, s. 46–57.

HERMAN, 1911:

HERMAN, František. Dějiny Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy III*, 1911, s. 22–51.

HERMAN, 1912:

HERMAN, František. Dějiny Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy (pokračování). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy IV*, 1912, s. 9–38.

HERMAN, 1913:

HERMAN, František. Dějiny Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy (pokračování). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy V*, 1913, s. 15–37.

HERMAN, 1915:

HERMAN, František. Dvacet let činnosti Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy VI*, 1915, s. 19–40.

HLOBIL, 1985:

HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900–1975)*. Praha 1985.

HLOBIL, 2003:

HLOBIL, Ivo. Alois Riegl a teorie moderní památkové péče. In: RIEGL, Alois. *Moderní památková péče*, ed. Ivo HLOBIL. Praha 2003.

HLOBIL, 2008a:

HLOBIL, Ivo. Monumentita a autentická funkce architektonických a urbanistických památek. In: HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče: Výbor z textů*. Praha 2008.

HLOBIL, 2008b:

HLOBIL, Ivo. *Na základech konzervativní teorie české památkové péče: Výbor z textů*. Praha 2008.

HOLEC, 2006:

HOLEC, František. *Archiv hlavního města Prahy: Kapitoly z dějin 1851–2001*. Praha 2006.

HOŘEJŠÍ, 2006:

HOŘEJŠÍ, Pavel. Janákova díla v Pelhřimově. *Vlastivědný sborník Pelhřimovska XVII*, 2006, s. 57–58.

HRŮZA, 1989:

HRŮZA, Jiří. *Město: Praha*. Praha 1989.

HRŮZA, 1993:

HRŮZA, Jiří (ed.). *Pražská asanace: K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha 1993.

HRŮZA, 1996:

HRŮZA, Jiří. *Vývoj urbanismu II*. Praha 1996.

HRŮZA, 2012:

HRŮZA, Jiří. *Camillo Sitte*. In: SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. Brno 2012, s. 7–12.

Husovy slavnosti, 1903:

Husovy slavnosti. *Národní Listy* XLIII, 6. 7. 1903, č. 182, s. 1–4.

HÜBSCHMANN, 1922:

HÜBSCHMANN, Bohumil. Osud regulace Malé Strany. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek* IX, 1922, s. 9–14.

HŮRKOVÁ – PRIX, 2019:

HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019.

CHYTIL, 1893:

CHYTIL, Karel. Před proměnou staré Prahy. *Národní listy* XXXIII, 18. 3. 1893, č. 77, s. 1.

CHYTIL, 1915:

CHYTIL, Karel. Ku článku „Dům Andělské koleje“. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy VI, 1915, s. 79–80.

CHYTIL – HILBERT, 1912:

CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy IV*, 1912, s. 39–49.

CHYTIL – HILBERT, 1913:

CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy V*, 1913, s. 65–125.

CHYTIL – PÍČ, 1909:

CHYTIL, Karel – PÍČ, Josef. Memorandum k návrhu zákona podaného v XIX. zasedání panské sněmovny na ochranu historických a uměleckých památek, Archeologická komise ČAVU, 18. 10. 1909. *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění XVIII*, 1909, s. 434–440.

CHYTIL – PÍČ, 1911:

CHYTIL, Karel – PÍČ, Josef. *Memorandum ku statutu Centrální komise pro péči o památky, Archeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, Praha 14. 12. 1911.

JANÁK, 1910:

JANÁK, Pavel. Z Pelhřimova: Pohled na Dolní bránu ohrožen! *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 30–31.

JANÁK, 1912:

JANÁK, Pavel. Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hotelu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu III*, 1912, č. 5, s. 33–35.

Jednání manifestační a protestní schůze, 1899:

Jednání manifestační a protestní schůze pražského lidu konané 16. dubna 1899 na Žofíně, samostatný otisk, Praha 1899.

JEŘÁBEK, 1904:

JEŘÁBEK, Luboš. Pamětní spis užšího výboru „Soupisné komise král. hlav. města Prahy“ o návrzích v konkursu na upravení Malé Strany cenou poctěných. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy I*, 1904, s. 7–45.

JEŘÁBEK, 1910:

JEŘÁBEK, Luboš. Pamětní spis užšího výboru „Soupisné komise král. hlav. města Prahy“ o návrzích v konkursu na upravení Starého Města cenou poctěných. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy II*, 1910, s. 2–20.

JEŘÁBEK, 1911:

JEŘÁBEK, Luboš. Organizace ochrany památek v Rakousku. I. Říšský zákon na ochranu památek. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 45–50.

JEŘÁBEK – HÜBSCHMANN – ENGEL, 1914–1915:

JEŘÁBEK, Luboš – HÜBSCHMANN, Bohumil – ENGEL, Antonín. Proti zastavění pohledu na Emauzy / I. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách V*, 1914–1915, s. 1–3.

JESENSKÝ, 2009:

JESENSKÝ, Vít. Souvislosti průzkumů a hodnocení památek. In: *Průzkumy památek XVI*, 2009, č. 2, s. 1–2.

JESENSKÝ, 2015:

JESENSKÝ, Vít. K teorii památkové hodnoty a hodnocení památek. In: *Památky západních Čech. Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni V – 2015*. Plzeň 2015, s. 56–64.

Ještě pokračování ankety, 1907:

Ještě pokračování ankety. *Národní listy XLVII*, 30. 6. 1907, č. 178, s. 13.

JOKILEHTO, 1999:

JOKILEHTO, Jukka. *A History of Architectural Conservation*. Oxford 1999.

JOKILEHTO, 2005:

JOKILEHTO, Jukka, *A History of Architectural Conservation*. York 1986 (recomposed in PDF format 2005).

JOKILEHTO, 2008:

JOKILEHTO, Jukka et al. *The World Heritage List: What is OUV?: Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*. Berlin 2008.

Jubilejní zpráva k 25. výročí, 1918:

Jubilejní zpráva k 25. výročí trvání Jednoty pro obnovu kláštera blah. Anežky v Praze (1893–

1918). Praha 1918.

KÁBOVÁ, 2010:

KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov: Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908–1914). In: ROHÁČEK, Jiří – UHLÍKOVÁ, Kristina (eds.). *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*. Praha 2010, s. 125–155.

Kapitoly z českého dějepisů umění, 1986:

Kapitoly z českého dějepisů umění, I. Předchůdci a zakladatelé. Praha 1986.

KAPLANOVÁ – VÁCHA, 2001:

KAPLANOVÁ, Kristina – VÁCHA, Štěpán. *Chrám sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě*. Vysoké Mýto 2001.

KAŠIČKA, 2000:

KAŠIČKA, František. Regulační plán Starého Města v roce 1904. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 94–99.

KIESLING, 2011:

KIESLING, Norbert. *Pavel Janák*. Řevnice 2011.

KIESOW, 2000:

KIESOW, Gottfried. *Denkmalpflege in Deutschland. Eine Einführung*. Darmstadt 2000.

Konkurs na podání návrhů, 1899:

Konkurs na podání návrhů na pomník Mistra Jana Husi na velkém Staroměstském náměstí v Praze. *Národní Listy* XXXIX, 20. 12. 1899, č. 352, s. 2.

Kostel sv. Václava, 1897–1898:

Kostel sv. Václava. *Věstník obecní královského hlavního města Prahy* IV, 1897–1898, s. 29.

KOTRBA, 1963:

KOTRBA, Viktor. Max Dvořák a zápas o novou ideu památkové péče v Čechách: Listy Maxe Dvořáka Kamilu Hilbertovi z let 1907 až 1919. *Umění* XI, 1963, č. 4, s. 268–283.

KRÁSA, 1986:

KRÁSA, Josef. Karel Chytil. In: *Kapitoly z českého dějepisů umění, I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha 1986, s. 172–179.

Kronika, 1896–1897:

Kronika. Volné směry I. 1896–1897, č. 4, s. 187.

KROUPA, 2001:

KROUPA, Petr. Základní principy památkové péče? (Detektivní pátrání). *Zprávy památkové péče LXI*, 2001, č. 10, s. 301–313.

KROUPA, 2004:

KROUPA, Petr. Čas a autenticita památky. *Zprávy památkové péče LXIV*, 2004, č. 5, s. 431–442.

KUČA, 2002:

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V. díl. Par – Pra.* Praha 2002.

KUČA, 2008:

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VII. díl. Str – U.* Praha 2008.

KUPKA, 1996:

KUPKA, Vladimír. *Pevnost Praha.* Dvůr Králové nad Labem 1996.

KVÁŠOVÁ, 2008:

KVÁŠOVÁ, Miroslava. *Pelhřimov.* Praha – Litomyšl 2008.

LÁBLER, 1903:

LÁBLER, Ludvík. Kutná Hora a její památky stavitelské. *Architektonický obzor* II, 1903, s. 2, 6, 9, 14.

LÁSKA, 2000:

LÁSKA, Vojtěch. Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti – teorie a praxe. *Památky středních Čech XIV*, 2000, č. 2, s. 1–27.

LIPE, 2006:

LIPE, William D. Value and Meaning in Cultural Resources. In: *Cultural Heritage, Critical Concepts in Media and Cultural Studies. Vol. 1.* London 2006, s. 286–306.

LODR, 1988:

LODR, Alois. *Josef Hlávka.* Praha 1988.

LUKEŠ, 1998:

LUKEŠ, Zdeněk. Architektura secese v Čechách 1896–1914. In: *Dějiny českého výtvarného umění (IV/1) 1890/1938*. Praha 1998, s. 127–154.

MÁDL, 1907:

MÁDL, Karel B. K opravě Vladislavského sálu. *Národní listy* XLVII, 9. 6. 1907, č. 157, s. 13.

Malá enketa, 1907:

Malá enketa. *Národní listy* XLVII, 16. 6. 1907, č. 164, s. 13.

MARTIN – KRAUTZBERGER, 2006:

MARTIN, Dieter J. – KRAUTZBERGER, Michael. *Handbuch Denkmalschutz und Denkmalpflege*. München 2006.

MASON, 2002:

MASON, Randall. Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. In: DE LA TORRE, Marta (ed.). *Assessing the Values of Cultural Heritage*. Los Angeles 2002.

MATĚJKA, 1896–1897:

MATĚJKA, Bohumil. Příspěvky k dějinám Pražského baroka. *Památky archaeologické a místopisné* XVII, 1896–1897, sl. 51–58.

Melantrichova ulice je ohrožena, 1911:

Melantrichova ulice je ohrožena projektem tramwaye. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* II, 1911, s. 29–30.

MELZER – SCHULZ, 1993:

MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol. *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.

MERHOUT, 2002:

MERHOUT, Cyril. 1. Malá Strana. In: MERHOUT, Cyril – WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha 2. Malá Strana a Hradčany*. Praha – Litomyšl 2002, s. 5–48.

MÍŠKOVÁ – FRANC – KOSTLÁN, 2010:

MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín (eds.). *Bohemia docta*. Praha 2010.

MRŠTÍK, 1896:

Mrštík, Vilém. Českému lidu! *Národní listy* XXXVI, 5. 4. 1896, č. 95, s. 5.

MRŠTÍK, 1897–1898:

MRŠTÍK, Vilém. Bestia triumfans. *Rozhledy* VII, 1897–1898, s. 581–584, 642–649, 739–743.

MUÑOS VIÑAS, 2005:

MUÑOS VIÑAS Salvador. *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford 2005.

MURÁR, 2020:

MURÁR, Tomáš. Na cestě k samostatné katedře. In: BIEGEL, Richard – PRAHL, Roman – BACHTÍK, Jakub (eds.). *Století Ústavu pro dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha 2020, s. 72–121.

Návrh rady městské, 1896:

Návrh rady městské, aby pro pomník mistra Jana Husa propůjčeno bylo místo na náměstí Betlémském. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* III, 1896, č. 9, s. 93.

NEJEDLÝ, 2008:

NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie. In: *Péče o architektonické dědictví (I. díl)*. Praha 2008, s. 29–44.

NESVADBÍKOVÁ, 1983:

NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 2, Výběr autentických dokumentů 1749–1918*. Praha 1983.

NESVADBÍKOVÁ – WIRTH – VINTER, 1983:

NESVADBÍKOVÁ, Jiřina – WIRTH, Zdeněk – VINTER, Vlastimil. *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749–1958*. Praha 1983.

NOVOTNÝ, 2019:

NOVOTNÝ, Michal. *Česká památková péče mezi ideály a realitou. O přípravě památkových zákonů ve 20. století*. Olomouc 2019. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta filozofická, Katedra dějin umění (disertační práce).

O prohlídce domů, 1899:

O prohlídce domů č. p. 931, 932 a 933 na Staroměstském náměstí v Praze. *Národní Listy*

XXXIX, 24. 1. 1899, č. 24, s. 3.

Odpověď starosty, 1899:

Odpověď starosty p. dra. Podlipného k vynesení zemského výboru v příčině zachování domů čp. 931, 932 a 933–I. na Staroměstském náměstí. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy VI*, 1899, č. 1, s. 2.

Ochrana význačného rázu města, 1936–1937:

Ochrana význačného rázu města paragrafem 34 stavebního řádu pražského. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek XX*, 1936–1937, s. 61–64.

Operational Guidelines, 2021:

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Paris 2021, <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>, vyhledáno 10. 8. 2022.

Pamětní spis stran upravení, 1873:

Pamětní spis stran upravení a rozšíření kr. hl. města Prahy. *Zprávy spolku architektů a inženýrů v Čechách VIII*, 1873, s. 23–25.

Pamětní spis užšího výboru, 1912:

Pamětní spis užšího výboru "Soupisné komise král. hlav. města Prahy" o návrzích v konkursu na upravení části dolního Nového Města pražského cenou poctěných (z roku 1902). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy IV*, 1912, s. 3–7.

Pamětní spis ve příčině, 1895:

Pamětní spis ve příčině úpravy Prahy. *Zprávy Spolku architektův a inženýrů v Království českém XXIX*, 1895, s. 113–117.

PAVEL, 1975:

PAVEL, Jakub. Dějiny památkové péče od osvětlenectví do 1. světové války. In: *Sborník archivních prací XXV*, 1975, s. 143–293.

PAVLÍK, 2000:

PAVLÍK, Milan. Vývoj názorů na zástavbu území pod Emauzy. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *100 let Klubu Za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 127–133.

Podvysocké listy, 1894a:

Podvysocké listy V, 5. 1. 1894, č. 1, nestr.

Podvysocké listy, 1894b:

Podvysocké listy V, 21. 7. 1894, č. 29, nestr.

Podvysocké listy, 1902:

Podvysocké listy XIII, 5. 9. 1902, č. 33, nestr.

Pohřeb † Františka Schmoranze, 1902:

Pohřeb † Františka Schmoranze ve Slatiňanech. *Český východ* XXV, č. 15, 12. 4. 1902, s. 2.

POKORNÝ, 2005:

POKORNÝ, Jiří. *Odkaz Josefa Hlávky: Historie České akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*. Praha 2005.

POKORNÝ, 2010:

POKORNÝ, Jiří. Česká akademie věd a umění do roku 1918. In: MÍŠKOVÁ, Alena – FRANC, Martin – KOSTLÁN, Antonín (eds.). *Bohemia docta*. Praha 2010, s. 194–233.

Pokračování ankety, 1907:

Pokračování ankety. *Národní listy* XLVII, 23. 6. 1907, č. 171, s. 13.

Postavení modelu Husova pomníku, 1906–1907:

Postavení modelu Husova pomníku na Velkém náměstí v Praze. *Český svět* III, 1906–1907, č. 22, s. 526–527.

Prag, Celetnagasse, 1911:

Prag, Celetnagasse, drohende Demolierung der Häuser K.-Nr. 569/I und 570/I. *Mittheilungen der k. k. Zentralkommission für Denkmalpflege. Dritte Folge* X, 1911, sl. 140.

PRIX, 2017:

PRIX, Dalibor a kol. *Umělecké památky Prahy, Velká Praha. 1. M–U*. Praha 2017.

Průlom „U Klíčů“, 1910:

Průlom „U Klíčů“ před konečným rozhodnutím. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* I, 1910, s. 49.

PŘIKRYLOVÁ, 2017:

PŘIKRYLOVÁ, Miroslava. *Fotografický ateliér H. Eckert v Praze: Obrazový katalog fotografií uložených v Archivu hl.m. Prahy*. Praha 2017.

Rada městská, 1896:

Rada městská. Schůze dne 22. července 1896. Návrh rady městské, aby pro pomník mistra Jana Husa propůjčeno bylo místo na náměstí Betlémském. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* III, 1896, č. 9, s. 93.

Rada městská, 1896–1897:

Rada městská. Schůze dne 25. srpna 1896. Novostavby v obvodu assanačním. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* III, 1896–1897, č. 10 s. 113.

Rada městská, 1899a:

Rada městská. Schůze dne 2. ledna 1899. Návrh rady městské v příčině propůjčení místa pro postavení pomníku Mistru Janu Husovi. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* VI, 1899, č. 2, s. 10.

Rada městská, 1899b:

Rada městská. Schůze dne 27. ledna 1899. Palác pojišťovny městské. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* VI, 1899, č. 2, s. 14.

Rada městská, 1910:

Rada městská. Schůze 16. září. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* XVII, 1910, č. 18, s. 303.

Rada městská, 1911a:

Rada městská. Schůze 21. července. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* XVIII, 1911, č. 13–14, s. 269.

Rada městská, 1911b:

Rada městská. Schůze 4. srpna. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* XVIII, 1911, č. 15–16, s. 292.

Rada městská, 1912:

Rada městská. 49. schůze dne 10. května. *Věstník obecní královského hlavního města Prahy* XIX, 1912, č. 10, s. 238.

RADOVÁ, 1987:

RADOVÁ, Milena. Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska. *Památky a příroda XII*, 1987, č. 1, s. 1–9, č. 2, s. 65–75.

Regulace Starého Města, 1911:

Regulace Starého Města a části Nového Města. *Věstník obecní královského hlavního města Prahy XVIII*, 1911, č. 19, s. 376–377.

RIEGL, 1903:

RIEGL, Alois. *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*. Wien-Leipzig 1903.

RIEGL, 1905:

RIEGL, Alois. Das Denkmalschutzgesetz. *Neue Freie Presse XLII*, č. 14553, 27. 2. 1905, s. 6–8.

RIEGL, 2003a:

RIEGL, Alois. *Moderní památková péče*, ed. Ivo HLOBIL. Praha 2003.

RIEGL, 2003b:

RIEGL, Alois. Nové směry v památkové péči. In: RIEGL, Alois. *Moderní památková péče*, ed. Ivo HLOBIL. Praha 2003, s. 77–99.

Rozhodnutí c. k. správního soudu, 1910:

Rozhodnutí c. k. správního soudu o zachování domu č. p. 476–III („u sedmi čertů“). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy II*, 1910, s. 65–69.

RUSKIN, 1849:

RUSKIN, John. *The Seven Lamps of Architecture*. London 1849.

RUSKIN, 1889:

RUSKIN, John. *The Seven Lamps of Architecture*. Orpington 1889.

Řádná valná hromada, 1911:

Řádná valná hromada Klubu dne 3. února 1911. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 8–11.

Sbor obecních starších, 1899:

Sbor obecních starších král. hlav. města Prahy. *Národní Listy* XXXIX, 21. 2. 1899, č. 52, s. 3.

Seznam domů v asanačním obvodu, 1993:

Seznam domů v asanačním obvodu. In: HRŮZA, Jiří (ed.). *Pražská asanace: K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha 1993, s. 95–116.

SITTE, 1889:

SITTE, Camillo. *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*, Wien 1889.

SITTE, 1995:

SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. Praha 1995.

SITTE, 2012:

SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. Brno 2012.

Slavná rado král. hlavního města, 1897–1898:

Slavná rado král. hlavního města Prahy! *Rozhledy* VII, 1897–1898, s. 574–575.

Soutěž na úpravu, 1901:

Soutěž na úpravu Starého a části Nového města. *Věstník obecní královského hlavního města Prahy* VIII, 1901, č. 15 a 16, s. 138, 148.

Staré město pražské, 1887:

Staré město pražské a čtvrť josefovská. *Národní listy* XXVII, 6. 3. 1887, č. 64, s. 5.

STÜBBEN, 1890:

STÜBBEN, Joseph. *Der Städtebau*. Darmstadt 1890.

SVOBODA – LUKEŠ, 1989:

SVOBODA, Jan – LUKEŠ, Zdeněk. Architekt Bohumil Hübschmann. *Umění a řemesla* II, 1989, s. 16–20.

SVOBODA – LUKEŠ – HAVLOVÁ, 1997:

SVOBODA, Jan E. – LUKEŠ, Zdeněk – HAVLOVÁ, Ester. *Praha 1891–1918 (Kapitoly o architektuře velkoměsta)*. Praha 1997.

ŠITTLER, 1911:

ŠITTLER, Eduard. Kostel sv. Linharta a dům „U černého orla“ na Starém městě pražském.

Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy III, 1911, s. 75–111.

ŠITTLER, 1912:

ŠITTLER, Eduard. Kostel sv. Linharta a dům „U černého orla“ na Starém městě pražském. *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy IV*, 1912, s. 99–117.

ŠTECH, 1910:

ŠTECH, Václav Vilém. Úvodem k vlastnímu časopisu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 1.

ŠVÁCHA, 1991:

ŠVÁCHA, Rostislav. Kutnohorská architektura období historismu a moderny (1851–1918). *Umění XXXIX*, 1991, s. 402–435.

ŠVÁCHA, 1994:

ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu*. Praha 1994.

ŠVÁCHA, 1998:

ŠVÁCHA, Rostislav. Moderní architektura, In: BAŤKOVÁ, Růžena (ed.). *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*. Praha 1998, s. 54–71.

The Burra Charter, 2017:

The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance. Burwood 2000, http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/burra_charter.pdf, vyhledáno 16. 4. 2017.

TYRŠOVÁ, 1887:

TYRŠOVÁ, Renáta. K regulaci Starého města a Josefova. *Národní Listy XXVII*, 25. 3. 1887, č. 83, s. 9.

UHLÍK, 2013:

UHLÍK, Jan. *Architekt Jan Vejrych a jeho tvorba*. Praha 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta filozofická, Ústav pro dějiny umění.

UHLÍK, 2014:

UHLÍK, Jan. Sto let od smrti významného stavitele pivovarů a prvního pražského památkáře Jana Heraina. *Zprávy památkové péče* LXXIV, 2014, č. 5, s. 422–424.

UHLÍK, 2016:

UHLÍK, Jan. Sto let Katechismu památkové péče Maxe Dvořáka. *Zprávy památkové péče* LXXVI, 2016, č. 6, s. 664–666.

UHLÍK, 2017:

UHLÍK, Jan. Hodnoty památek jako nástroj k analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí. *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2017, č. 6, s. 642–648.

UHLÍK, 2019:

UHLÍK, Jan. Hodnota celistvosti v kontextu hodnot památek, její formy a význam. In: HŮRKOVÁ, Ludmila – PRIX, Dalibor (eds.). *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století*. Praha 2019, s. 117–149.

UHLÍK, 2020:

UHLÍK, Jan. Bestia triumphans? The role of the Register Commission of the Royal Capital City of Prague in the Documentation and Rescue of Historically Valuable Objects during Prague's Urban Renewal. *Monumentorum tutela* XXX, 2020, s. 125–144.

UHLÍKOVÁ, 2010:

UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*. Praha 2010.

UHLÍKOVÁ, 2015:

UHLÍKOVÁ, Kristina. Archeologická komise ČAVU a český dějepis umění v závěru 19. století. *Práce z dějin Akademie věd* VII, 2015, s. 29–45.

UHLÍKOVÁ, 2018:

UHLÍKOVÁ, Kristina. Rudolf Hönigschmid: německý památkář v Československu. *Zprávy památkové péče* LXXVIII, 2018, s. 522–524.

UHLÍKOVÁ – UHLÍK, 2021:

UHLÍKOVÁ, Kristina – UHLÍK, Jan. Stylová rekonstrukce městského chrámu v druhé polovině 19. století na příkladu kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě. *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 2, s. 124–137.

Valná hromada Klubu, 1909:

Valná hromada „Klubu Za starou Prahu“. *Krásy našeho domova* V, 1909, s. 96–99, 118–119, 155–156.

Valná hromada Spolku, 1915:

Valná hromada „Spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husí“ v Praze. *Věstník obecní král. hlav. města Prahy* XXII, 1915, č. 13–14, s. 184.

Věstník obecní král. hlav. města, 1894:

Věstník obecní král. hlav. města Prahy I, 1894, č. 4, s. 58.

VINTER, 1982a:

VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče I.– II.* Praha 1982.

VINTER, 1982b:

VINTER, Vlastimil. *Úvod do dějin a teorie památkové péče II.* Praha 1982.

VIOLLET-LE-DUC, 1866:

VIOLLET-LE-DUC, Eugène Emmanuel. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle. VIII. Quai–Synagogue.* Paris 1866.

VLČEK, 1996:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov.* Praha 1996.

VLČEK, 1999:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Malá Strana.* Praha 1999.

VLČEK, 2000:

VLČEK, Pavel (ed.). *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany.* Praha 2000.

VLČEK, 2004:

VLČEK, Pavel (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách.* Praha 2004.

VORLÍČEK, 1906:

VORLÍČEK, Karel. *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné 1884–1905.* Kutná Hora, b. d. [1906].

VYBÍRAL, 1995:

VYBÍRAL, Jindřich. Koula, Jan. In: HOROVÁ, Anděla. *Encyklopedie českého výtvarného umění,*

I. díl. Praha 1995, s. 390.

Vyznamenané plány, 1887:

Vyznamenané plány na regulování Josefova a části Starého města. *Národní listy* XXVII, 23. 2. 1887, č. 53, s. 2.

WAGNER, 1946:

WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Praha 1946.

WIRTH, 1906:

WIRTH, Zdeněk. Na ochranu památek. *Čas* XX, 11. 5. 1906, č. 129, s. 2–3.

WIRTH, 1907:

WIRTH, Zdeněk. Zachování a ochrana historických a uměleckých památek – Vývoj otázky v XIX. století. *Český časopis historický* XIII, 1907, č. 3, s. 323–332, č. 4, s. 402–412.

WIRTH, 1908–1909:

WIRTH, Zdeněk. Stavební rytmus malého města. *Styl* I, 1908–1909, s. 327–336.

WIRTH – KUBIŠTA, 1911:

WIRTH, Zdeněk – KUBIŠTA, Bohumil. Husův pomník v dnešní formě nepatří na Staroměst. náměstí! *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* II, 1911, s. 13–14.

WIRTH – POLESNÝ, 1910:

WIRTH, Zdeněk – POLESNÝ, Karel. Krytina lepenková kazí vzhled českých měst. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* I, 1910, s. 62.

WUNSCH, 1899:

WUNSCH, Hugo. Zpráva o činnosti komise pro soupis stavebních uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy. *Almanach královského hlavního města Prahy na rok 1899* II, 1899, s. 260–261.

Z městské rady pražské, 1906:

Z městské rady pražské. *Národní listy* XLVI, 30. 5. 1906, č. 148, s. 3.

Za krásu Malé Strany, 1912–1913:

Za krásu Malé Strany II. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* III, 1912–1913, s. 39.

Za příčinou zachování, 1896–1897:

Za příčinou zachování starobylého rázu Prahy. Věstník obecní královského hlavního města Prahy III, 1896–1897, s. 147.

ZATLOUKAL, 1986:

ZATLOUKAL, Pavel. Šumperská architektura let 1850–1950. II. *Severní Morava* LI, 1986, s. 28–36.

Ze schůzí „Soupisné komise“, 1910:

Ze schůzí „Soupisné komise“. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy II, 1910, s. 13–30.

Ze schůzí „Soupisné komise“, 1911:

Ze schůzí „Soupisné komise“. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy III, 1911, Příloha, s. 31–47.

Ze schůzí „Soupisné komise“, 1904:

Ze schůzí „Soupisné komise“. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy I, 1904, Příloha, s. 1–12.

Zemský výbor proti zboření, 1898:

Zemský výbor proti zboření tří domů na Staroměstském náměstí. Národní Listy XXXVIII, 2. 12. 1898, č. 332, s. 3.

Zentralkommission für Denkmalpflege, 1911:

Zentralkommission für Denkmalpflege. Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. Dritte Folge X, 1911, sl. 323–328.

6. Sitzung vom 2. März 1906, 1906:

6. Sitzung vom 2. März 1906 (5. Sitzung der II. Sektion). Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale. Dritte Folge V, 1906, Amtliche Beilage, sl. 60–73.

12. Sitzung vom 30. März 1906, 1906:

12. Sitzung vom 30. März 1906 (8. Sitzung der II. Sektion). Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale.

Dritte Folge V, 1906, Amtliche Beilage, sl. 99–105.

8. SUMMARY

The dissertation deals with the issue of reconstructions and new realizations in historical parts of Prague (Old and New Towns of Prague, Lesser Town, Hradčany, Josefov and Vyšehrad) at the end of the 19th and the beginning of the 20th century against the background of period discussions about the content and new direction of monument care, as reflected in selected projects (whether implemented or unrealized) representing the construction activities of the time in the metropolis. The work not only raises questions about the immediate conceptual and stylistic solutions used by individual architects, but also considers the more general issues of the development of monument care in the Czech lands in the period under review. Its focus is on the analysis of the influence of current ideas and opinions in the field of theory of monument care on construction practice represented by individual cases and the identification of the retroactive impact of practical experience on the form of field theory.

Individual case studies (discussed projects) are selected to cover both major Prague urban projects at the turn of the 19th and 20th centuries, as well as (un)implemented transformations of selected buildings and architectural ensembles in this period.

The work is primarily focused on the period between 1890 and 1918, i.e. approximately from the time of finalization of preparations for the beginning of the Prague redevelopment until the end of World War I, which fundamentally changed the socio-political environment in the Czech lands and significantly interfered in thinking about urban issues, architecture and care for cultural heritage. However, the year 1890 is not understood as a fixed boundary for our considerations, because the events in Prague in the last decade of the 19th century were a natural continuation and culmination of tendencies that gradually matured during the entire second half of the century – and in the case of theoretical concepts of monument care, their roots were even deeper. Therefore, among the discussed projects is a proposal for the use of land acquired by the abolition of the Prague fortifications prepared by the city's construction and economic office already in the seventies of the 19th century.

The text is divided into six chapters. In the final part, the most important findings related to the researched issue are summarized in a synthetic form and their significance for today's monument care is discussed.

Part of the work is an overview of the literature and archive sources used, an overview of selected projects in the historical parts of Prague dealt with in the monitored period by the Register Commission of the Royal Capital City of Prague and the Club for Old Prague and a pictorial appendix combining selected planning documentation with historical and current photo documentation.

Příloha 1

PŘEHLED VYBRANÝCH PROJEKTŮ V HISTORICKÝCH ČÁSTECH PRAHY ŘEŠENÝCH KOMISÍ PRO SOUPIS STAVEBNÍCH, UMĚLECKÝCH A HISTORICKÝCH PAMÁTEK KRÁLOVSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY A KLUBEM ZA STAROU PRAHU NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Přehled zahrnuje 97 projektů vybraných z materiálů popisujících aktivitu Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu ve sledovaném období. Cenným zdrojem informací při jeho přípravě byly zejména texty ve Zprávách Soupisné komise,⁴⁸⁹ ve Věstníku Klubu Za starou Prahu a zápisy ze schůzí domácí rady Klubu.⁴⁹⁰ Projekty do přehledu byly vybrány tak, aby výsledný soubor urbanistických problémů a (ne)realizovaných proměn staveb a architektonických souborů reprezentoval, jak po kvalitativní, tak po kvantitativní stránce, široké spektrum zamýšlených i uskutečněných stavebních akcí v historickém jádru metropole od devadesátých let 19. století až do vzniku samostatného Československa. Z tohoto důvodu jsou do něj zahrnuta jak závažná, široce diskutovaná témata, tak i menší kauzy, které měly převážně lokální charakter.

Projekty jsou řazené podle jednotlivých městských částí. V rámci každé městské části jsou nejprve uvedené kauzy týkající se jednotlivých profánních a sakrálních objektů, respektive celků, za nimi následují řešené urbanistické otázky. Cílem stručné charakteristiky projektů je upozornit na základní rysy diskutovaných problémů a usnadnit tak jejich výběr pro další, detailnější studium. Přitom je třeba mít na paměti, že uvedené stavební kauzy v sobě ve většině případů zahrnují i složku urbanistickou – demolice/necitlivá úprava stávající stavby a/nebo její nahrazení novostavbou neznamenal v případě historického centra města jen zásah do památkových hodnot daného objektu, ale měly zároveň nezanedbatelný vliv na utváření vzhledu a atmosféry místa, kde se nacházely. Významnou roli v řadě uvedených projektů hraje rovněž čas. Některé z nich byly řešené po dobu několika let, u dalších diskuse a hledání vhodné

---

⁴⁸⁹ Jednalo zvláště o statě věnované dějinám Komise připravované Františkem Hermanem a záznamy ze schůzí tohoto odborného poradního orgánu magistrátu.

⁴⁹⁰ Knihy protokolů domácí rady Klubu Za starou Prahu z let 1900 až 1916.

podoby jejich realizace trvala ještě výrazně déle a v tomto procesu se v důsledku vzájemné interakce a obohacování novými poznatky postupně vyvíjely názory všech zúčastněných stran.

Městská čtvrť	Projekt
Hradčany	Bruská (Písecká) brána – snaha Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu o její zachování. Návrh Klubu Za starou Prahu na úpravu okolí brány.
Hradčany	Pražský hrad, hradby a příkopy – doporučení Soupisné komise ohledně jejich zachování.
Hradčany	Pražský hrad, věž Daliborka a Černá věž – doporučení Soupisné komise ke způsobu jejich rekonstrukce a zpřístupnění veřejnosti.
Hradčany	Pražský hrad, věž Daliborka, Staré purkrabství – po dohodě s konzervátorem J. Herainem byly Zemským výborem upraveny pro návštěvníky.
Hradčany	Pražský hrad, Vladislavský trakt – diskuse ohledně formy a rozsahu záchranných prací.
Hradčany	Pražský hrad – protest Soupisné komise proti vedení tramvajové tratě přes areál hradu.
Josefov	Starý židovský hřbitov – zřízení hradební zdi kolem něj na návrh c. k. Ústřední komise.
Malá Strana	Domy čp. 55/III, 56/III u Malostranské mostecké věže – řešení otázky jejich vhodné úpravy.
Malá Strana	Dům „U Splavínů“ („U Flavínů“) (čp. 36/III) – vystoupení Soupisné komise proti jeho bourání.
Malá Strana	Dům čp. 267/III – zabránění radikální přestavbě na výzvu c. k. konzervátora památkové péče.
Malá Strana	Dům čp. 490/III na Velkopřevorském náměstí – protest proti novostavbě na místě tohoto zbořeného domu.
Malá Strana	Dům čp. 83/III – vystoupení Soupisné komise proti zbourání domu u Čertovky.
Malá Strana	Dům čp. 84/III – objevení pilíře Juditina mostu ve sklepení.
Malá Strana	Hrzánský palác (čp. 176/III) – intervence Soupisné komise ve prospěch jeho zachování.
Malá Strana	Malostranská zbrojnice (čp. 111/III) – intervence Soupisné komise ve prospěch jejího zachování.
Malá Strana	Michnův palác – intervence Soupisné komise ve prospěch jeho zachování a ideálně přeměnění v součást městského muzea.
Malá Strana	Palác Straků z Nedabylic (čp. 476/III) – snaha Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu o jeho zachování.
Malá Strana	Rodinný dům v zahradě domu čp. 151/III pod Starými zámeckými schody – vystoupení Klubu Za starou Prahu proti jeho postavení.
Malá Strana	Kaple sv. Karla Boromejského ve Vlašském dvoře (sirotčinci) – intervence Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu proti jejímu zboření.

Malá Strana	Kostel sv. Jana Křtitele Na Prádle – snaha Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu o jeho zachování.
Malá Strana	Kostel sv. Vavřince – snaha Soupisné komise o zachování kostela.
Malá Strana	Malá Strana – protest Klubu Za starou Prahu proti navrhované úpravě vltavského břehu v této části Prahy.
Malá Strana	Průlom U Klíčů – snahy Klubu Za starou Prahu o prosazení vhodného řešení zastavění průlomu.
Malá Strana, Hradčany	Soutěž na regulační plány Malé Strany a přiléhající části Hradčan – aktivity Soupisné komise a její přístup k hodnocení návrhů.
Nové Město	Braunův dům (čp. 730/II) – snaha Klubu Za starou Prahu a Soupisné komise o jeho zachování.
Nové Město	Celnice na Výtoni (čp. 412/II) – odpor Soupisné komise, c. k. Ústřední komise a Klubu Za starou Prahu proti jejímu zboření.
Nové Město	Dům „U Slunce“ (čp. 1045/II) Na Poříčí – intervence Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu ve prospěch zachování jeho průčelní části.
Nové Město	Dům „U zlatého beránka“ (čp. 840/II) na Václavském náměstí – vystoupení Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření.
Nové Město	Dům „U žlutého benátského lva“ (čp. 838/II) na Václavském náměstí – intervence Soupisné komise proti jeho zbourání.
Nové Město	Dům čp. 389/II – intervence Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření.
Nové Město	Dům čp. 411/II v Podskalí – vystoupení Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření.
Nové Město	Dům čp. 791/II na nároží Vodičkovy ulice a Václavského náměstí – doporučení Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu na zachování alespoň jeho věže.
Nové Město	Dům U Císařských (čp. 832/II) – záchrana dvou dřevěných stropů a zábradlí schodiště přenesením do pražského městského muzea.
Nové Město	Faustův dům (čp. 503/II) a dům čp. 502/II – zachování původního rázu domů.
Nové Město	Komplex dílen a skladů kulis Národního divadla (čp. 438/II) v Apolinářské ulici – intervence Soupisné komise ve prospěch zachování pohledu na kostel sv. Apolináře od severozápadu.
Nové Město	Kubešův mlýn v Petřské čtvrti – intervence Klubu Za starou Prahu proti necitlivé úpravě jeho okolí.
Nové Město	Novoměstská radnice – snaha Soupisné komise o prosazení obnovy původní středověké podoby podle návrhu A. Wiehla a K. Hilberta v rozporu s názorem c. k. Ústřední komise.
Nové Město	Novostavba činžovního domu na nároží ul. Spálené a Lazarské (čp. 82/II) a její poměr ke kostelu Nejsvětější Trojice.
Nové Město	Palác Sylva-Taroucca (čp. 852/II) Na Příkopě – doporučení Soupisné komise, Klubu Za starou Prahu i generálního konzervátora c. k. Ústřední komise pro jeho rekonstrukci.
Nové Město	Reálné gymnázium v Resslově ulici – protest Klubu Za starou Prahu a Jednoty stavitelů v Království českém proti jeho stavbě.
Nové Město	Rodný dům Fügnerův (čp. 971/II) a sousední dům čp. 970/II v Růžové ulici – protest Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu proti jejich

	bourání.
Nové Město	Tzv. Německé kasino či Německý dům, Palác Příchovských (čp. 859/II) v ulici Na Příkopě – odpor Soupisné komise proti násilné přestavbě.
Nové Město	Vila Amerika (Michnův letohrádek) – dohled Soupisné komise nad rekonstrukcí letohrádku a nad úpravou jeho sadového okolí.
Nové Město	Bývalý kostel sv. Mikuláš v Podskalí – vystoupení Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření.
Nové Město	Kostel Nanebevzetí P. Marie a Karla Velikého na Karlově – protest Klubu Za starou Prahu proti změně tvaru jeho střechy.
Nové Město	Kostel Nejsvětější Trojice v Podskalí – návrh Soupisné komise na jeho zachování.
Nové Město	Kostel sv. Kateřiny – doporučení Soupisné komise ke způsobu opravy věže.
Nové Město	Kostel sv. Petra a Pavla na Zderaze – intervence Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu ve prospěch jeho zachování.
Nové Město	Kostel sv. Václava na Zderaze – intervence proti zboření kostela navrhovanému z důvodu jeho špatného stavu.
Nové Město	Nová nika pro sochu sv. Jana Nepomuckého ve Spálené ulici – kritika její formy i umístění Klubem Za starou Prahu.
Nové Město	Rotunda sv. Longina – doporučení Klubu Za starou Prahu k její rekonstrukci.
Nové Město	Emauzy – aktivity Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu ve prospěch zachování pohledu na komplex Emauzského kláštera od řeky.
Nové Město	Nároží ulic Spálená a Lazarská u kostela Nejsvětější Trojice – úsilí Klubu Za starou Prahu o zachování původního urbanistického řešení křižovatky.
Nové Město	Okolí kostela sv. Apolináře – intervence Klubu Za starou Prahu proti navrhované nové podobě této lokality.
Staré Město	Domy čp. 931/I, 932/I, 933/I na severní straně Staroměstského náměstí – aktivity Soupisné komise proti jejich zboření v rámci asanačního projektu.
Staré Město	Domy na Malém náměstí – jejich prohlídka odborníky Soupisné komise a snaha o zachování alespoň domů čp. 3/I, 4/I, 5/I, 10/I, 12/I, ideálně však všech.
Staré Město	Domy v Kaprově ulici – žádost Soupisné komise, aby portály bouraných domů byly zasazené do novostaveb nebo přemístěné do muzea.
Staré Město	Dům „Platýz“ – protest Klubu Za starou Prahu proti jeho přestavbě.
Staré Město	Dům „U černé Matky Boží“ (čp. 569/I) – protest Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření a proti narušení stávající urbanistické situace.
Staré Město	Dům „U Halánků“ (čp. 269/I) – vystoupení Soupisné komise proti jeho bourání.
Staré Město	Dům „U kamenné panny“ (čp. 183/I) v Karlově ulici – protest c. k. zemského konzervátora proti zboření traktu tohoto domu.

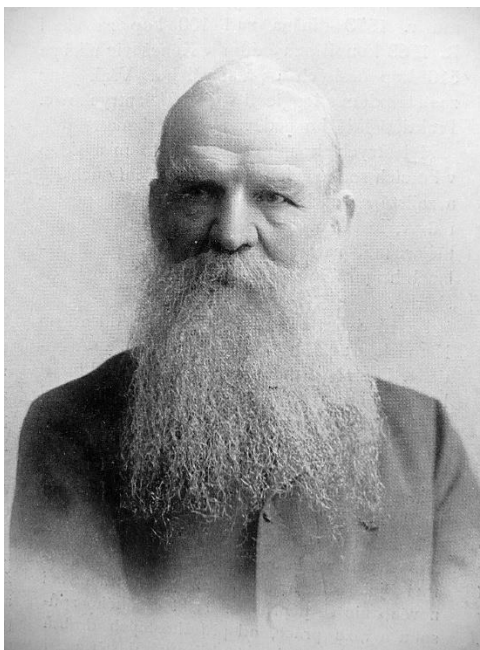
Staré Město	Dům „U Štupartů“ (čp. 647/I) – na doporučení Soupisné komise přenesení klenby bouraného domu do jedné z místností v novostavbě.
Staré Město	Dům „U Štupartů“ (čp. 647/I) – protest Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření a narušení urbanistického řešení celé lokality.
Staré Město	Dům „U Vejvodů“ – Soupisná komise s Klubem Za starou Prahu trvají na jeho zachování.
Staré Město	Dům „U zlaté štiky“ (čp. 705/I) – snaha Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu o zachování alespoň průčelí domu a původní urbanistické koncepce.
Staré Město	Dům Andělské koleje (čp. 16/I) – úsilí Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu o zachování zbytků románské stavby a úpravu domu k novému užívání.
Staré Město	Dům čp. 143/I na Malém náměstí – vystoupení Soupisné komise proti jeho zboření.
Staré Město	Dům čp. 346/I na Perštýně – intervence Klubu Za starou Prahu proti jeho zboření a zachování náměstí na Perštýně.
Staré Město	Dům čp. 359/I na rohu ulic Na Perštýně a Martinské – doporučení Soupisné komise ohledně přístavby domu.
Staré Město	Dům čp. 4/I – objevení sgrafit na fasádě, snaha Soupisné komise o jejich odhalení.
Staré Město	Dům čp. 84/I – intervence Soupisné komise ve prospěch jeho zachování.
Staré Město	Husův pomník – nesouhlas Klubu Za starou Prahu s jeho postavením na Staroměstském náměstí.
Staré Město	Juditin most – přenesení jeho objevené dlažby před kostel Křižovníků s vysvětlující deskou.
Staré Město, Malá Strana	Karlův most – kritika způsobu jeho opravy, Soupisnou komisí doporučeno vyměňovat pouze poškozené části a ostatní nechat pro zachování „starého povrchu“.
Staré Město	Kašna s delfíny u kostela sv. Mikuláše – intervence Soupisné komise ve prospěch jejího zachování.
Staré Město	Kopmanská zahrada mezi ulicemi Rybnou a Templovou – protest Klubu Za starou Prahu proti její likvidaci.
Staré Město	Melantrichův dům – záchrana portálu přenesením do pražského městského muzea.
Staré Město	Platněřská ulice – snížení její úrovně, aby vynikly sokly domů, zvláště Clam-Gallasova paláce.
Staré Město	Prašná brána – z důvodu zachování pohledu na bránu doporučuje Soupisná komise ponechání náměstí před ní a maximálně tříposchod'ové budovy v okolí.
Staré Město	Stará kolkovna v Dlouhé ulici (čp. 922/I) – snahy Soupisné komise a c. k. Ústřední komise o zachování původem středověkého domu s gotickým arkýřem.
Staré Město	Bývalý paulánský klášter (čp. 930/I) na severní straně Staroměstského náměstí – aktivity Soupisné komise proti jeho zboření v rámci asanačního projektu.
Staré Město	Klášter milosrdných bratří na Františku – intervence Společnosti vlasteneckých přátel umění a Soupisné komise proti zboření budovy.

Staré Město	Klášter sv. Mikuláše u Staroměstského náměstí – vystoupení Soupisné komise proti jeho zboření v rámci asanačního projektu.
Staré Město	Kostel sv. Ducha – návrhy Klubu Za starou Prahu na úpravu jeho okolí.
Staré Město	Kostel sv. Martina ve zdi – návrh Soupisné komise, aby v okolí nebyly stavěné vyšší budovy, než připouští stavební řád, protože by mohl být poškozený pohled na kostel.
Staré Město	Kostel sv. Martina ve zdi – revize plánů jeho rekonstrukce Soupisnou komisí.
Staré Město	Týnský chrám – vystoupení Soupisné komise proti nevhodnému restaurování severního opukového tympanonu.
Staré Město, Malá Strana	Karlův most – tramvajová trať, intervence Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu proti jejímu zřízení.
Staré Město	Melantrichova ulice – Soupisná komise i Klub Za starou Prahu jsou proti vedení tramvajové tratě touto ulicí.
Staré Město	Okolí kláštera Křížovníků s červenou hvězdou – apel Klubu Za starou Prahu na zachování původního rozložení hmot zvláště na nábřeží Vltavy.
Staré Město, Josefov, Nové Město	Pražská asanace – vystoupení Soupisné komise k projektu jako celku a k ochraně/záchraně/dokumentaci památkově cenných objektů a jejich částí.
Staré Město, Nové Město	Soutěž na regulační plány Starého Města pražského a Petrské čtvrti – aktivity Soupisné komise a její přístup k hodnocení návrhů.
Staré Město	Zahrada nemocnice Milosrdných bratří – intervence Soupisné komise proti jejímu zastavění.
Staré Město	Zachování půdorysu Malého náměstí a vystoupení Soupisné komise a Klubu Za starou Prahu proti zbourání domů čp. 3/I, 4/I.
Staré Město	Železná ulice – protest Klubu Za starou Prahu proti navrhované formě jejího rozšíření pro tramvajovou trať a návrh vlastního řešení.
Vyšehrad	Pohled na vyšehradské opevnění od jihu – protest Klubu Za starou Prahu proti novostavbě Pražského sanatoria podle návrhu R. Kříženeckého při podolské části pevnosti.
Vyšehrad	Vyšehrad – vyjádření Soupisné komise k polohopisnému plánu, požadavek zachování hradeb, zřízení promenád podél nich, dodržení výškové úrovně okolní zástavby.

Příloha 2

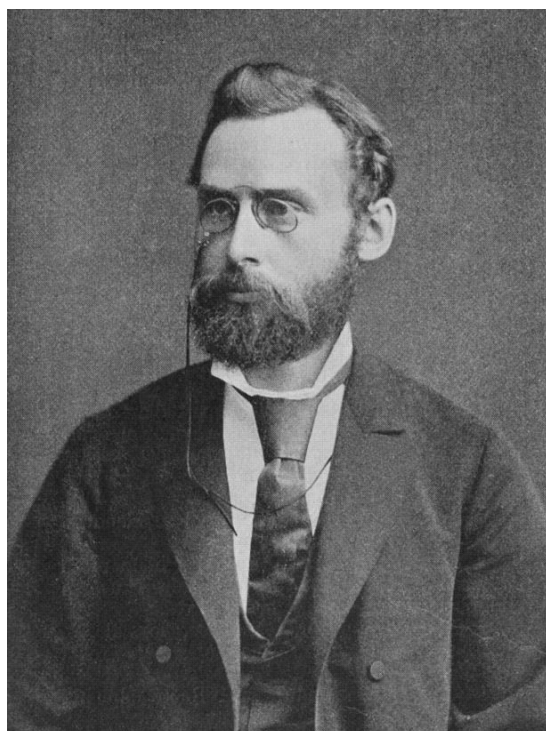
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. Josef Hlávka. *Zlatá Praha XXV*, 1907–1908, s. 301. Reprofoto: autor.

2. Karel Chytil. Foto Jan Langhans, Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth, výřez ze společné fotografie se studenty.

3. Jan Koula. Foto Jan Langhans, 1895, volné dílo.

4. Antonín Podlaha. Foto Jan Langhans. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth.

5. Eduard Šittler. Převzato z:
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eduard_Šittler_\(1864-1932\).jpeg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eduard_Šittler_(1864-1932).jpeg), vyhledáno 5. 8.
2022.

6. Rudolf Hönigschmid. Výřez ze společné fotografie zaměstnanců Státního památkového
úřadu a Státního archeologického ústavu ve Vojanových sadech, Literární archiv PNP, fond V.
Wagner.

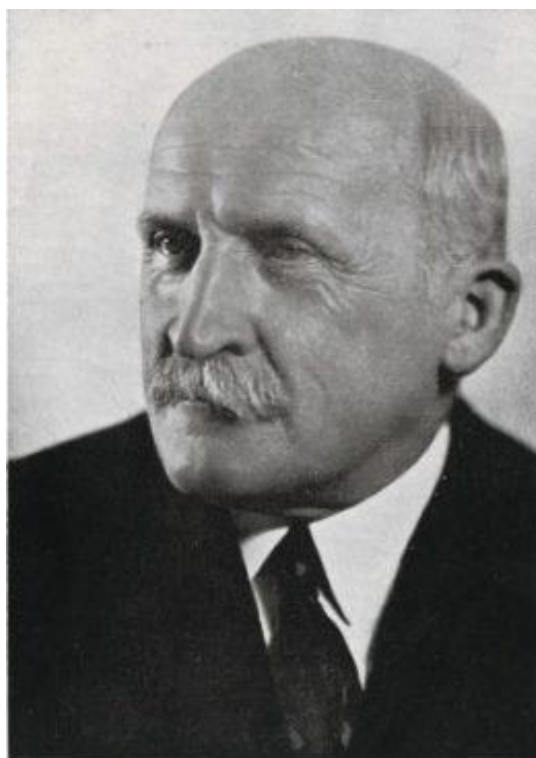
7. Antonín Wiehl. Foto H. Fiedler, Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth.

8. Luboš Jeřábek. Foto Jan Langhans, 1908, volné dílo.

9. Jan Herain. Reprofoto: Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Zdeněk Wirth, kart. W-A-43, sv. 1.

10. Jan Emler. Převzato z: https://www.lib.cas.cz/casopis_informace/osobnosti-narodni-knihovny/, vyhledáno 2. 8. 2022.

11. Kamil Hilbert. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth, kart. XXXIX, sv. 1.

Seznam domů na malé Straně, jež se
mají zachováti.

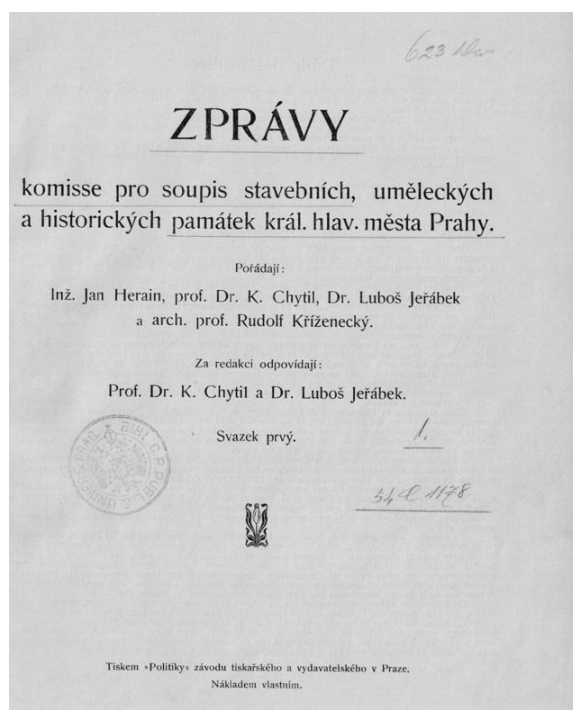
- 1.) Zachováni lombi u stromů na Skalostranskému náměstí, vlt., na straně jižní, východní a severní
- 2.) Buntova příslušnost č. 1., která pro část budovy památková a dějinná část, která tvoří památkový celek se ulicemi Světlou, Těmnovou a rybnou.
- 3.) (č. 6.) strom u Mouláku, zachováti pokud možno.
- 4.) (č. 7.) Těmnovský palác, zachováti.
- 5.) (č. 518.) Role do náměstí a do Těmnovské ulice zachováti, pokud možno, a lombi stromů z rybnou př. k Těmnovské ulici
- 6.) (č. 25.) bývalá radnice, staré bývalé lombi opět stavit.
- 7.) (č. 26.) u Splevínů, Skalostranské náměstí
- 8.) (č. 27.) Dvůr Petzoldův strom "
- 9.) (č. 5.) Kavárna u "Rastavského" "
- 10.) (č. 556) vlt., proměna u sv. Mikuláše "
- 11.) (č. 219) bývalý palác Štřembořský "
- 12.) (č. 261) — "
- 13.) (č. 262) strom a barok a empír.
- 14.) (č. 265) strom Pallisardova, Skalostranské nám., v ba. podlaží empír
- 15.) (č. 277) palác Kammery, barok u ulici Motešské
- 16.) (č. 278) u Šternberka podlaží, strom barokní, v Mo. střešní pláči
- 17.) (č. 279) u orla, u Motešské ulici, strom barokní,
- 18.) (č. 280) 53 a 54 u Motešské ulici, možno-li zachováti,
- 19.) (č. 58) u Motešské ulici, možno-li zachováti.
- 20.) (č. 57) Motešská vlt. (velká) zachováti.
- 21.) — Zachováni i stromy jižní Motešské vlt.
- 22.) (č. 76) roh ulice Světlé, proti mostu Karlovu a velké Motešské vlt., možno-li zachováti.

Lorenský ul.
č. 84 roh Světlé ul.

12. Seznam památkově hodnotných domů na Malé Straně (část rukopisného podkladu pro přípravu soupisu cenných objektů v této pražské čtvrti prováděného Soupisnou komisí). Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth, kart. XXIX, sv. 3.

13. Václav Jansa, Platněřská ulice od východu, 90. léta 19. století. Převzato z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Vaclav_Jansa_-_Platnerska_od_vychodu.JPG, vyhledáno 2. 8. 2022.

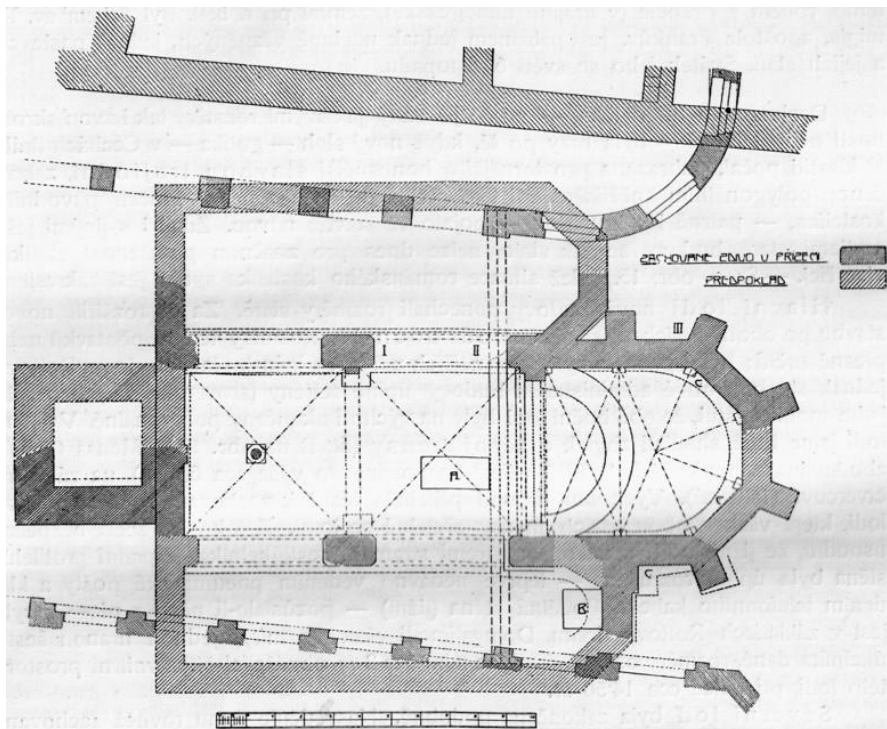

14. Titulní list prvního svazku *Zpráv komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy*, 1904. Reprofoto: autor.

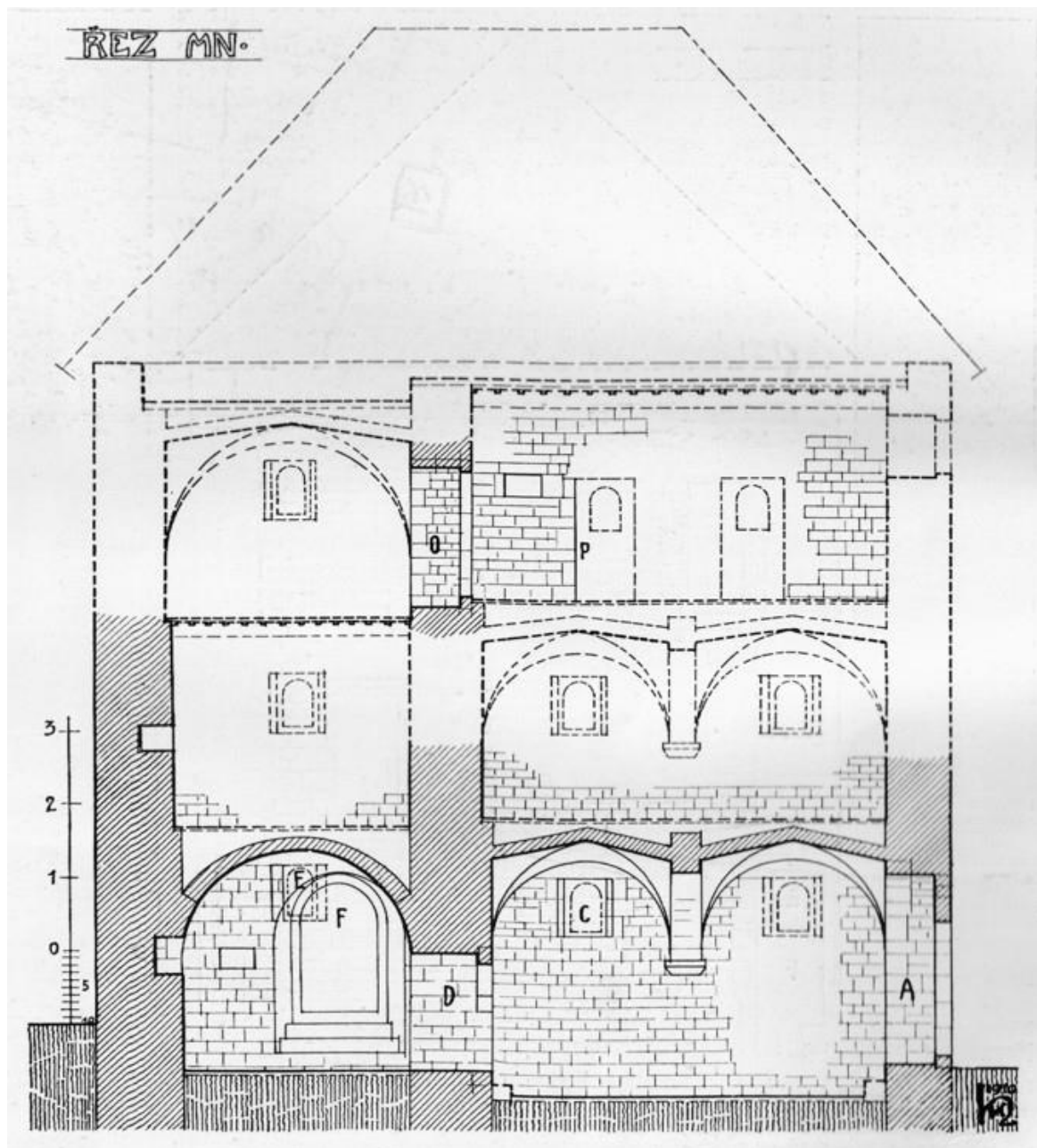

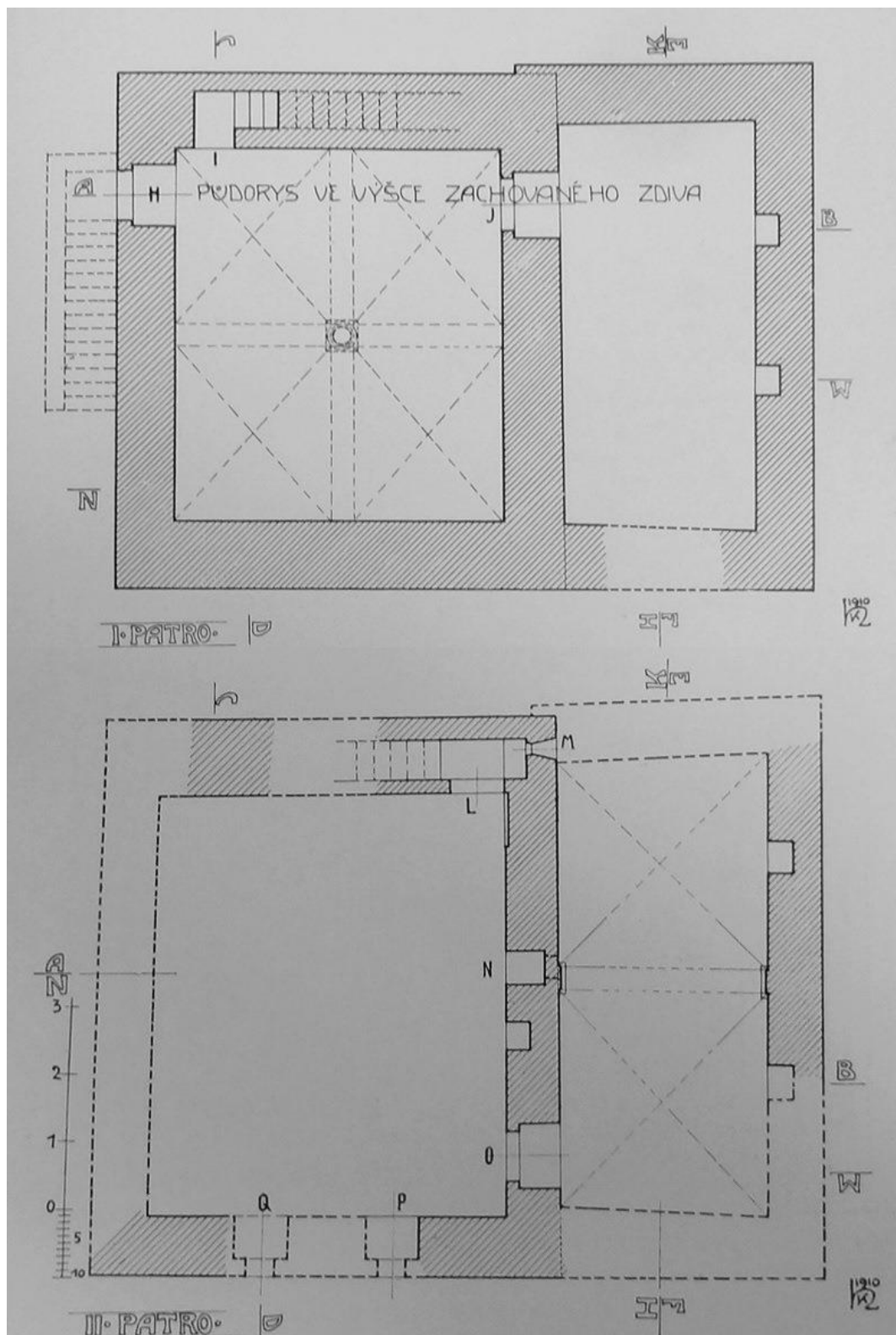
15. Praha, hlavní průčelí bývalé prelatury benediktinského kláštera při chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě pražském, dobový snímek. HERAIN, Jan. O bývalé klášterní budově slovanských Benediktinů při chrámu sv. Mikuláše na Starém městě Pražském. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy I, 1904, obr. 5. Reprofoto: autor.

16. Praha, půdorys gotické přestavby kostela sv. Linharta na Starém Městě pražském. ŠITTLER, Eduard. Kostel sv. Linharta a dům „U černého orla“ na Starém městě pražském. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy III, 1911, s. 102, obr. 15. Reprofoto: autor.

17. Praha, románská stavební etapa domu čp. 16/I, řez M-N s pohledem k východu. CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy V*, 1913, s. 72, obr. 11. Reprofoto: autor.

18. Praha, románská stavební etapa domu čp. 16/I, půdorys prvního a druhého patra. CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy V, 1913, s. 67, obr. 4–5. Reprofoto: autor.

Protokol ustavující schůze domácí rady
dne 6 února 1900.

Schůze zahájena předsedou p. prof. dr. Slavíkem.

Přítomni: pp. arch. B. Štěpba, ak. mal. H. L. Klusáček, dr. B. Franča, dr. Tracheuský, dr. A. Štolc, kons. J. Herain, austr. Felix, z náhradníků pp. J. Šelsta, V. Krémář, V. Rejmon.

Omluvné dopisy zaslali pp. red. Telcl, Kobla, Španihel.

D. J. Herlein oznámí nepříjetí funkce, nad čímž vysloveno podivení a poukázáno, že stalo se takové vyjímání, než dříve žádáno osvolení ohledem ku kandidatuře. Ji R. Svoboda oznámí nepříjetí místa náhradníce odůvodňuje je nedostatkem času. J. J. Trma sděluje, že nemůže přispouti k tomu přístav byti členem výboru A. S. Vyřízení litografické práce ponecháno p. J. Šelstovi.

Funkce domácí rady rozděleny částečně, přesně rozdělení odloženo do některých příštích schůzí, v nichž členstvo domácí rady bude hojněji zastoupeno. Z tohoto důvodu nepřijímá návrh p. J. Felixe, by zvoleni byli 2 jednatelé a 2 zapisovatelé. Zvoleni pouze, ježto omlva předsedou byla ponechána byla ustavující radou kromedou za jednatele p. J. Felixe, funkce sekretáře a účetního prozatímne sloučeny v osobě p. dra. Procheuskeho, za zapisovatele zvolen p. V. Rejmon, za archivaré p. dr. Štolc. Všichni zvoleni funkce přijímají, pouze p. V. Rejmon žádá, by za zapisovatele zvolen jiný člen, ježto jenom není možno pro jiná povolání zanechání vykonávání těchto funkcí. Vyřízení této záležitosti odloženo do příští schůze.

Obstarávání referátů do listu sděleno p. red. Hladíkovi a k ruce zvolen mu p. Ar. Novák.

Ionáček p. Felixe zvolen a čtyřčlenná komise referentská ku vypracování projevu klubovních, jež se od případu k případu rozšiřuje. To debatovali již se zúčastnili pp. dr. Slavík,

19. Protokol ustavující schůze Domácí rady Klubu Za starou Prahu konané 6. února 1900.
Archiv Klubu Za starou Prahu, Kniha protokolů, Kniha I. Reprofoto: autor.

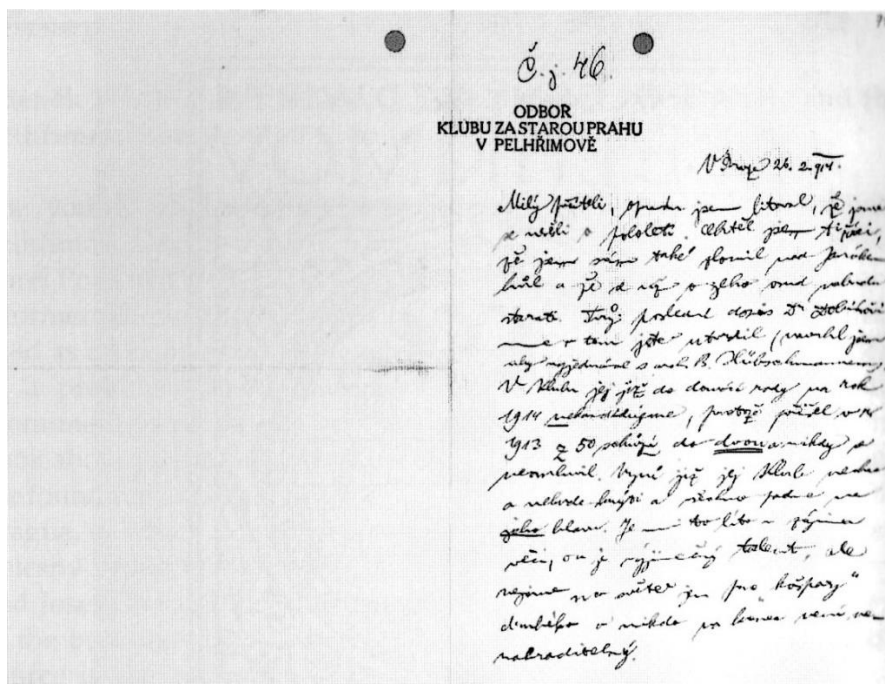

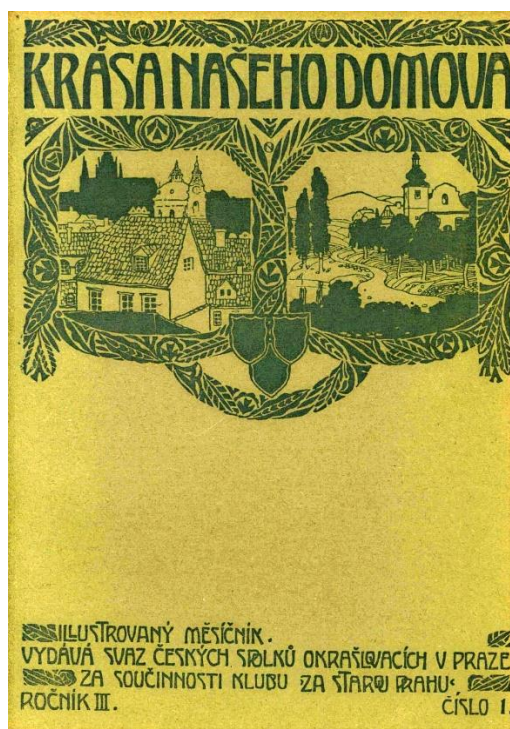
20. První legitimace Klubu Za starou Prahu z roku 1900 podle návrhu Karla Klusáčka. BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, barevná příloha, nečíslováno. Reprofoto: autor.

21. Zdeněk Wirth (vpravo) s Karlem Guthem při přípravě Soupisu památek patrně v okolí Prahy, před rokem 1914. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth. Reprofoto: autor.

22. Titulní strana dopisu Zdeňka Wirtha významnému představiteli odboru Klubu Za starou Prahu v Pelhřimově Karlu Polesnému z 26. února 1914 s otiskem razítka pelhřimovského odboru. Státní okresní archiv Pelhřimov, fond Klub Za starou Prahu – odbor Pelhřimov, publikováno v KÁBOVÁ, Hana. Zdeněk Wirth a Pelhřimov: Karel Polesný, Pavel Janák a pelhřimovská pobočka Klubu Za starou Prahu (1908–1914). In: ROHÁČEK, Jiří – UHLÍKOVÁ, Kristina (eds.). *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*. Praha 2010, s. 154. Reprofoto: autor.

23. Titulní strana prvního čísla třetího ročníku (1907) časopisu *Krása našeho domova*. Reprofoto: autor.

ZA STAROU PRAHU: VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU

ROČNÍK I.

V PRAZE, DNE 28. LEDNA 1910.

ČÍSLO 1.

KANCELÁŘ A MÍSTNOST KLUBU V PRAZE-I., „U VEJVODŮ“, ÚŘEDNÍ HODINY DENNĚ MIMO NEDĚLE A SVÁTKY OD 3. DO 7. HOD. VEČERNÍ — ČLENSKÉ PŘÍSPĚVKY: ČINNÍ ČLENOVÉ 6 K, PŘÍSPÍVAJÍCÍ 10 K, ZAKLÁDAJÍCÍ 200 K JEDNOU PRO VZDY ANEBY VE ČTYŘECH ROČNÍCH SPLÁTKÁCH. VŠICHNI ČLENOVÉ DOSTÁVÁJÍ ZDARMA VĚSTNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU A UMĚL. PREMIJ, KTEROU PRO LETOŠNÍ ROK JE DŘEVORYT A. HOFBAUERA: PRAHA VE SNĚHU.

ÚVODEM K VLASTNÍMU ČASOPISU.

Na počátku jedenáctého roku své práce — tedy i na jakémsi vnějšně významném rozhraní časovém — podává Klub Za Starou Prahu svým členům a přátelům první číslo vlastního časopisu. Vychází z potřeby, jako nutný důsledek vnitřního vývoje klubu, výraz nenáhlého ustalování a silení základních idejí, jimiž klub žije, jako projev shody názorů dnešních jeho vůdců o potřebách a prostředcích, kterými nutno pracovati k věčnému prohlubování a vnějšmu šíření souboru otázek tvořících dnes celý problém staré Prahy.

Po prvních letech, po výtce záporného protestování, jen a jen bránění stávajícího, udržování starého proti současnému, po době široké agitace a propagace, stala se vnitřní práce obhájců staré Prahy kladným, potřeb přítomného života a jejich poměru k památkám minulého výtvarného tvoření v zoru jednotné národní kultury vědomým a uvědoměným spolutvořením vnějších forem našemu niternému životu. Bojovné heslo klubovní stalo se vybídskou k odpovědné a účelné práci, symbolem programu i přiznáním ke kulturní víře, neboť jedna vůle i cíl spojují v klubu individuální snahy a názory, tvoří z něj z prvu snad bezděčné, nyní však vědomé středisko pracovníků v oboru veřejné estetiky. Je jenom rozvíjením základních myšlenek, rozšiřuje-li se dnes jeho pracovní pomezí úměrně i za hranice Prahy a je-li v programu jeho příštích let i péče o vzhled našeho venkova a jeho měst.

Dáti formu Praze, středu a téměř úhrnému výrazu síly a tvárné energie hmotných a duchovních sil celého národa v rozhodné chvíli jejího přerodu, znamená udati celé zemi směr, jakým půjdou její výtvarní duchové, stvořiti prostředí, z něhož porostou příští generace. Je proto nutno pojímati otázku staropražskou (byla dosud vyslovována jenom s bolestným akcentem) v souvislosti a jednotně jako podmíněnou a podmiňující součást života našeho umění. Soustředění a organizace pracovníků za krásu našeho venkova znamená sesílení střediska, rychlejší pronikání myšlenek doby sloh tvořících. V takovém pochopení svého úkolu pracuje dnes Klub Za Starou Prahu a k šíření vědomí důležitosti a odpovědnosti všech na budoucím rázu Prahy, našich měst a našeho kraje posílá do světa tento list.

Ani rozměrem, ani výpravou, ani obsahem neodpovídá náš časopis velikosti problémů, jež chce pomáhati řešiti a osvětlovati, ale vyjadřuje síly těch, kdož jej zakládají. Potřebujeme samostatné, byt sebe skrovnější tribuny, s níž bude možno hájiti zásady klubu, seznamovati s nimi svoje přátele i nepřátele, informovati členy důkladněji a ve větší ideové souvislosti, než jak dovoloval časopis cizí. Různorodá obec milovníků staré Prahy, bojovníků za Prahu krásnou má býti novým listem sepiata v užší a srdečnější svazek, její účast na hnutí má se státi intenzivnější a činorodá. V několika stránkách má býti zhuštěno vše podstatné z událostí rozhodujících osudy nové Prahy, hájeno se vši rozhodností a vahou, jež má dnes náš hlas, vše, co ze staré Prahy může a má přejíti, ať jako živý činitel nebo jako s úctou opatrovaný, odumřelý zbytek, v trvalý duchovní majetek budoucích generací.

Chceme pozornou účastí sledovati všechny dnem přinesené otázky života Prahy i kraje, pokud mohou změnit jejich ráz, formulovati svůj poměr k nim, chceme však především učiniti veřejnosti přístupny praktické výsledky odborné práce klubovní, jež dosud, sotva zaznamenávána denními listy, zanikala v archivech úřadů. Theoreticko-technická řešení regulačních a architektonických otázek, nutná konsekvence a podklad hlubšího chápání vzájemné souvislosti problémů, mají ujasniti našemu členstvu východisko našich ideových závěrů.

Rozsah listu určují finanční možnosti klubu, který při mnohostrannosti účelů, na něž nutno obracet členské příspěvky, nemůže zatím věnovati vlastnímu časopisu obnos větší, než jakým přispíval vydavatelstvu „Krásy našeho domova“. Členstvo pochopí snad, že v náhradu zmenšeného rozsahu dostává se mu listu jednotného duchem, poměrně vyrovnaného ve formě, nad to umožňujícího daleko těsnější styk členů a ústředí.

Se vzrůstem našich prostředků poroste i náš list; krásný cíl i čistota našich úmyslů dávají nám právo spoléhati na účinnou pomoc všech našich přátel.

7

24. Titulní strana prvního čísla prvního ročníku časopisu *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* s úvodníkem Václava Viléma Štecha. Reprofoto: autor.

25. Pavel Janák na obrazové dopisnici zaslané Zdeňku Wirthovi z Vídně, 1906. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth. Reprofoto: autor.

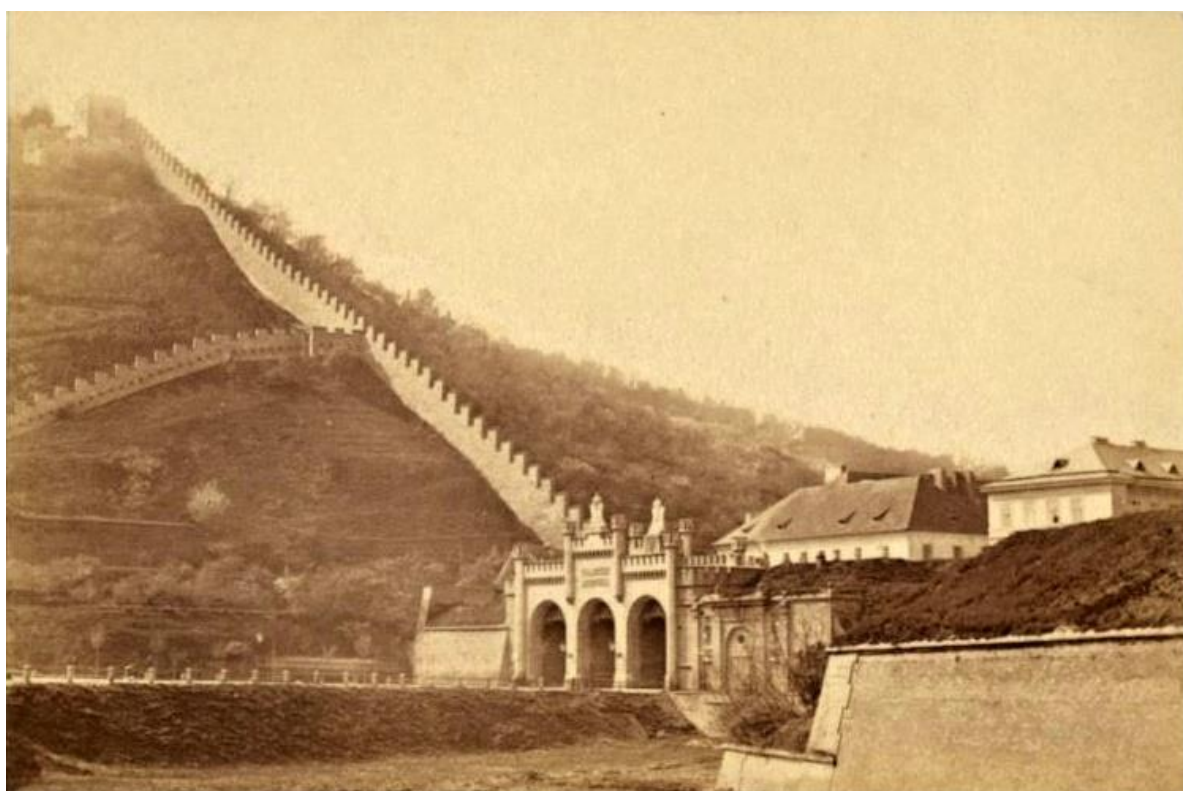

26. Mladá generace Klubu Za starou Prahu ve Vrtbovské zahradě, 1905. Dole stojí V. V. Štech, za ním sl. Schnirchová; sedící Zd. Foustková a Vlastislav Hofman; vpravo Ant. Matějčík, nad ním Fr. Langer; výše na schodech sl. A. a H. Krejčové a Vilém Dvořák; nejvýše Pavel Janák a St. Sochor. ŠTECH, Václav Vilém. Jubilejní vzpomínání. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek* XXV, 1950, s. 19. Reprofoto: autor.

27. Praha, Koňská brána (kresba F. Biza), 1874. *Světobzor* VIII, 1874, s. 449. Reprofoto: autor.

28. Praha, malostranské hradby na Petříně. V popředí barokní bastion a Újezdská brána. Kolem 1870. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011809.

29. Praha, boření hradeb u Nové brány, 1875. Převzato z:
<http://promeny.viareality.cz/PlaceChanges/Details/348>, vyhledáno 21. 7. 2022.

30. Praha, Praha, boření hradeb u Říšské brány, 1898. Převzato z:
<http://promeny.viareality.cz/PlaceChanges/Details/349>, vyhledáno 21. 7. 2022.

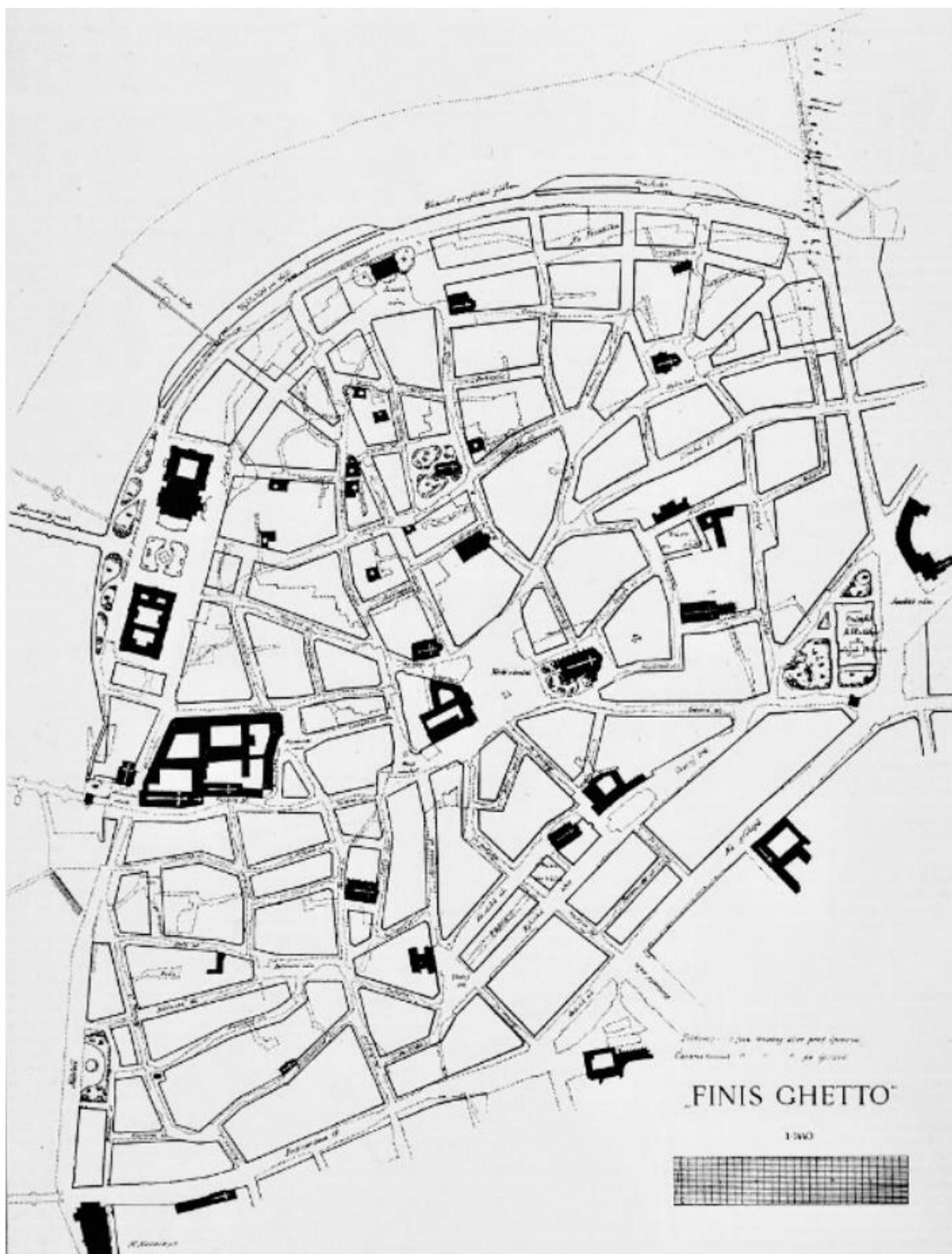

31. Praha, Bruská brána, před 1911. "-b-". Bruská brána má býti oprostěna? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu II*, 1911, s. 7. Reprofoto: autor.

32. Pinkasova ulice v pražském ghettu, poslední čtvrtina 19. stol. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 004896.

33. Praha, návrh regulačního plánu Josefova a Starého Města pražského s názvem „Finis Ghetto“ městského geometra Alfréda Hurtiga, architekta Matěje Strunce a městského inženýra Jana Hejdy, 1887. „R.“ „Finis Ghetto“. *Zlatá Praha IV*, 1886–1887, s. 348. Reprofoto: autor.

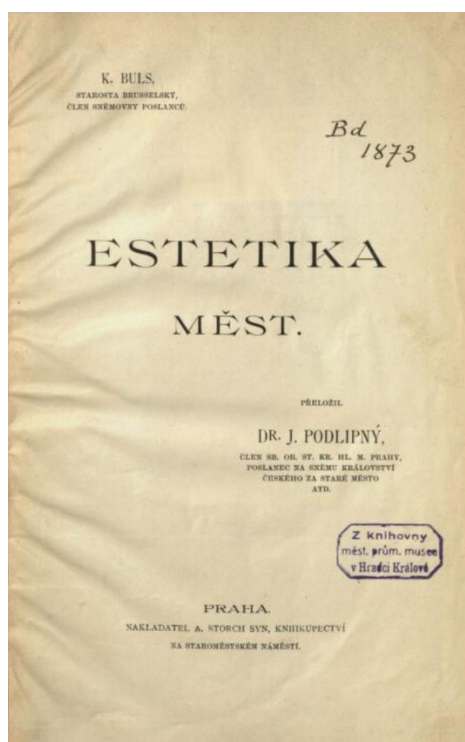
35. Praha, Josefov, demoliční práce v místech budoucí Mikulášské (dnes Pařížské) ulice, po 1900. Foto: archiv autora.

36. Praha, asanační práce v jižní části Josefova, po 1900. Převzato z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11288>, vyhledáno 5. 2. 2022.

37. Praha, Bourání bloku domů v okolí kostela sv. Ducha a Španělské synagogy, 1912. Převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krizenecky02.jpg>, vyhledáno 4. 6. 2022.

38. Titulní strana knihy Charlese Bulse *Estetika měst* vydané v českém překladu Jana Podlipného v roce 1900. Převzato z: <https://dk.uzei.cz/cdk>, vyhledáno 8. 2. 2022.

39. Jan Vejrych, návrh uvolnění komunikace mezi náměstím Staroměstským a Václavským v Praze, 1910–1911. Archiv architektury a stavitelství Národního technického muzea, Fond Vejrych Jan Bedřich. Reprofoto: autor.

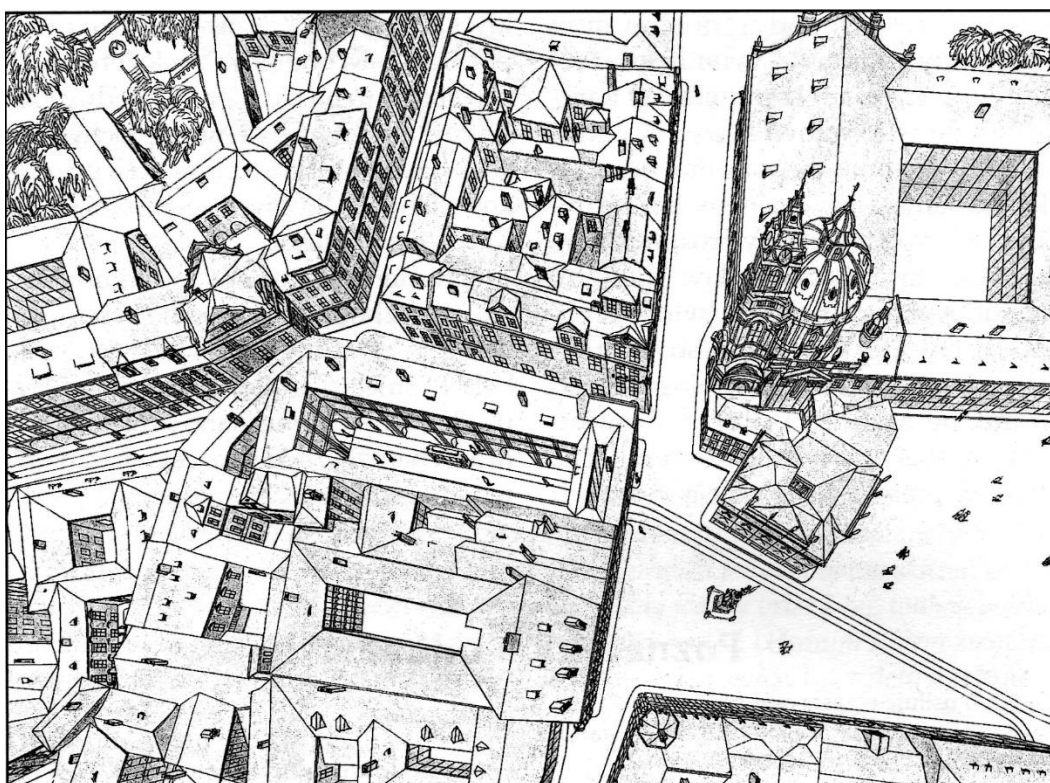
40. Praha, dům čp. 298 U Goliáše v Karmelitské ulici, vlevo domy čp. 270 U zlatého klíče a čp. 299 Bílý most, 1895. Zbořeny 1896. MERHOUT, Cyril. Malá Strana. In: MERHOUT, Cyril – WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha 2. Malá Strana a Hradčany*. Praha – Litomyšl 2002, obrazová příloha č. 7. Reprofoto: autor.

41. Praha, vyústění Karmelitské ulice do Malostranského náměstí po vytvoření průlomu U Klíčů, kolem 1905. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 009806.

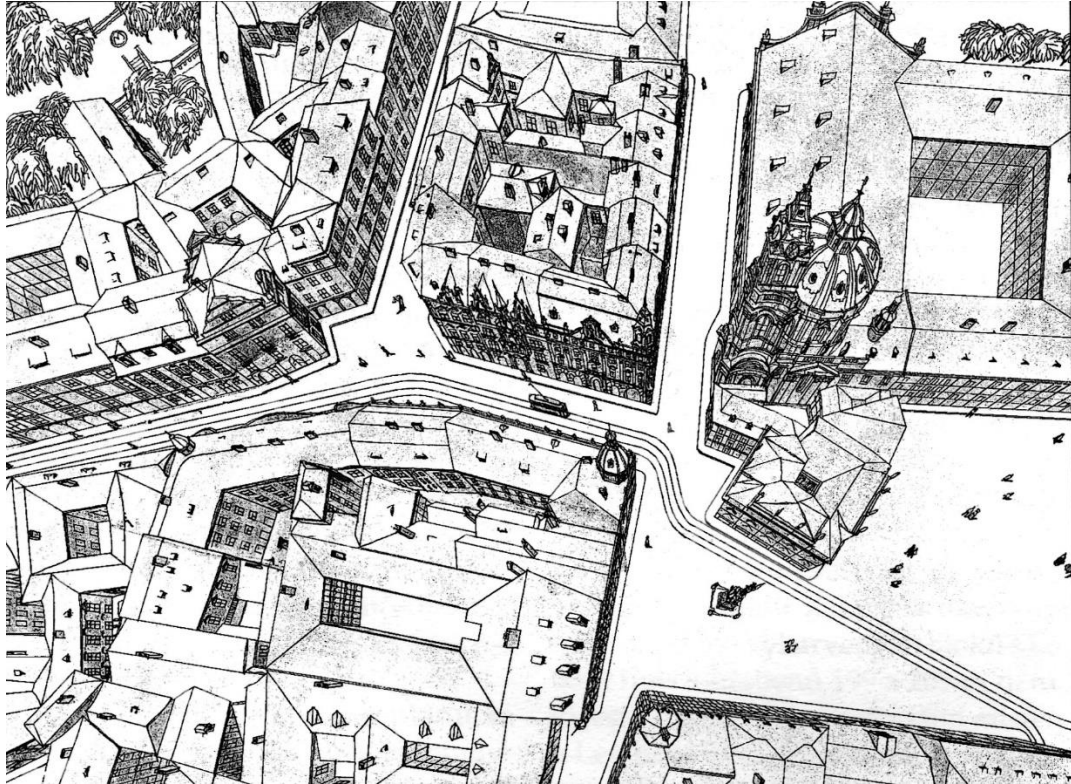

42. Praha, dům čp. 268 Hrachovský při vyústění Karmelitské ulice do Malostranského náměstí, kolem 1900. Zbořen 1904. MERHOUT, Cyril. Malá Strana. In: MERHOUT, Cyril – WIRTH, Zdeněk. *Zmizelá Praha 2. Malá Strana a Hradčany*. Praha – Litomyšl 2002, obrazová příloha č. 6. Reprofoto: autor.

43. Praha, návrh na zástavbu průlomů U Klíčů domem s podjezdy doporučovaný Klubem Za starou Prahu. Průlom "U Klíčů" před konečným rozhodnutím. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 49. Reprofoto: autor.

44. Praha, návrh úpravy průlomů U Klíčů s rozšířením Karmelitské ulice. Průlom "U Klíčů" před konečným rozhodnutím. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 49.
 Reprofoto: autor.

45. Praha, ústí Karmelitské ulice do Malostranského náměstí po zastavění průlomů U Klíčů v roce 1913 domem čp. 270. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011021.

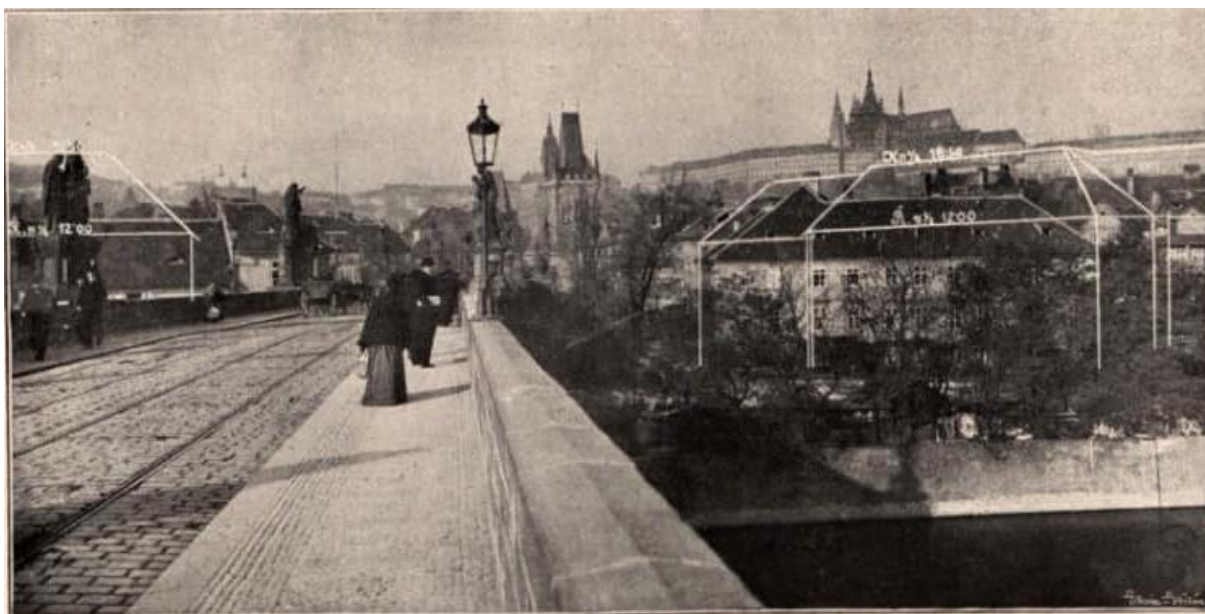
46. Polohopisný plán Starého Města pražského a Josefova (Praž I a V) dle návrhu Soudpisné komise. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy II, 1910, příloha.

47. Malá Strana s vyznačením budov, které je dle názoru Soutpisné komise třeba chránit. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy I, 1904, příloha.

I. Pohled s mostu Karlova.

Navržená výška římsy domu II ¹ / ₂ patrov.	= 12'00 m
" " hřebene " "	= 18'50 m

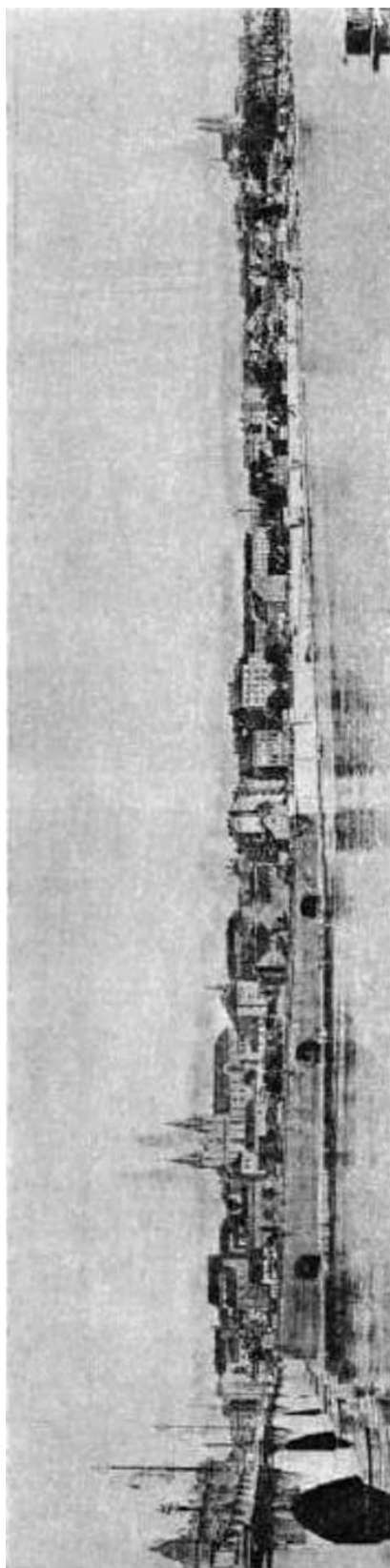
48. Praha, zkouška výškového zastavění na malostranském pobřeží – pohled z Karlova mostu, 1905. BALŠÁNEK, Antonín. Panorama hradčanské a obmezení výšek na Malé Straně. *Architektonický obzor* V, 1906, tabule 1. Reprofoto: autor.

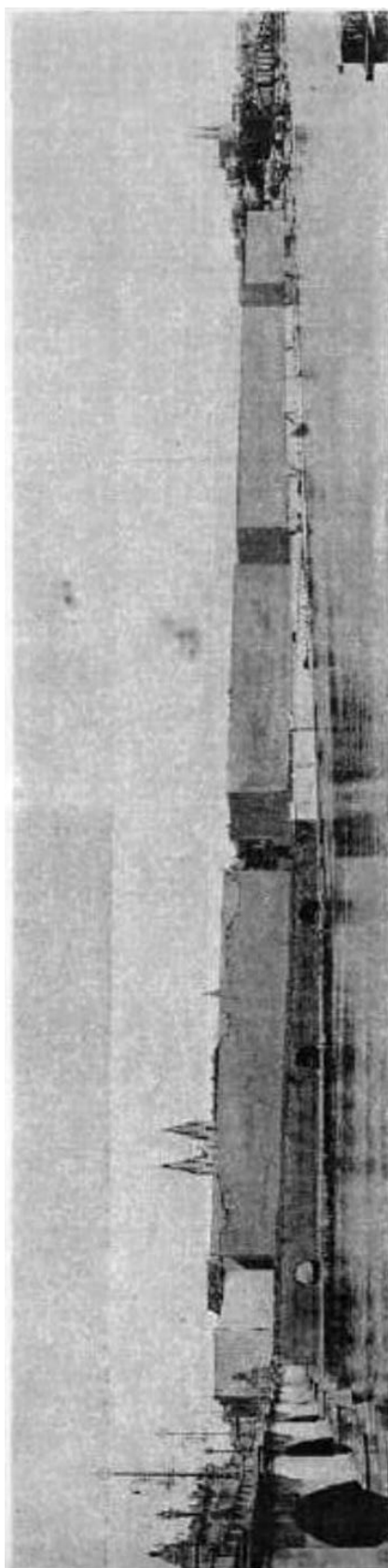
IV. Pohled z nábřeží před uměl.-prům. školou.

Navržená výška římsy domu II ¹ / ₂ patrov.	= 13'00 m
" " hřebene " "	= 18'50 m
" " římsy budovy veřejné	= 11'50 m
" " hřebene " "	= 15'00 m

49. Praha, zkouška výškového zastavění na malostranském pobřeží – pohled z nábřeží před UMPRUM, 1905. BALŠÁNEK, Antonín. Panorama hradčanské a obmezení výšek na Malé Straně. *Architektonický obzor* V, 1906, tabule 1. Reprofoto: autor.

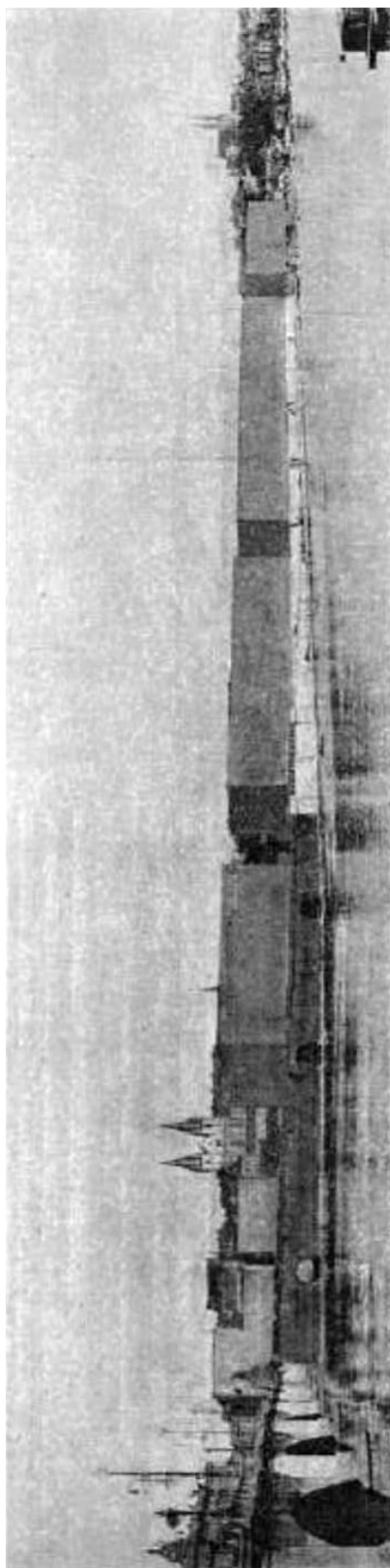

50. Praha, pohled na podskalské nábřeží v roce 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Klub Za starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emausy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 5. Reprofoto: autor.

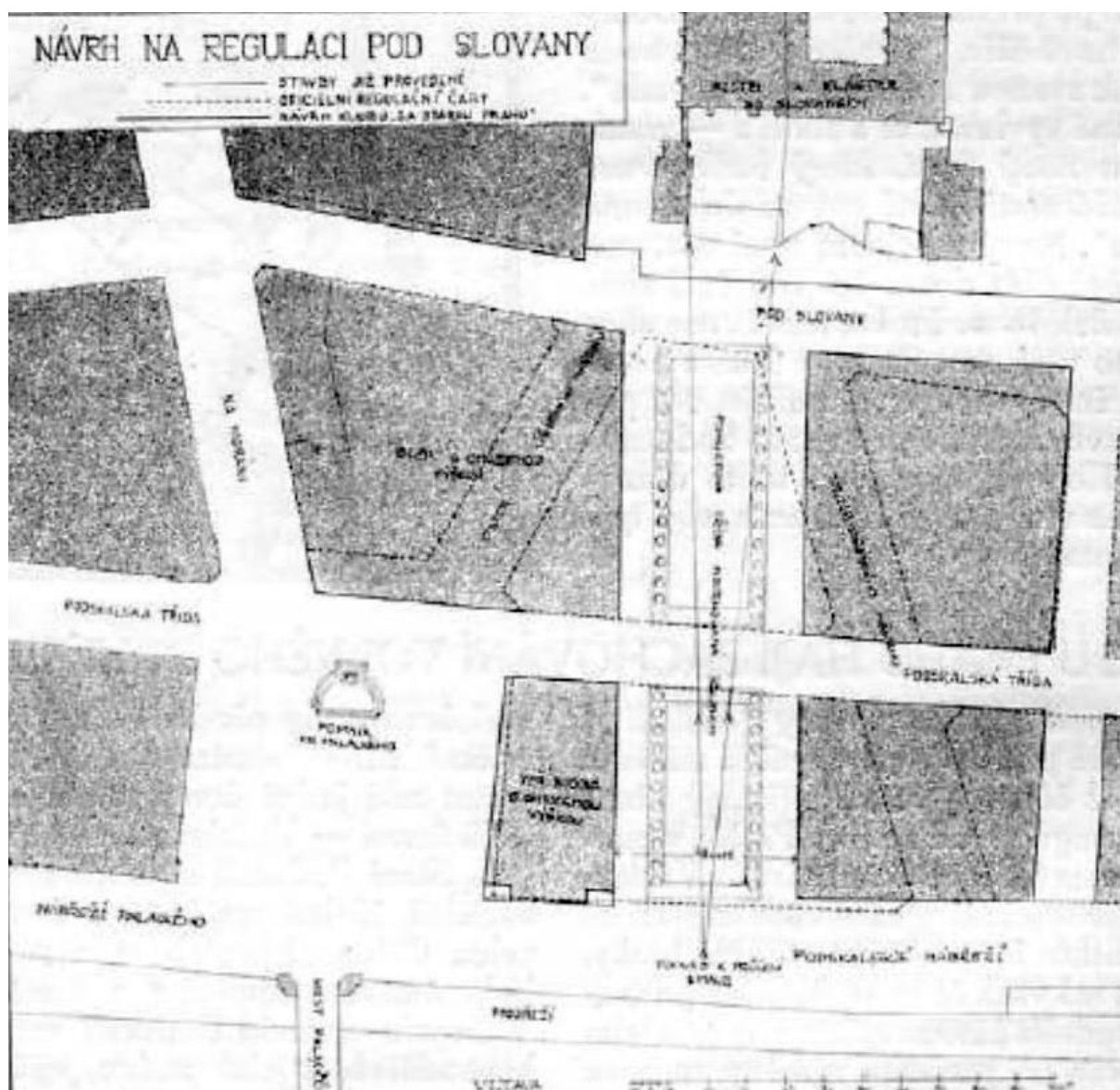

51. Praha, schematický pohled na podskalské nábřeží podle úředního návrhu z roku 1907 se zastavěným pohledem k Emauzům. "JNK" (Pavel JANÁK). Klub Za starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emausy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 5. Reprofoto: autor.

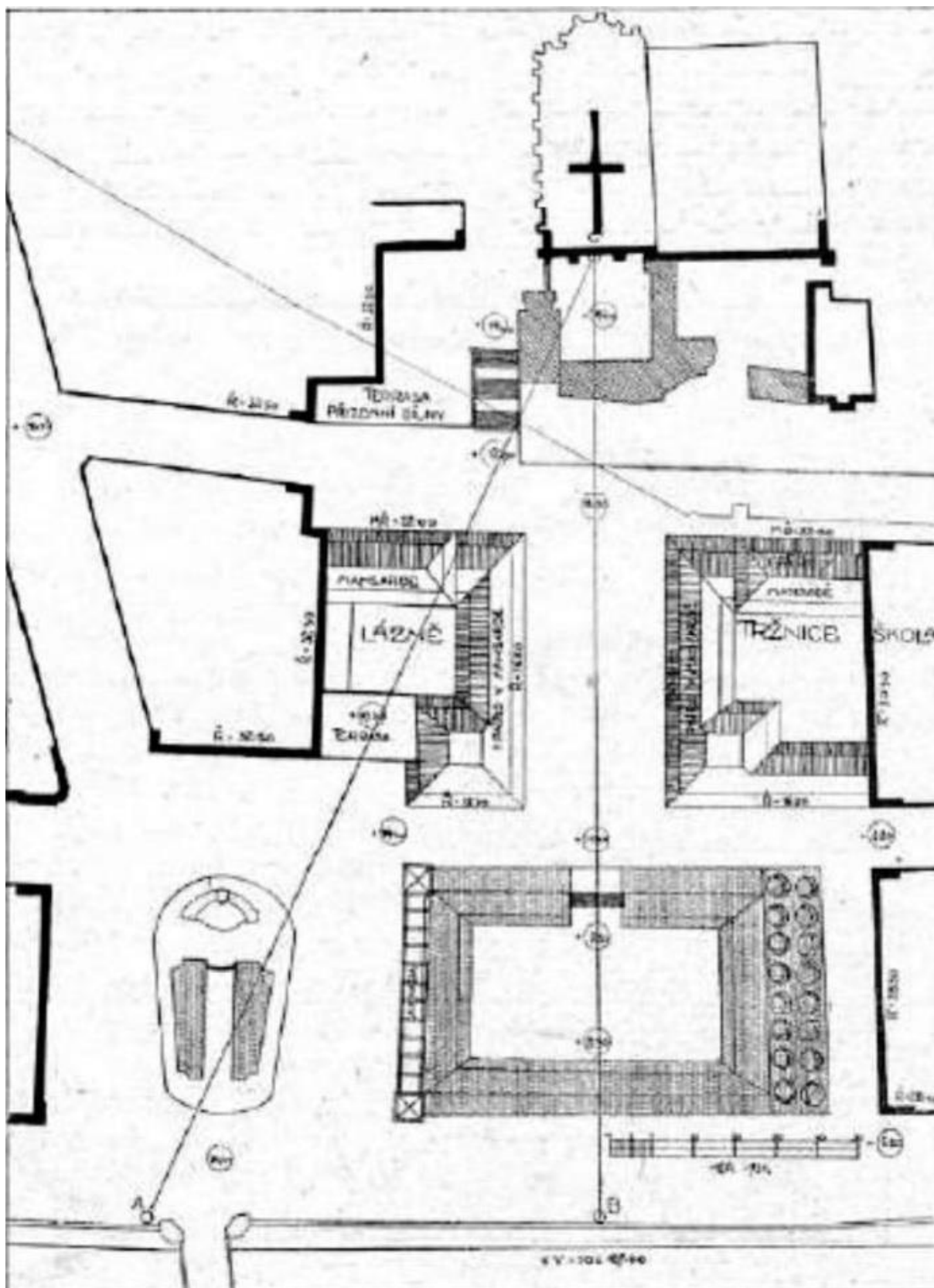
52. Praha, schematický pohled na podskalské nábřeží podle návrhu Klubu Za starou Prahu s částečně zachovaným pohledem k Emauzům, 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Klub Za starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emausy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* I, 1910, s. 5. Reprofoto: autor.

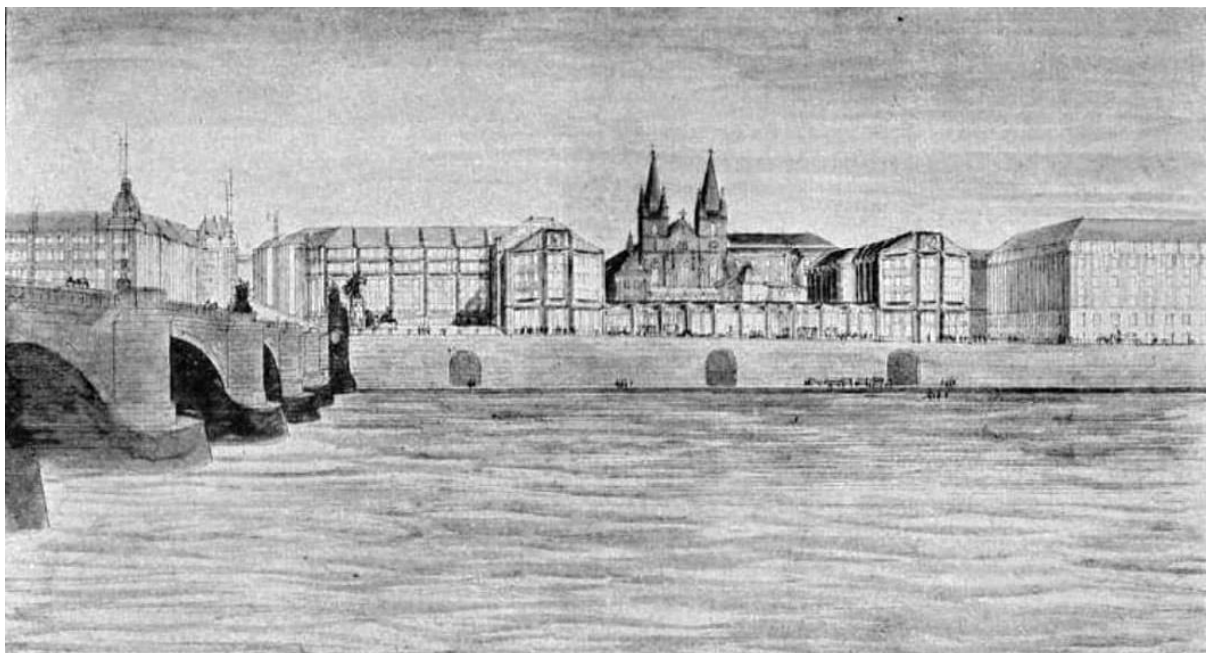
53. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na plán úpravy Podskalí v prostoru pod Emauzy, 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Klub Za starou Prahu hájí zachování volného pohledu na Emausy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I, 1910, s. 4.* Reprofoto: autor.

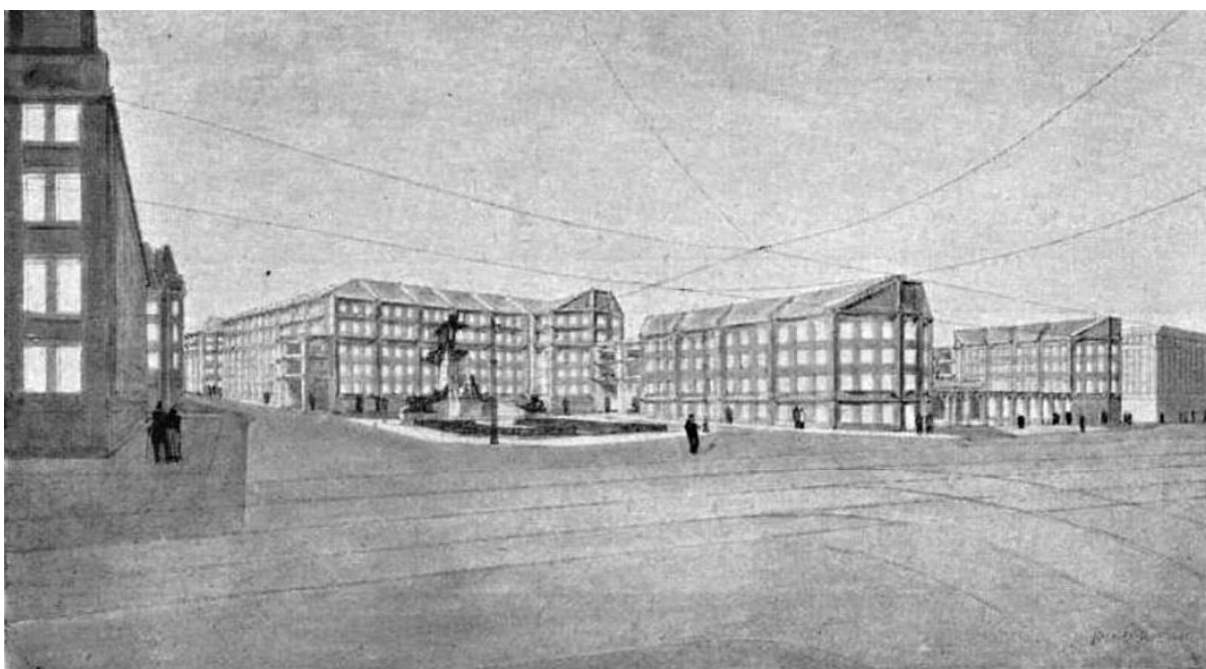
54. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na zachování pohledu na Emauzy – pohled z nábřeží, 1912. HÜBSCHMANN, Bohumil. Proti zastavění pohledu na Emauzy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu III, 1912–1913, s. 83.* Reprofoto: autor.

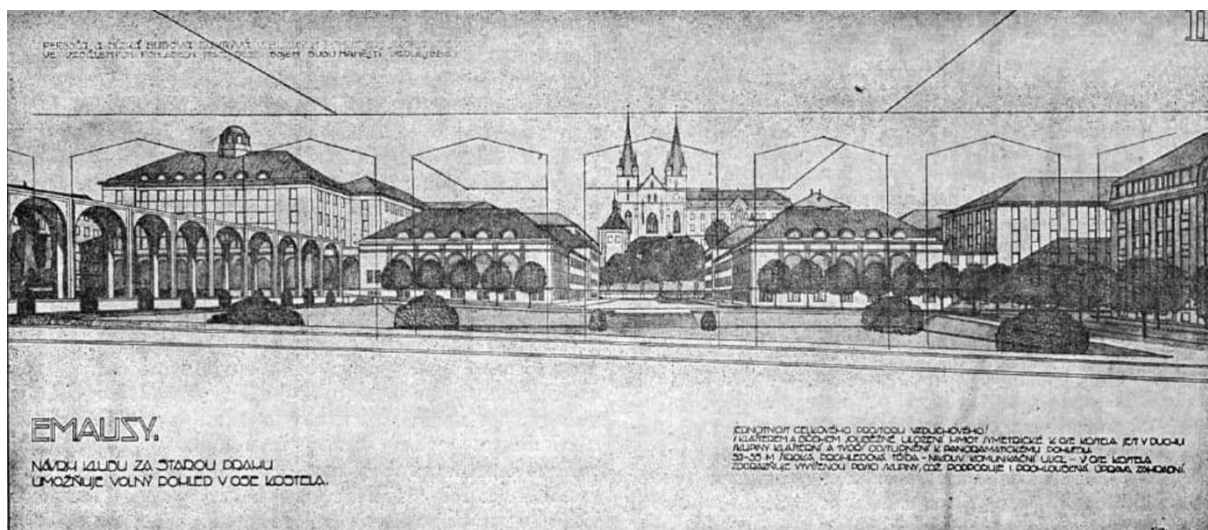
55. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na zachování pohledu na Emauzy – situace, 1912. HÜBSCHMANN, Bohumil. Proti zastavění pohledu na Emauzy. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* III, 1912–1913, s. 83. Reprofoto: autor.

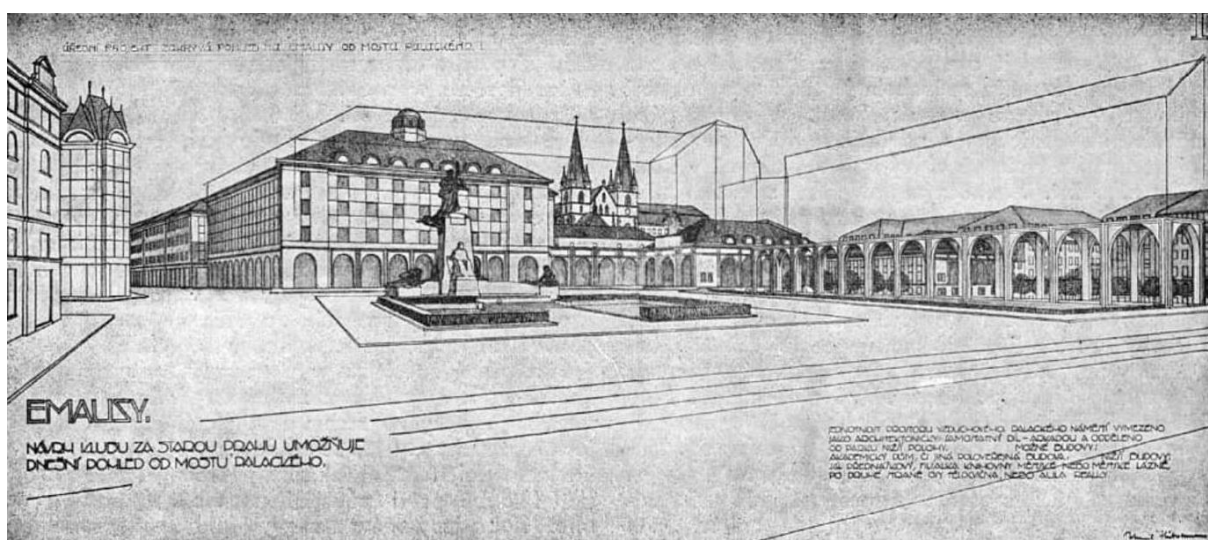
56. Praha, úřední návrh na úpravu prostranství před Emauzy – pohled ze smíchovského břehu, Vlastislav Hofman, 1913. JEŘÁBEK, Luboš – HÜBSCHMANN, Bohumil – ENGEL, Antonín. Proti zastavění pohledu na Emauzy / I. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách V*, 1914–1915, s. 3. Reprofoto: autor.

57. Praha, úřední návrh na úpravu prostranství před Emauzy – pohled z východního předmostí Palackého mostu, Vlastislav Hofman, 1913. JEŘÁBEK, Luboš – HÜBSCHMANN, Bohumil – ENGEL, Antonín. Proti zastavění pohledu na Emauzy / I. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách V*, 1914–1915, s. 2. Reprofoto: autor.

58. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na zachování pohledu na Emauzy s obrysy úředního projektu Vlastislava Hofmana – pohled z nábřeží, 1917. HÜBSCHMANN, Bohumil. Poslední zbytek panoramatu Nového Města pražského ohrožen. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách VI*, 1915–1917, s. 19. Reprofoto: autor.

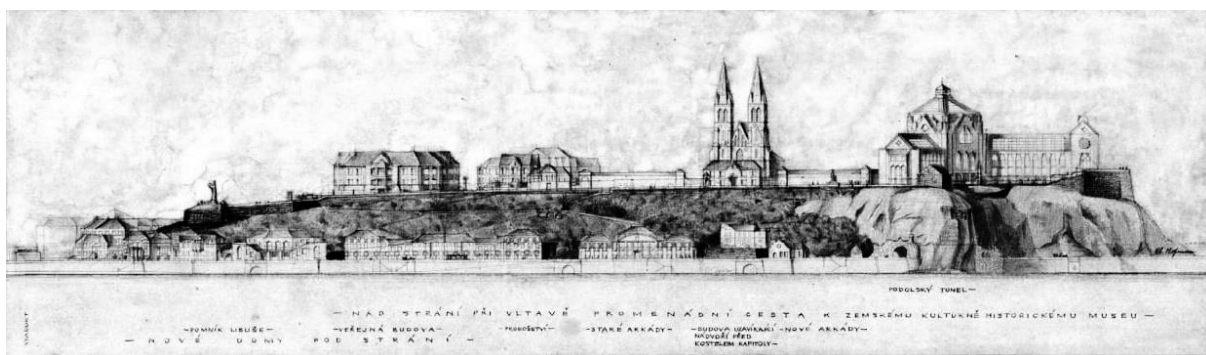

59. Praha, návrh Klubu Za starou Prahu na zachování pohledu na Emauzy s obrysy úředního projektu Vlastislava Hofmana – pohled z východního předmostí Palackého mostu, 1917. HÜBSCHMANN, Bohumil. Poslední zbytek panoramatu Nového Města pražského ohrožen. *Za starou Prahu: Věstník pro ochranu památek v Čechách VI*, 1915–1917, s. 19. Reprofoto: autor.

60. Praha, celkový pohled na Hübschmannovo realizované řešení zástavby pod Emauzy, po 1929. PAVLÍK, Milan. Vývoj názorů na zástavbu území pod Emauzy. In: Kateřina Bečková (ed.). *100 let Klubu Za starou Prahu 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 131. Reprofoto: autor.

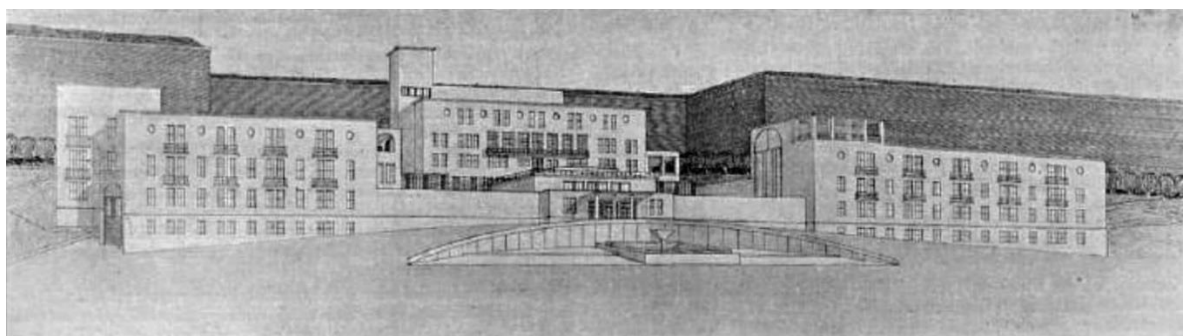
61. Praha, úřední návrh na úpravu Vyšehradu – pohled od západu, Vlastislav Hofman, 1915. HILMERA, Jiří – NEŠLEHOVÁ, Mahulena – ŠVÁCHA, Rostislav. *Vlastislav Hofman*. Praha 2004, s. 72–73. Reprofoto: autor.

62. Praha, úřední návrh na úpravu Vyšehradu – perspektivní průhled novou ulicí k zemskému kulturněhistorickému muzeu a nové části hřbitova, Vlastislav Hofman, 1915. HILMERA, Jiří – NEŠLEHOVÁ, Mahulena – ŠVÁCHA, Rostislav. *Vlastislav Hofman*. Praha 2004, s. 72. Reprofoto: autor.

63. Praha, Pražské sanatorium (dnes Ústav pro péči o matku a dítě) – pohled od jihu, 1918. Převzato z: <https://www.upmd.cz/rudolf-jedlicka/galerie.html>, vyhledáno 15. 4. 2022.

64. Praha, návrh komplexu budov Pražského sanatoria v Podolí, Josef Gočár, 1910. "J. CH." (Josef CHOCHOL). Na obranu Vyšehradu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 50. Reprofoto: autor.

65. Praha, Starý královský palác Pražského hradu – pohled na východní křídlo, vpravo okna Vladislavského sálu, před 1918. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011785.

66. Praha, pohled do Vladislavského sálu Pražského hradu směrem k západní straně; na klenbě dosud iluzivní dekorativní výmalba Josefa Navrátila a jeho dílny z roku 1836, před 1918. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 019290.

67. Praha, hlavní průčelí paláce Straků z Nedabylic čp. 476/III do Maltézského náměstí, počátek 20. století. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011111.

68. Praha, interiér paláce Straků z Nedabylic na Maltézském náměstí – hlavní sál ve 2. patře s malbami J. R. Byse, po 1915. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 011133.

69. Praha, Maltézské náměstí se zakreslenou novostavbou na místě paláce Straků z Nedabylic, kresba Pavel Janák, 1905. BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In: Idem (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník.* Praha 2000, s. 38. Reprofoto: autor.

70. Praha, severní strana Staroměstského náměstí s původními domy čp. 931–933/I, Václav Jansa, 1896. Převzato z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vaclav_Jansa_-_Staromestske_namesti,_severni_strana.JPG, vyhledáno 6. 1. 2022.

71. Praha, nerealizovaný návrh průčelí budovy městské pojišťovny do Staroměstského náměstí, Osvald Polívka, 1898. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth, kart. XLV, sv. 2, Řeč J. U. Dra. Vojtěch Friče proslovená v II. řádné schůzi města Prahy 6. dne měsíce února 1899 v příčině bourání domů ...

72. Praha, severní strana Staroměstského náměstí s novou budovou městské pojišťovny, mezi lety 1901 a 1904. BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In: Idem (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 36. Reprofoto: autor.

73. Praha, Staroměstské náměstí s kašírovanou maketou jedné z variant Šalounova pomníku Mistra Jana Husa, 1907. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 004789.

74. Praha, stavba pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí, 1915. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 004380.

75. Praha, Staroměstské náměstí s pomníkem Mistra Jana Husa; v pozadí nově postavená radniční budova v nároží Kaprovy a Platněřské ulice, třicátá léta 20. století. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 017785.

76. Praha, dům čp. 16/I před bouráním, před 1908. CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy IV*, 1912, s. 41. Reprofoto: autor.

77. Praha, dům čp. 16/I, severní a východní stěny velké místnosti prvního a druhého patra z románské doby. Viditelná je i stopa gotické klenby, která původní dvě románská patra spojila v jediné gotické podlaží (přízemí), 1909. CHYTIL, Karel – HILBERT, Kamil. Dům Andělské koleje na Starém městě (č. p. 16 n. l.). *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy V*, 1913, s. 73. Reprofoto: autor.

78. Praha, staveniště na parcele čp. 16/I v nároží Kaprovy a Platněřské ulice, dvacátá léta 20. století. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 017609.

79. Praha, průhled Celetnou ulicí od původního domu U černé Matky Boží čp. 569/I, před 1911. BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In: Idem (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 49. Reprofoto: autor.

80. Praha, Gočárův kubistický dům U černé Matky Boží z roku 1912, dobový snímek. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 018872.

81. Praha, Braunův dům čp. 730/II v nároží Jungmannovy a Vodičkovy ulice – celkový pohled od jihu, 1910. HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Braunův dům na Novém Městě. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 106. Reprofoto: autor.

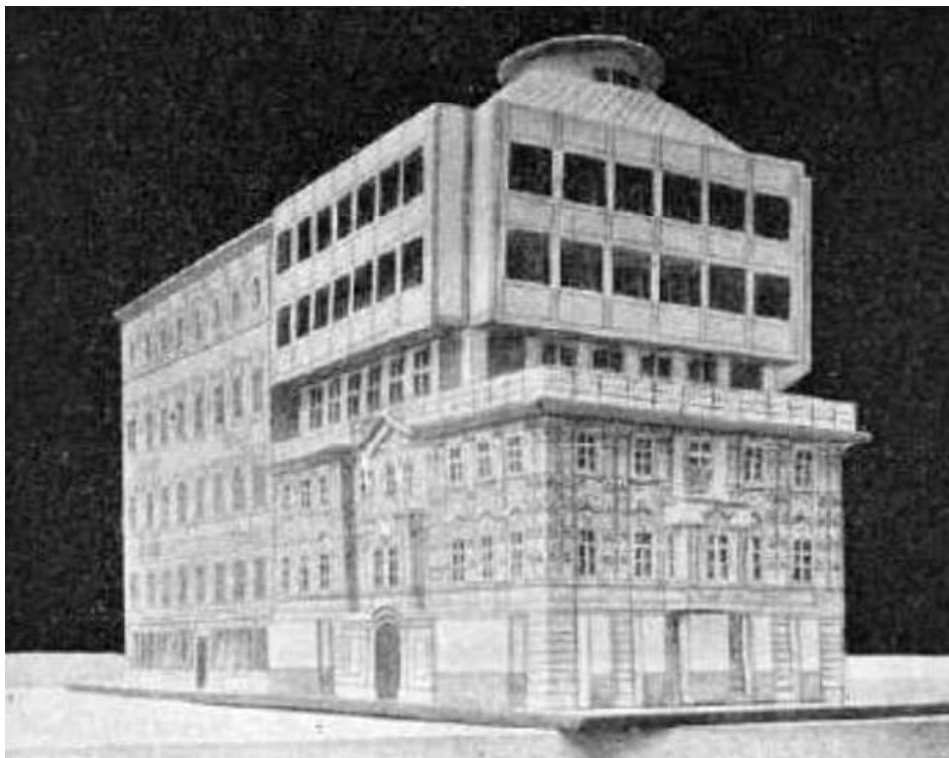

82. Praha, Braunův dům čp. 730/II v nároží Jungmannovy a Vodičkovy ulice – západní a jižní průčelí, 1910. HANZLÍKOVÁ, Kateřina. Braunův dům na Novém Městě. In: BEČKOVÁ, Kateřina (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu 1900–2000*. Praha 2000, s. 106. Reprofoto: autor.

83. Praha, model návrhu Pavla Janáka na zachování Braunova domu, 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Jak může býti Braunův dům zachován? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 61. Reprofoto: autor.

84. Praha, model návrhu Vlastislava Hofmana na zachování Braunova domu, 1910. "JNK" (Pavel JANÁK). Jak může býti Braunův dům zachován? *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu I*, 1910, s. 61. Reprofoto: autor.

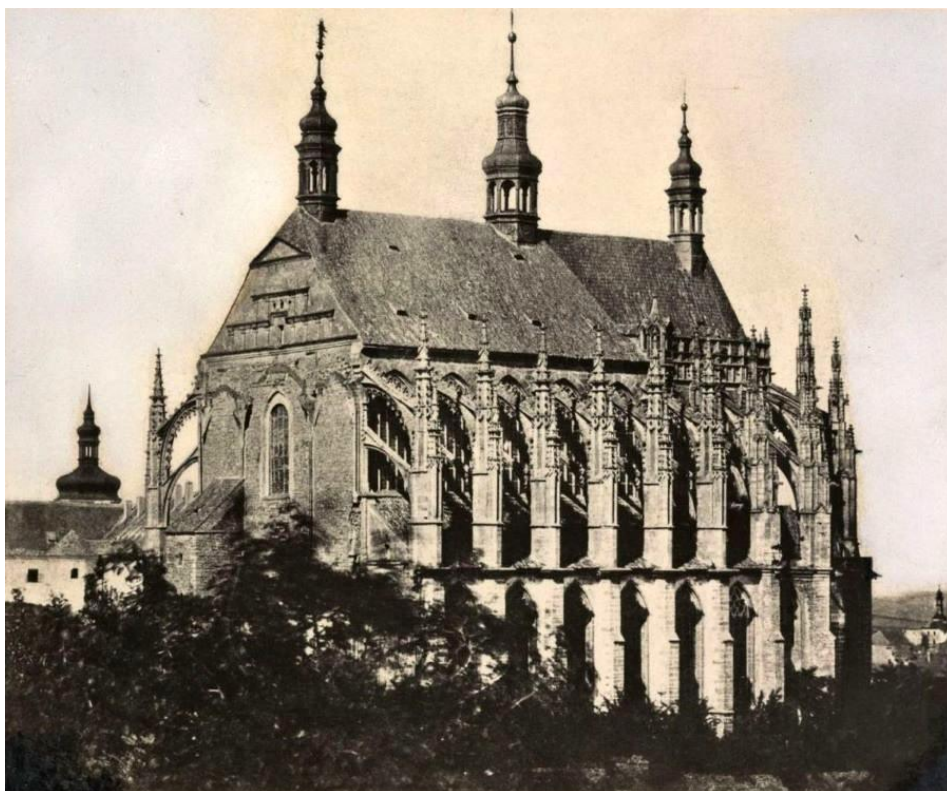

85. Praha, původní dům čp. 922/I v Dlouhé ulici, před 1905. BEČKOVÁ, Kateřina. Sto let Klubu Za starou Prahu v sedmi kapitolách. In: Idem (ed.). *Sto let Klubu Za starou Prahu. 1900–2000. Jubilejní sborník*. Praha 2000, s. 37. Reprofoto: autor.

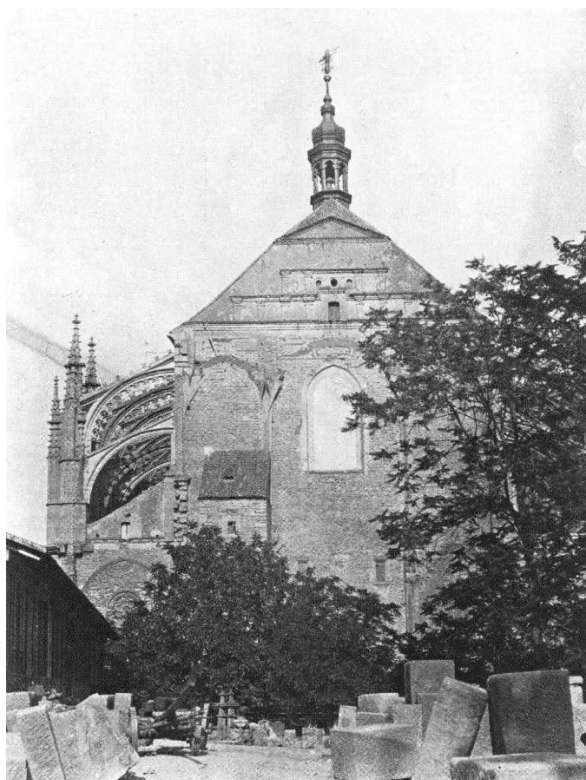

86. Praha, novostavba domu čp. 922/I v nároží ulic Dlouhá a V Kolkovně, dobový snímek. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 018728.

87. Kutná Hora, celkový pohled na chrám sv. Barbory z jihozápadu – stav před puristickou obnovou, před 1884. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 005659.

88. Kutná Hora, kamenická huť před západním průčelím chrámu sv. Barbory, po 1884. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 022140.

89. Kutná Hora, chrám sv. Barbory – pohled od severovýchodu. Foto: Jitka Tomiczková, 2017.

90. Kutná Hora, Vlašský dvůr – severní část nádvoří před Láblerovou rekonstrukcí, před 1893. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 005701.

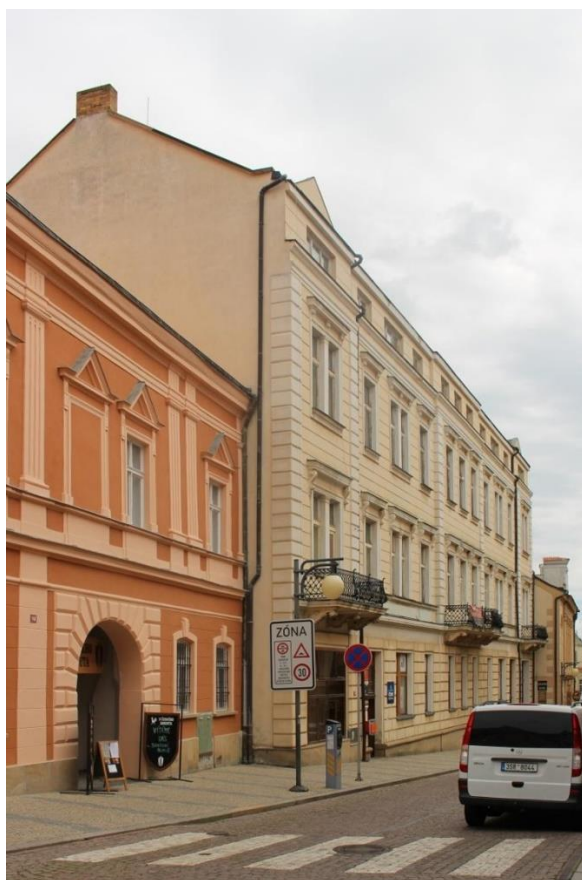
91. Kutná Hora, Vlašský dvůr – severní část nádvoří, kolem roku 1918. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 003024.

92. Kutná Hora, Kamenný dům, asi padesátá léta 19. stol. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 000988.

93. Kutná Hora, Kamenný dům, kolem roku 1910. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 003026.

94. Kutná Hora, bývalá Okresní záložna hospodářská (čp. 149, Husova 8). Foto: Jitka Tomiczková, 2017.

95. Kutná Hora, bývalé městské činžovní domy (čp. 589–590, Kollárova 7–9). Foto: Jitka Tomiczková, 2017.

96. Kutná Hora, bývalá reálka (čp. 98, Kremnická 18). Foto: Jitka Tomiczková, 2017.

97. Kutná Hora, kostel Nejsvětějšího srdce Páně – jižní průčelí. Foto: Jitka Tomiczková, 2017.

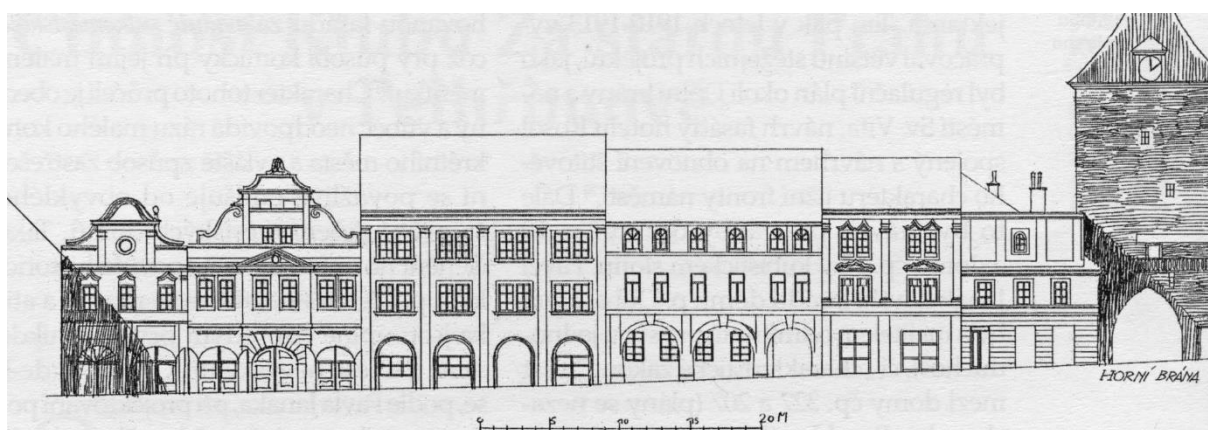

98. Kutná Hora, rodinný dům Aloise Horáčka (čp. 521, Jánské nám. 1) – severovýchodní průčelí. Kresba: Jitka Tomiczková, 2017.

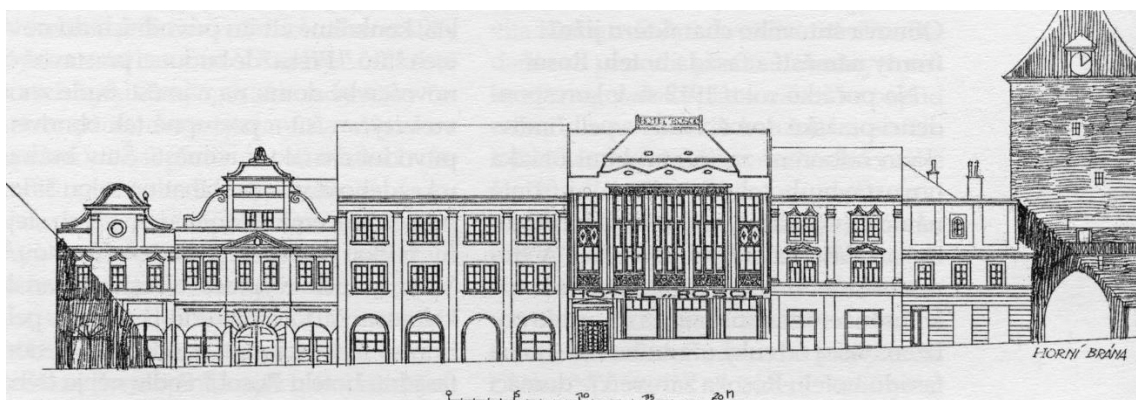

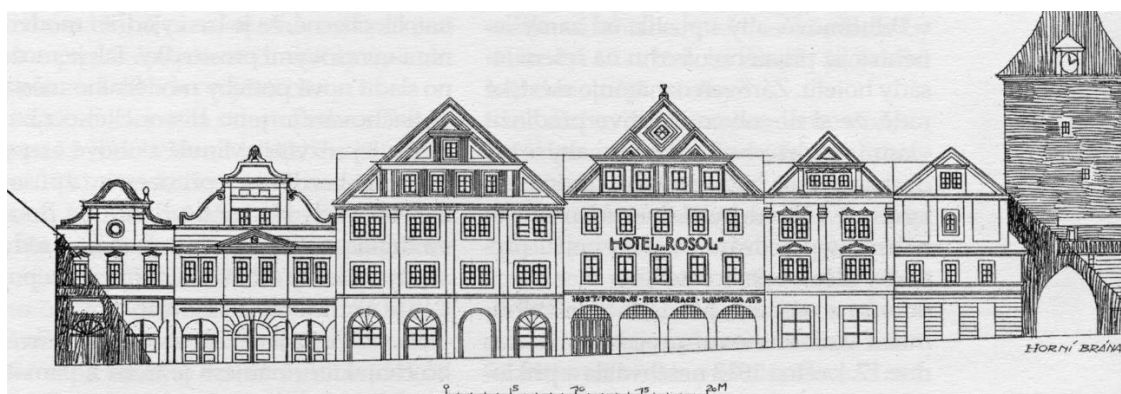
99. Pelhřimov, východní strana dnešního Masarykova náměstí s novostavbou spořitelny, asi devadesátá léta 19. stol. Muzeum Vysočiny Pelhřimov, ev. č. 3103.

100. Pelhřimov, jižní strana dnešního Masarykova náměstí před plánovanými úpravami. JANÁK, Pavel. Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hôtelu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* III, 1912, s. 34. Reprofoto: autor.

101. Pelhřimov, jižní strana dnešního Masarykova náměstí se zakresleným návrhem novostavby hotelu Rosol. JANÁK, Pavel. Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hôtelu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu III*, 1912, s. 35. Reprofoto: autor.

102. Pelhřimov, jižní strana dnešního Masarykova náměstí se zakresleným Janákovým návrhem fasády hotelu Rosol a obnovy štítového charakteru této fronty náměstí. JANÁK, Pavel. Starobylý ráz krásného náměstí v Pelhřimově ohrožen novostavbou hôtelu. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu III*, 1912, s. 35. Reprofoto: autor.

103. Pelhřimov, jižní strana Masarykova náměstí s hotelem Slávie na místě původního domu čp. 29. Foto: Anna Macháčková, 2016.

104. Pelhřimov, severozápadní část Masarykova náměstí s domem čp. 13, šedesátá léta 19. stol. Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, sbírka historické fotografie, inv. č. 019434.

105. Pelhřimov, Fárův dům (čp. 13, Masarykovo nám.) – pohled od severu. Foto: Anna Macháčková, 2016.

106. Šumperk, Německý spolkový dům, dnes divadlo (čp. 312, Komenského 3) – pohled od severozápadu. Převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sumperk-Theater-1.jpg>, vyhledáno 26. 5. 2022.

107. Šumperk, stará radnice – pohled od jihovýchodu, před 1865. Kresba: archiv autora.

108. Šumperk, nová radnice – pohled od jihovýchodu, 1920. Foto: archiv autora.